לאה מעדרין שלו שנה
הגיונות
שיר משפחתי מעדרין
בהערצה
ה. גולד
בן-ציון כהן
בהערכת הנאה

Chicago 25/5 1918

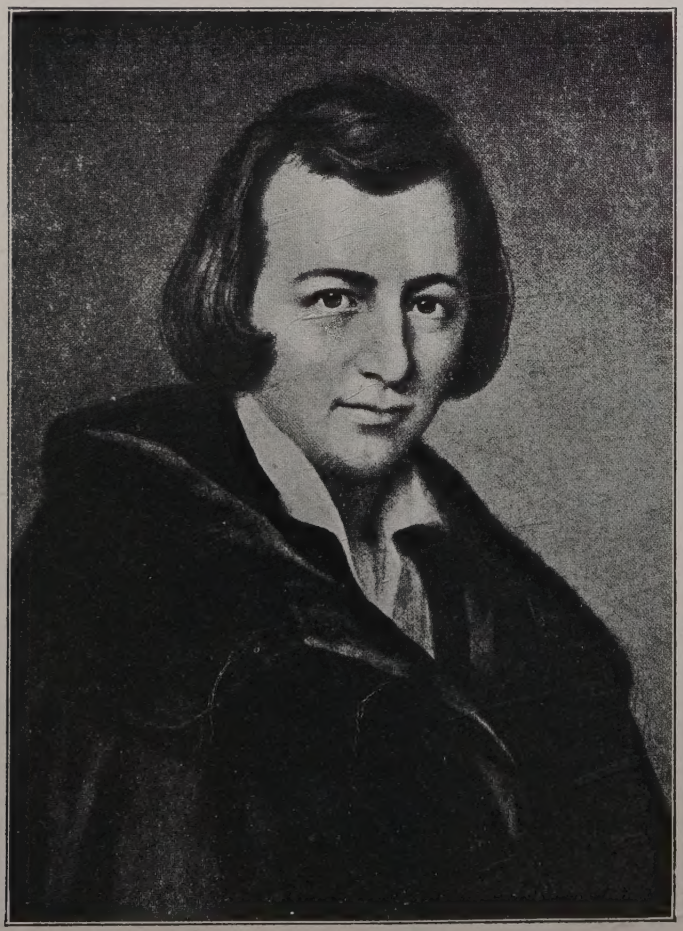

Heinrich Heine

די ווערק פון היינריך היינע אין אַכט בענד מיט
אַ ביאָגראַפיע פון ע. קאַליישער און אַ פאַרוואַרט
פון דר. נ. סירקין, איבערזעצט פון: אייזלאַנד ר.,
ביאַליק ה. נ., באָראָכאָוויטש, גראָס נ., האַלפערן
מ. ל., הערבערט ל. מ., לאַנדוי ז., ליליפוט, מאני
לייב, עדעלשטאַט ד., פרישמאַן ד., פרץ י. ל.,
קיסין י., שוואַרץ י. י., שווייד מ., רייזען א.
און ראָלניק י.

צווייטע אויסלאַגע.

היינריך היינע.

ערשטער באנד:

היינריך היינע, זיין לעבען און זיינע ווערק.

פֿרויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1918 ניו־יאָרק, תרע"ח.

Copyright, 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

היינריך היינע, דער פראגישער אידישער דיכטער

פון

דר. נ. סירקין

I.

א טראגישער אידישער דיכטער, אפשר דער טראגישסטער דיכטער, וואס האט ווען עס איז באשטיגען דעם הייליגען בארג פון די מוזען, איז היינריך היינע. און טראגיש איז ער אין זיין דיכטונג, זיין לעבען, זיין ליעבע, זיין ליידען, זיין פאטאס, זיין דענקען, זיין שפאט, זיין ציניזם, זיין הוילנקייט, זיין שמערץ און זיין טוידט. יא, אפשר איז ער אין זיין שפאט און ציניזם, ווען ער לאכט פון גאט, דער וועלט איז זיך זעלבסט, נאך פיעל טראגישער, איידער ווען ער זיצט, ווי איוב אויף דער ערד און זיין רעאלער איך־שמערץ ניסט זיך צונויף מיט דעם מיסטישען אונענדליכען וועלט־שמערץ.

„ווילסט דעם דיכטער דו פערשטעהן,
מוזט אין דיכטער׳ס לאנד נעהן..."

מען קען דעם טראגישען פענאמען היינע נאר דאן פערשטעהן, ווען מען דרינגט דורך דעם פארבארגענעם וועזען פון היינע. זיין נשמה אנטפלעקט זיך פאר אונז, ווען מיר דערגעהען דעם טיפען גאהיימניספולען שרש פון זיין נשמה. וואהרום דאַרט אין דעם שרש פון זיין נשמה, אין דעם אינוועדינען וועזען פון זיין איך, אין דעם אויבינען קאמפף צווישען זיין אינטימער הייליגקייט, זיין קדשי קדשים, און דער וואכעדיגקייט, פרעמדקייט און זינדיגקייט פון לעבען און וועלט, ליענט דער שליסעל צו זיין שאפונג, זיינע וויידערשפרוכען, זיין נויט, זיין אנזאַנ.

אלע גרויסע אידישע דיכטער ביז היינע זענען איינהייטליכע, זיכערע, פעלזען־פעסטע נאטורען. זיכער און שטארק, ווי די נאטור, ווי דער אידישער גאט, דער אמת, די אידישע געשיכטע. שטארק דורך זייער גאט, זייער גלויבען, זייער פאלק ישראל, זייער ליעבע און זייער האס זיינען די נביאים, די זיננער פון תהלים, די פאע־

טישע בעלי משלים פון אנדתא און מדרש. אפילו די דיכטער־פילאזאפען פון אידישען מיטעלאלטער יהודה הלוי, אבן עזרא, בן גבירל, אלחריזי, וואר׳עלען מיט אלע זייערע נשמה־שרשים אין די אונענדליכע טיפענישען פון יודענטום, הגם זיי האבען געהאט א אינוועגדינג בעריהרונג מיט דער ארומינער וועלט, שפראך פילא־זאפיע. זיי זענען גובר די גאנצע וועלט פון פרעמדען גייסט מיט דעם אידישען שמע ישראל, זיי ברייגען אלע קולטורען און פילא־זאפיען מיט שטאלצער פרומקייט אונטער דעם הייליגען בארג סיני. די תורה איז דער אויבינער אמת, און די פרעמדע פילאזאפיע און קולטור איז דער גלענצענדער אבער פאריבערגעהענדער שיין.

„ואל תסתכל בחכמת יונית
אשר אין לה פרי כי אם פרחים."

די חכמת יונית, די נריכישע פילאזאפיע איז ניט קיין פרוכט נאר בלומען, וועלכע נארען אף די חושים, דעם זינען און פארוועל־קען ניט ברענגענדיג קיין נוצען. אזוי שטעלט יהודה הלוי די גאנצע שיינבארע וועלטליכע קולטור און פילאזאפיע גענען דעם אמת פון דער תורה.

היינע איז אין דעם שרש פון זיין נשמה אידיש. אויסשליסליך אידיש. אויך זיין נשמה איז געשטאנען אמאל אונטער דעם בארג סיני, וועו דער נאט פון די ראסען האט דארט אויף אויבינ פאר־זאגט: לא תעשה לך אלהים אחרים. יענע מדבר־נשמה, וואס איהר עלעמענט איז די אידעע און ניט די פרייד, איז פארוואנעלט נע־וואלען און מנולגל נעוואלען אין היינריך היינע אין יאהר 1797 ביים זונען־אויפנאנג פון נייגצעהנטען יאהר הונדערט. היינע׳ס נשמה, וועלכע וואר׳עלט אין מזרח, וועלכע איז א באזונדערע קא־טעגאריע פון דענקען, פיהלען און וועלען: היינע׳ס אידישע נשמה און די ערשטע העלפט פון דעם נייגצעהנטען יאהרהונדערט אין דער אידישער נעשיכטע, — דא ליענט דער שליסעל היינע צו פערשטעהען.

היינע׳ס פאסיליען־טראדיציאנען זענען אידישע, אבער זיי זענען שוין פארשוועכט אין זייער שטארקייט און פולקייט דורך

דעם ראציאנאליזם, דורך דער אויפקלערונג און די אסימילאציאנס־
טענדענצען פון דער צייט. די פאמיליע איז שוין שטארק אננע־
ריהרט מיט אירע־פאישער קולטור, וועלכע האט פערוואנדעלט
די אידישקייט אין אן ערינערונג. דער זיידע איז געווען א דאק־
טאר, דער פאטער איז א רייכער סוחר, אירע־פאישע־אסימילירט.
די מוטער, א געבארענע וואן געלדערן פון האלענדישע אידען, איז
אן אויפגעקלערטע. אבער אלע אידישע טראדיציאנען לעבען נאך
אין דער פאמיליע אלס פאטישע פאמיליען־זכרונות, אלס שטאם־
ערינערונג פון א אמאלינען רעליניעזען ערנסט. אין דער פאמיליען־
אטמאספערע שוועבען נאך זכרונות פון שטארקע אידישע פיגורען.
און וועלכע די פאמיליע דערמאנט זיך מיט באהאלטענער באוואונ־
דערונג.

אזא מערקווירדינע אידישע פינור אין דער פאמיליע פון היינע
איז געווען סימאן וואן געלדערן, היינע'ס עלטערפעטער, וועלכער
איז געשטארבען אין יאהר 1774. דאס איז געווען א רייזענדער,
א למדן, א שנארער, אן אוואנטיוריסט, ווי זיי פלענען זיך טרע־
פען צווישען אידען אין זיבצעהנטען און אכטצעהנטען יאהרהונ־
דערט. ער האט ארומגעריייזט די נאנצע וועלט, איטאליען, ענג־
לאנד, מצרים, ארץ ישראל, האט זיך ארומגעטריבען אין אלע אי־
דישע קהלות, האט אומעדום פארפיהרט מחלוקות און האט זיך
אין קיין ארט ניט נעקענט האלטען. ער האט אליין ניט נעוואוסט,
וואס ער ווייל און וואס ער זוכט אין דער וועלט, און איז נעווען א
ווידערקול פון די אונרוהיגע מענשען און שטורמען, וועלכע האבען
זיך נעטראגען אין יודענטום אין זיבצעהנטען און אכטצעהנטען
יאהרהונדערט, זייט דער צייט פון שבתי צבי. פון דיזען עלטער־
פעטער רעדט היינע אין זיינע מעמוארען: „ער איז נעווען האלב א
פאנטאסט, וועלכער האט נעמאכט פראפאנאנדא פאר קאסמאפא־
לי־טישע וועלטבעגליקענדע אידעען. האלב אן אוואנטיוריסט, וועל־
כער ברעכט דורך אין נעפיהל פון זיין אינדיווידועלער קראפט די
נרענעצען פון א צופוללטער נעזעלשאפט. יעדענפאלס איז ער נע־
ווען א מאן." דאס איז אפשר ניט דאס ריכטיגע בילד פון שמעון
פאן נעלדערן. יעדענפאלס איז היינע נעשטאנען שטארק אונטער

דער ווירקונג פון דער ערינערונג אן דיזער בן תורה, שנאַרער אוו אי־
דישען נע ונד'ניק... מעהר ווי יעדע אנדערע פאַמיליען־פיגור, מיט
אויסנאַהמע פון זיין שטאַרק געליעבטער מוטער, האָט איהם צוגע־
צויגען די נעשטאַלט פון דעם עלטער־פעטער שמעון פאָן געלדערן.

צו דער אינוועניגער ענניאַליטעט פון היינע קומען צו די
מוטער, דאָס עלטערן־הויז, די פאַמיליען־טראַדיציאָנען. דאָס בי־
סעלע אידישע פרומקייט, וועלכע גיבען א באזונדערען לעבעדיגען
אינהאַלט צו זיין אידישקייט. די אידישע פרומקייט פון זיין הויז
איז אבער נאָר א בלאַסע ערינערונג אן די פיהרונגען פון אמאָל,
די אויפקלערונג אוו אידישע אינדיפערענץ פון דער צייט האָט
זיך נאָנץ באזונדערס אויסגעדריקט אין זיין איינענעם עלטערן־
הויז. היינע אליין שרייבט אין זיינע שפעטערדינע בריפֿ, אז זיין
פאַמיליע האָט איהם צוגערעדט זיך צו טויפען, אבער ער אליין
האָט דערצו ניט געקענט זיך ענטשליסען. זיין ערציהונג בעקומט
ער אין א ליצעאום, וועלכער שטעהט אונטער דער אויפזיכט אוו
פיהרונג פון קאַטאַליש גייסטליכע, אוו אויסערדעם לערנט איהם
די אויפגעקלערטע מוטער די פערשידענסטע וועלטליכע בילדונגס־
גענענשטאַנדען אוו קונסטען. אין זיין געבורטס־שטאַדט דיסעל־
דאָרפֿ, ווי איבערהויפט אין דער נאנצער נענענד ביים ריין, שוועבט
דאמאַלס, אין דער צייט פון די נאפּאָלעאָנישע מלחמות, דער
פראנצויזישער גייסט. דער געניאַלער אידישער איינע היינע
וואקסט ארויס פון א אינוועניג צורישענער אידישער פאַמיליע,
וואקסט אריין אין דער דייטשער קולטור, אוו איז באגייסטערט
פאר דאָס פרעמדע פראנקרייך, פאר דעם פראנצויזישען גייסט אוו
פאר דעם עראבערער נאפּאָלעאָן.

די דייטשע אידען פון יענער צייט זענען געווען אינוועניג
צורישען, אונזיכער אין זיך זעלבסט, האָבען פאַרלאָרען דעם נאָט
פון דער פערנאנגענהייט אוו ניט געפונען קיין אידעאל אוו לע־
בענסזין פאר די צוקונפט. די אויפקלערונג אוו דער ראציאָנאליזם
פון יענער צייט האָבען אונטערגענראָבען די יסודות פון דער אי־
דישקייט פון געטא. די עמאנציפּאציאָן אוו דער קאמף פאר עמאנ־

ציפאציאן האבען ענטווערטעט דעם נאציאנאליזם און האבען נע־
מאכט פון דער נאציאנאלער טראדיציאן א סכנה פאר דער אידי־
שער גלייכבערעכטיגונג און דער סאציאלער דערהויבונג. אין
קאמף פאר עמאנציפאציאן און אין דער שטרעבונג צו אויפקלערונג
און נעזעלשאפטליכען ערפאלג האט די אסימילאציאן צום סוף
געפיהרט צו א באוואוסטזיניגער שמד־באוועגונג און צו דעם
סיסטעמאטישען אנטלויפען פון אידישען פאלק. פון דער אנדערער
זייט האט זיך אין יענע יאהרען אנגעהויבען א גרויסע אידען־
פיינדליכע באוועגונג, אין צוזאמענהאנג מיט דער דייטש־נאציא־
נאלער באוועגונג נאך דער פארטרייבונג פון נאפאלעאן. „בשעת די
קאץ איז פארשוואונדען, זענען די מייז ארויסגעקראכען פון זייע־
רע לעכער," אזוי האט בערנע באשריבען יענע טרויעריגע רעאקציא־
נערע צייט, וואס האט זיך אנגעהויבען נאך נאפאלעאן אין דייטש־
לאנד. דער געשריי העפ! העפ! האט ווידער אנגעהויבען קלינ־
גען אין דייטשלאנד און דער פאטריאטיש אויפגעהעצטער המון
האט זיך ארויפגעווארפען מיט ווילדען כעס אויף די אידישע נאס.
די אסימילאציאנס־באוועגונג האט דאדורך נעליטען א מאראלי־
שען קלאפ, די שמד־באוועגונג האט זיך פארקערט געריסען פאר־
ווערטס, און די אלגעמיינע פארווירונג און אינוועגדיגע צוריסענ־
קייט האט דערגרייכט איהר דראמאטישען הויך.

דאס איז געווען די אידישע סביבה, פון וועלכער דער אויפ־
וואקסענדער היינע האט געדארפט שעפען מאטיוון פאר זיין
ליעד, דיזע פארצווייפעלטע און פארלארענע אומגעבונג האט דער
פאעט נעדארפט שטארקען אדער ברעכען, אדער פון איהר פערדע־
טעריש און טראגיש אנטלויפען. צו טיף און אינוועגדיג אידיש
איז געווען היינע, כדי ער זאל קענען וועגדען דעם רוקען צו זיין
אידישער וועלט און דערמיט פארלייקענען דעם שרש פון זיין
נשמה. צו מאכטלאז איז געווען די גאנצע וועלט און צו וועלטלאז
קולטורעל דאס אידישע פאלק פאר א אידישע רענעסאנס באוועג־
נונג. היינע איז געווען צו ווייניג ווילענס־מענש, זיין נשמה איז נע־
וען צו פיעל צוריסען און צושפאלטען אין פיעל קינסטלערישע און
קולטורעלע חלקים. דאס ער זאל געפינען דעם בעלעבענדען דיכטער־

וואלט פאר דעם אידישען דור. זיין אונגליקלעכע לעבע מיט דער קווינע אמאליע האָט זיין הארץ פארוואונדעט און פארבלוטיגט כאָך אין זיין יוגענד. און די גאנצע וועלט איז פארזונקען אין זיין לעבעם־לויידן. און היינע איז געווארען דער טראגישער אידישער דיכטער אין דער איבערגאנגסצייט און פארווירונגס־עפאָכע פון דער אידישער געשיכטע. דער שרש פון זיין נשמה, זיין אינוועניגער וועזען האָט איהם געצוויגען צום פאָלק ישראל, צו ציון, צום אידישען מארטירערטום, צו דעם אידישען גאָט און דער אידישער רעליטעט. די ניט־אידישע און די אידישע ווירקליכקייט האָבען איהם געטריבען צו פארצווייפלונג, צו רעזיגנאציאָן און אפילו צו שפאָט און צניזם. און ער איז אין משך פון זיין גאנצען לעבען געוואָן א כוואליע פון דעם, פון איהם אזוי אָפט באזונגענעם, רוישענדען ים, וועלכער שטייגט בארג ארויף און זינקט טאל אראָב און ווערט פון דעם געהיימניספולען אבגרונד ווידער געטריבען צו אויביגער אונרוה. ביז ביים אונטערגאנג פון זיין לעבען האָט זיך דער סוף געטראָפען מיט דעם אָנהויב, און זיין קלאָרער וויליענדער באוואוסטזיין האָט דערקענט און פריי ווידער דערלעבט דעם שרש פון זיין נשמה. דער קרייז האָט זיך געשלאָסען.

II.

„בלשצר" איז דאָס ערשטע אידישע נעריכט, וואָס היינע האָט געריכטעט. אפשר איז דאָס זיין ערשטעס נעריכט בכלל. וואָרום היינע אליין שרייבט, דאָס ער האָט דיזעס נעריכט אָנגעהויבען צו בעארבייטען, בשעת ער איז געווען ערשט זעכצעהן יאָהר אלט. אין זיין לעצטער ענדגילטיגער פארם איז ער ארויס פון דעם דיכטער'ס פעדער נעווים אין א שפעטערען עלטער. אָט דאָס ערשטע נעריכט היינע'ס איז א ביבלישער מאָטיוו. די פאָעטישע אויסבערערצעהלונג פון אלע גרויסע געשעהענישען פון פאָלק ישראל אין דער הגדה, וועלכע קלינגט אויס אין דעם רעפרען: ויהי בחצי הלילה, דערוועקט היינע'ס מוזע צו זיין נעריכט בלשצר. נעווים האָבען בייראנס „העברעאישע מעלאריען", וועלכע באהאנדלען אויך

דעם „בלשצר" מאטיוו, געהאט א ווירקונג אויף היינע. מענשליכע גרויס און מאכט זענען רויך און אש. און נאר נאט'ס וואָרט און דעם נביא'ס אנואג איז אמת, — דאס איז דער זין פון היינע'ס בלשצר. מיט פרומען רעליגיעזען פעסימיזם הויבט אן דער אידישער דיכטער זיינע דיכטונגען. דעם דיכטערס „יונגע ליידען" געפינען אזא טיעפען פאטישען אבקלאנג אין „בלשצר".

„בלשצר" איז נאר א שטיל־ער אויסגוס פון היינע'ס אידישער נשמה. די טראגעדיע „אלמנזר" איז שוין א הויכער שטארקער אויסנעשריי פון דעם איד אין היינע. עס איז אבגעשלאסען אין דעם אנהויב פון די צוואנציגער יאהרען, וועו דער דיכטער האט געלעבט אין בערלין, האט פארקערט אין הויז פון דער באריטטער רחל וואַרנהאגען און איז געשטאנען אין פארבינדונג מיט די גרעסטע אידישע אינטעליגענטען פון דאמאליגען בערלין. ביידע גרויסע ליידען פון זיין יונגען לעבען, זיין ליעבע און זיין אידישקייט, גיסען זיך צונויף אין זיין „אלמנזר".

דער שפאנישער קעניג פערדינאנד דער קאטאליישער און די קעניגין איזאבעלא בעשליסען די אידען און די מאורען (מאהאמאדאנישע אראבער) צו פארטרייבען פון שפאניען. אונטער די מאהאמעדאנער, וועלכע ווערען פארטריבען פון דעם קריסטליכען קעניג, מיינט היינע אייגענטליך די אידען, וואס זענען פארטריבען געוואָרן פון שפאניען. דורך די פארבייטונג פון אידען אויף מאהאמעדאנער פארשליירט היינע די טענדענץ פון דער טראגעדיע, וואס איז אויך געווענדעט נעגען די פרייסישע רעגירונג און די אידען־פארפאלגונגען פון זיין צייט. אלי וואַרפט זיך אונטער דעם צוואנג פון דער שפאנישער מאכט, ווערט אונטרייי דעם מאהאמעדאנערטום, האסאן איז אבער פעסט אין זיין גלויבען, ער איז די פארקערפערונג פון דער אידישער ראסען־פעסטקייט. צוליימא, אלים טאכטער, נעהט אויך איבער צום קריסטענטום ווי איהר פאטער, אבער זי גלויבט באמת אין יעזוס און איז אויפריכטיג. אלמנזר, וועלכער איז היינע זעלבסט, האלט דאס נעזעץ פון ליעבע העכער, איידער אלע רעליגיעזע נעבאטען. אלמנזר מיט זיין פאטער אבדולאה נעהט אוועק אין דער הייליגער שטאדט פון אראביען,

כדי דארט צו שטארבען. אבער עס ציהט אלמנזר'ן צוריק נאך שפא־
ניען, ווארום ער שמאכטעט נאך די זיסע ליפען פון צולייטא, ווי
„דער זאמר פון מרבר נאך דעם מארגען־טוי." באלד שטעהט ער
אין דער פינסטערער נאכט פאר אלים ליכטיגען שלאס. ער וויל
אננעהמען צולייטאס נייעם גלויבען, דיענען איהר קריסטליכען
גאט, ווארום די ליעבע איז איהם הייליגער, איידער גאט און ראסע.
אבער מארגען דארף צולייטא חתונה האבען מיט דאן ענריקא, און
אלמנזר בעשליעסט ארויסצוריייסען זיין געליעבטע פון פאלאץ און
מיט איהר אנטלויפען. מיט האסאן'ס הילף גלינגט עס איהם
צולייטא צו רויבען און מיט איהר צו אנטלויפען אויף די בערג. ער
הערט אבער פלוצלונג דעם קלאנג פון כלי זין און די טריט פון די
מענשען און ער ווארפט זיך צוזאמען מיט צולייטא אראב פון די
בערג אין דעם אבגרונד פון טויט, כדי ניט געשויידט צו ווערען
פון זיין געליעבטער. אונגליקליכער אלמנזר! דאס איז גאר נעקו־
מען זיין פאטער אלי, וועלכער איז א אונגליקליכער עדות פון דעם
טראגישען סוף פון די געליעבטע.

עס איז א מאטיוו פון דעם אידישען מארטיראלאגיום, א אנ־
קלאגע גענגען די קריסטליכע פארפאלגער פון אידישען פאלק, אן
אויסרוף גענגען די אידישע פארדעטער און אונטרייע, א וואונק אויף
זיין צייט און אויף דער לאגע פון אידען אין זיין צייט. און די אידישע
מאטיוען און טענדענצען ווערען דורכגעפלאכטען פון דעם איינע־
נעם ליעבעס־מאטיוו און ליעבעס־לוידען פון דעם דיכטער.

יענע צייט וועו „אלמנזר" איז נעשריבען נעוואָרען. דער
אנהויב פון די צוואנציגער יאהרען פון פאריגען יאהרהונדערט.
איז נעווען די בליהונגס־צייט פון הייגע'ס אידישער שטימונג. פון
יענער שטימונג איז נעבוירען נעוואָרען די טענדענץ־טראגעדיע
„אלמנזר", און יענע שטימונג קלינגט אב אין זיינע בריף צו זיינע
אידישע פרייגד, אין זיין נאנצען אינטימען אידישען פארקעהר.
דאס איז די יונגע ענטפאלטונג פון זיין אידישען געמיט, דער
ערשטער אונרוהיגער אויפבליצען פון זיין אידישער נשמה.

אין יענער צייט באקענט זיך הייגע מיט דער בארימטער אי־
דישער פרוי רחל וואַרנהאגען. רחל לעווין איז נעווען די טאכטער

פון א אידישען באנקיר, וואס האט שפעטער געהיראט אייגעם פון די באדייטענדסטע מענער פון דער צייט, פאן וואַרנהאגען, אוו האט זיך נאטירליך געטויפט. זי איז געווען דאמאלס די גלענצענדס־טע אוו גייסטרייכסטע פרוי, ניט נאר אין דייטשלאנד, נאר פיל־לייכט אין דער גאנצער וועלט, די אנזאגערין פון דעם נייעם טיפ פון דער באגאבטער פיין פיהלענדער עסטעטישער צוקונפטס־פרוי, וועלכע איז א ברוגען פון העכערער אינספיראציאן, א קונסט־פראַ־דוקט אין איהר לעבען אוו עמפפינדען, אין איהר באציהונג צו דער אומגעבונג. זי איז זעהר נאהענט צו היינע דורך איהר איידעלען שטרעבען אוו דורך איהר טראגישען אידישען ליידען. ווי היינע וואַרצעלט רחל וואַרנהאגען טיף אין יודענטום, אין דער אידישער ראסע, אין דער אידישער פאמיליע, אין דער אידישער אריגינעלער ווירקליכקייט. דער אידישער נאציאנאל־געפיהל, באוואוסטזיניג אוו אונבאוואוסטזיניג, אין ביי רחל לעווין, אזוי ווי ביי היינע, דער לייטמאטיוו פון איהר גאנצער זעלבישער דראמע, וועלכע זי האט דורכגעמאכט אין איהר לעבען. ווי היינע איז זי אידיש אוו ראדי־קאל, זי איז אן עסטעטישע סאציאליסטין, א טיפער אוו באגייס־טערטע נאכפאלגערין פון סען סימאן. רחל וואַרנהאגען האט מעהר פאר אלעמען פארשטאנען דעם אידישען טראגישען דיכטער אוו האט צוריק אין זיין שוים אויסגענאסען איהר גאנצען אונענדליכען אידישען ליידען. היינע שרייבט אין יאהר 1833 נאך רחל וואַרנ־האגענס טוידט: „די צייט איז נאך ניט געקומען אוו וועט נאך ניט קומען אזוי גיך, וועו איך וועל דארפען זאגען אלץ, וואס רחל האט אין נעריהרטע שטונדען זיך פאר מיר מתודה געווען פון איהר טיפפסטער נשמה." דאס באציהט זיך אויף איהר אידישקייט, אויף איהר אידישען צער אוו אידישע נויט. דורך די באריהרונג מיט דיזער מערקווירדיגער אידישער פרוי איז היינע'ס אידישע ליידען נאך מעהר פארטיעפט אוו פאראידעלט געוואַרען.

אין יענער צייט טרעט אריין היינע אין דעם באקאנטען „פעראיין פאר דער קולטור אוו וויסענשאפט פון אידען," אוו ווערט דער אינטימער פרוינד מיט אייניגע פון זיינע פיהרער. דער קולטור־פעראיין, וועלכער איז געגרינדעט געוואַרען פון דער ראַ־

דיקאלער אידישער אינטעליגענץ אין בערלין (1819). איז געווען דער אויסדרוק פון דעם נייעם וועלטליך־נאציאנאלען נייסט, וואס האט אויף אן אויפנעבליק זיך באפעסטיגט אן דעם אידישען באוואוסטזיין, אבער איז נליך אבגעשטארבען. די גרינדער פון דעם פעראיין זענען געווען ניט־רעליניעזע אידישע איטנעליגענטען, עדוארד נאנז, מאזער, צונץ, צו זיי האבען זיך שפעטער אננעשלאסען מארקום, בן־דוד און אנדערע. דאס זענען געווען נאכפאלגער פון דער נייער דייטשער פילאזאפיע, תלמידים פון העגעל, פאר וועמען די אידישע רעליגיאן האט פארלארען איהר ווערט. אבער דער אידישער ראסען־באוואוסטזיין און דער אידישער פאטריאטיזם האט ביי זיי שטארק געלעבט. די אידען־פארפאלגונגען, וואס האבען זיך דעמאלט באוויזען, האבען געגעבען דעם פעראיין נאך א באזונדערען אינהאלט. די ציעלען פון זייערע באשטרעבונגען זענען געווען פאר זיי זעלבסט ניט קלאר, און ניט באשטימט. זיי האבען געוואלט אנשליסען די קולטורעל אבגעשטאנענע אידען אן דער אייראפעאישער קולטור, אבער זיי האבען פון דער אנדער זייט געוואלט אויפהאלטען די אייראפעאיש נעבילדעטע אידען אין יודענטום. אין דער פארשונג פון דער אידישער פארנאנגענהייט און נעגענווארט, פון דער אידישער געשיכטע, קולטור און לעבענספארמען האבען זיי נענלויבט צו נעפינען די ווערטען, וועלכע זאלען בארעכטיגען די אידישע עקסיסטענץ, אן אינהאלט פאר זייער אידישקייט. דער עלעמענט פון נאציאנאלער צוקונפט האט נאטירליך געמוזט פעהלען דאמאלס אפילו ביי דער ראדיקאלסטער אידישער אינטעליגענץ, און דערפאר האט סוף כל סוף דער קולטור־פעראיין ניט נעהאט קיין קיום און האט זיך אויפגעלעזט. נאכדעם ווי זיינע אנפיהרער, מיט אויסנאהם פון צונץ, זענען אין קורצער צייט איבערגענאנגען צום קריסטענטום. אבער דעם קולטור־פעראיין זענען ניט פרעמד נעווען אידישע נאציאנאלע אידעען, הגם נאך אין א טונקלער אונבאשטימטער נעשטאלט. כאראקטעריסטיש פאר דעם קולטור־פעראיין איז, דאס עמנואל נת פון באפאלא, וועלכער האט אין יענער צייט נעוואלט נרינדען א אידישע טעריטאריע אין נייאנארא פאלס, איז נעווען אן אהרען־מיטנליד פון פעראיין, און

דער פעראיין האָט גוט געוואוסט זייַנע שטרעבונגען און זייַן טע־
טיגקייט. אין יאָהר 1822 האָט זיך חיינע אָננעשלאָסען אַן דעם
דאָזיגען פעראיין, און האָט דאָרט אָנגעהויבען ענטוויקלען א פיל־
זייַטיגע טעטיגקייט.

פון יענער צייַט שטאָמען זייַנע בריעף צו מאָזער און אַנדערע,
אין וועלכע זייַן אידישער נאַציאָנאַלער געמיט קומט אַזוי מעכטיג
צום אויסדרוק. פּאַרשטעהט זיך, אַז די רעפּאָרם און די אַסימי־
לאַציאָן, די צופּאַסונג פון דער אידישער רעליגיאָן און דעם אידי־
שען לעבען צום דייטשטום האָבען אין חיינע'ס נשמה נאָר געקענט
אַרויסרופען דעם טיפּסטען ווידערנעפיהל. ער האָט אין יודענטום
געזוכט אָריגינעלען לעבענס־כח, קאָמף געגען דער וועלט, מוטיגע
טרייקייט צו זיך זעלבסט. ווי מערקווירדיג נאַציאָנאַל, כמעט
ציוניסטיש, קלינגען חיינע'ס ווערטער, וועלכע ער שרייבט אין
יאָהר 1823 צו זייַן פרייַנד וואהלוויל, וועלכער האָט געקעמפט פאַר
די אייַנפיהרונג פון רעפּאָרמען אין דער סינאַגאָגע: „איך ערוואַרט
פיל פון זייַן (צונצם) פּרעדיגען, אבער פּאַרשטעהט זיך קיין
התרוממות הנפש און זאַנפטע זעלען־פּלאַסטער, נאָר עפּעס פיעל
בעסערעס, **די אויפרעגונג פון קראפט**. עם
פעהלט קראפט דעם פּאָלק ישראל. אייניגע מאָזאַליסט־חירורגען
האָבען געוואָלט הייַלען דעם קערפּער פון יודענטום פון זייַנע הויט־
געשווירען דורך אָדער־לאָזען. דורך זייער ניט געשיקטקייט און די
שכל'דיגע באַנדאַזשען מוז אבער דאָס פּאָלק ישראל פּאַרבלוטען.
הלואי זאָל באָלד די פּאַרבלענדונג אויפהערען, אז דאָס הערליכע
ליעגט אין דער מאכטלאָזיגקייט, אין דעם אבזאָגען זיך פון יערער
קראפט, אין דער אייַנזייַטיגער פּאַרנייַנונג. מיר האָבען
מעהר ניט קיין קראפט צו טראָגען א בארד, צו פאַסטען, צו האַ־
סען און פון שנאה צו דולדען: דאָס איז דער מאָטיוו פון אונזער
רעפּארמאציאָן"... דאָס קלינגט ווי א ציוניסטישער אויסגעשריי,
וועלכער וועגדעט זיך געגען די אידישע געפּאָלענקייט און דערשראָ־
קענקייט פון גלות.

ער ווייַל שרייבען אַן ארטיקעל וועגען דעם „נרויסען יודען־
שמערץ" פאַר דער צייַטשריפט פון קולטור־פּאַראיין, אבער זיין

שלעכטע געזונדהייט ערלויבט עס איהם ניט און ער דריקט זיך אויס אין א בריעף צו מאזער אין פאגלענדע ווערטער: „עס איז זעהר ניט שען פון אונזער גאט, דאס ער פלאגט מיך יעצט מיט די דא־זיגע שמערצען. עס איז זאגער ניט־פאליטיש פון איהם, ווארום ער וויים, אז איך ווייל פאר איהם יעצט אזוי פיל טאן. אדער איז דער אלטער בארען פון סיני און דער זעלבסטהערשער פון יהודה אויך אויפגעקלערט געווארען און האט ארבגעווארפען זיין נאציא־נאליטעט און זאגט זיך אב פון זיינע אנהענגער צוליב אייניגע אונבאשטימטע קאסמאפאליטישע אידעען?" — מען זעהט ווי פיעל שפאט און סארקאזם היינע האט פאר די קאסמאפאליטישע אידעען פון די אידען פון זיין צייט, וועלכע אידענטיפיצירען אויף־קלערונג מיט אנטלויפען פון דער איינענער נאציאן.

פון יענער עפאכע פון זיין שטארקען „יודען־שמערץ", וועל־כער איז אן אבקלאנג פון ביראן'ס וועלטשמערץ, שטאמט זיין „מעמואר איבער פוילען". היינע האט נעמאכט א רייזע איבער פוי־לען און גיט א באשרייבונג פון די פוילישע אידען פון יענער צייט. די אונקולטור און דער פאנאטיזם פון די פוילישע אידען מאכט ניט אויך היינע קיין אבשטויסענדע ווירקונג. פארקערט באוואונ־דערט ער אין די פוילישע אידען זייער נאציאנאלע נאנצקייט, זייער טרייקייט און אידישען מוט. ער שטעלט גאר די אונווייסענדע פאנאטישע פוילישע אידען אלס ביישפיעל פאר דער אויפגעקלערטער בערלינער אידישער געמיינדע „אין איהר שטאטספאפירענער הערליכקייט." אויף האט היינע א פארשטענדניש פאר די סאציאל־עקאנאמישע ראלע פון די פוילישע אידען, וועו ער זאגט, דאס זיי זענען דער „דריטער שטאנד," דער מיטעלקלאס פון פוילען.

היינע איז אין נאנצען דאמאלס פארזונקען אין אידישע מא־טיוועו, אין דער אידישער ווירקליכקייט און אידישע חלומות. ער שטודירט די אידישע געשיכטע, באזונדערס די גלאנץ־עפאכע פון אידישען גלות, די שפאנישע צייט. דער אידישער מארטירערטום, די אידישע פארגיימטיגונג, דער אידישער געשיכטס־וואונדער, דאס אידישע רעטענים, ציהען אן שטארק זיין דיכטערישע נשמה, אוו ער הויבט אן דאמאלס צו שרייבען זיין ראמאן: „דער רב פון בא־

כאראך." דער ראמאן איז געבליבען א פראגמענט. וואהרשיינ־
ליך איז דער גרעסטער טייל פון איהם שפעטער פארברענט געווא־
רען אין א שרפה אין דעם הויז פון היינע'ס מוטער. אבער אט דער
פאעטישער פראגמענט איז א גדויסער לויבגעזאנג אויף דאס אונ־
שולדיג פערפאלגטע, מיספערשטאנענע, אבגעזונדערטע, פאראכ־
טעטע און געפירכטעטע אידישע פאלק אין דער געשיכטע. עס איז
דער שטארקסטער פערזוך היינעם אויסצוגיסען זיין „יודען־שמערץ"
אין דער פארם פון א ראמאן. דאס בוך איז ארויס־
געשטראמט פון היינע'ס טיעפער ליעבע צו זיין שטאם און פון
דער באוואנדערונג פאר דעם אידישען שיקזאל, ווי היינע זעלבסט
זאגט וועגען זיין פראגמענט, און דערפאר דארף עס זיין נאך
היינע'ס מיינונג אונשטערבליך.

פסח צום סדר איז דעם אידישען געטא איז דער דייטשער
שטאדט באכאראך, אין מיטעלאלטער, איז די ערשטע סצענע פון
ראמאן. די סדר נאכט איז זייט יאהרטויזענדען געווארען דאס
טיפזיניגסטע סימבאליש רייכסטע און הייליגסטע בילד פון דעם
אידישען נאציאנאלען און פאמיליען־לעבען. ביי קיין פאלק פון
דער מענשליכער געשיכטע איז ניט אויסגעוואקסען אזא גייסטיג־
רעליגיעזע פאמיליען־צערעמאניע, אין וועלכער דער גאנצער שיק־
זאל, די גאנצע שענקייט, דער גאנצער שרעק, די גאנצע איבער־
לעגענהייט, די אינוועניגע מאכט, די האפנונג, דער אידעאל פון
דער ראסע האט געפונען אזא פאעטישען אויסדרוק. רעליגיאן, גע־
שיכטע, לעבען און האפנונג גיסען זיך אין דער סדר־נאכט צונויף
צו איין ערהאבענעם יום־טוב. אלע אידען שטעהען אונטער דער
מאכט פון דער סדר־נאכט, וועלכע איז די פאעטישע אויפלעבונג
פון דער אידישער געשיכטע.

מיט דער סצענע פון סדר הויבט זיך אן דער „רב פון
באכאראך". מיט יענער נאכט, אין וועלכער דער ערשטער מאיעס־
טעטישער פראלאג איז: כהא לחמא עניא, וועלכער קלינגט שוין
באלד אויס אין דער מענשען־פארבריידערונג, כל דכפין יתי ויאכל,
און אין דער גאולה־האפנונג, השתא עבדי לישנה הבאה בני חורין.
און דער העכסטער דראמאטישער מאמענט פון דער סדר־נאכט איז

דאָס ליעד פון ויהי בחצי הלילה, וועלכעס גיט איבער אבאריסטיש אלע מיסטיש־פאָעטישע מעשיות, וועלכע האָבען זיך אבגעשפּ עלט אין דער מיטעננאכט פון פּסח און צויבערט ארויס פון דער ווייט פון דער צוקונפט די גאולה־נאכט, דעם יום, אשר לא יום ולא לילה. אָט אין דער סדר־נאכט איז געזעסען דער פרומער רב פון באכאראך מיט זיין שענער שרה און האָט געפראוועט דעם סדר. דער גייסט פון פרומען גלויבען און האָפענונג האָט זיך אראָבגעלאָזען אויף יענער סדר־נאכט אין דעם רב פון באכאראך'ס הויז, און מיט אונענדליכען גליק האָבען געשטראהלט שרה'ס שענע אידישע אויגען. אבער פלוצלונג קומען אריין צוויי פרעמדע געשטאלטען אין הויז, זעצען זיך בייס טיש און פארשטעלען זיך פאר אידען. און דער רב טוט א קוק אונטער'ן טיש און באמערקט א טויט קינד, וועלכעס אָט די פרעמדע געשטאלטען האָבען צוגעווארפען אין הויז, כדי באלד צו מאכען אן עלילת דם. דער רב ווערט בלאס ווי דער טויט, אָבער אין איין אויגענבליק געפינט ער ווידער זיין רוהיגקייט. ער געהט כלומרשט ארויס זיך וואשען צום עסען, דערווייל כאפט ער זיין געליעבטע שרה און אנטלויפט מיט איהר צום טייך, צום רהיין, וואו זיי שווימען די גאנצע נאכט מיט א שיפעל און דערגרייכען אויף מארגען די שטאָדט פראנקפורט מיט איהר אידישען געטא.

אין געטא שטעהט ביים טויער יעקעל דער נאר, דער סימבאל פון אידישען פאלק אין גלות. יעקעל דער נאר, דאָס אידישע גלות־פאלק ציטערט פאר יעדער סכנה, און זינגט חד־גדיא, און טרויסט זיך, אז דער הקדוש ברוך הוא וועט קומען און וועט אבצאהלען אלע אידישע שונאים פאר אלע אידישע צרות. בעשאפענדיג די געשטאלט פון יעקעל דעם נאר, שרייט הייגע אויס ביטער וועגען דעם אידישען פאלק: „פאלשע פרייגד היטען זיינע טויערען פון דרויסען און דרינען זענען זיינע שומרים נארעשקייט און מורא."

אין דריטען קאפיטעל פון „רב פון באכאראך," וועלכען הייגע האָט שוין געשריבען נאך זיין שמד, פיהרט הייגע אריין אין דער ערצעהלונג גאנץ אונגעשיכטליך דאן יצחק אברבנל פון שפאניען. ער שילדערט איהם ווי א פראקטישען גענוס מענש, וועלכער ליעבט

די פרויען און האלט מעהר פון דער אידישער קוך אייזער פון דעם אידישען גלויבען. דאן יצחק אברבנל זאגט פון זיך, דאם בבל מיט זיין לעבענסלוסט איז איהם מעהר נעפעלען, אייזער די „טרוקענע פרייזלאזע העברעער". פון דעם נעטוינפטען דאן יצחק אברבנל רעדט היינע זעלבסט, היינע דער נענוסזוכער. ווארום דאם איז היינעם טראגיק, זיין נשמה־דאפעלקייט. זיין טיעפע אידישקייט און זיין קינסטלערישער ארטיסטישער לעבענסזוכענדער טעמפעראמענט, זיין הייליגקייט און זיין וויץ, זיין נעוואלטיגע ערנסטקייט און זיין שפילענדע לייכטקייט, קורץ זיין אידישקייט, וועלכע איז פארפלאנצט נעוואקרען אוף פרעמדע ערד. אט דעם קאמף צווישען דעם לעבענסמענש און דעם אידעען־מענש, צווישען דעם פארוועלטליכען איד און דעם פארגייסטיגטען איד האט היינע גענוואלט וואהרשיינליך שילדערן אין די צוויי טיפען פון דעם רב פון באכאראך, אין דעם רב און דאן איצחק אברבנל.

דערווייל האט אין א שוואכען אויגענבליק, אין אן אויגענבליק פון נויט, פארצווייפלונג, הילפלאזיגקייט, גובר געווען ביי היינע דער לעבענסמענש, דער הייד איבער דעם אידעען־איד. אין יאהר 1824, אין מיטען פון אלע זיינע אידישע שטימונגען און דיכטונגען, האט זיך היינע געשמד'ט, כדי צו באקומען א רעגירונגס־שטעלע אין דעם דאמאליגען פרייסען. דאם איז געווען היינע'ס גרעסטער מאראלישער אונגליק, וועלכער איז זיין גאנץ לעבען גענאנגען ווי א שווערע משא אוף זיין נשמה. נאך אין יאהר 1823 טראגט זיך היינע ארום מיט דעם געראנק פון שמד'ן זיך, און צו דעם שריט רעדט איהם צו זיין גאנצע פאמיליע. ער שילדערט מאזער'ן איז א בריף פון 27טען סעפטעמבער 1823, זיין לאגע: „איך וויים ניט, ווי איך זאל מיר העלפען אין מיין שלעכטער לאגע. מיר לעבען אין א טרויריגער צייט, לומפען וועלען די בעסטע מענשען, און די בעסטע מענשען מוזען וועלען לומפען. איך פארשטעה זעהר גוט די וועלטער פון תהלים: גאט גיב מיר מיין טענליך ברויט, כדי איך זאל ניט לעסטערן דיין נאמען." נאך זיין שמד וואנט ער עם ניט מיטצוטיילען אפען צו זיין פרייזנד מאזער, נאר גיט אנצוהערען מיט פארשטעלטע וועלטער. ער האט באלד

חרטה אויף דעם שריט און איז באזונדערס פארביטערט אויף די צבוע'אצסטווע פרומע קריסטליכקייט, מיט וועלכער אן אנדער מיט־גליעד פון „קולטור־פעראיין" ערוואַרד גאנז איז באלד אויפגע־טראטען. ער שרייבט צו מאזרן: „קאהען פארזיכערט מיר, אז גאנז פרעדיגט דאס קריסטענטום און וויל די קינדער פון ישראל בריינ־גען צום קריסטענטום. טוט ער עס פון איבערציגונג, איז ער א נאר, טוט ער עס פון צבוע'אצסטווע, איז ער א לומפ... וועז די גע־זעצען וואלטען ערלויבט צו גנב'ענען זיך בערנע לעפעל, וואלט איך מיך ניט געטויפט." ער האט חרטה באלד אויף דעם אונגליקליכען שריט און שרייבט צו מאזער: „איך האב חרטה, וואס איך האב מיך נעטויפט, עס איז מיר דורך דעם ניט בעסער געוואָרען. נאר פארקערט איך האב זייט דעם ניט מעהר ווי אונגליק."

ווי א שווערער בארג, ווי אן אונגליקליכער חלום, איז דורך דאס גאנצע לעבען נעלענען יענער שריט אויף היינע'ס אידישער נשמה.

III.

נאכדעם ווי היינע האט פארלאזען דאס אידישע פאלק דורך זיין אויסערליכען שמד, וועלכער האט נעברענט אין זיין יוגענדלי־כען הארץ. אבער זיין אידישע דיכטער־נשמה דריקט זיך אוים שטארק אוז מעכטיג אין זיין נאנצען וויטערדיגען דיכטערישען שאפען, יע אין זיין נאנצען לעבען אוז עמפפינדען.

אין דער פאעזיע קלינגט היינע'ס פארבארגענע אידישע נאטע פון דעם טיפסטען שרש פון זיין נשמה, ערשט די אריענטאליש־מיסטישע ליידענשאפטליכע שפראך פון זיין אידישען אונרוהיגען בלוט. אבער אין זיין פראזא, אין זיינע רייזעבאשרייבונגען, צייט־שילדערונגען, קריטיקען, באטראכטונגען, אין זיינע פילאזאפישע ווערק, אין זיינע פאלעמישע שריפטען, אין זיינע נעדאנקען, מע־מוארען, נעקראלאגען, בריעף א. אז. וו. ערשט שוין קלאר אוז אפען

זיין אידישער נעמיט, זיין אידישער צער, צארן און האָפנונג. ער איז אידיש אין זיין קריטיק פון אלץ, וואָס איז רעאקציאָנער, טראַדיציאָנעל, קירכלעך, קריסטלעך, אריסטאָקראטיש, מאָנארכיסטיש, דייטש. ער איז אידיש דורך זיין פארניכטענדען שפאָט, דורך זיין טויטענדען ווייַ, דורך די סאטירע, אין וועלכער א פרעמדער העכערער גייסט לייכט איבער א נידריגע נארישע וועלט און רייסט פון איהר ארָאב די פרומע מאסקע, מיט וועלכער זי פארדעקט איהר דומהייט און געמיינהייט. און די גאנצע סאטירישע קריטיק איז דורכגעדרונגען פון אן ערהאבענעם נבואה־רוף, פון א גרויסער לעבנס־האָפנונג, פון אן אינוועדיגער איבערצייגונג אין דעם טרי־אומף פון שכל און אמת.

„אויף די בערג וויל איך ארויפגעהן
פון די בערג ארונטער הערען
זאָלט איהר מיין געלעכטער."

דאָס איז דער מאטא פון די רייזעבילדער, וועלכע היינע האָט אָנגעהויבען אין יאָהר 1824 און פארענדיגט אין 1831. היינע שטעהט אין געגענזאַץ צו דער צייט, וועלכע ער פארלאָכט און פארשפאָטעט, ער איז דער ערשטער רעוואָלוציאָנער אויף דייטשער ערד. יענע צייט איז געווען דער נצחון פון דער רעאקציאָן אין דייטשלאנד נאָך די נאפאָלעאָנישע מלחמות, וועו די רוסישע, פרייסישע און עסטרייכישע רעגירונגען האָבען זיך פאראייניגט אין דער „הייליגע אליאנץ", כדי צו באקעמפען דעם גייעם פרייהייטס־גייסט. פארשלעפט מיט דער פאָליטישער רעאקציאָן פון דער רעגירונג איז אָנגעגאנגען די גייסטיגע רעאקציאָן פון דער געזעלשאפט. די ערלעזונג פון דער נויט פון דער צייט האָט מען אין דייטשלאנד נעזוכט דאמאָלס אין ראָמאָנטיזם, אין דער אויפלעבונג פון דעם דייטשען מיטעלאלטער און די אידעען און שטימונגען פון מיטעלאלטער. דער איד היינע שטעלט זיך אין קאמף־פאָזיציאָן צו דעם גאנצען דור, וועמענם קולטור־אינהאלט איז די אויטאריטעט און די פארגאנגענהייט. און היינע מאכט חוזק פון דער אויטאריטעט, לאכט מיט בייסענדער סאטירע פון דער ראָמאנטיש־דייטשער

רעאקציאָן, און פיהרט דעם פארניכטונגס־קאמף געגען די ווארט־פיהרער פון דער רעאקציאָן. אָט דער קאמף געגען די ריטער פון דער רעאקציאָן איז ביי היינע אייגענטלעך א קאמף פון דעם אי־דישען רעוואָלוציאָנערען דיכטער־פילאָזאָף געגען די דייטש־קריסט־ליכע אומגעבונג.

פון דעם שרש פון זיין נשמה פליעסט דערפאר ביי היינע זיין באגייסטערונג פאר נאפּאָלעאָן. נאפּאָלעאָן דער העלד, נאפּאָ־לעאָן דער זוהן פון דער רעוואָלוציאָן, נאפּאָלעאָן דער בענייער פון אירָאפּא, נאפּאָלעאָן דער צושטערער פון דער אלטער אויטאָריטעט און אָרדנונג, נאפּאָלעאָן דער סימבאל פון דער אויפקומענדער דע־מאָקראטיע האָט געמוזט באגייסטערן היינע. און נאפּאָלעאָן'ס טרא־גישער שיקזאל איז א דיכטערישער מאָטיוו און אן אויסנאָנגספּונקט באר קריטיק פון דער צייט. נאפּאָלעאָן איז אין היינע'ס לעבען א טיפע ערלעבונג, א סימבאל אין זיין קריטיק פון דער צייט. שוין אין די רייזעבילדער און באזונדערס אין „בוך לע נראן" קעהרט זיך אום פאראיינס היינע צו נאפּאָלעאָן'ס וואונדערבארער נע־שטאלט, צו דער רעוואָלוציאָנערער פיגור פון דעם טרויעמער פון דער וועלטהערשאפט. אין די „צוויי גרענאדירען" האָט שפּעטער היינע פארהערליכט די געשטאלט נאפּאָלעאָנס, און צוויי אונ־שטערבליכע מוזיקער, שומאן און וואגנער האָבען איבערזעצט דאָס ליער אין דער שפּראך פון טענער.

אבער היינע'ס אידישער לעבענס־געפיהל דריקט זיך אויס אין די „רייזעבילדער" ניט נאָר דורך זיין קריטישער סאטירע אויף די דייטשע אומגעבונג און דורך דעם ענטוזיאזם פאר נאפּאָלעאָן. אין איין ארט פון די רייזעבילדער רייסט זיך ארויס ביי איהם אזוי ווי א וידוי פון זיין טיעפער אידישער צוגעבונדענקייט, פון זיין נא־ציאָנאלגעפיהל און נאציאָנאל־ערינערונג. ער זאגט די פאלגענדע באמערקענסווערטע ווערטער: „נאציאָנאלערינערונגען ליגען טיע־פער אין דער מענשליכער ברוסט, איידער מען גלויבט געוועהנליך, זאל מען נאָר פרובען אויסגראבען די אלטע קברים, און עס בליהט ווידער אויף די אלטע ליעבע מיט איהרע בלומען." היינע רעדט וועגען דעם גרויסען שמערץ פאר דעם פארלוסט פון די נאציאָנאלע

באזונדערקייטען, וועלכע געהען יעצט פארלאָרען אין דער אלגע־
מיינער קולטור, א שמערץ, וועלכער צוקט יעצט אין די הערצער פון
אלע פעלקער. דאָס איז אויך געווען דער טיפער פארבאָרגענער
שמערץ פון היינע'ן גופא, וועמענס וואונד פאר זיין ארויסטריט פון
אידישען פאלק האָט נאָך דאמאלס פריש געטריפט.

היינע שטעהט אפילו אויסערהאלב פון דער אידישער געמיינדע
און ווערט פאראורטיילט פון זיינע אידישע ברידער פאר זיין ראדי־
קאליזם אזוי ווי פאר זיין ארויסטריט פון יודענטום. אבער אין דער
קריסטליכער וועלט איז דער ראדיקאלער היינע, וועלכער קעמפט
נגענען גאָט, דייטשטום און קענינגטום, אן ארגאנישער איד. אין יע־
נער צייט הויבט זיך אן היינע'ס גלענצענדע פאלעמיק נגענען זיי־
נע דייטש־קריסטליכע נגגנער, נגגען דעם פראָפעסאר פון דער
יוריספרודענץ מאסמאן אין מינכען, נגגען דעם אריסטאָקראטישען
דיכטער גראף פלאטען, נגגען דעם טעאלאג דעלינגער. זיינע רייזע־
בילדער: „פון מינכען ביז נענוא" (1828) און די „בעדער פון לו־
קא" זענען פול מיט פאלעמישע אנגריפען, מיט פארניכטענדער
סאטירע נגגען די לייטערארישע פיהרער פון דער רעאקציאָן פון זיין
צייט. ער מאכט לעכערליך מאסמאן און שטעלט איהם פאר דער
גאנצער וועלט אלס א קאריקאטור. ער רייסט אראָב די פארבאר־
גענע מאסקע פון דעם קריסטליך־אריסטאָקראטישען פאָעט גראף
פלאטען און דעקט אין איהם אויף דעם זינגער פון קנאבען־לייבע.
ער פיהרט די פארניכטענדע פאלעמיק נגגען די גלחים און טעא־
לאָגען. די מאטיוון פון דער פאלעמיק איז דער צוזאמענשטויס
צווישען דעם רעוואלוציאָנערען איד, וועלכער דערהויבט זיך איבער
אלע טראדיציאָנעלע וועדטען און דעדט די הויבע שטימע פון פרייי־
הייט און דעמאָקראטיע, און דער רעאקציאָנערער קריסטליך־
אריסטאָקראטישער וועלט, וועלכע פיהלט זיך פארלעצט פון אָט
דער אָפענער חוצפה'דיגע רעוואלוציאָנערער אידישער שפראך. גאנץ
ריכטיג האָט דער טעאלאג דעלינגער, וועלכער איז ניט דוקא געווען
א אָפענער אידען־פיינד, אויסגעגאסען זיין כעס אויף היינע'ן פאר
זיינע באמערקונגען אין די „רייזעבילדער" וועגען א מאדאנען־
בילד. „בשעת אנדערע פון זיינע שטאם־גענאסען" — אזוי ווי דע־

לינגער פארוואונדען היינע'ן אין זיין עמפפינדליכסטען אָרט, — „זוכען צו באהאלטען זייער אידישע אבשטאמונג, לאָזט זיך אונ־זער פאָליטיקער גאנץ אָפען דערקענען אלס איד, און קלייבט זיך אוים דערצו דאָס בעסטע מיטל: ער לעסטערט אלץ, וואס איז טייער פאר א קריסט." דער פארבאָרגענער מאָטיוו פון דעם קאמף איז דאָך געווען נאָר דאָס אָפענע אריינרייסען פון היינע'ס אידי־שען גייסט אין דער דייטשער קולטור.

היינע'ס פאָלעמיק מיט דער קריסטליכער רעאקציאָן און בא־זונדערס היינעס אנגריף אויף פלאטען איז אבער ניט נאָר געווען א דרייסטער ארויסטריט געגען דער קריסטליכער וועלט, זי האָט אויך אויפגערעגט די אידען פון יענער צייט. די דייטשע אידען האָבען זיך קיינמאָל ניט באפריינדעט מיט דעם גרויסען קעמפענדען פאָעט, וועלכער איז געשטאָנען אזוי הימעל־הויך איבער זיי, אין זיין שפאט ווי אין זיין ענטוזיאזם. מיט זיינע בעסטע אידישע פרייַנד, מיט פייט און מאזעס מאזער איז זיך היינע פאָנאנדערגעגאנגען צוליעב דער דאָזיגער פאָלעמיק. נאָר זיין קריסטליכער פרייַנד וואַרנהאָגען האָט בעסער בעאורטיילט יענע רייזעבילדער פון טויטענדער סא־טירע און בעלעבענדען הומאר.

ווי יעדער ארגאנישער איד טראָגט היינע זיין נאנצען לעבען אין זיך די אידעען און בילדער פון דער אידישער גרויסקייט און וואונדערבארקייט און די בילדער און געשטאָלטען פון דער אידי־שער געפאָלענקייט, פון דער אסימילאציאָן, פון גלות, פון נעטא. דיזע געשטאָלטען איבערפילען אזוי שטארק זיין נשמה, דאָס ער זוכט פאר זיי אין יענער צייט פון זיין אויסערליכען אידישען אינדיפערענטיזם א קינסטלערישען אויסדרוק. אין דיזעלביגע „בע־דער פון לוקא", אין וועלכע היינע פארניכטעט מיט בייזער סאטי־רע דעם גראָף פלאטען, פיהרט ער ארויס די צוויי טיפען פון דיי־טשען יודענטום פון יענער צייט: דעם מארקיז גומפעלינא און הירש היאצינט. דער מארקיז גומפעלינא, דער אמאָליגער גומפעל, איז א געווען־ענער איד, וועלכער איז דורך טעמפעל־דעפארם, אויפ־קלערונג, אסימילאציאָן פארטגעשריטען צום קאטאָליציזם. ער שפיעלט דעם פרומען גאָטפארכטיגען קאטאָליק און זאָגט ארונטער

אונטער'ן נאז די קאטוילישע תפלות, ווי אמאל דעם אידישען דאוונען. דאס איז דער טיפ פון דעם דאמאליגען אידישען געטויפטען מיליאנער, וועלכער גיט זיך דעם אנשיין פון בילדונג און קריסטליכקייט. הירש היאצינט, גומפעלינאס פאקטאר, איז דער האמבורגער קאלעקטאר פון לאטעריצעטלען, וועלכער שטעהט נאך אין טעמפעל־יודענטום. ער איז דער צוקינפטיגער גומפעלינא, ווי גומפעלינא איז דער געוועזענער הירש היאצינט. מיט הירש היאצינט לאכט היינע איבער די געטויפטע אידען, וועלכע געהען אין בער צום קריסטענטום ניט פון איבערצייגונג, נאר כדי נאכצומאכען די שטארקע, די מעכטיגע. וואס זעהט מען ניט, ווי הירש היאצינט דערצעהלט, אין האמבורג ביי דעם אלטאנאער טויער: „לייבען, פויגלעך, פאפאגוים, אפען, אויסגעצייכענטע מענשען." די גע'שמד'טע אידען רופט אן היינע מיט א זעלטענעם וואר־ווין פאפאנוים, אנשטאט פאפאגאיען.

הירש היאצינט איז דאס דער אונשטערבליכער איד, וועלכער זאגט צום ערשטען מאל דאס בערימט געוואלענע וואר, או דאס יודענטום איז ניט קיין רעליגיאן נאר אן אונגליק, א רעליגיאן, וועלכע בריינגט נאר שפאט און שאנד. פון הירש היאצינטס קרע־מערשער אבשאצונג פון יודענטום קלינגט היינעס טראגיש־אידישע איבערלעבונג, קלינגט דער אידישער איכה־קול אין דער וועלט־גע־שיכטע. און בשעת היינע מאלט פאר אונז דעם סקעפטישען אלט־מאדיש־ניימאדישען טעמפעל־איד הירש היאצינט, וועמעס ווייר־טערדינג ענטוויקלונג איז דער געטויפטער גומפעלינא, שילדערט ער אויך דעם מקור פון הירש היאצינט, דעם פערלער מאזעס לימפכען. עס וואקסט אויס א שבת־בילד פון דעם אלטמאדישען גאטפארכ־טיגען געטא־איד, וועלכער האט פאר דער וועלט קיין מורא ניט און באקומט גלויבען, שבת־גלויבען אין זיין גאט און אין זיין ראסע. פון מאזעס לימפכען אין זיין שבת־קלייד און שבת־ליכט ציהען אלע אידען זייער נאציאנאלע יניקה. אט דאס שבת־בילד פון מאזעס לימפכען, ווי הירש היאצינט מאלט עס מיט אייניגע פארבען־שטרי־כען, באגייסטערט היינע פאר זיין שפעטערדינגען טיפען וואר, דאס דער איד איז די גאנצע וואך א הונד, און שבת וועלט ער א מענש.

אין דער „שטאדט לוקא" שפאט היינע ניט מעהר פון די אייג־צעלנע געטויפטע אידען, נאר פון אלעמען, פון דעם גאנצען דא־מאליגען אידישען דור, וועלכער איז געשטאנען אויף דיזער זייט און אויף יענער זייט שוועל פון קריסטענטום. „אזוי ווי אידען לאזען פון זיך אלץ מאכען פאר געלד און גוטע ווערטער", זענען זיי יעצט אייגענטליך די פייערדיגע אנהענגער פון קריסטענטום. מען הויבט שוין אן שימפפען אויף אידען, דאס זיי האבען ארייננע־כאפט דאס קריסטענטום אין זייערע הענד. אזוי פארניכטעט היינע מארקאליש דורך זיין שפאט און סאטירע דאס געטויפטע יודע־טום פון זיין צייט, וואס ער זעלבסט איז איהר קרבן, אבער נאך מעהר איהר שטראפער.

IV.

נאך אין זיין אינגסטער יוגענד אין 1824 האט דער אידי־שער דיכטער היינע געביינקט דערצו, דאס ער זאל קענען נידער־קניען פאר וועגוס דער געטין פון שענהייט און ליעבעסגעגוס און בעטען פאר איהר. ער האט געוואלט זיך באפרייען פון אידישען און קריסטליכען ספיריטואליזם, פון דער רעליגיעזער פאראכטונג פון פלייש און מאטעריע, פון דעם אסקעטיזם פון לעבען. ער האט געוזוכט דעם גאט פון פרייד, פון שענקייט, פון אונעדליכער לוסט, פון דער פארהימלישטער ערד. פיעל שפעטער אין יאהר 1848 האט היינע, א קראנקער און פיזיש צובראכענער, שפאציערט אין פא־ריז און איז אריינגענאנגען אין דעם מוזאום פון לובר. דארט איז ער אנידערגעפאלען פאר דער וועגוס פון מילאס און איז געבלי־בען אהנמעכטיג ליעגען. דיזע ביינקשאפט צו וועגוס און דער טרוירינער צופאל אין די טעג פון זיין קראנקהייט פאר וועגוס סטאטוע איז א אויסערליכער אויסדרוק פון דעם אינווענדיגען קאמף אין זיין נשמה, פון דעם איד פון בארג סיני און דער פרוי־דיגער היידנישער גוישער גריכישער וועלט, וועלכע רופט איהם אוין וויינקט צו איהם מיט איהרע אונעדליכע רייצען.

אין מיטען פון זיינע רייזען, זיין שפאט, זיין געגוס, זיין וועלט־

לויכקייט, זיין אינדיפערענטיזם, זיין זיך־זעלבסט־פערגעסען ער־
וועקט זיך ביי איהם דער לויידענשאפטלעכער איד, וועו עס קלינגט
פלוצלונג אין אירע אפא די גלאק פון דער יולי־רעוואלוציאן. דער
יולי חודש פון 1830, בישעת עס האט א קרעה געטאן דער גאלישער
האהן, און דער רעוואלוציאנערער פייער האט אנגעהויבען פלא־
קערן אין אירע אפא, האט געטראפען דעם שפאטענדען אין זיין
איך־וועלט פארזונקענעם היינע אויף דער אינזעל פון העלגאלאנד.
אין העלגאלאנד ביים ים האט היינע געפיהרט דאמאלס זיין איי־
גענעם פאעטען־לעבען. קינסטלעריש בעשויענד די איהם
אזוי נאהענטע אייביגע ים־נאטור. און היינע רופט
אויס אין זיינע בריף פון העלגאלאנד: „מיין
ביינקשאפט צו רוה איז פארשוואונדען, איך וויים
יעצט ווידער, וואס איך וויל, וואס איך מוז... איך בין דער זהה
פון דער רעוואלוציאן, און איך נעהם זיך ווידער פאר די וואפען,
איבער וועלכע מיין מוטער האט אויסגעשפראכען דעם צוויבער־זע־
גען... בלומען, בלומען!... איך וויל מיין קאפ באקראנצען צום
טוידט־קאמף... איך בין גאנצען פרייד און געזאנג, שווערד און
פלאם!" עס רעדט א ארינענטאלישע לויידענשאפט אין גייסט און
שפראך פון דיזעם גרוס צו דער רעוואלוציאן פון דעם רעוואלו־
ציאנערען זינגער.

די יולי־רעוואלוציאן האט די וועלט ניט געענדערט, זי האט
זי נאר געמאכט אויפציטערן א אויגענבליק. היינע'ס זוניגער ענטו־
זיאזם לייזט זיך אויף באלד אין די קאלטע ווינטען און דער גרוי־
ער אטמאספערע פון דער קומענדער רעאקציאן. און ווידער איז ער
דער עסטעטישער קינסטלער, דער סאטיריקער, דער שפאטער, דער
העלעניזירענדער איד, אין וועלכען עם ראנגלען זיך אהן אן אויפ־
הער די צוויי ענטגעגענגעזעצטע לעבענסבאגריפען. פון יענער
צייט, פון יאהר 1833, שטאמט זיין אויסגעלאסענסטע, זיין שפאט־
לוסטיגסטע שריפט: „די מעמוארען דעם העררן פאן שנאבעלע־
וואפסקי." עס איז א שפאטענד־הומאריסטישע שריפט פון דעם
לעבען פון לוסטיגע סטודענטען אין האלאנד, אין וועלכע עס זע־
נען אויך אריינגעפלאכטען באטראכטונגען מכח די וויכטיגסטע

פראבלעמען פון גייסט. און אויך אין דיזער שפאט־שריפט טרעט אויף דער איד סימסאן, האלב א קאריקאטור, האלב א טראגישע פיגור. ער איז אין דער דיסקוסיאן וועגן גאט דער שטרייטער פאר דעם איינציגען אויסערוועלטליכען גאט, פאר'ן דעאיזם. ער פאלט אין א נארישען דועל פאר א נארישע זאך, דיזער קליינער איד סימסאן. ער איז נאר א וויץ, דיזער קעמפער פאר יהוה, דיזער אידישער סימסאן, וועלכער וועט דערהויבען צו א נעוואלטיגען ערנסט דורך די אנאלאגי מיט דעם ביבלישען שמשון הגבור. יעלכער פאלט אויך אין קאמף געגען די אונגלויביגע פלשתים פאר זיין יהוה־ישראל־פאלק. בשעת אבער דער גרויסער שמשון איז געשטארבען העלדיש, זיעגרייך, מיט דעם טריאומף־געשרייי: תמות נפשי עם פלשתים, איז דער קליינער סימסאן געפאלען לעבערליך, אונגליקליך, מאכטלאז.

אויך אין „די מעמוארען פון שנאבעלעוואפסקי" קלינגט אב פלוצלונג היינעס אידישער שיקזאל, דער אייביגער איד פון היינע. ער בריינגט אריין אין דיזע שריפט די לעגענדע פון פליגענדען האלענדער, וועלכער וואנדערט ארום אויף ים זייט יאהרטויזענדען, און קען ניט אונטערגעהען און קען ניט געפינען קיין רוה. דיזע לעגענדע האט באצויבערט דראמאטיש היינעס אידיש־פאטישע נשמה, וויל דא איז א לעגענדע, וועלכע איז אזוי שיקזאל־עהנליך צו דער אידישער געשיכטע. היינע רופט אן דעם פליגענדען האלענדער „אויביגער איד פון ים." ריכארד וואגנער האט שפעטער פארווערטעט דיזע היינע'שע שילדערונג פון דער לעגענדע פאר זיין אפערא: „דער פליגענדער האלענדער."

אין יענער ערשטער העלפט פון די דרייסיגער יאהרען שרייבט היינע זיינע צוויי באדייטענדע ליטעראטור־פילאזאפישע שריפטען: „די ראמאנטישע שולע" און „די געשיכטע פון רעליגיאן און פילאזאפי אין דייטשלאנד." דער קריטיש־שאפענדער אידישער גייסט זיצט צו געריכט, משפט די וועלטקולטור און די פילאזאפיע מיט זיין אייגאנרטיגער פארשטעלונג פון שכל און אמת. דער אידישער דיכטער־פילאזאף זוכט דא דורכצוארבייטען זיך צו א אייגענער וועלטאנשויאונג, צו אן אייגענער קריטישער איבער־

וועלטיגונג פון דער פארגאנגענער און באשטעהענדער רעליגיאן און פילאָזאָפיע, און אריינבריינגען זיין לעבענסגעפיהל אין די מע־טאָדישע ראמען פון א פילאָזאָפיש־רעליגיעזער באגרינדונג. ער אי־בערוועלטיגט קריטיש דאָס קריסטענטום, דעם ספיריטואליזם, דעם דעאיזם, דעם אסקעטיזם, גאָט. דער ראַמאנטיזם איז קריסטליך־מיטעלאלטערליך, ער איז א שטערונג פון לעבען, א מניעה פאר דעם פרייען גייסט. דאָס איז א צוריקפאל פון דער זיך באפרייענדער צייט אין א פריהערדיגע אייגענטליך שוין קריטיש איבערוועלטיגטע צייט. וואָרום לוטער מיט זיין רעפארמאציאנס־קאמף האָט שוין אויפגעאקערט דעם באָדען פאר די געטערפרייע לעבענספרייליכע וועלטאנשויאונג. ספינאָזא האָט שפעטער באפריט דעם גייסט דורך זיין פאנטעאיסטישע וועלטאנשויאונג. גאָט לעבט ניט אויסערהאלב פון דער וועלט, נאָר אין דער וועלט, ער איז די וועלט. ניט א לייקענער פון גאָט איז ספינאָזא, נאָר פארקערט, ער האָט ערהאבענער, אידער וואָר עס איז, גערעדט וועגען גאָט. ביי איהם איז גאָט אלעם, גייסט און מאטעריע, וועלט און מענש. די אידישע נביאים, די אלטטעסטאמענטליכע נביאים און דער נייטעסטא־מענטליכער יעזוס קריסטוס, האָבען אין דעם הייליגען ספינאָזא זייער פארטזעצער.

נאָך ספינאָזא איז אייגענטליך די גאנצע פילאָזאָפיע, אין דייטשלאנד ווי אין פראנקרייך, פאנטאָאיסטיש. גאָט איז אראָב־געזעצט געוואָרען פון טראָן, אין דייטשלאנד דורך קאנט, אין פראנקרייך דורך ראבעספיער. וואָס ראבעספיער האָט געשאפען פאליטיש דורך דער רעוואלוציאָן אין שטאָט, האָט קאנט געשאפען פילאָזאָפיש דורך דער רעוואלוציאָן אין קעניגרייך פון נעראנקען נאָכדעם ווי קאנט האָט באוויזען, דאָס די דריי באקאנטע ראיות פון דער געשיכטע פון דער פילאָזאָפיע פאר די עקזיסטענץ פון גאָט, האלטען ניט אויס דעם פרובירשטיין פון קריטיק, איז דער דע־איזם פארשוואונדען. אלע אמת'ע פאָעטען און פילאָזאָפען, געטע, לעסינג, העגעל, שלייערמאכער, זענען פאנטאָאיסטען אין א גרע־סערער אדער קלענערער מדרגה.

היינע איז געווען אן אויסגעשפראָכענער סאָציאליסטישער

מענש, מיט א שטארקער רעוואלוציאנערער לויידענשאפט. פול מיט האס געגען די רעאקציאן, געגען די פראורטיילען פון דער פאר־גאנגענהייט, די גייסטיגע קייטען, וועלכע שלעפען זיך נאך דער מענשהייט פון אמאליגע דורות. נאהענט און קרובת'דיג צו זיין רעוואלוציאנערער נשמה איז דערפאר געווען אוא פילאזאפיע, וועלכע האט געווירקט באפרייענד אויף דאס לעבען, אויף דעם איינצעלנעם און די געזעלשאפט. אזא באפרייענדע מאכט ליגט אבער אין פאנטעאיזם. דער פאנטעאיזם, וועלכער דרינגט דורך מיט דער גערעכטיקייט די גאנצע וועלט, קערפער און גייסט, פלייש און נשמה, דערהויבט די גאנצע וועלט, דאס גאנצע לעבען אין אלע זיינע פארמען און אויסערונגען צו דער מדרגה פון גערעכטיקייט און הייליקייט. דאס גאנצע לעבען, גענוס און ענטהאלטזאמקייט, פרייד און נזירות, לוסט און אסקעטיזם איז גלייך גערעכט און גלייך הייליג. ניטא קיין אנדער בארעכטיגונג פאר דאס לעבען ווי דאס לעבען גופא. דער פאנטעאיזם איז נאך זיין טבע א פילאזאפיע פון לעבענסגענוס און לעבענספרייד און דערמיט אויך די פילאזא־פיע פון סאציאלער רעוואלוציאן.

די סטרונעס פון היינע'ס סאציאליסטישער נשמה זענען גע־וועז געשטימט אויף דעם פאנטעאיזם. זיין פאנטעאיזם איז דאָ צונויפגעפאלטן מיט דער סען סימאניסטישער סאציאליסטישער שולע, אן וועלכער היינע האט זיך דאמאלס אנגעשלאסען, נאכדעם ווי ער האט דערפיהלט די מאראלישע אינהאלטסלאזיגקייט פון זיין היידענטום און העלעניזם.

דער פאנטעאיזם אזוי ווי דער סען סימאניזם האבען אין זיי־ער לעצטען שרש א אידיש־ביבלישען מקור. עס איז דער פילאזא־פיש אויסגעלויטערטער און סאציאל און מאראליש דורכגעפיהר־טער אידישער מאנאטעאיזם. די שעפפער פון פאנטעאיזם און דער אידעע פון דער סאציאלער הארמאניזירונג פון דער געזעלשאפט זענען דערפאר ארויסגעקומען פון דעמזעלביגען פאלק, וועלכעם האט געבראכט דער וועלט אויך פארצייטען מאנאטעאיזם און די סא־ציאליסטישע נבואה. אויך אין היינעס צייטען זענען אידען נע־שטאנען אין די ערשטע רייהען פון דער רעוואלוציאן, פון די קעמפ־

פון געגען דער אלטער וועלט פאר א נייע סאציאלע ארדנונג, אין די פילאזאפישע גאטזוכענדע קרייזען. אין פראנקרייך זענען אידען גע־ווען די הויפטפיהרער אין דער סען־סימאניסטישער באוועגונג, ווי פערעירא, ראדריגא און אנדערע. היינע שרייבט וועגען רחל ווארנ־האגען, דאס זי איז געווען די טיפזיניגסטע סען־סימאניסטין. אין דייטשלאנד האבען דאמאלס אנגעהויבען פרעריגען דעם סאציאליזם אפריהער מאזעס העס, וועלכער האט זיך אנגערופען א „תלמיד ספינאזאס", און שפעטער קארל מארקס און לאסאל. מיט דעם גאנצען אידישען קרייז פון סאציאליסטען, פון גאטזוכער און גאט־שטורמער איז געשטאנען היינע אין אינטימע באציהונגען. ער איז צווישען זיי געווען דער נאציאנאלסטער איד, וועלכער האט ge־גלויבט אין דעם נצח ישראל, אין די אונשטערבליכקייט פון דער ביבל, דיזען העכסטען אויסדרוק פון דעם אידישען געניום. געווים האט ער אויך יענעם פאריזער קרייז פון אידישע דענקער און סא־ציאליסטען געווירקט ניט ווייניגער, ווי אויך דעם קרייז פון דעם בערלינער „קולטור־פעראיין" אין זיינע גאנץ יונגע יאהרען. ווי אין די צוואנציגער יאהרען אין בערלין, אין דעם נאך נאר אונרייפען קרייז פון קולטור־פעראיין, אזוי אויך אין די דרייסיגער און פער־ציגער יאהרען אין פאריז, אין די צייטען פון זיין גייסטיגען גלאנץ, גיסט זיך ביי היינע צונויף יודענטום, פילאזאפי, רעליגיאן, פרייי־הייט, סאציאליזם אין איין פארוואנדטע שטימונג, אין איין סינ־טעטישע אידעע. אין דער צייט פון זיין סען־סימאניסטישען ענטו־זיאזם, זיין פאנטעאיסטישער וועלטאויפפאסונג, אין וועלכער עס קלינגען אידישע ראסען־זכרונות, און וועלכע ווערען איבערוועלטיגט פון דעם באוואוסטזיניגען יודענטום־ווילען, איז היינע דער פאע־טיש־פילאזאפישער אנזאגער פון דעם אידישען רענעסאנס.

V.

וועלט, געשיכטע און לעבען שפיגלען זיך אב אין היינע'ס אי־דישער נשמה אין א אייגענארטיגען אופן. בעקומען פון איהם זייער אידיש־נאציאנאלע פארב, און שטראהלען ווידער ארוים פון זיין

נשמה ווי אידישע ווי־לעבנס־כחות, ווי נעשטאלטענדע קרעפטען. אין דעם רויש פון העלעניזם, סענסואליזם, לעבענסלוסט, אין זיין קריטיק פון דער אידישער ערנסטקייט און קריסטליכען אסקעטיזם רעדט שטענדיג נאך אן אנדערע אינווענדיגע שטימע, וועלכע איז דער גלגול פון דעם איבערמעכטיגען אמאל און איז די שטימע פון בלוט, ראסע, נאציאנאלער אויסערוועהלטקייט.

אויך אין זיין נאנצען אויסערען לעבען איז דער גרעסטער דיי־טשער פאעט נאך געטע'ן א איד, אפשר אויסשליסליך איד, פון וועלכען אלעס ניט־אידישע וועלט אבנעשטויסען ווי מיט נאטור־נויטווענדיגקייט. היינע קען ניט אנהאלטען קיין פריינדשאפט, ניט קיין ליטעראריש און ניט קיין פערזענליכע, מיט קריסטען. וואלנ־האגען, דער מאן פון דער געניאלער אידישער פרוי רחל, איז דאכט זיך זיין אויסציגער טריי געבליבענער פריינד אין לעבען פון קריסט־ליכער זייט, אבוואהל אויך ער איז אפטמאל גאנץ קאלט צו דעם אידישען פרעמדען נעניוס. אזוי שטארק אבער היינע אין קאמף אין נעגענזאץ מיט אלע קריסטליכע גייסטיגע פיהרער פון זיין צייט. היינע'ס שטעלונג צו נעטע, זיין אינווענדיגער נעגענזאץ צו איהם, זיין אונטערשיידונג צווישען זיך און נעטע, דאס נעטע קען ניט פארזינקען אין א אידעע, ווי ער היינע, איז חאראקטעריסטיש פאר די בעציהונגען צווישען היינע און דער קריסטליכער וועלט. זיין ראדיקאליזם, זיין קאמף נעגען דער ראמאנטישער שולע, זיין שפאט איבער דייטשטום, קריסטענטום און קעניגטום, זיין אייגענארטיגער אידישער טאן און גייסט האט איהם געבראכט די פרעמדקייט, די שנאה און דעם קאמף פון דער נאנצער ניט־אידישער וועלט.

אין יאהר 1835 איז אויפגעטראטען מענצעל נעגען דאס „יונ־נע דייטשלאנד", וואס היינע איז געווען איהר ליטעראריש פיה־רער. שפאטיש רופט ער עס אן דאס „יונגע פאלעסטינא". דערביי האט אבער מענצעל פריהער געהערט צו דעם ראדיקאלען פליגעל. די דייטשע דיכטער און ראמאנטיקער, ווי גוסטאוו שוואב, יוסטי־נוס קערנער און אנדערע האבען זיך אויך פון איהם אבגעקערט. אפילו דער ליבעראלער גוצקאוו, מיט וועלכען היינע איז נעווען בע־פריינדעט, איז איהם ניט געבליבען טריי. עס האט זיך אנגעהויבען

א שארפע און ביטערע פאלעמיק צווישען דעם אידישען רעוואלוציאנערען דיכטער און די טרייע דייטשען.

וועו היינע האט געלעבט אין פאריז, איז ער געקומען אין בעריהרונג מיט די העכסטע פערטרעטער פון דעם דייטשען גייסט. מיט ריחארד וואגנער, מיט דעם דיכטער העבעל און אנדערע. טיפע און איידעלע אנרעגונגען האט וואגנער געשעפט פון היינע'ן. ער האט איבערזעצט אין דער שפראך פון מוזיק היינע'ס גרויסען טרויערמארש אויף נאפאלעאן: „די צוויי גרענאדיר". וואגנער'ס „טאנהייזער". וואגנער'ס „פליענדער האלענדער", אפילו וואגנער'ס „לאהענגרין", זענען אין דער אידעע און טיפלוויז אפילו אין דער פארם פארבאן אין היינע'ס דיכטונגען. זיכער איז וואגנער געשטאנען אונטער דעם איינדרוק פון היינע'ס דיכטונגען, וועו ער האט געשאפען דיזע אונשטערבליכע דראמען און האט זיי געגעבען דורך זיין מוזיק דעם גוואלטיגען דראמאטישען אויסדרוק. וואגנער האט זיך אבער ביי דער ערשטער געלעגנהייט אבגעשאקעלט פון זיינע אידישע פרייגד און איז געווארען דער גרויסער פארהאסער פון אידען און יודענטום. דער טיפזיניגער דיכטער העבעל, פון וועלכען היינע האט פיעל געהאלטען, איז אויך באלד געווארען קאלט און גלייכגילטיג און פיינדליך צו איהם, וויל די אבשטוסונגס-קרעפטען צווישען דעם גרויסען דייטש און דעם גרויסען איד זענען געווען שטארקער, איידער די אנציהונגס-קרעפטען צווישען ביידע דיכטער. אפילו דער ניט-אנערקענטער פאעט גראבע, מיט וועלכען היינע איז געווען באפרייגדעט נאך אין זיין יוגענד און וועלכער האט ביי היינע געוואונען אנערקענונג און סימפאטי, האט געהאט צו היינע, דעם „פאעטען-יודע", ווי ער רופט איהם, נאר א געפיהל פון בייזקייט און קלייגליכער קנאה.

עס איז אויך באגרייפליך, דאס די אידישע פיהרער פון יענער צייט האבען פאר דעם דאזיגען אידישען רעוואלוציאנער און פאטריאט, פאר דעם שפאטער פון קריסטענטום, דייטשטום און קעניגטום, געהאט שטארק מורא.

גבריאל ריסער, דער באקאנטער קעמפפער פאר דער אידישער גלייכבארעכטיגונג אין דייטשלאנד, האט ניט איינמאל פארגע-

וואַרפען היינע'ן, דאָס ער שטעהט פון ווייטען פון דעם אידישען עמאַנציפּאַציאָנס־קאַמף. אין זיינע „אידישע בריעף", וועלכע זענען ערשינען שפּעטער אין יאָהר 1840, פאַרלייקענט דער אידישער לאָיאַלער פּאַטריאָט ריסער דעם ניט־געראַטענעם אידישען זוהן היינע. ער לייקענט, דאָס היינע'ס געמיט און גייסט דריקען אויס די אידעע פון יודענטום, ער לייקענט, דאָס היינע איז דער פּאַר־טרעטער פון יודענטום. גבריאל ריסער ערקלערט זיך זעלבסט פּאַר דעם אמת'ען אויסדרוק פון יודענטום.

בערטאָלד אויערבאַך, דער אידישער ראַמאַן־שרייבער און גייסטיגער פיהרער פון יענער צייט, דער קעמפּער פּאַר אסימילאַ־ציאָן און גלייכבארעכטיגונג פּאַרלייקענט שוין פּאַלשטענדיג אין זיין שריפט: „דאָס יודענטום און די נייעסטע לִיטעראַטור" היינע'ן אלם איד. היינע'ס פּאַרהערלִיכונג פון דער מאַטעריע, זיין סענסוא־לִיזם, איז נאָך אויערבאַך אקוראט אזוי לְהיפּך צום קריסטענטום ווי צום יודענטום. אלץ וואָס היינע האָט געזאָגט וועגען אידען און יודענטום, וואָלט ער אויך אלם געבאָרענער קריסט געקענט זאָגען, פון היינע'ן רעדט ניט קיין איד, — מיט דיעזע מערקווירדיג בא־שרענקטע וועדטער זאָגט זיך אב אויערבאַך פון היינע'ן אלם איד. אויערבאַך שרייט אריבער זעהר לייכט איבער דעם אבגרונד פון פּראַבלעמען און עמאַציאָנען, וועלכע היינע עפענט אויף אין זיין אידישקייט, מיט דער דאָמאַלם באקאַנטער לייכטער תשובה אויף אלע שאלות: „מיר האָבען א פּאַטער, דאָס איז נאָט אין הי־מעל, דער פּאַטער פון אלע באשעפענישען, מיר האָבען א מוטער, דאָס איז דייטשלאַנד אונזער מוטער אויף דער ערד." בערטאָלד אויערבאַך דערהויבט זיך ניט איבער הירש היאַצינטס אידישקייט, איבער דער לעכערלִיכער פיגור, וועלכע היינע האָט באשאפען.

עם האָט היינע'ן שטענדיג ארגאניש געצויגען צו דעם אידישען למדן, צו דעם אידישען גייסטעס־מענשען, און צו דעם אידישען אינטערנאַציאָנאַלען רעוואָלוציאָנער. מיט דיזע צוויי, אויסערלִיך אזוי געגענזעצלִיכע און אין גרונד אזוי נאָהענטע מיפּען, האָט זיך היינע געפיהלט קרובת'דיג אין דעם שרש פון זיין נשמה. בישעת היינע האָט געלעבט אין בערלין אין די צוואַנציגער

יאהרען איז ער געווען פארבונדען מיט דעם קולטור־פעראיין, מיט מאזער, גאנז, מארקוס, צוניץ און אנדערע יונגע אידישע געלערנטע, וועלכע האבען געהאט זייערע וואורצלען אין דעם טראדיציאנעלען יודענטום. אין דיזען קרייז פון אידישע געלערנטע צווישען די בייז־קענדע אידישע געמיטער האט זיך היינע געפיהלט היימישער, אויז־דער אין די קרייזען פון די דייטשע פאעטען און קינסטלער פון יע־נער צייט. אויך, וועו היינע איז געווען אין פאריז אין די פיערציגער יאהרען, בשעת ער פארלייערט די באריהרונג מיט דער ניט־אידישער וועלט פון געניום און גייסט, בילדען זיך אינוועגדיגע באציהונגען צווישען איהם און די אידישע רעוואלוציאנערען מארקס, לאסאל, די אידישע סען סימאניסטען, און דעם האלבען נביא און האלבען חזן אלכסנדר וויי, וועלכער איז זיין גאנצען לעבען כמעט געבליי־בען א טרייער פרוינד היינע'ס.

עס איז וויניג באקאנט וועגען היינע'ס באציהונגען צו מארקס נאר אמאל דערמאנט ער איהם אלס אן איינגעשפארטען גאט־לייקענער, וועלכען ער האט אומזיסט געזוכט צו איבערצייגען אין דעם אמת פון דעם אידישען גאט און דער אייביגקייט פון דער ביבעל. מיט לאסאל האט זיך היינע געטראפען אין דער מיטען פון די פיערציגער יאהרען, בשעת לאסאל איז געווען א יונגער מענש פון נייצעהן יאהר. מיט א מערקווירדיגען שארפבליק האט היינע דערקענט לאסאל'ס געניאליטעט, זיין וויליענסקראפט, זיינע פעהיג־קייטען, און ער האט גלייך דערפיהלט די גרויסע צוקונפט, וועלכע איז געשטאנען פאר דעם יונגען געניאלען קעמפער. אין לויף פון פיעלע יאהרען האט אנגעהאלטען א אינטימע פריינדשאפט צווישען דעם גרויסען אידישען געפיהלס־מענש און דעם ניט וועניגער גרוי־סען אידישען וויליענס־מענש.

אבער א פיעל גרעסערע ארגאנישע צוציהונגס־קראפט דער־נעהענט היינע'ן צו אלכסנדר וויי. אלכסנדר וויי איז געבאירען גע־וואירען אין עלזאס, האט געלערנט גמרא אין פראנקפורט און האט געזאלט ווערען א רב. ער האט אבער א קום געגעבען א באלעט־טענצערין און האט פארלאירען די מעגליכקייט צו ווערען גאט'ס טרייער דיענער. ער איז געוואירען א שטיקעל דייטשער שריפטשטע־

לער און פראנצויזישער פּאַעט. ווייל האָט זיך אויך געהאלטען פאר א ביבלישען נביא. און פין איינע פון זיינע שריפטען צייכענט ער אן מיט דעם נאָמען: „ישעיהו פון פאבורג סען האָנארע" (פאבורג סען האנארע איז א קוואַרטאל פון פאריז). מיט דיזען האלב ערנסטען האלב משונה'דיגען מאן האָט היינע אנגעהאלטען א פריינדשאפט פון פופצעהן יאָהר, זייט וויל איז געקומען אין יאָהר 1839 אין פאריז. אין די פופצעהן יאָהר איז ניט אוועקגענאנגען קיין טאָג כמעט, וואו וויל איז ניט געווען אין היינע'ס הויז. מיט וויל, וועל־כער איז אויך געווען אמאל א חזן, פלעגט היינע זינגען אידישע נגונים פון די ימים נוראים. און וען אמאל האָט היינע'ס פראנצויזי־שע פרוי, מאטילדע, געפרענט, וואָס זענען דאָס פאר ווילדע נגונים, האָט היינע זי בארוהיגט, אז דאָס זענען דייטשע פאלקס־מעלאָדיעז.

צווישען דעם אידישען נעניאלען דיכטער, וועלכער באקעמפט די קריסטליך־טראדיציאָנעלע וועלט, און דעם אידישען מילִיאָנער, וועלכער באהערשט די קריסטליך־טראדיציאָנעלע וועלט, אבער גע־הערט ניט צו איהר, איז פאראן א אינוועניגע כמעט ארגאנישע צו־ציהונג. היינע איז מיט דער פאמיליע ראטשילד אין פאריז געשטא־נען אויף א פריינדליכען פוס. ער רעדט מיט הומאר אין „לוטעציא" וועגען די ראטשילדס און זייער פינאנציעלער און פאליטישער מאכט אין פראנקרייך, אבער ער איז א היימישער מענש אין הויז פון דעם אידישען פינאנץ־קעניג. מען וויים ניט, אויב היינע האָט באקומען פון זשיימס ראטשילד, אויף אידיש יעקב ראטשילד, א געלד־אונטערשטיצונג, אבער היינע רעדט אין זיינע בריעף צו ראט־שילד פון אידישען רחמנות און פאלט ארויס אין דעם באקאנטען אידיש־אינטימען טאָן, וועלכער ענטוויקעלט זיך אומעדום, וואו עס קומען אין באריהרונג צווי אידישע געמיטען. אזוי וויניג איז אויך באקאנט, וויי טיף עס איז געווען היינע'ס ליעבעס־געפיהל צו מא־דאם בעסי ראטשילד, די שענסטע פרוי פון פאריז, וויי היינע רופט זי אן. די נאָהענטשאפט צווישען היינע און ראטשילד איז אבער א סימבאל פאר יענע מערקווירדיגע ראסען־קרובת'שאפט, וועלכע פארבינדט אלע אידען פון די פארשידענסטע שאטירונגען און די

געגענוצעליכסטע פאליטיש־פילאזאפישע ריכטונגען. די אינטימי־טעט צווישען דעם אידישען קעניג פון פינאנץ און דעם אידישען קעניג פון גייסט איז אן ערשיינונג, וועלכע חזר'ט זיך איבער אזוי אפט אין אלע אידישע דורות און צייטען.

דער פארבאהנענער ראסען־געפיהל און דער נאציאנאלער אינסטינקט זענען, ווי היינע זעלבסט זאגט עס אמאל זעהר ריכטיג, דער שטארקסטער און טיעפסטער כח אין מענשליכען לעבען. אט דער אידישער ראסען־געפיהל האט זיך ביי היינע ארויסגעריסען מיט זיין גאנצער עלעמענטארער קראפט אין יאהר 1840, בשעת עס איז פארגעקומען דער עלילת דם בלבוא איז דמשק. יענער בלוט־בלבול האט אויפגערודערט די גאנצע אידישע אסימילירטע אינטעליגענץ פון יענער צייט, באזונדערס דעם יונגען לאסאל און מאזעס העס.

היינע האט דאמאלס פארעפענטליכט דריי באריכטען אין דער „אלגעמיינער צייטונג" וועגען דעם בלוט־בלבול. דאמאלס האט היינע אנגעהויבען צייכענען זיינע ארטיקלען מיט דעם מגן דוד צייכען. ער קלערט אויף וועגען דער גאנצער אינטריגע אין דעם פארברעכערעשען בלבול. ער קלאגט אן דעם פראנצויזישען מיניס־טער טיער פאר זיין גלייכגילטיגקייט צו דער זאך פון דער הומאניטעט. ער באשולדיגט די פראנצויזישע אידען פאר זייער גלייכגילטיגקייט צו דעם בלבול פון דמשק. היינע גיסט אוים אויף די דאזיגע גלייכגילטיגע אידען זיין ביטערען שפאט און כעס, און נעברויכט דערביי דעם מערקווירדיגען וואהרן, דאס דער גאט פון די פראנצויזישע אידען איז דאס געלד. אן אויסדרוק, וועלכען מארקס האט, ווי באקאנט, שפעטער געברויכט בנוגע צו דער אסימילירטער אידישער בורזשואזי בכלל.

VI.

די עפאכע פון די פיערציגער יאהרען איז די צייט פון היינע'ס אומקערונג צו זיין אידישען מקור, די צייט פון זיין אבערמאליגער אידישער זעלבסטערקענונג, אבער שוין מיט קלארער זעלבסט־

באוואוסטיזינגקייט און פילאזאפישער פארטיפונג. שוין זיין קרי־
טישע שריפט „שעקספירס מעדכעז און פרויען" (1838) איז אן
אנזאג פון דעם ערוואכטען מוט ביי דעם אידישען דיכטער, וועל־
כער ווי! אויסקעמפען דעם קאמף געגען די פאראורטיילען און די
שנאה צו אידען. שעקספירס „קויפמאן פון ווענע־
דיג" וועלכער פיגורירט אין דער ליטעראטור אלס לוסט־
שפיעל, פארוואנדעלט זיך דורך היינע'ס אויפפאסונג אין א
גרויסער טראגעדיע פון די אונטערדריקטע. ביי איהם
איז שיילאק ניט דער בלוטקארגער איד, וועלכער ווי! אויפעסען
דעם קריסט, נאר דער איד, וועלכער קען האסען, נקמה נעהמען,
פארגעלטען דעם שונא פאר זיין פאראכטונג, זיך אויפהויבען, פאר־
מעסטען זיך געגען דער וועלט. דערזעהט מען שיילאק אין זיין אינ־
טימיטעט, ווי שעקספיר באווייזט איהם מיט אייניגע דיכטערישע
שטריכען, איז ער גרויס, עדעל דורך זיין פאמיליען־ליעבע, דורך זיין
טרייקייט צו זיין ווייב לאה, און דער „יעסיקא זיין קינד." יעסיקא,
שיילאקס קינד איז אבער אין היינע'ס אויפפאסונג ניט א טיפישע
אידישע טאכטער, נאר א ליידענשאפטליכע פרוי, וועלכע צורייסט
די הייליגע אידישע פאמיליען־שטריק. אבער שיילאקס וועדטער:
„יעסיקא מיין קינד" זענען א טייל פון שיילאק'ס, פון דעם איד'ס
לעבען, ווי זיין גאט, זיין דעאיזם, זיין משוגענע אידעע", זיי דרי־
קען אוים א עלעמענטארע, אייביגע, נאר ביי אידען פארקומענדע
נשמה־קראפט.

דאס טראגישע אידישע פאלק דערהויבען, און דאס טראדי־
ציאנעל־קריסטליכע דייטשלאנד, און דערמיט די גאנצע טראדי־
ציאנעל־קריסטליכע וועלט פארשפאטען, איז ביי היינע אייי־
גענטליך דאסזעלביגע נשמה - בעדירפנים אין צוויי ריכ־
טונגען. אין דער ערשטער העלפט פון די פיערציגער יאהרען שרייבט
היינע זיינע צוויי גרויסע שפאט־פאעמען: „אטטא טראל" און
„דייטשלאנד". ער איבערטרעפט דערמיט די גאנצע פאעטיש־סא־
טירישע ליטעראטור פון דער צייט. די גאנצע דאמאליגע צייט, דאס
קריסטענטום, דאס קעניגטום, דער רעאקציאנערער דייטשער
גייסט געפינען אין יענע סאטירישע פאעמען זייער פאר־

שפּאָטער, זייער שטראָפער. דער אידישער דיכטער, וועלכער זוכט אזוי טראגיש זיין אייגענעם נשמה־שורש, וועלכער האָט פערלאָזן זיין אידישעם פאָלק אָבער האָט ניט אויפגעהערט צו שפּינען א פאנטאסטישע אידישע צוויבערוועלט פון זיינע אָבגרונד־טיפע אידישע איבערלעבונגען, שטעלט זיך הויך איבער און אויסערהאלב פון דעם רעאקציאנערען דייטשלאנד. דער אידישער פאָעט וואַרפט דעם קאמפף־האנדשוה צו דעם קריסטליכען דייטשלאנד:

„בעלידינ לעבעריגע פאָעטען ניט,
זיי האָבען פלאָבען און וואפען,
וואָס זענען פרוכטבארער ווי יופיטערס בליץ,
וואָס דער פאָעט האָט וועז עס איז בעשאפען."

פון דער פרעמדער וועלט קעהרט זיך היינע אין יאָהר 1844 צוריק צו דעם יודענטום פון זיין יוגענד, צו זיין אלטען טרוים פון דעם אידישען רענעסאנס, וועלכער פלעגט אויף דעם גאנצען שפאן פון זיין לעבען שטענדיג ווידער ארויפשוועבען אין זיין אידיש־ליידענדע גייסט. ביי געלעגנהייט פון דעם טוידט פון זיין אלטען פרוינד לודוויג מארקום אין יאָהר 1844 שרייבט ער א נעקראָלאג: „לודוויג מארקום". ווידער טרעטען אויף אין זיין זכרון די אידישע נעשטאלטען פון „קולטור־פעראיין", צו וועלכען אויך מארקום האָט געהערט, מאָזער, עדוואַרד גאנז, צונץ, בן־דוד.

דערביי דערמאנט היינע אויך עדוואַרד גאנז, וועלכער האָט מיט קאריעריסטישער אויסרעכענונג דעם פערריין און דאָס יודענטום פערלאָזן. „זיין ארויסטריט איז געווען זעהר ווידערוועדטיג, וואַרום ער האָט געשפּיעלט די ראָליע פון אן אגיטאטאָר און האָט געהאט נאָך די פלייכטען פון א פרעזידענט. עס איז א מנהג, דאָס דער קאָפּיטאן פערלאָזט דער לעצטער דעם שיף,

וועלכער האלט ביי זינקען. נאנז אבער האט זיך דער ערשטער גע־ראטעוועט." אזוי רעדט היינע ביטערע וועהטער געגען זיין יוגענד־פרייַנד נאנז פאר זיין אנטלויפען פון יודענטום, און ער פיהלט זיך בארעכטיגט דערצו, וואהרום ער, היינע, האט זיך שוין באלד ווידער פאראייניגט מיט דעם הארץ פון דעם אידישען פאלק.

ער שרייבט באלד די לידער פון ראמאנצערא אין די העברעאי־שע מעלאדיען. „די פרינצעסין שבת" איז דאס ליעד פון דעם פרינץ ישראל און זיין כלה די פרינצעסין שבת, די שבת מלכתא. זעקס טעג א וואך איז דער איד א הונד מיט הינטישע געדאנקען און שלעפט זיך דורך דעם קויט פון לעבען, אבער פרייטאג אבענד ווערט דער הונד אויפ׳ס ניי א מענשליכער וועזען. ער ווערט א מענש מיט מענשליכע געפיהלען און טרעט אריין אין זיין פא־טער׳ס טעמפעל מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ און הארץ. לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה. מיט טיפען פאטאס און פיינסטען שפאס מאלט דער דיכטער די אידישע פאמיליען־אידיליע פון לכה דודי ביז הבדלה. און דער דיכטער עפענט דעם פארהאנג פון א זאנדערבאר פארגייסטיגטען לעבען, פון א עם הפלאות, וועל־כען ער דערקענט, דערפיהלט, באוואונדערט און קניהט פאר איהם נידער.

ווי דער רב פון באכאראך, אפשר ווי דער גאנצער טראגישער אידישער פאעט, איז „יהודה הלוי" היינעס א פראגמענט. אדער בעסער געזאגט א גאנצער קאליידאסקאפ פון שטימונגען, פילאזא־פיעז, נבואה, וועהגעשרייען, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי... מיין צונג זאל זיך צוקלעפען צו מיין גומען, און מיין רעכטע האנד זאל פארדארעז, אויב איך וועל פארגעסען דיר ירושלים. דערמיט הויבט אן היינע יענעם גראנדיעזען נאציאנאל־ געדיכט, וועלכער איז פאראורטיילט געבליבען צו א פראגמענט. און עם שטעהט אויך יהודה הלוי, דער היינע פון אידישען מיטעלאלטער, דער געזאלבטער קעניג פון דער מלוכה פון געדאנקען, וועלכער דיענט און איז פארענטוואָרטליך נאר צו גאט, אבער ניט צו דעם פאלק. יהודה הלוי איז א ריטער פון אן אנדער שלאג, זיין דאמע

איז ניט די שענהייט, זיין לייד־ענשאפט איז ניט דאָס לעבן, זיין לעבע איז ירושלים, דער סימבאל פון אמת, גייסט, טראגיק, מיסטישער ביינקשאפט. פילע זייטיגע אידעען, קולטור־פראבלעמען, היסטאָרישע ערינערונגען, קינסטלערישע שפי־לעריין זענען ארויסגעפלאכטען אין דיזען נאציאנאלגעדיכט, אזוי ווי דער אידישער דיכטער, די אידישע נשמה, די אידישע לירע זינגט מיט אלע מעלאָדיען, מיט אלע שירים און אלע ווינטען פון דער ארומיגער וועלט. ביז דער נאציאנאלער שיר ווערט אבגעריסען און צורינט אין פאָעטישער דארשטעלונג פון דעם דיכטער־שיקזאל בכלל.

נאָך דעם גרויסען געדיכט „יהודה הלוי" קעהרט זיך אום היינע צוריק מיט זיין גאנצער נשמה צו זיין שרש, צו זיין איך, צום בארג סיני, צו גאָט און צום פאלק ישראל. ניט פון זיין קראנקען בעט, פון זיין מאטראצען־גרוב זאגט ער זיין באריטטען וידוי, נאָר פון דער געזונדונג און פון דער ענדליכער ערשטארקונג פון זיין נשמה. ער וועגדעט זיך אָב פון דער העגעלשער פילאָזאפיע, וועלכע פאר־לייקענט גאָט און לאָזט איבער די וועלט צו דער פארנונפט, צו דעם געוועץ, צו דעם שפיעל פון דער חוצפה'דינער מענשליכער דיאלעק־טיק. דער דיכטער פארזינקט צום סוף פון זיינע טעג אין דעם אל־טען אידישען איין אייניציגען גאָט, דעם שעפפער פון דער וועלט און דעם טרויסטער פון אלע נשמות. און ער קעהרט זיך אום צו משה רבנו, וועלכער האָט געהאסט קונסט און בילדער; פסל און תמונה, וועלכער האָט איבערוועלטיגט די מיטאלאָגי, די ווירקליכקייט דורך דעם אמת. וואָרום משה האָט באשאפען דעם גרעסטען קונסטווערק, די אמת'ע ווירקליכקייט, דאָס אייביגע הייליגע פאלק פון גאָט, דאָס פאלק ישראל, וועלכעם איז א ביישפיעל און א צייכען פאר אלע פעלקער, פאר די גאנצע מענשהייט. משה האָט אויך באשאפען די תורה, דאָס גרעסטע בוך, דאָס בוך פון אמת, פון רעוואלוציאָן און דעמאקראטיע. יא, די תורה איז דורך דעם דין פון יובל אויך דאָס גרעסטע סאציאליסטישע בוך. ווי אין זיין יוגענד האָט היינע געטרוימט פון דעם אידישען רענעסאנס, ווי אין זיין שריפט וועגען בערנע האָט אנגערופען דאָס אידישע פאלק דאָס פאלק פון

גייסט, האָט ער אויף זיין מאטראצען־גרוב אין זיין פירכטערליכער קראנקהייט נאָך אמאָל דערפיהלט און דערקענט און מתודה געווען זיך אין זיין פארבארגענעם אידישען שרש, אין זיין אידישער, דיכטערישער און נאַציאָנאלער, אויסערוועהלטקייט.

און געשטאַרבען 1856 איז דער אידישער טראגישער דיכטער מיט דעם צובראָכענעם געמיט פון תשובה. ער האָט אָנגעזאגט, דאָס מען זאָל איהם מקבר זיין אָהן וועלכע עם איז רעליגיעזע צערעמאָניעס, אָהן א גלח נאָך זיין מוטה, און אָהן — א רב. אין זיין סוף האָט ער דערקענט זיין אָנהויב, אין זיין טוידט האָט ער נאָך אמאָל אויפגעלעבט אין זיין גאנצער נויט און פיין, אין דעם גאנצען עלענד פון זיין אידישער צייט, אין זיין אייביגער אידישער ערלעזונגסזוכעניש, אין זיין גאנצער טראגיק, אין זיין צייטווייליגקייט און זיין אייביגקייט, אין תשובה האָט זיך דער אידישער טראגישער דיכטער געזוכט צום סוף צו ערלעזען, און דאָך איז געבליבען אין זיין הארץ טיעף דער געפיהל פון אינוועניגער שולד:

ניט אין קלויסטער וועט מען קלינגען,
ניט קיין קדיש וועט מען זאָגען;
אָהן געזאנגען און אָהן קדיש
וועט מען מיך צום קבר טראָגען.

היינריך היינע, זיין לעבען און זיין שאפען

פון

ע. קאלישער

אנמערקונג פון איבערזעצער:

צוויי שטעלען אין דער איבערזעצונג פון קאלישער'ס ביאגראפיע פון היינע, כמעט דער גאנצער ערשטער קאפיטעל, וואו עס רעדט זיך וועגען היינע'ס יחוס און א טייל פון לעצטען קאפיטעל וועגען דער „מוש" גשהערען ניט דער פעדער פון י. קאלישער.

זיי זיינען גענומען פון גוסטאוו קארפעלעס בעריהמטען בוך „היינריך היינע: אוים זיין לעבען און אוים זיין צייט." דער לעזער, וועז ער וועט זיך באקענען מיט די שטעלען, וועט אויך אונז קיין פאראיבעל ניט האבען פאר דער פרייהייט. וואס מיר האבען זיך ערלייבט.

כ. ר.

ערשטער קאפיטעל.

דאָס עלטערען הויז.

פאר די פארעהרער פון הענריך הייַנע וועט זייַן אינטערעסאנט צו וויסען, אז זייַן זשעני האָט ארויסגעשפּראָצט פון א באָדען, וואָס איז גוט בעארבייט געווען פון דורות. אז אזא זאמען זאָל קענען אין איהם געדייהען. מיר האָבען זיך ניט צו באקלאָגען אויף די געשיכטספּארשער. זיי האָבען דערפיהרט הייַנעם יחוס־בוים ביז צום סוף פון 16טען יאהרהונדערט.

וואָס וואָלט הייַנע געגעבען דערפּאר, ער זאָל וויסען כאָטש א טייל דערפון, וואָס מיר וויסען איצט וועגען זייַנע אורעלטערן? ער האָט פון זיי ניט פיעל געוואוסט, און דאָס וועניגע, וואָס ער האָט יא געוואוסט, האָט ער געהאט צו פארדאנקען די ערצעהלונגען פון זייַנע מומעס, וועלכע ווי באקאנט האלטען זיך ניט אלע מאָל אן דעם היסטאָרישען אמת. א געשיכטליכע קוואל זענען אלזא זייַנע אייגענע מיטטייַלונגען ניט. זיבערעם, פעסטעם וועגען הייַנעם פאמיליע האָט מען ערפאהרען ערשט זייַט א קורצער צייט. מיר וויסען איצט, אז הייַנעס אורעלטערן זענען כ מ ע ט אלע געווען אנגעזעהענע און געלעהרנטע, — ד ו ר כ א ו י ס אלע פרומע און געביידעטע מענער און פרויען. די, וואָס גלויבען אין דער פארערבונגס־טעאָריע, קענען זיך מאכען פארשיערענע קאָמבינאציעס. און די וואָס גלויבען ניט אין דער טעאָריע, וועלען דאָך אויך מוזען צוגעבען, אז אויף דער ירושה, וואָס אייַן דור ניט איבער דעם אנדערן, רוהט די געשיכטע, אלץ וואָס אין איהר איז פארהאן גרויסעס און באדייטענדעס. ווי לעבערליך עס איז דאָס נאנצע האמפּארן זיך וועגען דעם, צי הייַנעס אורעלטערן פון דער מוטערס צד האָבען זיך נערופען וואָן געלדערן — אלס סמן פון זייער האָלענדישער אבשטאמונג — אדער פאָן געלדערן, אום צו מאכען דעם פאלשען אייַנדרוק פון אריסטאקראטישער אבשטאמונג. וואָס פאר א וועדט

האָט טיטולירטער אריסטאָקראַטיזם אין פּראַנקרייך מיט דער גייס־טיגער אדעלקייט פון היינעס משפּחה!

די דאָזיגע גייסטיגע אדעלקייט צייכענט פּריהער פון אלץ אויס די פּאַמיליע פון דער מוטערס צד, וועגען וועלכער מיר וועלען צוערשט רעידען, וויל פון די צוויי — מוטער און פּאָטער — האָט די מוטער געהאט דעם גרעסערן אינפלוס אויפֿן געניאלען זוהן.

היינע האָט א טעות געמאכט, וועז ער האָט געגלויבט, אז די וויעג פון זיין משפּחה איז געשטאַנען בייס רהיין. אונזער וואנדערונג דורך דער קייט פון דורות דערפיהרט אונז ביז צום ברעג דאָנוי, אין שעהנעם אונגאַרלאַנד, וואו אויך צו להבעים אלע באַשרענקונגען פון געזעץ, האָבען אייניגע אידען פּאָרט זיך דערשלאָגען צו עפענטליכער באדייטונג אוז צו א באזונדערס מערקווירדיגער, פּאר יענער צייט. שטעלונג אין דיענסט פון דער מלוכה. אייניגער פון די טיכטיגסטע איז געווען סוף 17טען יאהרהונדערט שמעון מכאל אין וויען, אוז שפּעטער אין פּרעסבורג, פון וואנען עס נעמט זיך זיין צונאָמען שמעון פּרעסבורג. די אידען האָבען איהם גערופען „דער פּארשטעהער פון קהלת אונגארן". די לאָקאלע געשיכטע דערצעהלט אונז גאנץ אויספיהרליך וועגען זיינע פינאנץ־אָפּעראציעס אין דיענסט פון די קיסרים לעאָפּאָלד 1, אוז יאָזעף 1. דער לעצטער האָט דאָס געגעבען זיין „מינץ־יודען" שמעון מכאל די פּריווילעגיע זיך צו באזעצען אין וויען. אבער א „שוץ־בריעף" צו באקומען פּאר זיין „טריי געהאָרזאמען דיענסט" צו דער מלוכה איז איהם ערשט געלונגען אונטער קארל IV. גראד דאמאָלס האָט זיין טאַכטער שרה לאה „גערייכט איהר האנד צו א הערצענסבונד" דעם שפּראצלינג פון אן אנגעזעהענער פאמיליע פון רהיין. זיין איידעם איז געווען לאצארוס, דער זוהן פון יאָזעף וואז געלדערן, וועלכער איז געהאט געקומען קיין וויען פון דיסעלדאָרף. אין שוץ־בריעף (1716) פּאר לאצארוס, וועלכער אלס בוכהאלטער פון האנדעלס־הויז איז געווען א מיטבאטיליגטער אין דער פּריווילעגיע, שטעהט געשריבען, אז עס וועלט ערוואַרטעט, ער וועט „זיך פּארהאלטען גאנץ טריי און אונקלאָגהאפט, אזהן ערגערניש, גלייך ווי די גוטע מיינונג איז פון דעם אידען שמעון מכאל און זיינע אנגעהעריגע".

שמעון מכאל איז געשטארבען דעם 10טען אפריל, 1719.

זיין איידעם לאצארוס וואן געלדערן איז דאמאלס קוים אלט געווען 24 יאהר. זיין שוץ־בריף איז געווען אויסגעמאכט אויף צעהן יאהר. דריי פון זיי זענען שוין געווען אבגעלאפען. צוערשט איז ער נעבליבען לעבען זיין שוואגער, וועלכער האט אנגעפיהרט ווייטער זיין פאטערס געשעפטסהויז אין ווין. ער האט זיך אבער ניט דערוואלט ביז צום סוף פון דעם שוץ־בריף טערמין, ארום יאהר 1725 קעהרט ער זיך אום צוריק אין זיין היימאט.

דארט האט געלעבט אין גרויס אנזעהן זיין פאטער יאזעף, אדער ווי אין „גאס" האט מען איהם געוויפען יוספא וואן געלדערן. ניט נאר איז ער געשטאנען הויך אין אכטונג ביי זיינע גלויבענס־ברידער, נאר אויך — וואס דאמאלט איז עס געווען א זעלטענהייט — אין עפענטליכען לעבען בכלל. איינער פון זיינע אבות איז וואהרשיינליך געקומען קיין דיסעלדארף פון האלענדישען געלדערן אדער נאך וואהרשיינליכער פון דער דערבייאיגער שטאדט געלדערן און האט איבערגעלאזען אין זיין נאמען פאר אן אנדענקונג דאס ביי־וועלטל וואן, וואס דאס מיינט „פון".

ער איז געווען א שתדלן פאר אלע „נעבריעפטע" אידען — דאס הייסט פאר אלע אידען, וועלכע האבען געהאט וואוינרעכט אין לאנד אין זכות פון שוץ־ און באגליטונגס־בריף, וואס מען פלענט זיי ארויסנעבען פאר הויכע אבצאהלונגען. אלס אזעלכער האט ער אפיציעל געטראגען אויף זיך די פראנט־וואלטליכקייט פאר דער פאליציי־ארדנונג און פאר דעם איינגאנג פון שטייערן.

מיט דער גרינדונג פון א באנק איז דיסעלדארף אין 1705— וואס איז דעמאלט געווען אמת'ע פיאנירען־ארבייט — האט ער נאך מעהר געלעגענהייט געהאט זיך פארדיענט צו מאכען ביים קורפירסט. און יאהאן ווילהעלם האט איהם געגעבען אן אויסער־ארדענטליכען באווייז פון זיין גנעדיגקייט צו איהם: ניט נאר האט ער איהם געשאנקען גרונד צו בויען א הויז און א שוהל, נאר ער האט איהם פאלשטענדיג באפרייט פון שטייערן און אבצאהלונגען אויף נאנצע הרייסיג יאהר.

יוספא'ס נעזעלשאפטליכע שטעלונג, זיינע גרויסע פארבינדונגען, זיינע באציהונגען צום הויף, זיין ווארימער אינטערעס צו די עפענטליכע אנגעלעגנהייטען. זיין נאהענטקייט צו די פאליטישע געשעהענישען, די פאדערונגען און באדינגונגען פון פארקעהר איז די הויכע קרייזען — דאס אלץ האט דערווייטערט דאס האריזאנט פון דער פאמיליע, אויפגעהויבען איהר בילדונגס־נראד, אויסגעארעלט איהרע מאנירען, און זי האט ביסלעבוויייז ארונטערגעריסען פאר זיך די מחיצה, וואס האט די איבריגע געטהא אבגעשפארט פון ליכט און לופט.

פון יוספא'ס פיער זיהן איז לאצארוס געווען דער צווייטער, און ווי עס שיינט דער באדייטענטסטער. מיט דעם טויט פון קורפירסט יאהאן ווילהעלם האט זיך אבגעשטעלט די הערליכע ענטוויקלונג פון שטאדט דיסעלדארף. דער נייער קורפירסט האט ניט פארשטאנען דאס לאנד אזוי גוט צו פארוואלטען ווי זיין פארגענגער און צוזאמען מיט דעם ערגערן סיסטעם זענען געוואקסען די חובות פון לאנד, און די לאסט פון חובות איז געהאנגען ווי א שווערע אנקלאגע געגען אלע די יעניגע, וואס זענען געשטאנען נאהענט אדער אליין געהערט צום פריהעריגען רעזשים. „און דאס וואס אלע־מען האט בלויז אנגעריהרט, האט א אידען געמוזט פארניכטען: וואס פאר די איבריגע איז געווען א לייכטע ענדערונג אין זייער פארמעגען. האט פאר א אידען געמיינט באנקראט". יוספא וואן געלדערן איז גערופען געווארען אבצוגעבען דין וחשבון פאר פראוויאנט־ליפע־רונגען, וואס ר'האט געמאכט מיט צעהנדליגע יאהרען צוריק. אבער ער האט זיך אזוי גוט פארטיידיגט אין א שריפט, וואס ער האט פארגעליייגט צום געריכט פון די שטאנדען־פארשטעהער, אז מען האט זיך געפיהלט געצוואונגען אבצושטעלען געגען איהם דעם פראצעס. יוספא וואן געלדערן איז געשטארבען אין זיין 74טען לעבענסיאהר, אין 1727.

און טאקי גליך נאכדעם האט קארל פיליפ באשטימט יוספא'ס זוהן, לאצארוס וואן געלדערן, פאר'ן הויף־דאקטאר פון יוליך־בער־גישען קורפירסטענטום. אויך דער פארשטעהער־אמט איז צו איהם

אריבער, אבער מיט אט די אלע עהרענעמטער האט ער קיין רעכט ניט געהאט צו מאכען א רייזע קיין קעלן. איינמאל האט ער געפרובט מיט א קייזערליכען פאס־בריעף אין האנד צו קריגען א פרייען אייגנג אין קעלן. דער שטאדטראט האט דאך געוואגט, טראץ דעם קייזערליכען בריעף, די ערלויבנים איהם ניט צו געבען. מעהר ווי אויף דריי טעג האט ער קיינמאל ניט געקענט פועל'ן. אונטער אזעלכע פארהעלטנישען איז צו זיין א ליפעראנט ביי דער ארמעע אויסגעקומען זעהר שווער. דער איבעראגאנג פון איין דייטשער טעריטאריע אין דער אנדערער איז געווען פארבונדען מיט די פיינליכסטע אונבאקוועמליכקייטען. דערצו איז נאך געקומען א יקרות, און לאצארום און געטריבען געוואָרען צו פינאנציעלען רואין.

אבער דער שוועדער קלאפ, וואס האט אויפגעטרייסעלט דאס הויז, האט איהם דאך ניט ארבעזעצט פון זיין רייכער גייסטיגער מדרגה. אין דיסעלדארפער געטהא האט גאר פריה אנגעהויבען צו טאגען. די זיהן און די טעכטער פון דער פאמיליע געלדערן זענען שוין נעווען גרינדליך ארייננעפיהרט אין אלגעמיינעם וויסען און אין דער קולטור פון דער צייט. היינע אליין האט פארציכענט פון מויל פון זיין מוטער, וואס זיין עלטער באבע האט געטהאן, וועו איהר צווייטער זוהן, גאטשאלק וואן גאלדערן, האט געדארפט אנקומען אין אוניווערזיטעט כדי צו שטודירען מעדיצין. „איך בין געווען — דערצעהלט היינע — ניט דער ערשטער אין אונזער פאמיליע, וואס האט אין דער אוניווערזיטעט איידעל־שטיינער אויפגענעסען אוז פערלען פארשלונגען. דער פאטער פון מיין מוטער, ווי זי האט עס מיר אמאל פארצעהלט, האט דורכגעמאכט דעמזעלבען קונסשטיק. די פארציערונג אויף די טאוולען פון זיין פארשטארבענער מוטערס סדור איז אוועק אויף צו באצאהלען די קאסטען פון סטודיום".

דאך צוזאמען מיט'ן ציערונג פון סדור איז אוים'ן זוהן ארויבער די שטיגע ברכה, וואס האט געפלאסטן פון דער פרומער פרוי. אין איהר זוהן גאטשאלק וואן גאלדערן, היינעס זיידען, האט ווידער אויפגענומען דער רוהם פון דער פאמיליע. ער איז פארטיג געוואָרען מיט זיין סטודיום אין דער אוניווערזיטעט פון דיסבורג. אין

יאנואר 1752 האָט ער פארטיידיגט זיין דיסערטאציע וועגען הייזערקייט, וועלכע ער האָט געווידמעט דעם קורפירסט. אוּן דאָן באָזעצט ער זיך אין זיין הויפּטשטאָדט, וואו ער מאכט זיך באַלד א נרויסען נאָמען אלס ארצט אוּן אלס מענש.

ניט אזוי גוט איז געגאנגען לאצארוס וואו געלדערן'ס עלטערן זוהן, סימאן וואו געלדערן, וועלכער אין זיין כאראקטער אוּן פיהרונג איז געווען פונקט דער היפוך פון זיין ברודער. אבער גראד, ווייל פון דער מישונג פון זיי ביידע וואקסט ווי פון זיך אליין ארויס פאר אונזערע אויגען דאָס בילד פון היינריך היינע, זענען די צוויי ברידער גאטשאלק אוּן סימאן די אינטערעסאנטעסטע פון היינעס יחוס־גאלערעע. סימאן איז געווען צוטראָגען אוּן לייכטזיניג, טרוימעריש אוּן פויל, גאטשאלק געזעצט אוּן פון שטרענגער פיהרונג, ניכטער אוּן ארבייטסזאם. אייגער מיט ציעל־באוואוסטזיין אוּן אויסדויער, דער אנדערער א ווינדמענש, וואָס האָט פלענער. אבער קיין פלאן. היינע האָט אין זיינע מעמוארען זיין עלטער פעטער סימאן וואו געלדערן, דעם „מזרח לענדער", נעטעלט גאר א פייגענם דענקמאל. היינע שטיצט זיך אויף די ערצעהלונגען פון מומעם אוּן קרובות, וועגען וועלכע ער דערצעהלט, אז זיי פלענען טאָג איין טאָג אוים אנדרומלען דעם קאָפּ פון יונגען צענגינג פון דער משפחה מיט אלץ דיזעלבע, אלטע פאמיליען־לעגענדען. מיר קענען איצט דאָס פאנטאסטישע בילד, וואָס היינע האָט געמאלען, צוריקברייגען צום היסטאָרישען אמת. אבער דער אמת איז געגנג מערקווירדיג, אינטערעסאנט אוּן פון פאָעטישען רייז. עס האָט זיך דערהאלטען א טאגעבוך פון דעם מאן, וואָס האָט אזוי באשעפטיגט היינעס קינדערשע פאנטאזיע. איך האָב דעם טאגעבוך פיעל מאל געלעזען אוּן פארגליכען מיט היינעס ערצעהלונג. אוּן היינע האָט ווירקליך רעכט געהאט, אז זיין עלטער־פעטער האָט געמוזט זיין א מין הייליגער — א ביסעל א מאדנער הייליגער. מען קען איהם אָהן שום שהיות צורעכענען צו יענע טיפען פון 18טען יאהרהונדערט, וואָס זענען געווען פאנטאזיארען אוּן שווינדלער צונלייך. כסדר אויף רייזען אוּן וואנדערונגען איבער אירָאפּא אוּן אריענט

שטארבט ער צו ניט פולע 54 יאהר אין 1774 אין פארבאך. עלזאס.

דער דאזיגער עלטער פעטער האט אזוי פארנומען די געדאנקען פון דעם איינגעל, אז אין זיינע חלומות זעהט ער זיך אין זיין געשטאלט, ווערט איינס מיט איהם, אזוי אז שפעטער איז ער זיך מודה: „מאנכע ווילדקייטען, מאנכע פאטאלע סימפאטיען און אנטיפאטיען, וואס פאסען גארניט צו מיין נאטור, אפילו מאנכע האנדלונגען, וואס זענען אין ווידערשפרוך מיט מיין גאנצען ארט דענקען, ערקלער איך מיר מיט דער נאכווירקונג פון יענער מטושטש'ער צייט, וועז איך בין מיין אייגענער פעטער געווען".

אהן צווייפעל וועלען די קינפטינע ביאגראפען פון היינריך היינען זיך מוזען וועגדען צו אט דער מערקווירדיגער געשטאלט פון ירושלים'ער עולה־רגל'ניק, אום צו ערקלערען זיך פיעלע אייגענטימליכקייטען אין היינעס פאעזיע און כאראקטער.

א גאנץ אנדער סארט מענש, ווי געזאגט, איז געווען דער דאקטאר נאטשאלק וואס גלדערן. ער איז באלד געווארען דער ליעבלינג פון שטארט און אומגעגענד, די שטיצע פון זיין אומגליקליכען פאטער, די רייכסטע בעלוינונג פאר די ניט פארווירקליכטע האפנונגען, וואס די פאמיליע האט געלענט אויפן בכור סימאן וואס גלדערן. אין 1754 האט נאטשאלק גענומען זיך פאר פרוי סארלא, די טאכטער פון דוד פנחס באק פון זיענבורג. אויך איהם זענען די אינטערעסען פון זיינע גלויבענס־בריידער נאהענט צום הארצען געווען, און ער האט מיט זעלטענער אויפריכטיגקייט און טרייהייט געפיהרט דעם פארשטעהער־אמט, וועלכער פלעגט שוין איבערגעהן בירושה אין זייער פאמיליע. וועז לאצארום וואס גלדערן האט אויסגעהויבט זיין נשמה אין 1769 נאך א לעבען פול זארג און לייד, האט ער געקענט מיטנעהמען אין קבר אריין דעם זיכערען טרייסט, אז די טראדיציעם פון דער פאמיליע וועלען פארטגעזעצט ווערען דורך זיין צווייטען זוהן און זיינע קינדער. פינף קינדער זענען געבארען געווארען צו דר. נאטשאלק וואס גלדערן, צוויי זיהן יאזעף און סימאן, און דריי טעכטער — ברייגלע אדער ברינגלא, האנא און פייערכע, אדער בעטטי, היינריך היינעם מוטער. יאזעף

וואן געלדערן, דער עלטערער זוהן, איז געווען דער שטאלץ פון דער פאמיליע. ער האט סטודירט אין די אוניווערסיטעטען פון באנן, היידעלבערג, מאינץ און דיסבורג. זיין דיסערטאציע איבער אייניגע מעדיצינישע גרונדפראגען, וואס זענען נאך ביז אויף היינטיגען טאג ניט געלייזט, ווייזט אויף א זעלבסשטענדיג דענקענדען און באגאבטען קאפ, וועלכער שרעקט זיך ניט אויפצוגענומען א קאמף איבער די פראבלעמען פון זיין וויסענשאפט מיט די מייסטער פון פאך.

אבער דער ליעבלינג פון דער פאמיליע איז געווען פייערכע וועלכע איז געבוירען געווארען דעם 27טען נאוועמבער 1771. דאס אויג פון געלעהרטען פאטער האט מיט שטאלץ נאכגעפאלגט איהר שנעלער גייסטיגער ענטוויקלונג, זי פלענט איהם פארלעזען לאטיינישע טראקטאטען און איהם איבערראשען מיט איהרע פראגען. פילאזאפישע גדאנקען האבען אנגעפילט איהר גייסט און זי האט געהאט אן אפענעם עמיט פאר די סודות פון דער פאעזיע. „איהר פארנונפט און איהר געפיהל איז געווען די געזונדקייט אליין" — זאגט דער זוהן וועגען איהר מיט רעכט.

אין 69־טען לעבענסיאהר, דעם צוועלפטען אקטאבער 1795, איז גאטשאלק וואן געלדערן געשטארבען אין דיסעלדארף, אלגעמיין באליעבט און גאכטעט.

2

עס איז צו באדויערן, וואס וועגען היינעס פאמיליע פון פאטשרם צד האבען מיר א סך וויניגער ידיעות, וויפיעל מיר האבען עס וועגען דער פאמיליע וואן געלדערן. דעם פאטערס פאמיליע איז אפילו געשטאנען אויף א פיעל נידעריגערער סאציאלער און גייסטיגער שטופע, דאך וואלט געווען פאר אונז אינטערעסאנט נאכצוזוכען היינעם יחוס־בוים אויף אין דער ריכטונג. און ווען אלע וואס קענען היינעם לעבען גענוי זענען מיט דער מיינונג, אז דאס איז דער עיקר די מוטער געווען, וואס האט געהאט דעם איינפלוס אויף דעם זוהן, דאך וועלן מיר קוקען זיך צו צו היינעם יוגענד צייט, זעהען מיר. אז זיינע גדאנקען האבען זיך שטענדיג געצויגען „צום

פ א ט ע ר ס הויז, וואו די זון האט צוערשט אויפגעשלאסען דעם הימעל פאר איהם."

היינע האט אין זיינע מעמוארען צוליעב א וויץ שטארק גע־פעלשט דעם פארטרעט פון זיין זיידען, פון פאטערס צד. צוויי מאל דערמאהנט ער אין זיינע שריפטען יענעם זיידען. איינמאל אין דער ווינטער מעשה'לע „דייטשלאנד".

„צו ביגעלבורג שטיעג איך אב אין דער שטארט,
אום דארט צו באטראכטען די שטאמבורג,
וואו מיין גראס פאטער געבארען ווארד:
די גראס מוטער ווער אויס האמבורג."

ער דערצעהלט נאך וויטער, אז ביים פארלאזען ביקענבורג האט א האלב פירסטענטום ביקענבורג זיך צוגעקלעפט צו זיינע זיילען, און אזעלבע לעהמיגע וועגען האט ער קיינמאל אין זיין לעבען ניט געוואהנ.

א צווייטען מאל דערמאהנט ער זיין זיידען אין די מעמוארען, נעגען אבענד פון זיין לעבען. ער פארטיידיגט זיך דארט נעגען דעם פארוואורף פון זיינע שונאים, אז ער, היינע, אין זיינע ביאגראפישע מיטטיילונגען רעדט זעהר פיעל וועגען דער מוטערליכער פאמיליע. אבער ניט א וואָרט וועגען דער פאטערליכער פאמיליע. מסתמא האט ער וואס צו פארשווייגען. ענטפערט דארויף היינע: „די אור־זאכע איז נאנץ איינפאך: איך האב קיינמאל ניט נעוואוסט וואס צו דערצעהלען פון איהם. מיין פארשטארבענער פאטער איז נע־קומען אלס פרעמדער מאן אין מיין נעבורטסשטאדט דיסעלדארף... און קיין אלטע מוהמעס און קרובות זענען ניט נעווען. וואס זאלען שפעטער דעם יונגען צענליגג פון דער משפחה טאגטעגליך דרום־לען אין קאף אריין די פאמיליען־לעגענדען... מיין פאטער אליין איז נעווען א שווייגענדיגער. האט ניט נערעדט נערן, און וועז איך אלס קליינער איננעל האב איינמאל זיך נענומען די נעלעגנ־הייט — דאס האט נעמוזט זיין א זונטאג, וואהרום די וואכעדיגע טעג האב איך פארבראכט אין דער ווייסטער פראנציסקאנער קלויסטער שולע — צו פרעגען מיין פאטער, ווער מיין זיידע איז נעווען, האט ער מיר האלב שמייכלענדיג, האלב בורטשענדיג נעענטפערט:

„דיין זיידע איז געווען א קליין אידל מיט א גרויסער בארד".
היינץ דערצאהלט ווייטער, וואסערע קלעפ ער האט אריינגעכאפט
פון לעהרער, וועז ער האט אויף מארגען איבערדערצאהלט פאר
זיינע שול קאמעראדען, אז זיין זיידע איז געווען א קליין אידל
מיט א גרויסער בארד. יענע ערשטע קלעפ, זאגט היינץ, זענען איהם
ניט ארויס פון זינען ווז ער האט דארום אויך שפעטער קיין חשק
ניט געהאט צו פרובעז קריגען מעהר אויסקינפטע וועגען יענעם
פאדדעכטיגען זיידען, אום צו קענען עם איבערדערצאהלען פאר'ן
גרויסען פובליקום, ווי אמאל פאר דעם קליינעם פובליקום זיינעם".
דאס איז אלץ, וואס מיר דערווייסען זיך פון היינען גיפא איבער זיין
זיידען היימאן היינץ.

היימאן היינץ האט אייגענטליך געהייסען חיים ביקענבורג,
די אידען האבען דאמאלס נאך קיין פאמיליע נעמען ניט געהאט,
זיי פלעגען זיך רופען נאך זייערע געבורטס-פלעצער.

חיים ביקענבורג, אדער היימאן היינץ, איז געבוירען געוואדען
אין דער קליינער רעזידענץ-שטאדט ביקענבורג ביי זיין פאטער
דוד שמעון ביקענבורג. מיר וויסען פון איהם זעהר וועניג, אבער
אויך פארשידענע אומוועגען קען באוויזען ווערען, אז אויסער
„זיין גרויסער בארד" האט היימאן היינץ געהאט א סך מעלות
און איז געווען א רעספעקטאבעל פערזאן. דאס שטאם הויז פון
דער פאמיליע שטעהט נאך אין ביקענבורג; איצט איז עס דאס
גאסט הויז „צור פאלע" אין דער לאנגענשטראסע. דוד שמעון בי-
קענבורג האט זיך שפעטער אריבערגעצויגען מיט זיין פאמיליע
קיין האנאווער, וואו אלס עושר און בעל צדקה, האט ער באלד גע-
נומען שפיעלען אן אנגעזעהענע ראלע אין דער געמיינדע, ער איז
געשטארבען דעם 21-טען אויגוסט 1744.

זיין זוהן חיים ביקענבורג איז געבאנגען אין די פוס-טריט פון
זיין פאטער. דעם 1טען יאנואר 1762 איז אין האנאווער פון 18
מענער געגרינדעט געוואדען א צדקה חברה, וואס עקזיסטירט נאך
ביז היינטיגען טאג. צוויישען די 18, וואס זענען אהן ספק געווען
די אנגעזעהענסטע מיטגליעדער פון דער געמיינדע, האט זיך אויך
געפונען חיים ביקענבורג. ער איז געשטארבען דעם 18-טען סעפ-

טעמבער 1780 און לייגט אויפ'ן אלטען אידישען בית עולם.

חיים ביקענבורג האט חתונה געהאט צוויי מאל, זיין ערשטע פרוי איז געווען איידעל, די טאכטער פון לייזער גאנז; די פאמיליע איז געווען אייגע פון די אנגעזעהענסטע ניט נור אין האנאווער, נור אין גאנץ דייטשלאנד. זי איז געווען בלוט פארוואנדט מיט דער פאמיליע וואן געלדערן, און אזוי, זענען הייגעס מוטער און פאטער, וואהרשיינליך אליין ניט ווייסענדיג דאס, געווען קרובים. איידעל ביקענבורג איז נעשטארבען אין 1757.

נאך דעם פריהען טויט פון זיין ערשטער פרוי, האט חיים ביקענבורג חתונה געהאט א צווייטען מאל מיט א יונגע מיידעל פון זעהר אן אנגעזעהענער פאמיליע אין אלטאנא, די צוויילינג שטאדט פון האמבורג. הייגעס באבע, ווי הייגע אליין דערצעהלט אונז, איז געווען אן אויסערגעווענליך שעהנע פרוי און די אייגציגע טאכטער פון א באנקיר אין האמבורג, וועלכער איז צוליעב זיין עשירות ווייט און ברייט באריהמט געווען. זי האט געהייסען מאטהע חוה פאפערט.

עס איז אינטערעסאנט, אז אייגער פון די עלטסטע מיטגליעדער פון דער פאמיליע שמואל פאפערט אויס קאבלענץ איז געווען אן ארימער האלב ליטעראט און א הומאריסטישער שריפטשטעלער, און צוגליך אויך א גרינדער פון א העברעאישער דרוקערייי אין אלטאנא. ער איז געווען דער ארויסגעבער און בעארבייטער פון דער אלטער פורים שריפט וועגען א רבין און זיינע צעהן תלמידים, וואס פיהרען א ויכוח וועגען המנ'ס תליה. די שריפט האט שמואל פאפערט ארויסגעגעבען אין 1715 אין האמבורג, מיט א י ד י ש ע ר איבערזעצונג, אונטער א נייעם טיטעל, מיט דער באמערקונג, דאס ער אליין איז געבוירען געווארען פורים צייט, און עס פאסט זיך פאר איהם באזונדערס צו שרייבען גראמען לכבוד פורים. אויך האט ער ארויסגעגעבען די „ראלע פון אנטיכום" מיט א מאטא:

„עס דריקט מיך, דארום דרוק איך;
וואס מיך דריקט, איסט נאט באקאנט,
שמואל פאפערט בין איך גענאנט".

אלזא, איינער פון היינעס אור־עלטערן איז שוין געווען א הומאריס־טישער פאעט.

נאך דער דאזיגער קורצער אבווייכונג וועלען מיר זיך אומ־קעהרען צו היינעס באבען, חוה היינע'ן, געבוירענע פאפפערט. זי איז פריה געווארען אן אלמנה און זי האט זיך מיט איהרע זעקס קינדער — אלע אינגלעך — אריבערגעקליבען קיין האמבורג, וואו זי האט אין גיכען חתונה געהאט מיט איהר שוואגער בענעריקט שיף, ביי וועמען עס איז געשטארבען די פרוי, חוה'ס עלטערע שוועסטער. היינעס באבע איז געשטארבען דעם 9טען אפריל 1799.

מאטהע חוה, היינעס באבע, איז געבענשט געווען מיט א סך קינדער. איהר ערשטען מאן היימען היינע, האט זי געבוירען זעקס זיהן און צוויי טעכטער. די ביידע מיידלעך זענען פריה געשטארבען און פון די זעקס זיהן אייזיק, שמשון, שלמה (סאלאמאן), מאיר, שמואל און הערץ, זענען נור דריי באקאנט געווארען — אייזיק, שמשון און סאלאמאן. דער עלטערער אייזיק, וועמענס געבורטס־יאהר איז אונבאקאנט, האט אין אנפאנג פון 19טען יאהרהונדערט אריבערגעוואנדערט קיין פראנקרייך און זיך באזעצט אין בארדא. וואו ער האט חתונה געהאט מיט א פראנצויזין און איז געשטארבען דעם 16טען אקטאבער 1828, איבערלאזענדיג א נישקשה'דיגען פארמעגען. זיינע צוויי זיהן זענען די צוויי באקאנטע באנקירען ארמאנד און מישעל היינע, וועלכע האבען איז זייער יונגענד געלעבט אין ניו־ארליאנס, אמעריקא. דערנאך זענען זיי געווארען די שעפס פון באקאנטען פאריזער באנקהויז אפענהיימער און פילד.

סאלאמאן היינע איז געווען דער וועלט באריהמטער באנקיר, וועלכער האט צו פארדאנקען זיין פאפולאריטעט צו זיין רייכטום, ווי אויך צו זיין צדקה, אבער אויך צו זיין פארהעלטנים צו זיין נאך מעהר באריהמטען פלימעניק. אונז וועט שפעטער נאך אויסקומען פיעל צו רעדען וועגען איהם.

מיר קומען איצט צו היינריך היינעס פאטער. שמשון (סאמסאן) היינע איז געבוירען געווארען, ווי די איבעריגע זיהן, אין האנאווער דעם 19־טען אויגוסט 1764. פון זיין פריהסטער יוגענד ווייסען מיר אבסאלוט נישט. און שפעטער האט איהם ניט אזוי גע־

גליקט ווי זיין עלטערן און איינערען ברודער. אויך ער איז געקומען אלס איינגעל קיין אלטאנא און האמבורג, וואו ער האט געקראגען זיין סוחר'שע פארבילדונג. מיט די פאקטען איז שווער צו פאראייניגען די מיטטיילונגען פון היינע אין זיינע מעמוארען, וועלכע ווערען באשטעטיגט פון זיין ברודער מאקסימיליאן און פלימעניצע פירסטין דע לאראקא, אז סאמסאן היינע איז אין זיי־נע יונגע יאהרען געשטאנען אין האנאווערשען דיענסט און האט „צום אנפאנג פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאן מיטגעמאכט דעם פעלדצוג קיין פלאנדערן אין דער סוויטע פון פרינץ ערנסט פון קאמבערלאנד אלס פראוויאנטמייסטער אדער קאמיסאריום.

איך גלויב ניט, אז דער דיכטער האט דא צו טריי זיך געהאל־טען ביי די פאקטען. היינע האט געקענט פארפיהרט ווערען פון א פאסטעל־בילד פון זיין פאטער, וואס האט איהם פארגעשטעלט אלס יונגען מענשען אין א רייטער יוניפארם.

אלענפאלס דארף מען אננעמען, אז סאמסאן היינע האט דורכגעמאכט א שטורמדינג יוגענד. שוין אלס 32 יעהרינער מאן איז ער אין א יולי־פריהמארגען פון יאהר 1796אננגעקומען צום ערשטען מאל קיין דיסעלדארף, וועלכע איז דאמאלס געווען באזעצט פון פראנצויזען. וועז מען זאל גלויבען די מיטטיילונגען פון זיין זוהן, וואס אין דעם פאל איז עס ניט ראטזאם, האט ער געהאט מיטנע־בראכט 12 שעהנע פערד, וועלכע אבער ער האט שפעטער, נאך דער חתונה געמוזט פארקויפען, אויך דעם אויסרריקליכען וואונש פון זיין יונגער פרוי, וויל דער פיערפיסינגער קאפיטאל האט צו־פיעל געפרעסען און וועניג אריינגעבראכט. עס איז מעהר צו גלוי־בען די מיטטיילונגען פון די צייטגענאסען, אז ער איז געקומען קיין דיסעלדארף אויף אן אינפאכער געשעפטסרייזע מיט רעקאמענ־דאציאנס בריעף פון האמבורג. קיין אויפזעהן האט זיין קומען ניט געמאכט אין דיסעלדארף, כאטש ער איז געווען א שעהנער שטאט־ליכער יונגערמאן, מיט א לעבעדיגען טעמפעראמענט און ווארימען הארץ, וועז אפילו ניט באזונדערס באגאבט. נאר אין איין הויז האט ער יא אויסגענומען — און דאס איז געווען אין הויז פון די

וואן־געלדערנס, וואס איז געווען אין טרויער נאכ'ן דר. יאזעף וואז געלדערן.

בעטטי וואן געלדערן איז נאך דעמזעלבען יאהר באשערט געווען א טרייסט. זי, וועלכע האב פריהער צוריקגעוויזען אלע חתנים און געוואלט בלייבען אונפארהיראט, איז נאך אין זעלבען יאהר געוואָרען די לעבענדע כלה פון סאמסאן היינע. עס שיינט, אז ענדע אויגוסט 1796 זענען זיי שוין פארלאבט געווען; באלד נאכדעם איז סאמסאן היינע אוועק צוריק קיין האמבורג. פאר דער צייט האט בעטטי געהאט פיעל שווערינקייטען בייצוקומען. איהר חתן איז געווען פאלשטענדיג אהן מיטלען, און די עלטסטע פון דער גענדע, פון וועלכער יעדער ניי אנגעקומענער איד האט געדארפט ארויסקריגען ערלויבנים זיך צו באזעצען, האבען דאס דאזיגע ערלויבענים בשום אויפן ניט געוואלט געבען בעטטי'ס חתן. און בעטטי האט געהאט צו פיהרען א ביטערען קאמף מיט די עלטסטע און מיט די רבנים שלמה און אברהם שייער, און זי האט זיך סוף כל סוף געמוזט וועגדען צו דער רעגירונג, און ביי איהר האט בעטטי אנפאנג נאוועמבער 1791 אויסגעפועלט א באפעהל צו דער אידישער געמיינדע, אז זי זאל אויסשטעלען וואהנרעכט פאר סאמסאן היינע פון האמבורג.

עס זענען דא דאקומענטאלע באווייזע, אז די חתונה איז פארנעקומען צווישען ערשטען און פינפטען פעברואר 1797. אונטער צוויי פאמיליען־דאקומענטען — אבמאכען מיט די קרובים וועגען די ירושה פון פארשטארבענעם וואן געלדערן, דעם 1־טען און 5־טען פעברואר, — איז סאמסאן היינע אונטער'ן ערשטען צייכענט „ברויטיגאם" אונטער צווייטען — „עהרעמאן". דאס איז וויכטיג צו וויסען אום פארטיג צו ווערען מיט'ן אלטען שטרייט: איז וועלכען יאהר היינע איז געבארען געווארען — איז 1797 צי איז 1799? נו, איז איצט מעהר ווי וואהרשיינליך, אז דעם 13־טען דעצעמבער נאך פון זעלבען יאהר 1897 איז די קלייגע איינשטאקיגע געבויידע אויף דער באלקער־גאס נומער 602 צום ערשטען מאל געבענשט געווארען מיט דער ברכה פון קינדער, און עס דארף דא קוים געזאגט ווערען, אז דאס קינד האט געטראגען דעם וועלט־

באריהמטען נאמען — היינריך היינע. לויט דעם מנהג פון יענער צייט האָט מען דעם בכור פון דער פאמיליע צוגעלענט דעם העב־ראישען נאמען פון זיידען פון פאטערס צד — אלזא הערדי היי־נע האָט נאָך נעהייסען חיים היינע.

אין זעלבען הויז האָט סאמסאן היינע עטאבלירט א טוך און מאנופאקטור געשעפט. שוין אין אנפאנג פון יאהר האָט סאמסאן היינע אין האמבורג באקאנט געמאכט דורך דער „דיסעלדארפער צייטונג", אז „ער וואוינט אויף באלקער שטראסע, לעבען רויטען קרייץ, און אז א חוץ די סחורות, וואָס ער פארקויפט אין דער בודקע אויפ'ן מארק, קען מען נאָך ביי איהם ב י ל י ג קריגען פאר־שיעדענע אנדערע נייטאדישע וואארען".

דאָס בילד, וואָס היינע האָט אנגעוואָרפען פון זיין פאָטער אין זיינע מעמוארען איז — מען קען עס איצט אָפען זאָגען — גאנץ פאלש, וואָס שייך אויסערע לעבענספאסירונגען, אָבער דער מענש איז צוגעטראָפען. דער כאראקטער שטימט. די אייגענטימליכקייטען פון יענעם מאן זענען געשילדערט קארעקט. וואָס היינע דערמאָהנט ניט און וואָס איצט איז א פעסטשטעהענדער פאקט, אז סאמסאן היינע איז אין די יונגע יאהרען געווען שטארק פרום און האָט אב־געהיט אלע רעליגיעזע צערעמאָניעס מיט גרויסע פינקטליכקייט. היינע דערמאָהנט עס ניט, ווייל עס וואָלט ניט געפאסט צו די פערד, יאגדהינד און שוישפיעלערינס, מיט וועלכע ער רינגעלט איהם ארום. פון די אקטען פון דיסעלדארפער „חברה תהלים" און „בקור חולים" פון 1797 איז צו זעהן, אז איינער פון די פארשטע־הער איז געווען סאמסאן היינע. איינע פון די פליכטען פון די מיט־גליעדער איז געווען צו זאָגען תהלים ביי קראנקע און שטארבענדע. ווי שטימט עס מיט פערד און שוישפיעלערינס!

שפעטער איז ער אלענפאלס דורך דעם איינפלוס פון זיין אויפגעקלערטער פרוי געוואָרען אלץ פרעמדער צו יענע פרומע קרייזען. צום אנהויב פון נייעם יאהרהונדערט וועלט ער שוין פארעכענט צווישען די „אויפקלערער" און לאָזט זיך פארשרייבען אין דער לאָדשע „צו מארגנראט", אין פראנקפורט אם מיין. אין יאָהר 1804 געפינען מיר זיין נאמען צווישען די, וואָס האָבען

בייגעטראגען זייער שטיצע צו דער גרינדונג פון דער דייטשער שול „פהילאנטראפינס" אין פראנקפורט. דאס איז שוין א באדיי־טענדער פארטשריט. אבער נאך אלעמען בלייבט ער א רעליניעזע נאטור.

אין נייסטיגער באציהונג איז סאמסאן היינע זיכער נעווען אונבאדייטענד. ער איז נעווען אן עהרליכער, גוטהערציגער מענש. אבער נייסטיגע אינטערעסען דאס איז נעווען ניט זיין זאך. מערק־ווירדיג איז נעווען זיין הייסע פארעהרונג פון נאפאלעאנען. איז וועלכען די רהיינישע אידען פון זיין ציים האבען נעזעהן דעם לאנג ערווארטעטען באפרייער. די מוטער, פארקעהרט, איז נעווען א באגייסטערטע דייטשע פאטריאטקע, און די ערנידריגונג פון פא־טערלאנד האט איהר פארשאפט גרויסע שמערצען. אלזא היינע האט שוין אין זיין פאטערהויז אייגנאטעמט די ליעבע פאר די פראנצויזען און די גליהענדע פארעהרונג פון נאפאלעאנען. נאך מיט יאהרצעהנדליגע שפעטער, ווען מען פלעגט אין סאמסאן היי־נעס נעגענווארט, אטאקירען נאפאלעאנען, פלעגט ער זיך אברופען מיט א זיפץ: „הלואי וואלט ער נאך נעווען!" אויך מאקסימיליאן היינע דערצעהלט אין זיינע מעמוארען פארשיעדענע שפאסען אין באצוג צו די גייסטיגע פעהינקייטען פון זיין פאטער. אימפאנירט האט ער אלזא זיינע קינדער ניט, אבער זיי האבען איהם געליעבט צוליעב זיין גוטמוטיגקייט און ליעבענסווירדיגקייט.

גראד אט די מעלות זענען דאס שולדיג נעווען, וואס סאמסאן היינע'ן האט נענומען נעהן שלעכט אין זיינע נעשעפטען, כאטש ער האט נעהאלטען שטענדיג אין רעכנען. שפעטער איז זיין גוט־מוטיגקייט אריבער אין לייכטזין, זיין „אפענע האנד" אין פאר־שוועדערישקייט. אין יאהר 1810 זעהען מיר איהם זיך נאכיאגען נאך א מיליאנען ירושה. אין די בריף, וואס האבען זיך דערהאל־טען דעריבער, אטעמט ווירקליך א קינדישער און פרעהליכער נע־מיט, אבער אויך א נעוויסער לייכטזין. זעלבסטפארשטענדליך, איז די מיליאנען - ירושה פון רייכען שוועסטערקינד א באבע־מעשה, אין יאהר 1813 נעפינען מיר איהם אלס הויפט קאלעקטאר פון דער גרויס־הערצאגליך בערגישער קאסענלאטערעע, און ער מאכט אויך

דארט קיין ערפאלג ניט. וועז הויבע איז אין 1819 אריינגעטרע־טען איז דעם באנגער אוניווערזיטעט, זענען די געשעפטען פון זייז פאטער, לויט זייז אייגענעם באריכט, געווען אזוי ניט גלענצענד, אז די מוטער האט געמוזט פארקויפען איהר ציערונג, א האלזבאנד אוז אויריגגלעך, אום צו זיכערן איהר זוהז זייז אויסקומען פאר'ן ערשטען אוניווערזיטעטס־יאהר.

צו פסח פון יאהר 1870 האט סאמסאן הויבע אויפגעגעבען אלע זייבע געשעפטען אין דיסעלדארף אוז האט זיך באזעצט אין אלדאסלא, וואו ער האט געוואהנט נאר א קורצע צייט. אנהויב יאהר 1822 האט ער זיך איבערצויגען קיין לינעבורג, וואו זיין ברוי־דער סאלאמאן הויבע האט ער גרונדען פאר איהם א געשעפטס־שטעלע אויפ'ן מארקפלאץ.

אין לינעבורג האט סאמסאן הויבע גלעבט ביז דעם זומער פון יאהר 1828, וועז ער האט זיך אריבערגעקליבען קיין האמבורג, וואו זיין צווייטער זוהז גוסטאוו האט עטאבלירט א עקספעדיציאנס אוז פראדוקטען געשעפט. אין הויז פון זייז זוהז גוסטאוו איז ער דעם צווייטען דעצעמבער פון זעלבען יאהר געשטארבען פון א נערווען־שלאג.

צוויי טער קאפיטל.

קינדהייט און יוגענד יאָהרען.

הערדי הייגע איז געווען דאָס עלטסטע קינד. אונטער איהם זענען געווען די שוועסטער שארלאטע, וועלכע ער האָט צערטליך ליעב געהאט זיין גאנץ לעבען, און די צוויי ברידער גוסטאוו און מאקסימיליאן — דער לעצטער זיין בעסטער קינדהייטס חבר. די פערזון, וועלכע ער האָט שפעטער געווידמעט זיין שוועסטער: „מיין קינד, מיר זענען קינדער געווען" הויבען אויף דעם שלייער איבער זיין ערשטער יוגענדצייט; אויף די קלייגע טרויעריגע געשיכטע פון פרייז פאָן וויצעווסקי, וועלכער איז דערטרונקען געווארען ראטע־וועגדיג א קעצעל, שטאמט פון דער גאר פריהסטער צייט, — אן ערינערונג, וואָס איז איהם קיינמאל ניט ארויס פון זכרון.

די מוטער האָט געהאט די ערציהונג אין איהרע הענד. איהר געדאנק איז געווען צוצוגרייטען דעם זוהן צו א געזעלשאפטליכער קאריערע. זי איז אן „אויפגעקלערטע" און ווי פון קיין פאנטאזיעם ניט ווייסען. אבער דאָס אונגעוועהנליכע, דאָס פאנטאסטישע רייסט זיך דאָך אריין דורך הינטערוועגען אין זיין יוגענד־לעבען. דאָס איז דער פעטער סימאן וואן־גלדערן, אן אלטפרענקישער, בכבוד'יגער הערר, אבער א מאדנע פארשוין, א צוריקגעצויגענער אין זיך, וועלכער פארבריינגט אלע זיינע טעג איבער טייערע ביכער אין זיין אלטער הויז, וואָס איז באקאנט אין דער משפחה מיט דעם נאָמען „נח'ס קאסטען". ער איז באהערשט פון א שרייב־משוגעת, אבער מיט זיינע שרייבערייען האָט ער דער ערשטען געטריבען דעם פלי־מעניק צו נעמען זיך פאר דער פּען. אויפ'ן בוידים פון הויז איז ג־עווען א קלייגע קאמער, וואו דער אינגל פלעגט אבליגען גאנצע טעג; דאָרט זענען געשטאנען קאסטענס מיט ביכער און שרִיפטען נאָך פון זיידע־נ'ס צייטען. איינמאל האָט ער זיך אנגעשטויסען אויף א

פארוועלגערטען נאטיצביכעל, וואס האט באלאנגט צום זיידענ'ס ברודער, דעמזעלבינען, וועלכער איז באקאנט נעווען אין דער משפחה, אלס דער „מזרח־לענדישער". די דאזיגע פיגור פארפאלגט דעם איינגעל אין חלום און אויפ'ן וואהר. אין די חלומות איז ער אליין דאס דער פארשטארבענער אוואנטיורען־יענער. א נאנץ יאהר האט אנגעהאלטען דאס דאזיגע פאנטאסטישע דאפעל־לעבען ביי דעם איינגעל היינע.

אין 1811־1812 האט ער נעהאט א געלעגנהייט צו זעהן דעם פאבעלהאפטען העלד פון יענער צייט, קייזער נאפאלעאן. דער קייזער איז נעריטען אין מיטען פון דער לינדען־אלעע פון הויף־נארטען, וואס דאס איז פארבאטען נעווען אונטער פינף טאלער שטראף. א בלישצענדע סוויטע האט איהם באגלייט, ער אליין אבער האט נעטראגען אן אייגפאכע גרינע יוניפארם און זיין „וועלט־באריהמטען" קאפעלושעל.

דורך אן אלטער אם, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דער פאמיליע, באקענט ער זיך און נעמט ארייגקומען אין הויז פון א תליון'ס אלמנה, וועלכע האט זיך נעהאט אבגענעבען מיט אלער־לייי פאלקסטימליכע צויבערייי. ביי איהר האט זיך נעהאדעוועט א פלימעניצע, יאזעפא, אויף א יתומה פון א תליון, א זעכצעהניעה־ריגע, א שלאנקע, און אן אויסטערלישע שעהנהייט: א וויים־קלאר געזיכט מיט בלוט־רויטע האר, אזעלכע לאנגע, אז זי האט זיי גע־קענט ארומוויקלען ארום האלז. זי האט נעזונגען אלטע לידער און דערצעלט אונהיימליכע נעשיכטען. דאס, וואס זי אלס א תליון־טאכטער, האט באלאנגט צו דער „אונאנשטענדיגער" נעזעלשאפט. האט נאך צוגענעבען א באזונדערן רייז זייערע צוזאמענטרעפונגען. זי ווירקט אויף זיין פאנטאזיע און צוגלייך אויך אויף דער ביסליכ־וויי וואך נעווארענער ליידענשאפט פון יונגען מאן. ער פארזוכט פון יענע אויפרעגונגען, וואס קומען ביי איהם צום אויסדרוק אין אייניגע פון זיינע געדיכטען פון די „טרויים־בילדער".

די מוטער רעקאמענדירט צו לעזען רייזע באשרייבונגען און דאס נלייכען, אבער דער אינסטינקט ציהט איהם צו לעזען זאכען, וואס זענען נאהענט צו זיין נשמה — ער לעזט מיט ענטציקונג דאן־

קיכאט אין טיעק'ס איבערזעצונג, „גוליווערס רייזען" פון יאנאטהאן סוויפט און לערנט אויף אויסווייניג אוהלאנדס באלאדען.

די מוטער האט געטרוימט וועגען א גרויסארטיגער קאריערע פאר איהר זוהן, אבער אין איהר עהרגייץ האט זי פארזעהן דעם זוהנ'ס אינדיווידועלע נאטור.

נאכדעם ווי ער האט זיך ערווארבען זיינע ערשטע שולקענטניסע אין פריוואט־שולען, איז ער אנגעקומען אין ליצעאום, אן אמאלגע יעזואיטען שולע, וועלכע איז דאמאלס געפיהרט געווען פון פראנציסקאנער מאנאכען און איז עהנליך געווען צו א הויינטיגער נימנאזיע. דער בילדונגס־פלאן, וואס די מוטער האט געהאט אויסגעארבייט, איז געווען געקניפט אן דער דאמאלסדיגער פאליטישער לאגע. דער רעגענט מאקס יאזעף פאן פפאלץ־צווייבריקען האט אין 1806 געמוזט אבטרעטען דאס הערצאגטום בערג צו נאפאלעאנען, פאר דעם לוין פון א קעניג־טיטעל, און נאפאלאן האט געמאכט זיין שוואגער יאכים מוראט פאר דעם גרויסהערצאג פון בערג. וועז מיט צוויי יאהר שפעטער האט מוראט אוואנסירט צום קעניג פון נעאפעל, איז דאס לאנד אריבער דירעקט אונטער דער אויבערהערשאפט פון נאפאלעאן'ען, וועלכער האט נאר פון פארמע וועגען געשיקט קיין דיסעלדארף, אלס זיין קייזערליכען שטאטהאלטער, זיין מינדעריעהריגען פלימעניק לואי נאפאלאן. אין בערגישען הערצאגטום איז מען שוין צו די פראנצויזען געווהנט געווען. פון סעפטעמבער 1795 ביז דעם לונעוויללער פריעדען (1801) האבען די פראנצויזישע רעוואלוציאנס־טרופפען געהאלטען דאס לאנד באזעצט און מ'האט איצט אנגענומען פאר ליעב אי די לאסט פון אייגקווארטירונג, וואס נאפאלאנס הערשאפט האט פון דאס נייע ארויפגעלעגט אויף לאנד, אי די מיליטעריש רעקווויזיציעס, פון וועלכע די באפעלקערונג האט געזוכט ווי וויט מעגליך זיך ארויסצומאכען, און אפילו דעם שאדען, וואס זי האט געליטען דורך דעם האנדעלסבאיקאט, וואס גאנץ אירלאנד, מיט ענגלאנד בראש, האט ערקלערט נאפאלעאנס קייזערטום — מען האט אלץ אנגענומען פאר ליעב צוליעב די אונצוויייפעלהאפטע געווינסען, וואס נאפאלעאנס הערשאפט האט געבראכט; עס איז אבגעשאפט

געווארען לייב־אייגענשאפט, ארבעגענומען געווארען דער פארבאט פון הייראט צווישען אדעל, בירגער און פויערים־שטאנד, עס איז ערקלערט נעווארען די גלייכהייט פון אלעמען פאר'ן געזעץ, און מיט דער איינפיהרונג פון נאפאלעאנס געזעץ־קאדעקס איז די גאנצע פראצעס פיהרונג באדייטענד פארבעסערט געווארען. באזונדערס האט די דאזיגע הערשאפט געמוזט פארקומען ווי א ברכה די אידען, וויל די דאזיגע הערשאפט האט זיי געבראכט פולע בירגערלייכע גלייכבארעכטיגונג. היינעם פאטער איז געווען א הייסער אנהענגער פון נאפאלעאנען, און די ליעבע, וואס היינע האט געפיהלט פאר'ן קייזער — צו פארשיעדענע צייטען איז פארשיעדענע גראדען — האט געהאט איהר ווארצעל אין יענע געבענשטע איינדרוקען, וואס די קורצע הערשאפט פון נאפאלעאנען פון דער זייט רהיין האט איבערגעלאזען אין די געמיטער. אט יענע קינדהייטס איינדרוקען ערקלערען עס, ווארום היינע'ן איז אזוי ווייט און פרעמד געווען דער נאציאנאלסטישער, פראנצויזען־פרעסערישער דייטשטום...

און וועז די וועגד צווישען די פארשיעדענע שטאנדען זענען דורכגעבראכען געווארען, האבען די מעגליכקייטען פאר דעם איינצעלנעם צו געווינען א העכערע פאזיציאן אין דעם רעגיערונגס ארגאניזם אהן א שיער זיך פארגרעסערט. דערויף האט היינעם מוטער אין איהר מוטערליכען עהרגייץ זיך געשטיצט פלאנעווענדיג די ערציהונג פון איהר זוהן; ער האט געזאלט ווערען א רעגיערונגס־בעאמטער, און זי האט דארום געהאלטען פאר צווועקמעסיג צו געבען איהם א ספעציעלען אונטערריכט אין מאטעמאטישע פאכען. אונטער די לעהרער פון ליצעאום, וואס האבען געהאט א ווירקונג אויף דעם יונגען היינע, פארדיענט באזונדערס דערמאהנט צו ווערן רעקטאר שאלמייער, וועלכער איז אויך געווען דער פיהרער פון דעם אנשטאלט. דער דאזיגער גייסטליכער איז געווען א שולפרוינד פון איינעם פון היינעם פעטערס. היינעם זיידע ווידער, דער ארצט, האט איהם אמאל ארויסגעראטעווט פון א שווערער קראנקהייט, און רעקטאר שאלמייער איז געווען אן אפטער איינגעהער צו דער פאמיליע היינע. און וועז שוין פון פריהער האט מען אין הויז

זיך קנאפ וואס זיך געקימערט וועגען רעליגיעזע זאכען, האט דער פערזענליכער פריינדשאפטליכער פארקעהר מיט א הויכען קאטוי־לישען גייסטליכען קוים געקענט איינפלאנצען אין אינגעלס הארצען א געפיהל פון רעליגיעזער אבנעזונדערטקייט. נאך איידש־ער האט דערגרייכט דעם געהעריגען עלטער, האט דער רעקטאר איהם געמאכט פאר א צוהערער פון די פילאזאפישע פארטרעגע. וואס ער האט געהאלטען פאר די העכערע קלאסען. אין די דאזיגע פארטרעגע פלעגט דער גייסטליכער, וועלכער פלעגט ביי געלעגענהייט אויך פראוועז גאטעסדינסטען, ברייט פונאנדערווייקלען די פריידענקע־רישע סיסטעמען, האבען זיי געמענט זיין אין שארפסטען ווידער־שפרוך צו די קירליכע דאגמען: היינע האט געזההן, ווי „רעליגיאז אן צווייפעל הויזען פריעדליך זאלבענאנד". דער רעזולטאט איז געווען ניט נאר אונגלויבען, נאר וואס איז פיעל מעהר — גלייכגילטינקייט. דערפאר וועז דער רעקטאר איז געקומען צו היינעס מוטער מיט א פארשלאג צו מאכען איהר זוהן פאר א קאטאליק— ניט אוים פאנאטיזם, נאר אוים גוט פריינדשאפט, ער האט גע־גלויבט, אז דורך זיינע אינפלוסרייכע פרייגד וועט ער קענען פאר־העלפען היינען צו א הויכען קירכען־אמט, — האט די מוטער דעם פארשלאג אנגענומען. אין זיין „ודוי", וועז ער קומט צו דעם פונקט, טהוט זיך היינע א שפיעל מיט דעם אינפאל, אז ער האט דאך אויך אזא אופן כמעט געקענט וועהרן א פאפסט.

אבער מיט דעם צוזאמענברוך פון נאפאלעאנס אימפעריע האט זיך געביטען איהר גאנצער ערציהונגס־פלאן. עס איז געקומען די צייט פון זאמלען גרויסע פארמעגענס. דאס ביישפיעל פון ראט־שילדס הויז, צו וועלכען איהר מאן איז געשטאנען נאהענט, האט דאס מאל איהר פארבלענדט. אוים מיט די ווייסענשאפטליכע סטו־דיעז! דער זוהן וועהרט אריינגעגעבען אין האנדעלס־שול. אין 1815 נעמט איהם דער פאטער מיט אויפ'ן יאהרמארק קיין פראנקפורט, וואו ער קומט אן צוערשט אין דעם קאנטאר פון אי־נעם רינדסקאפף, דערנאך אין דעם געוועלב פון א בשמים־הענדלער. אבער ניט אין באנק־גישעפט און ניט אין קאלאניאל־גישעפט האט היינע ווייט דערגרייכט. חוץ דעם איז איהם זיהר ניט געווען צום

הארצען די געטא־אטמאספערע. נאכדעם ווי די שטאדט פראנקפורט איז באפרייט געוואָרען דורך די פארבינדעטע זענען די אידען ווי־דער געשטעלט געוואָרען אין דערזעלבער ערנידריגענדער לאגע, ווי פריהער; דאמאלס האט ער עס זיך באגעגנט צום ערשטען מאל מיט דר. בערנע, וועלכער האט אין זיין נאלינער און וויציגער שפראך געשילדערט, ווי דער איד אין פראנקפורט קען זיך ניט געבען דעם מינדסטען ריהר, מען זאל איהם אויף וועלכען עס איז אופן ניט געבען צו פארשטעהן, אז ער איז א איד. נאך צוויי מאנאטען האט הייגע זיך צוריקגעקעהרט אין דאס הויז פון זיין עלטערן. און עס איז נעמאכט געוואָרען דער לעצטער פארזוך צו עפענען פאר איהם א האנדעלס־קאריערע: אין זומער 1816 איז ער אוועקגעשיקט נע־וואָרען קיין האמבורג, וואו ער האט געדארפט ארבייטען אין א קאנטאר אונטער דעם אויפזיכט פון זיין פעטער סאלאמאן הייגע. אט דער פעטער, דער גרויסער סוחר, מיט וועלכען הייגע האט זיין נאנץ לעבען זיך ארומגעקריגט און זיך וויטער איבערגעבעטען. האט געהערט צו יענע מענשען, וועלכע האבען אלץ צו פארדאנקען זייער אייגענער טיכטיגקייט, און טיכטינקייט איז ביי איהם נעווען די אייניציגע מאס צו מעסטען מענשען און זאכען. אלע די יעניגע, וואס האבען זיך ערנעהרט פון זיין האנד, האט ער באהאנדעלט מיט דעספאטישער גרינגשעצונג, גרויסמוטיג און קלייגליך, שטרענג און וויך. און נאך אלעמען איז ער דאך נעווען א נאטור, וואס האט הייגען אימפאנירט. דער יונגער מאן האט זיך געפיהלט ניט אם בעסטען אין דער נייער וועלט, צווישען מענשען, וואס זייער נאנצער אינטערעס האט זיך נעדרעהט ארום נעשעפט אין נעשעפט. ער האט אפילו, אלס קרוב פון גרויסען באנקיר הייגע, נעהאט די נעלענהייט צונויפצוטרעפען זיך מיט דער בעסטער האמבורגער נעזעלשאפט — אויף איהם איז נעפאלען דער גלאנץ פון הויז — אבער „דיפלאמאטישע שרייב־פיה, מיליאנערען. איבערקלונג סע־נאטארען א. ז. וו. זענען קיין לייט פאר מיר" — פלעגט ער חוזק מאכען.

און דא אין האמבורג, אין זיין פעטערס הויז, האט ער דורכ־נעמאכט אן איבערלעבונג, וואס האט נעלעגט א שארפען שטעמ־

פעל אויף זיינע ערשטע שאפונגען. ער האט זיך פארליעבט אין זיין קוזינע אמאליע הוינע, סאלאמאנס עלטסטע טאכטער, זי ווי־דער האט אויך זיין ליעבע ניט געענטפערט. די ערקלערונג דארף מען ניט זוכען ווייט. דאס שהנע מיידעל מיט איהר פארנעהמקייט, מיט איהרע אריסטאקראטישע מאנירען האט געמוזט האבען א באזונ־דערן צויבער פאר דעם פראווינציעלען יונגען מאן, זי אבער האט גארנישט ניט געזוהן אין דעם קרוב פון רהיין, וואס זאל זיך אויסערליך ווארפען אין די אויגען; פון וועלכען זי האט נאר גע־ווואוסט, אז ער שרייבט געדיכטע און טראגט זיך מיט עפים ארום, אבער איז אלענפאלס נאר ניט עהנליך צו דער גוזעלשאפט, צו ווועלכער זי איז גוווהנט, אין ווועלכער זי פיהלט זיך גוט און ווועלכע זי פארשטעהט. דער יונגער מאן אבער האט שוין געהאט ניט וועניג שטאלץ אין זיך, ער האט אין זיך געפיהלט אזוינס, וואס האט זיך דרייסט געקענט פארמעסטען מיט דער טיכטיגקייט פון די וועלט־מענשען. ער האט גאלזוען טיעק און האפמאן. בירגערס באלאדען זענען אין איהם ווי ליעבעריגע גוווען, און אין זיין קאפ האט דאס אומגליק איבער דער ניט ערווידערטער ליעבע אנגענומען די גע־ווואלטיגסטע פארמען, זיך אבגעטונקט אין די פינסטערסטע פארבען, ווי עס ווייזט דער בריעף. אין ווועלכען ער טיילט מיט זיין פריינד ווועגען זיין אומגליק. דער בריעף איז אויסגעהאלטען אין גייסט פון דעם שטורם און דראנג־פעריאדע: „זי ליעבט מיך נ י ט! — ליע־בער קריסטיאן, דו מוזט דאס ל ע צ ט ע ווערטעל ארויסרעדען שטיל, שטיל". דאס איז יענער הימעל און ערד צוטרייסלענדער גע־פיהלס־שטורם, ווועלכער, אויסגעמישט מיט די איינדרוקען פון זיין ליעבע צו יאזעפא, פון דאס ניי צובלאזען דורך אמאליעס הייראט אין יאהר 1821, האט דאס גמאכט, אז דעם יונגענמאנ׳ס ליעבעס־איבערלעבונג זאל אויפלויפען צו דער פאנטאסטישער ווועלט פון דער „טרוים־בילדער"־סעריע. דאס איז יענער פארצווייפעלטער ערנסט אין באהאנדלונג פון ליידענשאפט, ווועלכער פארקליידט זיך אין א ריטערליכען פאנצער אין זיינע ערשטע ראמאנצען, אין „דאן־ראמירא", דער „באטשאפט" און ברעכט אויס אין א פאלקס־טימליכען הארץ־געשריי און זיין דרייליניג־ליעד „דער אריימער פע־

טער". די באדייטונג פון אט דער איבערלעבונג פאר היינעם קינסטלע־
רישער ענטוויקלונג איז שווער אבצושאצען. זיין נאטור, וואס איז
געגייגט געווען צו וועה און קלאג, האט דאָ געפונען פאר זיך א
קוואל, פון וועלכען זי האט געקענט שעפען אהן אויפהער. דער יר־
גענדליכער שמערץ איז אין גאנצען קיינמאל ניט פארלאשען גע־
ווארען. נאמירליך, דער טאג, מיט וועלכען דער שמערץ האט זיך
אויסגעדריקט, האט זיך געענדערט צוזאמען מיט דער אינערליכער
פארוואנדלונג פון דיכטער. אבער יאהרען האבען נאך געמוזט
אוועק, איידער דאס אומגליק האט אנגעווארען דעם איבערגעשריע־
נעם ווערט, וואס עס האט געהאט פאר דעם דיכטער־אינגעל, און
האט באקומען א נארמאלערע אבשעצונג.

אין יאהר 1818 האט סאלאמאן היינע אויסגעריכט זיין פלי־
מעניק מיט מיטלען צו גרינדען א מאנופאקטור־געשעפט אויף זיין
אייגענעם נאמען — „העררי היינע עט קא.". עס האט איהם ניט
גענליקט. אין 1819 האט ער דאס געשעפט ליקווידירט. און עס איז
קלאר געווארען, אז ער הויבט ניט אן צו טויגען פאר
דער סוחר'שער פראפעסיע. עס ווערט באשלאסען, ער זאל שטו־
דירען יוריספרודענץ און שפעטער אלס אדוואקאט זיך באזעצען אין
האמבורג. — היינע קעהרט זיך אום צוריק קיין דיסעלדארף, כדי
זיך צוצוגרייטען צו דער אוניווערזיטעט. צוזאמען מיט זיין אמא־
גען שול־קאמעראד, יאזעף נייניג, נעמט ער נאך אמאל אונטער־
ריכט, הויפטזעכליך אין לאטיניש. אין אנהויב דעצעמבער פאהרט
ער קיין באנן, וואו ער האלט אויס דעם עקזאמען, וואס האט גע־
עפענט פאר איהם די טויערן פון אוניווערזיטעט.

דריטער קאפיטעל.

לעהר-יאהרען.

די באנער אוניווערזיטעט, וועלכע איז ערשט אין 1818 פון פריעדריך ווילהעלם דעם דריטען פון דאם ניי געגרינדעט געוואָרען, האָט אין א קורצער צייט דערגרייכט איהר בליהונגם-פונקט. באַ־ריהמטע פראָפעסאָרען זענען געשטאנען אין איהר שפיץ. היינע האָט זיך וועניג וואָם אינטערעסירט מיט די יוריסטישע פארלעזונגען פון די פראָפעסאָרען מאקעלדעי, מיטעלמייער און וועלקער. דערפאר אבער האָט ער פלייסיג באזוכט א. וו. שלעגעל פארלעזונגען איבער ליטעראטור און שפראך־געשיכטע און אויך די פארלעזונגען פון אנ־דערע פראָפעסאָרען איבער דייטשע געשיכטע, דייטשען רעכט און דייטשען אלטערטום. מיט דעם קונסט־היסטאָריקער הונדעסהאגען, וועלכער האָט געהאט ביי זיך א מאנוסקריפט פון ניבעלונגען ליעד, האָט היינע אונטערגעהאלטען א פערזענליכען פארקעהר. אבער מעהר פון אלעמען האָט איהם צוגעטראָפען שלעגעל, און ווי יע־דער, וואָם האָט געהאלפען זיך שטארקען אין איהם זיין נאָך אונזי־כערן זעלבסטגעפיהל, האָט שלעגעל זיך פארדיענט ביי איהם די וואריימסטע דאנקבארקייט. טאקע אויס דאנקבארקייטס־נעפיהל האָט היינע דאמאלס איבערגעכאפט די מאס אין איבערשעצען איהם, פאר וואָם ער האָט זיך אגב שפעטער בעלוינט דורך א גרויזאמער סאטירע אויף איהם. שלעגעל האָט איהם אריינגעפיהרט אין זיינע אינדישע פארשונגען, האָט זיך אינטערעסירט מיט דער ארויסגאבע פון זיינע ליעדער, און אויך דעם אינפלוס פון אָט דעם לעצטען פון די שעפפער פון ראמאנטיזם דארף מען צושרייבען וואָם היינע אין באנן האָט פון אלע ליעדער־פארמען פארנעצוינגען דעם סאנעט.

דער אינטערעס פאר'ן דייטשען אלטערטום, מיט וועלכען היי־נע איז פארכאפט געווען, איז געווען א מאָדע פון יענער צייט. דער

יונגער זימראק, דער יונגער האָפמאן פֿאָן פּאָלערסלעבען — די שפּעטערדיגע זייַען פון ראמאנטיק — זענען דאמאָלס געווען סטודענטן אין באנן. דער ראָמאָנטיזם איז געווען אינטים פארבונדען מיט דעם אויפֿגעוועקטען דורך דעם פרייהייטס־קאמף נאַציאָנאַלען געפיהל. דער נאַציונאַלער געפיהל, געמישט מיט א צושוואומענעם פרייהייטס־ענטוזיאזם און פון איהם ערגיץ אונדייטלעך באגרענצט — דאָס איז געווען דער לעבענסאינהאַלט פון די בורשענשאפטען. מיט וועלכע די דייטשע אוניווערזיטעטען זענען דאמאָלס פול געווען. פרייהייט איז פון אָנפאנג פארשטאַנען געווען אלס אונאבהענגיקייט פון פרעמדהערשאפט. שפּעטער האָט זיך זיך ביסלעכווייז איבערגעשמעלצט אין פּאָליטישען ליבעראַליזם. די פרעמדהטע, ענטוזיאַזמעזעצטעסטע עלעמענטען, אונטער זיי יונגע לייט, וועלכע זענען שפּעטער געווארען ארטאָדאָקסען און רעאקציאָנערען. זענען פּאראייניגט געווען אונטער דער שווארץ־רויט־גאָלדיגער פּאָרב פון די בורשענשאפטען. צוערשט האָבען די רעגיערונגען זיך פּארהאלטען גנעדיג צו די בורשענשאפטען; דערנאָך אבער האָבען די לעצטע ביסלעכווייז ארויפגעצויגען אויף זיך א חשד דורך אייניגע אונטאָקטישקייטען, ווי צ. ב. ש. דורך די וועלדע נענג פון דעם פאטער פון די טורן־פּעראייניען, יאהן; די ערמארדונג פון קאצעבו דורך דעם סטודענט זאנד האָבען גענעבען די רעגיערונגען אן אויסרייד, אונטער דעם פארווּנ פון מעטערניכ'ען, ארויסצולאָזען די קארלסבאדער דעקרעטען, דורך וועלכע די סטודענטען ־ פּאראייניגונגען זענען פארבאטען געווארען. די אוניווערזיטעטען זענען אונטערגעוואָרפען געווארען א פיינליכער קאָנטראָלע, וועלכע איז גענאנגען אזוי ווייט ביז צו א צענזור איבער די סטודענטישע געזאנגביכער.

אויף הייַנע, זייענדיג אין באנן, האָט אייַנמאָל שיער ניט פארזוכט דעם ביטערן טעם פון דער רעאקציע. צום יאהרצייט פון דער לייפּציגער שלאכט אין 1819 האָבען די סטודענטען זיך אוועקגעלאָזען צום קרייצבארג ביי באנן, פונאנדערגעלעגט א פייער. א בערלינער טעאָלאָגישער סטודענט האָט געהאלטען א פאסטאָרישע רעדע, אייַנער האָט אויסגעשריען „האָך!" אויף פעלדמארשאל בלי־

כער און דער דייטשער פרייהייט אין מען איז זיך רוהיג צונאנגען. היינעס שול־קאמראד, יאזעף נייניציג, האט די געשיכטע צונע־ פארבט פאר'ן רעדאקטאר פון דער „דיסעלדארפישער צייטונג“: וועז דער צייטונגס־בעריכט איז ערשיענען, איז זיך צונויפגעקומען אן אקאדעמישער געריכט, אויף היינע איז גערופען געוואָרען אלס עדות. די זאך האט זיך געענדיגט מיט א לייכטען טאדעל פאר נייניציגען.

היינע איז ניט געבליבען פרעמד דעם בורשענשאפטליכען לע־ בען. אין אויפזאץ („די ראמאנטיק“), וואס ער האט דאמאלס פאר־ פאסט, צולאזט ער זיך אין פאטריאטישען ענטוזיאזם, אין א ge־ דיכט ריהמט ער מיט גוטמוטיגען פאטהאס די אלטע ריטערליכע מנהגים און נעמט אונטער זיין שוץ די יעניגע, וועלכע האבען גע־ קעמפט פאר דער פרייהייט פון פאטערלאנד („דו נאררען־זוהן! חלום שטענדיג...“), אבער דאך האט ער געוונ הומאר אין זיך צו־ צוגעבען צו דער פאעטישער באשרייבונג פון א פאטריאטיש פאר־ בראכטער נאכט די באמערקונג, אז ער האט ביי דער געלענהייט געכאפט א קאטער. אגב, האבען מיר שוין פריהער אנגעוויזען, אז היינע איז פון קינדווייז אן באוואנט געווען געגען דייטש־פאט־ ריאטישען פאנאטיזם.

זיינע פריינד אין באנן זענען מעהרסטענס געווען יונגע לייט מיט פאעטישע נייגונגען. זימראק, פריעדריך פאן בויגהעם, שטייני־ מאן, רוסא, שפעטער א שלימזל'דינער ליטעראט, אבער דאן צווי־ שען די קאמראדען בעוואוסט אלס דער „פאעט“, און נאך זיין שול חבר פון דער היים, קריסטיאן סעטהע, צו וועלכען ער האט זיך דאס פארטרויט מיט זיין האמבורגער ליעבע; צוליעב זיין קלא־ רער, טרוקענער זעלבסטזיכערקייט איז יענער געגאנגען אונטער דעם צונאמען „שטאטסראט“. ער האט געשטאמט פון א בעאמטען־ פאמיליע און היינע האט געהאט א מערקווירדיגע שוואכקייט פאר אט דעם פון איהם גאנץ פארשיעדענעם מענשען.

אין זומער פון 1820 האט היינע זיך איבערגעצויגען אין דארף בייל, א קענענאיבער באנן, און האט דארט געארבייט אויף זיין טרויער־שפיעל „אלמאנזאר“.

אין הערבסט האָט ער זיך צוריקגעקערט אהיים קיין דיסעל־דאָרף. פאר'ן ווינטער האָט מען פאר איהם אויסגעקליבען אן אוני־ווערזיטעט, וואו ער האָט גיכער געקענט צוטרעטען צום פראקטישען שטודירען ווי אין באנן. דורך דעם סעפטעמבער האָט ער געוואנ־דערט צו פוס איבער וועסטפאליען, צום אנפאנג פון סעמעסטער איז ער אנגעקומען קיין געטינגען. געטינגענער אוניווערזיטעט איז גע־ווען דער היפוך פון דער רהיינלענדישער אוניווערזיטעט, וואָס ער האָט אקאָרשט פארלאָזען: א פראָפעסאָרען־נעסט, וואָס פאר דעם פריש אנגעקומענעם איז עס געווארען א סימבאל פון פארשטויב־טער געלערזאמקייט. די סטודענטען, צום טייל האנגאווערשע יונ־קער, זענען דעם רהיינלענדישען סטודענט פארגעקומען שטייף און לאנגווייליג. פאר דאָס דייטשע אלטערטום, וואָס איז אין באנן גע־ווען דער הויפט אינטערעס פון זייז קרייז, האָט דאָ קיינער קיין פארשטענדנים ניט געהאט: „פון די 1300 סטודענטען הערען נאָר נייז די פארלעזונגען פון דעם באריהמטען דייטשען פילאָלאָג בענעקע" — שרייבט היינע מיט ענטרישטונג אין א בריף. זיין פארוויילען אין געטינגען איז אבער פלוצלונג געקומען צו א סוף. ער איז באלידיגט געוואָרען פון א סטודענט און ער האָט יענעם ארויסגעפאדערט אויף א דועל אויף פיסטאלעטען. דאָס איז דער־גאנגען צום פראקטאָר, און נאָך־לאנגע קווינקלענישען האָט דער פראָפעסאָרען־ראטה אין יאנואר 1821 ארויסגעטראָגען היינען אן אורטייל צו פארלאָזען די אוניווערזיטעט. א קראנקהייט האָט פאר־האלטען זיין אבריזע אויף אייניגע וואָכען. אין פעברואר איז ער אבגעפאָהרען קיין בערלין.

אין בערלין האָט ער דערפיהלט אונטער זיך גאר אן אנדער באדען. זיך שטיצענדיג אויף א באמערקונג פון מאדאם סטאל האָט ער שפעטער וועגען בערלין זיך אייגמאל אויסגעדריקט אזוי: „בערלין איז גאר קיין שטאָדט ניט, עס גיט נאָר דעם באדען, אויף וועלכען עס איז פארזאמעלט א מאסע מענשען, צווישען זיי א סך מיט גייסט". אין האמבורג האָט געהערשט דער קויפמאנישער אינ־טערעס, אין באנן דער סטודענטישער; געטינגען איז געווען די פראָפעסאָרען־שטאָדט; בערלין האָט אבער קיין באשטימטע פאָרב.

די נעגענגעזעצטעסטע לעבענסאינטערעסען לויפען איינם לעבען אנ־
דערן און נייטראליזירען זיך נעגענזייטיג, און עס שאפט זיך אן אט־
מאספערע, וואס שטערט ניט אויף א האר דער אינדיווידועלער
פרייהייט; חיינע האט דא צום ערשטען מאל דערשפירט דעם הויך
פון א לעבענספרייר, נאך וועלכער זיין הארץ האט נאר נעקענט
ביינקען — מיט דעם פרישן־לעבעדיגען אינטערעס פון א פראוויינ־
ציאל האט דער דריי און צוואנציג יעהריגער יונגערמאן זיך אריינ־
געווארפען אין דעם גרויס־שטעדטישען רויש. די „בערלינער בריף"
(אין זייער אורשפרינגליכער פארם, ווי זיי זענען געשריבען פאר
דעם „רהיניש וועסטפאלישען אנצייגער") פארשיטען דעם לעזער
מיט א קנאקעריי פון קורצע זאצען אוז א מישמאש פון איינדרוקען.
וואס שפיגלען אב גענוי דעם כאאס, נעפילדער און בארוישענדען
טומעל פון דער גרויסער שטאדט.

חיינע אליין האט פארקעהרט אין די פארשיעדענסטע לעבענס־
קרייזען. אין אוניווערזיטעט האט ער געהערט די לעקציעס פון
קלאסישען פילאלאג וואלף, פון סאנסקריט־פארשער באפפ, צו וואס
ער איז שוין געווען צוגעגרייט דורך שלעגעל אינדישע פארשונגען,
אבער הויפטזעכליך פון העגעל, וועלכער איז צו יענער צייט געווען
די אייגענטליכע פילאזאפישע מאיסטעט פון דייטשלאנד. די בור־
שענשאפטען האבען אין בערלין קיין ראלע ניט געשפיעלט, דער סטו־
דענט האט זיך געפיהלט מעשה בירנער, די פראבלעמען פון גיים־
טיגען לעבען גופא האבען גענאלטען פאר געזעלשאפטס־פראגען.
ארום וועלכע עס איז אנגענאנגען א ליידענשאפטליכע דיסקוסיע.
מיט העגעל'ן איז היינע פערזענליך באקאנט געווארען, און ער האט
איהם שפעטער צוגעשריבען דעם באדייטענדסטען אינפלום אויף
זיין גייסטיגע ענטוויקלונג. העגעלס פילאזאפיע האט היינע אפילו
קיינמאל רעכט ניט פארשטאנען, היינע האט ניט געקענט דענקען
פאר א לאנגע צייט אבסטראקט און סיסטעמאטיש, זיין עצם נאטור
האט גלייך געפאדערט פראקטישע אנווענדונג. אבער אויף אזוי
ווייט וועט מען מוזען צוגעבען, אז די אינטעלעקטועלע מאכט, וואס
האט רעגיערט אין העגעלס פילאזאפיע, האט איהם אנגעשטעקט
מיט דער ליידענשאפט צו דענקען, האט די ליידענשאפט איהם איינ־

געאימפט אין זיין בלוט, ווי דאס זאגען עדות פאר אונז זיינע שריפטען. היינעס נייגונג צו בויען געשיכטליכע צוזאמענהאנגען דארף מען אויך צושרייבען אויף העגעלס חשבון. העגעלס פארפיה־רערישע אנשויאונג, אז דער ציעל פון יעדער ענטוויקלונג איז דאס קומען צו זעלבסטבאוואוסטזיין, איז א מין זעלבסט זיך דערקענען, האט דאס אפשר אריינגענעבען אין דעם יונגען מאן יענע שטאלצע עמפינדונג פון דער אייגענער סאוועראניטעט, וואס האט שפעטער געוועקט אין איהם איראניע איבער זיך גופא. ווייטער, העגעלס רע־ליגיאנס־פילאזאפיע, וועלכע לאזט נאט אליין קומען צו באוואוסט־זיין דורך דעם מענשליכען דענקען, האט געווירקט צושטערענד אויף היינעס אונבאוואוסטען גלויבען אין א פארזעלביכען גאט. די לויי־דענשאפטליכע פארנייסטיגונג פון נאנצען לעבען, וואס ער לערנט ביי העגעלן, באצויבערט איהם אזוי, אז ער נעמט זיך מיט א נייעם, טיפערן אינטערעס צו זיינע יוריסטישע סטודיעז און גרייט זיך צו א גרעסערער ארבייט איבער „דאס היסטארישע שטאאטס־רעכט פון גערמאנישען מיטעלאלטער", פון וואס נאטירליך עס איז גארנישט ניט געווארען.

צוזאמען מיט די אוניווערזיטעטסקריזען עפענט זיך פאר היינע'ן די סאמע געביליגטע בערלינער געזעלשאפט — די סאלא־נען פון וואהאנגען פאן ענזע און זיין פרוי ראחיל, פון דער ריכ־טערין עליזע פאן האהענהויפען. דארט באקענט ער זיך מיט ראחילס ברודער, דעם שריפטשטעלער ראבערט און זיין וואונדער־שענער פרוי פרעדעריקא — „יאקאסטע און יוליא, דאס אלטער־טימליכסטע און דאס מאדערנסטע" — מיט שאמיסא, לאמאט פוקע, מיכעל בעער, וויליבאלד אלעקסיס און שליסט פרייגרשאפט מיט א יונגען פוילישען גראף פאן בעזא, זיין „ליעבען פרייגד יעווגעני", אויף וועמעס אויגלא־דונג ער פאהרט אין 1822 אויף אייניגע וואכען קיין פוילען.

היימישער ווי אומעטום האט ער זיך געפיהלט ביי ראחיל'ן, וועלכע מיט איהר טיעפער און צארטער פארטראכטקייט, מיט איהר חוש פאר דאס פיינע און אריגינעלע און אויך אלס אידישע פרוי האט זי איהם בעסער פון אלעמען פארשטאנען. ער רופט

איהר „די גייסטרייכסטע פרוי פון אוניווערזום". קיין ווערק האָט זי ניט געשאפען. דאָך איהר אינערלעך וועזען—דאָס, וואָס פון איהם איז פאר אונז געבליבען, לעבט אין איהרע בריעף. געטהעם ווערק האָבען איהר כמעט נענעבען דאָס גליק, וואָס גיבען אייגענע שעפונגען. אין זיי האָט זי געפונען א רוהע־פונקט פאר איהר געפיהל, אין זיי איז פאר איהר קאָנצענטרירט געווען, וואָס ביי איהר גופא פלענט זיך צופעלינג ארויסרייסען אין טויזענדערלייי נעניאלע באמערקונגען. ביי איהר אין סאלאָן האָט מען עס נעהאלטען כמעט פאר א העפליכקייט נעגען איהר צו לעזען נעטהע. אויך איהר מאן ווארנהאגען האָט געוווכט איינצוווינגען אין זיך נעטהעם מענשענטום, ער האָט זיין סטיל געהאָדעווועט אויף נעטהעם אוון ער זיכער איז דאָס געווען, וועלכער האָט היינע'ן צוגעווהנט צו א פיינערן לעזען פון נעטהע; דאָך ביז צו זיין אייגענעם ענטוזיאזם פאר נעטהע האָט ער היינע'ן ניט נעבראכט. אלס קריטיקער האָט ער היינע'ן מיט זיין קלוגער פריינדליכער פערער א סך ארויסגעהאלפען אוון ער איז אויף אלע מאל נעבליבען היינעס א קיהלער, אבער א צוטרויליכער פרייגד. — מיט גאנץ אנדערע לייט פלענט זיך היינע באגעגנען אין ראטסקעלער פון לוטער און וועגנער. דאָרט האָט ער געהאט די נעזעלשאפט פון ע. ט. האָפמאן, אגב דאמאלס שוין א קראנקער מאן, פון פאנטאסטישען שוישפיעלער לודוויג דעווריענט, דיעטריך גראבע — אלץ מענשען, וואָס זענען נעשטאנען פון יענער זייט פון בירגערליכען לעבען, וואָס האָבען אבער פארשטאנען די קונסט פון גרויסארטיגער זעלבסט־פארשוועגדונג.

צו די פארשיעדענארטיגע אינטערעסען, וואָס האָבען היינע פארנומען אין בערלין, דארף מען אויך צורעכענען זיין נייע פרייגדליכערע שטעלונג צום יודענטום. די אומשטענדען פון זיין קינדהייט האָבען ניט נעלאָזט ערוואָרטען, אז דער איד אין איהם זאל באקומען א באזונדערע באטאָנונג. אבער דאָס אויסזעהן פון די זאכען ארום איהר האָט זיך שנעל נענומען עגדערן און ער האָט דערפיהלט א באדערפניש אבצוגעבען זיך א קלאָרען חשבון וועגען דעם דאזיגען עלעמענט פון זיין עקזיסטענץ. מיט דעם זיעג פון די פארבינדעטע האָבען די אידען אנגעוואָרען די עמאנציפאציע, וואָס

זיי האבען באקומען פון נאפאלעאנען. אויך אין פרייסען, וואו דער ערשטער פון 11טען מערץ 1812, ארויסגעגעבען אונטער הארדענבערגס איינפלוס, האט פארשפראכען די אידען דעם פולען באזיץ פון זייערע בירגערליכע רעכטען, זענען גלייך נאכדעם ווי דער פרייהייטסקריעג איז געווען צו ענד און עס האט זיך איינגעשטעלט די פריערדיכע רעאקציע, זענען גלייך נאכדעם צו נישט געמאכט געווארען אלע פארשפרעכונגען. ווי מען האט דאס נאנצע פאלק אבגענארט מיט דער פארשפראכענער קאנסטיטוציע, אזוי האט מען אויך די אידען אבגענארט מיט די פארשפראכענע רעכטען. אפילו יענע אידען, וואס האבען מיטגעמאכט דעם קריעג און האבען באקומען מיליטערישע אויסצייכנונגען, האט מען זיך נעקליגט צו בארויבען זיי פון זייערע טיטולען און פון די פריוויליגיעס, צו וועלכע די טיטולען בארעכטיגען זיי. צו דער פאליטישער שנאה פון די רעגיערונגס־קרייזען דארף מען נאך צוגעבען די אינסטינקטיווע און דעמאנאגישע שנאה פון יענע רעליגיעז־פאטריאטישע חברה, וועמען דער נעראנק, אז זיי זענען דייטשען, האט זיי פעהיג געמאכט צו א געוויסען סארט שווינדעל.

די הויפט נעסטען פון דער דאזיגער שנאה זענען געווען די בורשענשאפטען; די סטודענטען און דער המון האבען אין 1819 אנגעהויבען א רייה אנפאלען אויף די אידען — אמת'ע פאנראמען, אויפ'ן מיטעלאלטערליכען שטייגער. די פאסירונגען האבען געמוזט עפענען די אויגען הייבן'ן אויף דער לאנג פון זיין פאלק אין דייטשלאנד. ער האט שוין אין האמבורג נעהאט די געלעגענהיים צו באמערקען די שווערע, אנגעשטרענגטע באציהונגען צווישען דער קריסטליכער און אידישער באפעלקערונג. אין זיין דערמאהנטען באנגער אויפזאץ איבער „דער ראמאנטיק" איז פארהאן א שטעלע, וואס האט א דירעקטע שייכות דערצו. נאך אין באנזענדיג, פארענדיגט ער די טראגעדיע „אלמאנזאר", וואו ער גיסט אויס זיין צארן נעגען די קריסטליכע באצווינגער. ער האט אליין נענלויבט, אז מיט דעם שטיק האט ער אויסגעדריקט זיין שטעלונג אין דער דאזיגער פראגע. דערפאר דארף אונז ניט וואונדערן, וואס מיר טרעפען איהם אין בערלין אין דער געזעל־

שאפט פון יענע יונגע לייט. וואס האבען אין 1819 זיך צונויפגע־
נומען אין א „פעראיין פאר קולטור און וויסענשאפט פון יודענטום".
די וויכטיגסטע מיטגלידער זענען געווען עדוארד גאנז, הענלם
לייבלינגסשילער, לעאפאלד צונץ און מאזעס מאזער, אלע דריי
דורכגעדרונגען מיט דער גאנצער בילדונג פון יענער צייט. אזעלכע
מענער, ווי וואהלווילל, לודוויג מארקום, זענען שפעטער צוגעטרע־
טען. זייט מענדעלסאָנס צייט האט דער אונטערשיער צוויישען די
מאדערנע אויפגעקלערטע אידען אין דער גרויסער מאסע פון אידענ־
טום זיך נעהאט פיינליך פארשאפט: פון איין זייט כמעט א פאר־
גלייווערטער גייסטיגער צושטאנד, פון דער אנדערער זייט אידען בלויז
נאך'ן נאמען נאך, וועלכע פלענען אין באמת נרויסע צאהלען אויך
סוף כל סוף דעם נאמען אוועקווארפען און איבערגעהן צום קריס־
טענטום. דער ציעל פון פאראיין איז געווען אנצוזעטיגען דאס יו־
דענטום, וועמעס טראדיציאנעלער אינהאלט, האט נעשיינט, איז
שוין פארברויכט און אבגענוצט געווארען, מיט מאדערנער איי־
דאפאישער בילדונג; דאס יודענטום זאל פון אינעווענינ נעבראכט
ווערן אין הארמאניע מיט דער צייט און מיט דעם שטאאטס־לעבען
פון די לענדער, וואו די אידען וואהנען. מען האט נענרינדעט א
שול, באזונדערס פאר די איינגעוואנדערטע אידען פון מזרח
— היינע איז דאָרט נעווען איינער פון די לעהרער, — מען האט
זיך אינטערעסירט מיט דער פארשפרייטונג פון ערדארבייט און
מלאכה צווישען אידען, מען האט ארויסגענעבען א צייטונג, מען
האט דאס יודענטום נעמאכט פאר א נענענשטאנד פון וויסענ־
שאפטליכער פארשונג. די אלע באמיהונגען זענען צו נאָרנישט נע־
ווארען אוים מאנגל פון אינטערעס ביים פובליקום, דער פעראיין
האט זיך אויפגעלייזט. נאנז אליין האט זיך נע'שמד'ט. אפשר איז
ביי איהם, דעם ספעקולירענדען הענלעאנער, אויסגעקומען, אז
אזוי ווי דאס יודענטום דארף סיי ווי סיי זיך אויפלעזען אין קריס־
טענטום — אום צו שלייסען דעם הענלשען קרייז פון דער וועלט־
נעשיכטע — בלייבט פאר איהם נאר מקים צו זיין דעם פראצעס.
אנדערע האבען זיך נעקלאמערט אן זייער אידישער טרייהייט, מיט
פארצווייפלונג אין הארצען: צווישען זיי איז נעווען מאזעס מא־

זער: „ער האָט נעקעמפט און געבלוטעט אינקאָגניטא" — ווי הייסנע האָט זיך שפּעטער וועגן איהם אויסגעדריקט. אויסער גייסטיגען אָנטרייב, וואָס האָט שפּעטער נעבראכט פרוכט, האָט ער פון פּאָריין מיטגענומען אָט די פּריינדשאפט מיט מאָזער'ן; מיט זעלטענער עניוות פלעגט ער זיך מעסטען מיט'ן מאסשטאָב פון דער קריסטאל־ריינער, אונגעפעלשטער מענשליכקייט פון זיין פּריינד מאָזעס מאָזער.

דער נעגענזאַץ פון די רעליגיאָנען, וואָס ער האָט שוין נעהאט אויפגענומען אין „אלמאנזאר", האָט ווידער פארנומען זיינע גערעדאנקען אין בערלין: דער ראמאנס „דאנא קלארא", וואָס באהאנדעלט די טעמא, אויבען אויף, מיט אזא צינישער עלעגאנץ, איז אייגענטליך גענפלאנט נעוואָרען, אלס א טריאָגיע, און האָט געזאָלט דיזעלביגע טעמא אויפפאסען טראגיש. די ערשטע פארזוכען פון ראָמאן „דער ראבי פון באכעראך", וואָס האָט געזאָלט שילדערן דעם גרויסען „אידען שמערץ", דארפען אויך צוגעקניפט ווערען צו זיינע פאראיינס־אויסדרוקען. אלענפאלס די פארשטודיען צום ראָמאן זענען געמאכט געוואָרען אין שטענדיגען פערקעהר מיט זיינע פעראיינס־גענאָסען — פערזענליכען און שריפטליכען, נאָכדעם ווי דער דיכטער האָט שוין נעהאט פארלאָזען בערלין.

וועז הייגע איז נעקומען קיין בערלין, האָט ער זיך געפונען ארומקוקען נאָך א פארלעגער פאר א באנד געדיכטע. ער האָט געהאט אויך ביי זיך ליגען א טרויערשפּיעל, וואָס האָט אפילו געהאט אייניצעלנע פראכטפולע שטעלען, אבער אין גאנצען גענומען א שוואכע זאך. שוין אין האמבורג האָט ער געדרוקט ליעדער אונטער דעם פסעוודאָנים ס. פריידהאָלד ריעזענהארף (די איבערגעשטעלטע בוכשטאָבען פון האררי הייגע, דיסעלדאָרף). אין בערלין האָט ער זיך געדרוקט אין „גזעלשאפטער". אין דעצעמבער 1821 האָט די מויערשע בוכהאנדלונג ארויסגענעבען „געדיכטע פון ה. הייגע". אין 1823, קורץ פאר זיין אוועקפאָהרען פון בערלין, איז ערשיענען א צווייטע פובליקאציע פון איהם: יענע טרויער־שפּיעל „אלמאנזאר" און א קלייגע טראגעדיע „וויליאם ראטקליף", וואָס איז ענטשטאנען אין בערלין און וואָס האָט איינגעשלאָסען אין זיך די פערזען פון „אינטערמעצצא".

עס איז שוין פריהער געזאגט געווארען, וואס פאר אן איבער־לעבונג עס איז געווען דער הינטערגרונד פון הייגע'ס ערשטע ליעדער און צו וואס פאר א היסטערישען אנשטעל זי האט איהם געטריבען: יענע איבערלעבונגען האבען זיך צונויפגעשמאלצען מיט דער פארבי־טערונג, מיט וועלכער דער רעליגיעזער האס האט אנגעפילט זיין הארץ און וואס האט געפונען איהר אויסדרוק אין זיין ערשטען טרויער־שפיעל. וועז אמאליע האט געהיראט אין 1821, איז דער אלטער וועהטאג ווידער אפגעפרישט געווארען. היינע האט זיך ווי אין גאנ־צען פארלארען. ער האט זיך באשולדיגט, אז ער האט אליין צושטערט זיין גליק, פארלאזענדיג האמבורג. ער האט אין דריי טעג אנגע־ווארפען „ראטקליף" און געהאט א געפיהל, אז מיט „ראטקליף" האט ער איינמאל פאר אלע מאל געגעבען דעם „שליסעל צו זיין נשמה־לאזארעט". אבער סיי מיט „אלמאנזאר" און סיי מיט „ראטקליף" האט ער קיין דראמא ניט געשאפען. דאס זענען גיכער געפיהלסאויסברוכען. דאס זענען ניט קיין וועלטען, וואס באשטעהן פאר זיך אליין, נאר אראבישע און שאטישע מאריאנעטקעס, מיט וועלכע ער שפיעלט זיך ארום. אבער אנטקענען די שרייענדע ערש־טע געדיכטען געפינען מיר שוין אין „אינטערמעצצא" ליעדער, וואס אויסער ביטערקייט ענטהאלטען זיי נאך יענע באטמטקייט, וואס די זאכען בעקומען, וועז זיי שטעהען זיך אב: ליעדער, וואס דער־נעהענטערן זיך צו דער איינפאכקייט פון ווילהעלם מילערס נעדיכט. פון פאלקסליעד. ווי זיי וואלטען זיך אליין געבעטען צום זינגען. דאס „אינטערמעצצא" איבערטרעפט אין וועלט די ביידע דראמאטישע ארבייטען, אין וועלכע עס איז איינגעפאסט.

דא באקומען מיר א דייטליכע אנצוהערעניש, אין וואס אייגענט־ליך איז באשטאנען די אינערליכע ארבייט פון יונגען דיכטער אין בערלין. דאס איז געווען אן אונאויפהערליכע אינערליכע ארבייט איבער דער שפראך. עס זאל נאר דא אנגעדייט ווערען, ווי ווייט אין „אינטערמעצצא" דער ערלעבטער און לעבעדיגער אויסדרוק האט פארנומען דעם פלאץ פון דעם ליטעראריישען שיפער פון זיינע ערשטע פארעפנטליכטע ליעדער. אזא פערז, ווי „זי זעצט זיך צו מיר און ווייגט אוז מאכט מיר ווייך דאס הארץ" וואלט בשום אופן

ניט געקענט אריין אין יענער ערשטער זאמלונג. דער פערז פארדיענט ניט ווייטער גלויבט צו ווערן, אבער דאס נייע אין איהם איז, וואס דאס לעבענסגעפיהל האט צוריסען די קייטען פון דער שפראך—אנשטאט דעם איבערטרייבענדען טאן־שליסל פון די ליעדער פון 1821 געהט דא דורך א טאן, וואס איז אנגעשטימט לויט דער געזעלשאפטליכער אטמאספערע, אין וועלכער דער דיכטער האט זיך באוועגט — ניט הויכער און ניט נידריגער. און אויב מען וויל דאס טעכנישע אבטיילען פון געזעלשאפטליכען, לאזט זיך אזוי זאגען: וועו דא צום ערשטען מאל פ הרט היינע אריין באוואסטזיניג דאס פרעמד־וואָרט אין זיין פערז, איז עס בלויז דערפאר, וואס ער האט אויסגעמישט זיינע ערנסטע לידער מיט ליעדער, וואס באזינגען אויבערפלעכליכע ליבשאפטען. עס באטייט, אז דער ערנסט טרעט אב דעם פלאץ דער איראניע, — איראניע אויך איבער דעם איינגענעם געפיהל. דאס איז א שריט נעהענטער צו יענעם היינע, וועלכער וועו ער שטעלט אב זיין בליק אויפ'ן לעבען, טהוט ער איהם אוים נאקעט.

באנוצענדיג זיך מיט א באגריף, וואס ער האט אנטליהען פון קארל אימערמאנס רעצענזיע איבער זיינע ליעדער, האט היינע אין בערלין אמאל זיך אויסגעדריקט, אז דאס ערשטע שטרעבען פון אינגעל איז דורכצומאכען אן „אינערליכע געשיכטע". אט וועגען דעם האנדעלט עס זיך. דאס איז דאס וואָרט. טאקע דערפאר, אום צו האבען אן אינערליכע געשיכטע, א טעמא פאר זיין אינערליכען לעבען, האט היינע מיט אזא רעש זיך אריינגעווארפען אין דעם שמערץ־גרוב פון זיין ערשטער ליעבע. דער ברעו, וואס דערגרייכט אין „ראטקליף" ביז צו גהינום־היץ, האט וויט־וועיט אריבערגעשטיגען די טעמפּעראטור פון דער זאך גופא. אבער עס איז ניט געווען א באוואוסטערהייד צובלאזענער פייער, דא האט זיך אריינגעמישט דער פאעטישער אינסטינקט, און עס האט זיך באקומען די איבערטרייבונג, וואס איז אזוי צואוויידערליך דעם רייפערן געשמאק. מיט דעם, וואס ער האט פארמאגט אן אינערליכע געשיכטע, האט ער זיך גיפיהלט העכער פון אלע פאעטען ארום איהם, און דאס געפיהל, אז ער האט צו

דערצעהלען וועגען א ווירקליכער איבערלעבונג, האָט איהם נענארט וועגען דעם אמת'ן וועלט פון אזעלכע דיכטונגען, ווי „ראטקליף" צום ביישפיעל, אין וועלכען, עם האָט זיך איהם אויסגעוויזען, ער האָט רעזומירט זיין נאנצע יוגענד־פעריאדע... וואו ער טוקט זיך ניט אין זיין אייגענעם ראמאן, גלייכנט איהם שוין אין זיין ערשטער זאמלונג אוא שטיק, ווי די „גרענאדיערע", געשאפען אין דיסעל־דארף אין 1819, וואָס געהערט צו הייגעם וועלטרוהם אין וואו ער האָט מיט אין קלאפ אנגעשלאגען דעם טאָן פון זיינע באלאדעז. אין די סאנעטען, מיט דער אויסנאהמע פון אייניגע (צווישען זיי דער שפהנער צווייטער צו דער מוטער), הערט זיך א שארף קלינ־גענדע, אבער נאָך אונבאשטימטע אפאזיציאָן. דאָס „שפהנע, העלע לאכען" איז ערשט געווען א נעבאט, אבער נאָך ניט די ווירקליכע שטימונג פון זיין הארצען.

דא זאל אנגעדייט ווערען, וואָס איז דאָס נעווען פאר א ליטע־ראריישער באדען, פון וועלכען עם האָט ארויסגעדייהט די שפפונג פון דעם נייי ערשיעדענעם דיכטער. די ערשטע פראזא־שריפט, וואָס היינע האָט פארעפענטליכט, איז נעווען נעווידמעט דער „ראמאנ־טיק". ער פארטיידיגט איהר. אין דער לעצטער, אויפ'ן טויטען־בעט נעשריבען, גיט ער צו א שמייכעל, אז דער אויסדרוק „ענטהיזיגטער ראמאנטיזם", וואָס א גייסטרייכער פראנצוזי האָט אויף איהם אנ־נעווענדט, איז ווירקליך צוטרעפענד. און אזוי פעהלען אויך קיין באווייזע ניט, אז דאָס איז נעווען די ראמאנטיק, וואו דער דיכטער אליין זוכט דעם שורש פון זיין שאפען.

דער באגריף „ראמאנטיק" באצייכענט אין ענגערן זין דאָס אונפערגעליכע צוזאמענלעבען פון פינף—זעקס מענער אין יענא אין די איבערגאנגסיאהרען פון 18טען צום 19טען יאהרהונדערט. מיט גייסטער, אנגעקוואלענע מיט ענטציקונג, האָבען זיי נענומען פון דאָס נייי איבערדענקען דעם נאנצען שטאף פון דאמאלסדיגען לעבען. פאר זיי איז נעווען א וועלט פון ציוויליזירטע פארנינפטיגע באגריפען, אויף וועלכע, עם האָט אויסגעזוכט, דער 18טער יאהר־הונדערט האָט זיך בארוהיגט. זיי אבער האָבען נעוואלט באריכטערן זייער אונערזעטליכען באוואוסטזיין אוז, צוזאמען מיט דעם, דאָס

מענשליכע בעוואוסטזיין בכלל, מיט אלץ, וואס איז אונערגרינדליך, וואס ליגט איבער יעדער פערזונפט. דאס איז די ראמאנטיק פון נאך פאר היינעס צייטען. ער באגעגענט אפילו איינעם פון איהרע ערשטע רעפרעזענטאנטען א. וו. שלעגעל פערזענליך, אבער דער אייגענארטיגער לעבענסאינהאלט פון דער ראמאנטיק איז איהם געבליבען פרעמד און אונפארשטענדליך. דאך, די דערציטערונג, וואס האט ארויסגעפלאצט פון דער ראמאנטיק און וואס האט אונטערגעהויבען דאס גאנצע גייסטיגע לעבען פון יונגען יאהרהונדערט, האט נאך אנגעהאלטען איהר וויבירען אין דער פילאזאפיע, פאעזיע און פלאסטישער קונסט. אויך נעטהע, צי אין שלום צי אין קריעג מיט איהר, האט געמוזט כסדר זיך מיט איהר פאנאנדעררעכענען. וואס אין יענער אוניוועדסאלער ראמאנטיק איז געווען א ברוויזענדער נעמיש, איז זיך איצט צולאפען אין אייגצעלנע אבגעקלערטע טענדענצען, וואס האבען געווירקט פלאך און בריט. ארויסכאפענדיג אייגצעלנע טענדענצען — ריטערטום, פרומקייט, דאס פאטערלענדישע, דאס פאלקסטימליכע, דאס מיטעלאלטערליכע, זענען עס געווען די פארשיעדענע קאליבער, אין וועלכען די ראמאנטיק האט זיך איבערגעבראכען און אונטער וועלכע זי איז פאפולער געוואדען. די ליבע צו ריטער־ראמאנען און ריטער־שוישפיעל, טורניערען, פראצעסיעס: קינסטליכע רואינען, פארשאטענע מיט בוימער, ריטערטומס, קאפעלען, און קלויסטערארטיגע געביידען, מיט דעם גאנצען גאטישען שפיצען־נעפלעכטס, וואס האט נעדארפט באצערען אי די וואהנונגען, אי די הויז־כלים אי די בגדים אפילו, ווי עס ערקלערט דער מאניפעסט, וואס איז ארויסגעקומען פון נעטהעס קרייז — דאס איז געווען ראמאנטיק אין דער מאדע. איהר פאעטישער רעפרעזענטאנט איז געווען דער סענטימענטאל־ריטערליכער לאמאט־פוקע.

אויך היינע האט פון אנפאנג זיך געלאזט טראגען פון דעם דאזיגען שטראם און ביז זיין לעצטען טאג האט ער ליעב געהאט מיטלאלטערליכעס און עקזאטישעס אין זיין קליידונג. דאך האט ער פון נאטור אוים זיך נעפיהלט ניט גוט מיט א פאעזיע, וואס פארנעהמט זיך אויסשליעסליך מיט נאנען און ריטער־פרייליינס. דעם

לעבען האָט ער געוואָלט געבען אוא געשטאַלט, לויט ווי ער האָט עס געזעהן. דעם ווערט פון דער ראַמאַנטישער פּאָעזיע האָט ער געזהן ניט אין אויסערן, שטאַפּליכען, נאָר אין דעם געפיהל, שאָטירט אין טיעפען געהיימנים, אין דעם געפיהל פון מענשען, וואָס איז דורכגענאַנגען דורך דאָס קריסטענטום. וואָס די קלאַסישע פּאָעזיע איז פּאָר דעם קלאָר־פיהלענדען מענשען פון אלטערטום, איז די ראַמאַנטישע פּאָר'ן מענשען פון קריסטענטום. דא, אין דעם פונקט, אין וועהטאַגליכען צוגלייך זיסען פיהלען, אין דעם ווידער־שפּרעכינען פיהלען, שליעסט היינע אָן זיין איבערלעבונג צו יענער שטימונג, וואָס די ראַמאַנטיק האָט געמאכט צו רעדען. אָבער בעת עכטע ראַמאַנטיק זוכט שטענדיג א פּארהעלטנים צום אונענדליכען, קומט ביי היינע'ן דאָס שפּיעל אין פּאַרגרונד, און דאָס כאראקטעריזירט איהם פיעלייכט אם טיפּסטען. דאָרט איז אלץ געשטאַנען גרייט צו פּארוואַנדלען זיך אין א מיטהאָס, ביי היינען זענען די זאכען נאָר דאָס, וואָס זיי זענען. פּאר זיין ראַמאַנטישען פיהלען זוכט א פּלאַסטישע געשטאַלט — דערמיט גיט היינע ארויס זיין אינערליכע האלטונג מיט איהר גאנצען אונטערשיעד צו דער עכטער ראמאנטיק. עכט ראַמאַנטישער געפיהל גרייכט ווייטער, איבער דעם באגריף פון קלאָרער, ווירקזאמער פּארם; עס קוועלט פון זיך און פּארשוועגדעט זיך פריי. וואו א ראַמאַנטישער לירייקער, ווי ברענטאַנא, האקט אב און בלייבט אהן ווערטער, מיסטערט נאָך היינע א סענסאציאנעלען אויסדרוק. וואו ברענטאַנא פּארליערט זיך אין עפּים, וואָס האָט קיין נאַמען ניט, גיט היינע א נאַמען. וואו ביי ברענטאַנא פּארבלאַנדזשעט די נשמה אין א לאבירינט, אנטלייהט היינע ביי דעם אויסערן לעבען א געמיטליכען זשעסט. וואו ראַמאַנטישע פּאָעזיע לויפט איבער אין דאָס גרענעצלאָזע, שוועבט ביי היינע'ן איבער יערען פון זיינע ליעדער דאָס, וואָס נאָווליס רופט אָן — „די אידעע פון נאנצען", און ארגאניזירט און קאָנצענטרירט. ערשט שפּעטער, און נאָר צוליעב אנדערע אורזאכען, האָט היינע זיך לויז געבונדען פון דער פּארם. דאָס בעסטע, וואָס ער האָט געטומען פון דער ראַמאַנטיק, איז די ענגערע וואַרימערע דורכדרינגונג מיט דעם לעבעריגען; איז די גרויסע מתנה פון דער

ראמאנטיק: דאס פאלקסליעד, דער זין פאר דער מעשה'לע און „זאגע". און געווים האבען אויך יענע טיעפע, פאראדאקסאלע, אונ־ערהערטע שייכות'ן, וואס דאס ראמאנטישע דענקען האט ענט־דעקט צווישען זאכען, געמאכט „איהרען" היינעם באוואוסטזיין, וועז אפילו עפטער פון אלץ פלעגען זיי ביי איהם גלייך איבערלויפען אין א ריזיקאלישען שפראך־וויץ.

אין די סאנעטען פון זיין ערשטער ליעדער־זאמלונג הערט זיך א מאדנע צורייצטער טאן. דער פאעט ברוגז'ט זיך נעגען דער אומ־געבונג. די שטימונג איז געקומען צו איהם אין בערלין. ער האט געהאלטען, אז מען פארפאלגט איהם, פארלייומדעט איהם. אהן א קלארען גרונד, האלב אין ערנסט, האלב אין שפאס, לאזט ער וויסען זיין אלטען פרייגד סעטהע, אז זייער פריינדשאפט איז אוים. קלאגען איבער זיין געזונד, באזונדערס איבער קאפ־שמערצען, וואס ווערען פון איצט אן זיינע שטענדיגע פייניגער, הערען ניט אויף אין זיינע בריעף. ער נעמט זיך פיהלען שלעכט. א שטיקעל צייט אויף זיין קורצער רייזע קיין פוויזען, טראגט ער זיך ארום מיט דעם געראנק צו ווערען פראפעסאר פון געשיכטע. אבער אין 1822 פארוועהרט די פרייסישע רעגיערונג די אידעז דעם צוטריט צו לעהרער־עמטער, און אויך די האפנונג פלאצט. איצט וויים ער שוין גאר ניט וואס פון איהם זאל ווערן. ער קומט אויף א גערענק וועגען פאריז. אין 1823 פארלאזט ער בערלין און נעהט נאך לינעבורג, וואס זיינע עלטערז האבען זיך דערווייל ארויבערגעקליבען, פארבלייבט מיט זיין פא־מיליע איבער דער חתונה פון זיין שוועסטער — מיט איינעם מא־ריץ עמברעז — און אין יולי איז ער אין האמבורג. דער אייגענטלי־כער צוועק פון זיין רייזע איז צו האבען אן אונטערערזונג מיט'ז פעטער. ער האט א געהיימען פלאן אבצוברעכען דעם יורים־טישען סטודיום און אויסצוקלייבען זיך דעם דיפלאמאטישען אדער פרייען ליטעראריישען בערוף, — מיט אן אויג אויף פאריז. דארף ער זיך פארזארגען מיט דער נויטיגער געלד־אונטערשטיצונג פון פעטער, אבער אזוי ווי דער פעטער סאלאמאן היינע האט זיך אליין געקלי־בען אין וועג, איז צו קיין אונטערערזונג ניט געקומען. דער פעטער פון דעסטוועגען איז דאס מאל געווען גנעריג און האט דעם פלי־

מענ׳ק געשאנקען צעהן לואידאר אויף אן ערהאלונגס־רייזע קיין קוקסהאפען. היינע האט דארט פארבראכט זעקס וואכען, און צוריק־קעהרענדיג זיך קיין האמבורג, האט ער זיך באזעצט אויפ׳ן פע־טער׳ס לאנדהויז אין אטענזען. דאס איז דאס לאנדהויז, וואס היינע האט זיין גאנץ לעבען פארגעסען ניט געקאנט — אויפ׳ן ראנד פון א בארג, פון וועלכען משופערינג גארטען־טעראסען האבען געפיהרט צום וואסער אראב. עס שיינט, אז דער פעטער האט ניט געוואלט זויסען פון היינעס פלענער; מען האט זיך געאיניגט, אז פאר דאס יאהר 1824 זאל ער באקומען צום שטודירען נאך 100 טאלער. די סומע איז איהם געגעבען געוואָרען נאך עטוואס אונאנגענעהמע פאר היינען פארהאנדלונגען מיט׳ן פעטער. יענער האט איהם געהאט צוגעזאגט פאר די יאהרען 1823 און 1824 צו געבען 400 טאלער, אבער אזוי ווי היינע איז צו גיך פארטיג געוואָרען מיט׳ן גאלד, האט ער איהם געשיקט א שטרענגען בריף מיט פארווירפע קיין קוקסהאפען, וואו ער שטימט איין צוצוזיכערן איהם 500 טאלער, אבער פון מעהר ווייל ער ניט הערען. היינע האט זיך דערפיהלט שמערצליך גענארָפען, דאך די 100 טאלער האט ער אננענומען, ווייל אויף זיי האט ער סיי ווי גערעכענט, האט ער זיך פארענט־פערט. ער איז געבליבען זיצען אין הויז און האט זיך ערנסטער, ווי ביז אהער, גענומען פאר זיין יוריסטישען סטודיום מיט דער אויסזיכט צו מוזען פארדיענען שפעטער זיין ברויט מיט אדווא־קאטור.

גאלד־שווערינקייטען און גאלד־שטרייטינקייטען האבען ניט אויפגעהערט אין היינעס לעבען. ער איז ניט פעהיג געווען אבצוגע־בען זיך מיט א פעסטע פראפעסיע — און אנשטענדיג צו לעבען, ווי עס פאסירט היינט, אלס פרייער שריפטשטעלער אדער זשורנא־ליסט, איז דאמאלס נאך אונמעגליך געווען. עס קומט נאך דערצו, וואס ער איז געווען צו פיעל פארשוועדעריש מיט זיין גאלד און האט זיך שטענדיג גאלאזט פארפיהרען פון דער האפנונג אויף גרויסע אייננאהמען. ער האט זיך אליין מודה געווען, אז דער בודזשעט רעגיערט אין איהם דעם מענשען, אויב ניט זיינע גדאנקען, דאך זיינע האנדלונגען. אנטקעגען דעם רייכען סאלאמאן

היינע האט ער זיך נעהאלטען אלס דער קינפטיג־באריהמטער פּלי־
מעניק, וועלכער איז שוין דורך דעם אליין בערעכטיגט צו יענעמס
אונטערשטיצונג. די איינפאכע פּליכט צו האבען א בערוף, וואס
זאל איהם שאפען זיין לעבענסאונטערהאלט, איז איהם דאמאלס
פארגעקומען, ווי א ביטערער, אונפארדיענטער שיקזאל. ער האט
דעם נעדאנק וועגען פרייער טהעטיגקייט קיינמאל ניט אויפגענע־
בען, און כאטש מאמענטענוויז פּלעגט זיך צושפּיעלען אין איהם
דער נייסט פון אנאבהענגיקייט, דאך אלס כלל פּלעגט ער זיך פּאר־
לאזען אויף דעם ריעזיגען פארמעגען פון זיינע קרובים דאדט
אין האמבורג.

עס איז איהם ניט באשערט געווען צו באטרעטען דעם באדען פון
האמבורג יענעם יאהר און עס זאל זיך ניט איבער'חזר'ן מיט איהם
דאס, וואס האט שוין אייגמאל פּאסירט מיט איהם: דער אלטער
שמערץ און דער אלטער האס האבען ווידער זיך דורכגעבראכען
מיט זייער פּולער קראפט. אין מיטען פון א בריעף־וועקסעל, וואס
איז געשטימט געווען אין א רוהיגען פּלוידער טאן, רייסט זיך דעם
11טען יוני 1823 אריין א שורה נעפּארבט אין פּורפּור־רויטען נע־
פיהל: „א פינסטער־בלישצענדער צארן לינט ווי אן אנגענלויהטער
אייזערנער דעק אויף מיין זעעל. איך לעכץ נאך אייביגער נאכט—"
אונגעפּאהר מיט פיער וואכען שפּעטער לאזט ער וויסען זיין פרייגד
מאזער מיט א נעהיימנישפּולער מינע, אז א נייער נעמיטס־פּרינציפּ
וועט זיכער פּאר א רייה מיט יאהרען פיהרען און באשטימען זיין
דענקען און האנדלען. ער בענקט נאך דער פּארטרויטער שטונדע,
וואו ער זאל קענען זיין פרייגד ווייזען, ווי „א נייע נארישקייט איז
אויפגענאנגען אויף דער אלטער". „האמבורג!!! מיין ניהנום
איז גן עדן צו גלייכער צייט!" די ערקלערונג פון דעם נעהיימנים
איז, אז קומענדיג קיין האמבורג האט ער נעטראפען אמאליע היי־
נעם אינגערע שוועסטער, טהערעזא, וועלכע איז אין 1819 נאך נע־
וען א קינד און איז איצט אויסגעוואקסען צו א שעהנער זעכצעהנ־
יעהריגער מיידעל. זי האט איהם צוערשט דערמאהנט אן איהר על־
טערע שוועסטער — „זי האט דיזעלביגע אויגען, וואס האבען מיך
אזוי עלענד גענאכט" — ביז ענדליך האט ער זיך אין איהר אליין

פארלייבט. זיין לייבער סעריע, „די היימקעהר" באציהט זיך דאס אויף אט דעם צוריקקעהרען זיך זיינעם אין 1823 אין דער קלאסישער היים פון זיין ערשטער לייבע. די לייבער זענען איינגעפארדענט אזוי, אז זיי דערצעהלען די צווייפאכע געשיכטע פון ווידערוואכטען קומער אוז נייער לייבע. אוז מען מוז צום צווייטען מאל זאגען, אז ער האט קיין גליק ניט געהאט. דא אויפ'ן זעלביגען ארט, וואו ער איז באהערשט געווארען פון דער ערינערונג אן דער אלטער לייבענשאפט, דער ליידענשאפט, וועלכע ער האט געהאלטען פאר אן אבסאלוטע, אונפארגענגליכע, אויפ'ן זעלביגען ארט נעמט איהם די לייבע נאך אמאל נעפאנגען אוז בלענדעט איהם אוז נארט איהם ווידער. עס איז ניט אבצושאצען, ווי די דאזיגע ערפאהרונג האט געמוזט ווירקען אויף איהם. זי האט אריינגעפיהרט זיין הארץ אין דער איראניע פון די לייבעם געפיהלען. ווי אנהערש לאזט ער פון זיך הערען איצט. דאסמאל שרייבט ער אזעלכע פערזען: „גלויב ניט, דאס איך וועל מיך דערשיסען, ווי שלים די זאכען זאלען ניט שטעהן, דאס אלעס, מיין זיסע, איז מיר שוין איינמאל געשעהן".

זיך צוריקקעהרענדיג פון האמבורג אין זיין נייער היים לינענבורג, די „רעזידענץ פון לאנגוויולגיקייט", פארבריינגט ער דארט פיער מאנאטען. דיכטענדיג און שטודירענדיג: אין יאנואר פון נעפסטען יאהר פאהרט ער קיין געטינגען און לאזט זיך צום צווייטען מאל אינשרייבען אין דער אוניווערזיטעט. איצט האנדעלט זיך איינפאך וועגען דעם אויסצוהאלטען דעם עקזאמען. לייכט ניט זיך איהם דאס יוריספרודענץ סטודיום ניט. ער געהערט צו יענע מענשען, וואס קענען אין זיך ניט אויפנעמען קיין זאך, וואס לאזט זיך ניט פארוואנדלען אין זייער פערזענליך אייגענטום. דערפאר האט איהם גראד צוגעטראפען דער טרוקענער, דירעקט אויפ'ן עקזאמען צוגעשניטענער קאנספעקט-קורס פון אוניווערזיטעט-לעהרער מייסטער. אזוי, אין איבעריגען, באטייליגט ער זיך אין סטודענטישען לעבען: איז אן אייניגעהער צום פערעהרטען היסטאריקער סארטאריוס, וועמעס הויז איז פאר איהם אויך פריהער אפען געווען, פארקעהרט ביי דעם יוריסט אייכהארן. ער לעזט קראניקען און פארטיעפט זיך אין אידישען אלטערטום, פארטראכט דעם ראמאן „דער ראבי פון באכעראך" און

לאָז זיך מיט פריד איבערוועלטיגען פון די אלטע שטימונגען, וואס ווערען וואך אין איהם, שרייבט מעמוארען, וואס דארפען זיין לעבען דערצעהלען און פארעפענטליכט אין בערלינער „גזוועלשאפטער„ פון פראפעסאר גוביץ דריי און דרייסיג ליעדער פון דער „היימקעהר".

אין די פסח־פעריען פון 1824 מאכט ער א רייזע קיין בערלין. ער פארנעמט זיך מיט'ן וועג איבער מאגדענבורג, באזוכט דארט קארל אימערמאן, וועלכער האט זיין ערשטער ליעדער־זאמלונג גע־ווידמעט א גוטע רעצענזיע און מיט וועלכען היינע איז זייט דעמאלט געשטאנען אין א פרייַנדשאפטליכען בריעף־וועקסעל. אין הערבסט וואנדערט ער צו פוס פאר א פאר וואכען דורך דעם הארץ־בארג און דורך טיבינגען. שטעלט זיך אב ביי מילנער און וויסענפעלד, דעם פארפאסער פון „שולד": באזוכט געטהען אין וויימאר. שוין אין 1821 האט ער אין איינעם פון זיינע געדיכטען זיך געוועגדעט צו געטהען אין אן אונטערשטראכען פרייען טאן. און עס שיינט, אז ביי א פערזענליכען באזוך האט ער זיך ניט בעסער געפיהרט. מיט זיין קאפריציעזער קונסט צו פארשווייגען, וואס ניט צו אזא רייץ זיין שפעטערדיגען „ווינטערמערכען", דריקט ער זיך אוים וועגען זיין באזוך ביי געטהען אין א בריעף צו מאזער: „איך בין געווען אין וויימאר, דארט איז אויך פארהאן גוטער גאנז־בראטען" (24־טער אקטאבער, 1824). היינעם ברודער וויים צו דערצעהלען וועגען דעם, אז געטהע האט היינע'ן אויפגענומען פרייַנדליך און גנעדיג און האט ביי איהם א פרעג געטאן מיט וואספערע פאטישע ארבייטען ער איז איצט פארנומען. היינע האט אויפ'ן שטעל זיך אבגערופען: „מיט א פויסט". אויך וואס געטהעם קורצער ענטפער איז געווען: „וויייטער האט איהר ניט קיינע געשעפטען אין וויימאר, הערר היינע?" — און היינע: „מיט מיין פוס איבערן שווע! פון אייער עקסעלענץ זענען אלע מיינע געשעפטען אין וויימאר ער־לעדיגט" און האט זיך אבגעזעגענט. עס איז געווען געשמאקלאז פון היינע'ן גראר, צוויישען אלע זיינע ליטעראריש פלענער, צו דערמאהנען א „פויסט": אגב, קומט דער פויסט פלאן ערשט איצט אויף אין זיינע בריעף און בעת ער איז געשטאנען פאר'ן פויסט־דיכטער, האט ער עס מסתמא נאר נעהאט אין די געדאנקען. דער צוויי

טער טיילן פון דער נעטהע'שער טראגעדיע האָט דאמאלס נאָך ניט עקזיסטירט, ערשט דער העלענא־אקט איז געווען אננעשריבען. אבער ניט פארעפענטליכט. און פאר'ן אלטען דיכטער, וועלכער קלייבט זיך די גאנצע סומע ערפאהרונג פון זיין לאנג־יעהריגען לעבען אריינצוגעבען אין א צווייטען פויסט, שטעהט פלוצלונג עפּעס א יונגער מאן און דערצעהלט, אז אויך ער דיכטעט א „פויסט" און ווילן אויב מעגליך מיט איהם קאנקורירען. וואס האָט ער געזאָלט דערצו זאגען?

יענע טיפּע נעטהע־פערעהרונג, מיט וועלכער מען האָט געאטהעמט אין וואַרנהאגענם הויז, איז הייַנען קיינמאָל ניט אריין אין בלוט. צייט ער האָט געלעבט, איז געטהע פאר איהם געווען א שטיין אין וועג, וועלכען ער האָט רוהיג ניט געקענט פארביגעהן; אבער און ווידער האָט ער זיך געמוזט מיט איהם פארנעמען. מען קען כמעט באצייכענען די עפּאכען פון הייַנעם אינערער ענטוויקלונג לויט זיין שטעלונג צו געטהען. צו דער צייט פון יענעם באזוך האָט הייַנע זיך געזעטיגט מיט אפּאזיצאנס־שטאָף. אלס איד האָט ער זיך געפיהלט בארופען ארויסצורעדען דעם שמערץ פון זיין נעפּלאָגטען פאָלק, און ער האָט געשאפען פון זיך און פון געטהען אן אנטיטעזע: זיך האָט ער געשטעמפּעלט אלס דעם זיך אויפּאפּערענדען פאנטאסט און צו געטהען האָט ער צוגעקלעפּט די פראזע פון א זעלבסט פארנוגטער, מיט זיך גופא זיך קוויקענדער באשעפענישׂ. אום ווי עס איז זיך צו דערהויבען איבער יענער פערזענליכקייט, האָט ער זיך געפרובט איינרעדען, אז געטהע האָט אויפגעוועקט אין איהם א וועהמוטיגען געפיהל, און ער גיט צו — כאראקטעריסטיש: „ער איז מיר ליעבער געוואָרען, זייט איך באדויער איהם". ער באדויערט איהם, דאָך די באשרייבונג, וואס זיין שפּעטערדינע ווערק, „די ראמאנטישע שוהלע" ניט פון יענעם ווייטמארשען וויזיט, מאהלט געטהען, אלס דעם אלימפּיקער.

מיט זיין געגנערשאפט צו געטהען איז הייַנע אין יענע יאהרען, אגב, ניט געווען אלײן. ער איז געשטאנען אין מיטען פון א צייטגענאסישע באוועגונג: מען האָט געטהען ניט געקענט מוחל זיין, וואס אין אוא פאליטיש אויפגערעגטער צייט איז ער געבליבען

קאלט און גלייכגילטיג: מען האט ניט פארשטאנען זיין גראנדיעזע. איבערצייטליכע אין זיך זעלבסט פארזינקונג. אם טיעפסטען האט אויסגעדריקט די שטעלונג פון דעם נייעם דור, קארל אימערמאן אין זיין „בערלין".

זיך צוריקקעהרענדיג קיין נעטינגען, האט ער זיך גענומען פארצייכנען די איינדריקע פון זיין צופוס רייזע, אבער ער האט עס דערפיהרט ניט ווייטער פון די ערשטע טעג אין הארץ. אין מאי 1825 האט ער אויסגעהאלטען זיין דאקטאר עקזאמען, וואס איז איהם געהאנגען איבער'ן קאפ, ווי א שווערער וואלקען, און איהם אפילו פארטונקעלט דעם הימעל אין זיינע גליקליכע הארץ־רייזע־טעג. אין יולי פארטיידיגט ער זיין דיסערטאציע. דער דעקאן הונא האלט זעהר א שמייכעלהאפטע רעדע פאר איהם: דער פעטער, וועל־כער איז אהער פארפאהרען אויף א געשעפטס־רייזע, ווייזט זיך צו איהם זעהר גנעדיג; ענדע יולי פארלאזט ער נעטינגען.

פערטער קאפיטעל

וואַנדער-יאָהרען.

צוויישען דעם עקזאמען אוּן דער דיסערטאַציע האָט היינע זיך גע'שמד'ט. גאנץ אין דער שטיל, ניט אין געטינגען גופא, נאָר אין א דערבייאיגען פּריוַיסישען שטעדטעל, דעם 28-טען יוני, 1825. זיין נאָמען הערר האָט ער פּארביטען אויף היינריך (יאָהאַן קריס־טיאַן). די פאמיליע אין לינעבורג האָט שוין פריהער (אין זומער 1823) געפֿאַנעוועט דעם שריט, אבער דאָמאָלס האָט היינע דער־פון ניט געוואָלט הערען. זייט יעמאָלט איז דאָס באדערפּנים צו ווערען אונאבהענגיג פון פעטער אוּן צו שטעלען זיך אויף די אייגענע פיס געווארען אלץ דרינגענדער. די יוריסטישע פראפעסיע. וועלכע וואָלט געפאדערט פון איהם מיט לייב אוּן לעבען אריין צו טאָן זיך אין געזעץ־פראקטיק, האָט וועניג נחת פארשפראָכען. עס איז איהם ארויף אויפ'ן גערַאנק אז דורך א ביטשריפט צום קולטוס מיניסטער וועט זיך איהם דאָך איינגעבען צו צושלאָגען זיך צו א פּראָפעסאָר שטעלע (דעם 24-טען יוני, 1824). דער ביישפיעל פון זיין פריינד גאנז האָט איהם ענדגילטיג איבערצייגט, אז אלס איד האָט ער גאָרנישט צו ערווארטען. האָט ער באשלאָסען מיט'ן טויף־שיין צו שאפען זיך א נאָרמאלען באזים פאר א קאריערע. צום יודענטום האָט איהם קיין אנדער ואָך ניט צוגעבונדען ווי דער מיט־געפיהל צו די פארפאלגטע. פאר דעם ראציאנאליזירענדען מעסיגען רעפארסיודענטום, וואָס האָט דאמאָלס ערשט אָנגעהויבען זיך דורכצובראכען א וועג, האָט ער געהאָט נאר ווערטער פון חוזק; גיכער שוין האָט צו איהם דעם ראמאנטיקער אפּעלירט די פאר־גליווערטע פיעלפארביגקייט פון „ארטאדאקסישען יודענטום". אבער פונקט אזוי ווייניג באדייטונג האָט פאר איהם, דעם שונא פון יעדער פאזיטיווער רעליגיאן, געהאט דאָס קריסטענטום; כאָטש

דער פארפיהרערישער צויבער פון קאטאליציזם איז איהם, דעם דיכטער פון „וואהלפאהרט נאך קעולאאר", ניט פרעמד געבליבען. און וועז אפילו שפעטער שטעלט ער זיך אבער און ווידער ארויס אלס ענטוזיאסטישער פראטעסטאנט, איז עס ביי איהם ניט מעהר און ניט ווייניגער, ווי אימפראוויזירטע פאעטיש-פאליטישע טאקטיק. דער פראטעסטאנטיזם איז פאר איהם לויט דער אידעע רעליגיעזער ליבעראליזם, די רעפארמאציע דער ערשטער אקט פון דער רעוואלוציאן.

ער האט זיך געטויפט אין א מאמענט, וועז ער איז פארנומען געווען מיט דעם „ראבי פון באכעראך", וועז ער האט געהאלטען אין אויפשטעלען די אנטיטעזע צווישען זיך און געטהע, צווישען דעם ניט „איבערקלערענדען אויפאפפערונגס געפיהל און דער קאלטער, בארעכענטער גליקסזוכעריי"; דער ווידערשפרוך לאזט זיך ערקלערען דורך דער צארטער עמפפינדליכער נאטור פון דעם דיכטער־שטערישען מענשען — ער קען זיין פרום און אונגלויביג צוגלייך: אלץ איז אין איהם פארהאן, ווייל אלץ איז ביי איהם פריהער פון אלץ געפיהל: קיין זאך געווינט איבער איהם ניט א הערשענדע באצווינגענדע מאכט; האט ער וואס ארויסגעריסען, איז ער מיט דער זאך פארטיג; איז דער ענין פאר איהם אויסגעשעפט; דער־מיט הויבט זיך אן און ענדיגט זיך עס. עס פלעגט איהם אליין צייטענווייז אונהיימליך ווערען פון אט דער געהיימניספולער צוברעכליכקייט פון זיינע שטאנדפונקטען. אינמאל שרייבט ער צו זיין פרייגד מאזער: „דו ביזט דער אויסדרוועהלטער, וואס פיהלט דאס שעהנע; איך בין דריעניגער, וואס דארף די שעהנע געפיהלען פון אנדערע ארויספלאפלען".

און קוים האט ער דעם שריט געטאן — דעם שריט צו דער קריסטליכער קירכע — פייניגט ער זיך שוין; מיט וועהטאג און שאנדע רעדט ער וועגען דעם צו מאזערן; עס עקעלט איהם צו באפוצען דעם עסק מיט הויכע פראזען; דאס אינציגע ערלויזונג איז, צו זיין אונבארמהערציג צו זיך; ער געהט אין אידישען טעמפעל און לאזט זיך ווארפען די שמאך אין פנים אריין פון דער בימה אראב, דאס גערייכט „אלמאנזאר" דריקט יענעם צושטאנד אויס.

און שנעל האט ער איינגעזוכט, אז דער באגאנגענער שריט האט איהם גארנישט ניט איינגעבראכט. ווי נאר האס סיי פון אידען און סיי פון קריסטען.

קורץ נאכ'ן בעגעגענען זיך מיט'ן פעטער אין געטינגען ביים עקזאמען, האט יענער ווידער באוויזיגט איהם א סומע אויף א רייזע צו דער נארדזעע. אויגוסט און סעפטעמבער פארברייגנט הייגע אין נארדערניי. ער חבר'ט זיך מיט די פישער, לאזט זיך מיט זיי אוועק אויף גאנצע טעג אין ים אריין, שיפט זיך און טרויסט. ער באקענט זיך דא מיט דער פירסטין סאלמס, א פריינדין פון ווארנהאגען'ס הויז, א שהנע פרוי פון צעלעע באשעפטיגט לייכט זיין הארץ. די פרויען בכלל באלעווען איהם. צווישען די האנאווערשע אפיציערען, וואס באלאנגען צו דייטשען לעגיאן, וואס ענגלאנד האט פארמירט — האנאווער האט דאמאלס געהערט צו דער ענגלישער קרוין — נעפינט ער מענשען, וואס האבען א סך ארומגערייזט איבער דער וועלט און מיט וועלכע עס איז אנגענעהם צו פארברייגגען. אונערוואַרטעט טרעפט ער דא זיין אלטען פרייגד קריסטיאן סעטהע, וועלכער האט פאר דער צייט חתונה געהאט. זיי האבען זיך געזעהן בלויז צוויי טעג, וואס האט אבער היינע'ן ניט נעשטערט אויסצובארגען זיך פון יענעם, פאר זיין אברייזע, זעקס לואידאר, וויל נראד האט ער זיין איינען געלד פארשפיעלט. און מיט דעם אלעמען איז ער אריינגעטאן מיט זיינע אויגען און אויערען אין ים, זיין קאפ שטרענגט זיך אן צו באהאלטען אין זיך די פארשידענארטיגע שימערינדע פארבען־וואריאציאנען, מיט וועלכע דער ים און די לופט איבער'ן ים שפיעלען כסדר.

אויף דער יבשה איז דער אויסזעהן פון די זאכען אונענדליך פעסטער, שטייפער; דאס אויג גוועהנט זיך צו, די זאכען שנעל און פול צו דערקענען. אין דער אמת'ן דוכט זיך נאר, אז מען דערקענט זיי; איידער מען באווייזט נאך צו כאפען דאס כאראקטעריסטישע פון מאמענט, רוקט דאס אויג שוין אונטער זיין אלנעמיינעם באגריף וועגען דער פארם פון די זאכען. אויפ'ן ים אבער זענען די פארענדערונגען אזוי שאחף, אז עס קען זיי ניט פארבייגעהן, און דאס געהירן, וואס לעבט דורכ'ן אויסדרוק אין וואַרט,

ווערט כסדר געשטעלט פאר א פראבלעם: די טראדיציאנעלע פאר־בעזן־באצייכנונג איז ניט גענוג; מען מוז זיך ארומזעהן נאך א ניואנס פון דעם אויסדרוק, אום צו באצייכנען די ווירקליכע קוואליטעט פון די זאכען. און ערגיץ ניט האט היינעם אייגענשאפטם זוארט געמאכט אזא פארטשריט אין דער ריכטונג פון פארפיינערונג, ווי אין זיינע „צפון־ים ליעדער". די ערשטע פון דער סעריע שטאמען פון אט יענע נארדערניי־טעג.

פון ים־ברעג האט ער זיך צוערשט צוריקגעקעהרט קיין לינעבורג. דער געדאנק וועגען אן אקאדעמישען בערוף האט איהם ווידער פארנומען. מאוטם מאוער זאל זיך ערקונדיגען, צי א דאקטאר פון יוריספרודענץ קען האלטען פילאזאפישע פארטראגען אין בערלין. עם איז ניט קלאר, ווי מאוערם ענטפער איז געווען; ווענגסטענס איז היינע אין דעצעמבער בעשעפטיגט מיט צוגרייטען זיך צו די פארלעזונגען וואס ער דארף האלטען אין אוניווערזיטעט. (14־טער דעצעמבער 1825). אבער קענטיג אז ער מאכט שלום מיט'ן גערמאנק, אז דערווייל פאר'ן אנפאנג וועט ער זיך פארנעמען מיט אדוואקאטען פראקטיק, און ער פאהרט אב קיין האמבורג. „פיעלייכט — שרייבט ער דאמאלס צו סעטהע — וועל איך דיר באלד קענען אנזאגען די בשורה, אז איך האב זיך בעזעצט אלס אדוואקאט. האב געהיראט און שרייב א סך א. ו. ו.". „הייראטען" מסתמא מיינט ער מיט טערעזאן; אלענפאלס. דעם גערמאנק וועגען איהר האט ער נאך ניט אויפגענעבען.

אין האמבורג איז איהם פון אנפאנג נענאנגען ניט אם בעסטען. פון זיין אדוואקאטור איז גארנישט געווארען. היינע איז ניט דערגעשלאגען. דערנאך ווערט די לאגע בעסער. סאלאמאן היינע פארגינט זיך די ראלע פון גרויסען וואלטהעטער פון וועמעם גנאד און אונגנאד הענגט אלץ אב. אייגער פון זיינע פריינד, קאהען, האט זיך איהם באזונדערם ניצליך געמאכט מיט זיין הילף. אבער אינטריגען פון דער אנדערער זייט שעדיגען איהם א סך. היינע איז חושר זיין אייגענעם שוואגער. גערייצט דורך דער פראכטונג וואס היינע גיט איהם צו פיהלען — און יענער האט עם כשר פארדינט — פארמסרט ער פאר דער גאנצער וועלט היינעם פיהרונג־

נען; ער האט אפילו קאהענ'ען צוגערעדט — כלומרשט פאר היינעס טובה וועגען — צו דערצעהלען זאכען וועגען היינען און אין פעטערס געגענווארט. „דאס האט קאהען געטאן — שרייבט היינע — אדער אום זיך וויכטיג צו מאכען, אדער אוים אומגעלומ־פערטער פריינדשאפט, מיינעגדיג אז ער טהוט מיר דערמיט א טובה". היינע ענדיגט דעם בריף, אנדייטענדיג אויף זיין ברוגז מיט'ן שוואגער, מיט פאלגענדע ביטערע ווערטער: „א־ך האב די טעג פארלאָרען מיין שוועסטער. לעב וואהל, שרייב באלד".

ער לעבט ווייטער אין האמבורג צוריקגעצויגען, פארקעהרט ביים קאמפאזיטאר מעטפעסל, ביים באיאהרענטען פראפעסאר צימערמאן, וועלכער האלט לעקציעס איבער געטהע. ליטעראריש איז היינע באשעפטיגט מיט צונויפשטעלען א בוך, וואס ער וויל ארויסגע־בען אונטער'ן טיטל „וואנדער בוך". און נאך וועלכען עס דארף קו־מען א ווייטערער צוויייטער באנד. פון יענעם בוך איז געווארען דער ערשטער באנד „רייזע בילדער", וואס איז ערשינען אין פערלאג קאמפע פון האמבורג אין מאי 1826. די בריף פון יענער צייט צייכנען זיך אוים מיט זייער העלער שטימונג. אבער צו באפעסטי־גען זיך אין האמבורג איז איהם ניט געלונגען. אין יולי מאכט ער א צווייטע רייזע צו נאדערניי, מיט דער אויסזיכט, דעם ווינטער צו פארברייננען אין בערלין, און מיט דער ווייטערער אויסזיכט צו ערפילען אן אלטען וואונש און דייטשלאנד אין גאנצען צו פארלאזען. פערזענליכע ערגערנישען, הויפזעכטליך אבער „דער איד, דער איד, וואס לאזט זיך ניט אבוואשען" האבען איהם פאר־מיאוסט די היימאט.

אין נאדערניי האט ער ווידער געפונען די געזעלשאפט פון פאריזען זומער, מאכט א נייע באקאנטשאפט מיט פירסט קאזלאוו־סקי, א גייסטרייכען רוסישען דיפלאמאט, וועלכער פארליבט איהם ענגלאנד ביז'ן הימל אריין און וועקט אין איהם א חשק צו „היי־לייף". ער איז אביסל מיד. דאך ליטעראריש טעטיג. ער שרייבט א רייזע־בריף, וואס פלוידערט אוועק אין פרייסטען צו־זאמענהאנג „וועגען אלע זאכען און נאך עטליכע"; פארטראכט

פּאעטישע פּלענער, ענדיגט דאָס אנגעהויבענע און לעבט מיט'ן ים, ווי פּאריגען זומער.

זיך צוריקקעהרענדיג קיין לינעבורג איבער ברעמען, שרייבט ער זיינע „ים־בילדער", פּארפאסט דאָס „בוך לע גראן", וואָס שטעלען צונויף א נייעם באנד רייזע־בילדער. אין יאנואר געהט ער קיין האמבורג, אום אכטונג צו געבען אויף דעם דרוקען פון נייעם באנד פון דער נאהענט. דאָס בוך ערשיינט אין אפריל. גלייך נאכדעם רייזט היינע אָב קיין ענגלאנד.

מיט דער פּארעפענטליכונג פון די ביידע ערשטע בענדער „רייזע־בילדער" אין 1826־1827 האט היינע מיט איין קלאפ באקומען א פּעסטע ליטעראריש פּיזיאנאמיע — אין אלע באציהונגען — סיי אין פּאעזיע און סיי אין פּאליטיק.

וואָס דאָס „אינטערמעצצא" האט פּארשפּראכען, האבען די ליעדער פון „היימקעהר", מיט וועלכער דער ערשטער באנד עפענט זיך, ערפילט. די שפּראך פון „היימקעהר" רעפּרעזענטירט — פּיעל שטארקער ווי אין „אינטערמעצצא" — א באוואוסטזיין, וואָס האט פּארזוכט פון לעבען, וואָס האט זיך געזעטיגט מיט'ן לעבען. וועז דאָרט זענען בוים און בלום געווען ניט מעהר ווי סימבאָלען. צייכענס, היראגליפען, איז דא די נאטור דורכגעפיהלט, אינדיווידועל דורכגעפיהלט. עס איז שוין א העכערע שטופע פון אינדיווידועלען פיהלען, וועז די נאכט איז דא ניט מעהר, ווי אין „אינטערמעצצא" — „פייכט און קאלט", נור „פייכט און שטורמיש". אז אינטערמעצצא געדיכט, ווי „פיכטענבוים שטעהט אייגזאם", דאָרף פּארשטאנען ווערן סימבאָליש: דא אין די נייע ליעדער ווערט לאנדשאפט גענומען צולייב לאנדשאפט, ווי אין די קלייגע ים ליעדער 10 און 11. דאָס געדיכט „דעמערנד לינט דער זומער אבענד" לעבט א לעבען פּאר זיך אליין; אטמט ווי דער זומער־אבענד: געדעמפט און פּארשמאכט. און עס איז לאנדשאפט און פּיעל מעהר ווי לאנדשאפט יענע שטימונג, וואָס רעדט דורך דאָס ליעד: „גזעזעסען זענען מיר ביים פישערהויז". וואָס געפּינען מיר דאָרט? די אויפּאכסטע זאכען: דער לייכט־טורם צינדט אן זיינע פּייערן, א שיף וויגט זיך אויפ'ן האריזאנט, א לופּטיגער געשפּרעך, אין

וועלכען ווייטע לענדער וועלען דערמאהנט. — און דאך אלעס צו־זאמען קלינגט, קלינגט, ווי אן אבענד גלאק! אדער עס וועהט עפעס דונקעלעס אין זיי, טרייסטלאז טרויריגעס און עס וועלט באנג, באנג... (די נומערן 5, 28, 29).

דאס היינישע פיהלען איז דורכאוים געבונדען צום אויסערן לעבען: זיין געדיכט נייגט זיך צום רוהיג דערצעהלטען, צום עפי־שען; עס דערצעהלט געפיהלפול (וואו עס פארשפיצט זיך ניט מיט א וויציגען, עפיגראמאטישען געדאנק); עס זוכט ניט פונאנ־דערצונעהמען, פונאנדערצוקנייטשען דעם וואונדער פון די געפיה־לען. די פערזען, וואס דא אין „הייטקעהר"־ליעדער באשרייבען זיי דעם דיכטערס לעבעס־געשיכטע, געווינען פיעל דערפון, וואס זיי צו גרונד ליגען אן עפישער מאטיוו, א ווירקליכע פאסירונג פון לעבען: אז ער האט זיך צוריקגעקעהרט אין שטאדט, אהיים געקו־מען. פיעלייכט דאס שעהנסטע פון זיי („ביים ווייטען האריזאנט") שטיצט זיך הויפטזעכטליך אויף אט דעם געשיכטליכען מאטיוו. אבער די נייע מענשליכע האלטונג פון דיכטער זעהט מען פיעלייכט אם אייגפאכסטען אין דער 34־טען געדיכט: „איצט איז די צייט, וואו איך מיט פארשטאנד...". דארט געזעגענט ער זיך — אין נא־קעטע ווערטער — מיט דער הויך־ראמאנטישער סטילויזירונג פון לידענשאפט, וואס איז געווען דער סימן פון זיינע ערשטע געדיכטען: אבער נאר מיט דער סטילויזירונג... דער שמערץ בלייבט, ניט געשטילט און ניט געשטילט צו ווערן, דער שמייכעל שאפט איהם ניט אב פון דער וועלט. און אזוי איז דאס כאראקטע־ריסטישע פון אט די היימקעהר־ליעדער, ווי אזוי דאס געפיהל און די אירגניע דורכדרינגען איינם דאס אנדערע: זייער אייגענאר־טיגקייט איז אין דעם, וואס די ווערטער זענען אזוי צוזאמענגע־שטעלט, אז דאס פרעהליכע קלינגט טרויריג און דאס טרויעריגע פרעהליך... (מיין הארץ, מיין הארץ איז טרויעריג...").

אין די „צפון־ים בילדער" גיט היינע פאלשטענדיג נייעס. ער איז געווען ארויסגעפאהרען צום ים, און דאס ריעזיגע פון רוים און שטרעקע האט אונעגדליך צושפרייט די גרענעצען פון זיין עמפינ־דונג, און זיין אלטער בייז־סענטימענטאלער סטראפען - מעטר ווייזט זיך ארויס צו ענג. דאס גרענעצלאזע צורייסט די פארם און

צוניסט זיך אין נעצאקטע, איבערגעהאקטע און ווייטער שטראמענ־
דע ריטהמען — א פאנטאסטישע בארעזאמקייט, וואס פאראיי־
נינט די באקוועמליכקייט פון פראזא און דעם שוואונג פון ליריק.
די בעקוועמליכקייט בארארף דער דיכטער, וועו ער ווי׳ל ניט אויס־
אפפערן מיט זיין איינענטליכען צוועק — איבערצוגעבען די פולע
פולקייט פון זיינע צארטעסטע בעאבאכטונגען. אמאל דוכט זיך,
אז די זאפטינקייט און פארבינקייט, וואס האט אנגעקוואלען אונ־
טער דעם דיכטערס פען, ווי׳ל זיך ניט אין גאנצען צושמעלצען אין
זיין לירישער אויפרעגונג און לויפט אריבער איבער די לירישע
פראגמענטען. ער ווי׳ל ניט יוצא זיין מיט באזונדען די נאטור. ער
נעמט אויף די נאטור מיט׳ן קיהלען קוק פון א מאהלער. וועו ער
רעדט פון זיך, נעמט ער זיך ווי א שטיק אויסערליכע דעקאראציע
פון לאנדשאפט, צוזאמען מיט די זאמד־כוואליעס, וואס לויפען
פאוץ ברעג, צוזאמען מיט׳ן ים גופא. ער זעהט זיך, אבער ער פיהלט
זיך ניט ווי איינס מיט דער נאטור.

אין דער „רייזע אויפ׳ן הארץ" פלענט ער די נאטור פארוואנד־
לען אין א מעשה׳לע, אום פון איהר צו געניסען. איצט האט ער דעם
אביעקטיוועו בליק פון אן ארטיסט. די דורכדרונגענסייט מיט׳ן לעבען
פון דער נאטור, וואס פיהלט זיך אין אייניגע לירעדער פון „היים־
קעהר", פארלאזט איהם דא — עס איז ניט ביי איהם מעהר קיין
זיכערע שטימונג.

ער האט אנגערופען זיינע „ים־לידער" קאלאסאלע
ע פ י ג ר א מ ע ן — דאס זענען זיי. זיי זענען דער מיטעו פון
פאעטישען און גייסטרייכען; פאנטאסטישע בארעזאמקייט, א
לוקסוריעזער שפיעל מיט די רייכטימער פון זיין נשמה; פראכט־
פולע אויסברייננגעריי פון מאכט און קענען, פון וואהלקלאנג, פון
פיינהעריגקייט. דאס נעפיהל, באפרייט פון דער הערשאפט
פון מעטריק, באשטימט כסדר פון זיך גופא זיין ריטהם.

היינע האט אליין געפיהלט, אז מיט זיינע לעצטע ווערק האט
ער דערגרייכט דעם הויכפונקט פון זיין לירישער קונסט. אין 1827
האט ער צונויפגענומען דעם לירישען רייכטום, וואס ער האט ביז
אהער אנגעזאמעלט. אין דאס „בוך דער לידער", און דערמיט

אנגעדייט. אז דא איז אן אבשניט פון זיין ענטוויקלונג. און צו־
גלייך מיט דעם פאקט היינע האט היינע דער פראזאאיקער זיך
געפונען אין זיינע „רייזע־בילדער". ער האט באשריבען די רייזע,
וואס ער אלס סטודענט האט געמאכט דורך די הארץ־בערג אין
1824, און ווי איבער נאכט איז איהם געגעבען געווארן די פארם,
אין וועלכער ער האט זיך אם פרייסטען געקענט צונעמען און וועל־
כע איז נעבליבען אין גרונד ענגומען זיין פארם אויף שטענדיג.
אין די „בריעף פון בערלין" און אין די „בריעף פון פוילען" קעמפט
נאך די סוביעקטיוויטעט פון שריפטשטעלער מיט דעם שטאף,
וואס ער האט צו רעפערירען, צייטענווייז נאר רייסט זיך זיין איך
דורך דורכ'ן שטאף. איצט באהערשט ער די זאכען: „וואס איך
זעה ניט ארוים פון די זאכען, זעה איך אין זיי אריין". די זאכען
זענען גלייכגילטיג, זיין איך איז די הויפטזאך. זיין „רייזע אויפ'ן
הארץ" איז ניט א באשרייבונג פון הארץ, נאר פון רייזענדען, וועלכער
שטעהט אין זיי אין זיין פולער גרויס מיט זיינע שטימונגען, גע־
פיהלען און טרוימען. אין זיין רייזע־בריעף פון נאדערנעי, דיק־
טירט זיין איך לויט זיין ווילען דעם סדר פון די זאכען. פון נאדרענ־
רעי איז כמעט די רעדע ניט.

דער שפיגעל אבער פון צווייטען רייזע־בילדער־באנד איז פאר
היינע'ן געווען דאס „בוך לע גראן". מען קען דאס ניט ארונטער־
פיהרען אונטער קיין אנגענומענעם ליטעראריישען מין; אויס דער
איינענער ליעבעס־נעשיכטע, פארשטעקט אין א פרעמדען בגד,
אויס יוגענד עראינערונגען, אויס סענטימענטאליטעט און סאטירע,
אויס אלע אינהאלטען, וואס היינע האט דאמאלס אין זיך געפונען,
פרעי גרופירט, ווי דער אימפולס פון געפיהל האט זיי ארויסגע־
בראכט, פלעכט זיך איז זיגזאגען א ווערק, וואס זיין קונסט ge־
שיכטליכער ווערט איז פיעלייכט אין ניט קיין אנדער זאך, ווי אין
דער סואווערענעם צוטרויען פון קינסטלער צו זיך זעלבסט, אין
זיין פאלקאמענעם פארלאזען זיך אויף זיין טאקט. אין אט די רייי־
זע בילדער ווייזט זיך צום ערשטען מאל היינעס כאראקטעריסטישע
פראזא אין איהר פולער גלאנץ. זי לירייזירט נאך, זי שטימט אן
זיהר מארש אין פאעטישען טאן זיין שפעטערדינע פראזא, די

פראוא, אין וועלכער ער האט געשריבען אין פאריז, איז זאפטיגער, נעדרונגענער, אבער איהרע גרונדשטריכען זענען שוין שארף אנגעצייכענט: אוועק פון בוך־סטיל צום געשפרעך־סטיל. אויף א נעוויסען אויפ'ן איז דער געשפרעך־פיהרער אלעמאל דא; פלינק און פריי, ניט געענגט פון קיין שטאף, שפרינגט ער אלע ווייל אריין מיט איבעראשענדע אינפעלע, וועגדונגען, וואס קומען מיט זייער אינענער ריטהמיק, אונטערגעזאגט פון דער איינגעבונג און שטימונג פון מאמענט; וויציג און בארעכענט, מיט געלאסענער באהערשונג פון די שפראך־מארמעז און שפראך־מעגליכקייטען. דאס איז א שמועס אין העכסטען זין — ניט נאר דערמיט, וואס דער רעדנער וועגדט זיך אפט נענוג צום לעזער, נאר אויך דערמיט וואס ער באוועגט זיך דורך דער נאנצער געזעלשאפטליכער בילדונג פון דער צייט. זיין יעדע באמערקונג זעצט די דאזיגע בילדונג פאראוים. דאס איז א סטיל, וואס קען ניט אנדערש ווי זיין קאנקרעט און פארבינג. יעדער סארט פון בילדליכען אויסדרוק ווערט באנוצט. דאס אייגענשאפטסווארט שפיעלט מיט דעם נעוואגטעם־טען קאפריז, דער רעדנער טוט מיט די זאכען ארום, ווי עס טראגט אויס זיין לוסט און פארגעניגען.

די רייזע בילדער זענען די הויך־שולע פון היינעס שפראך־פעהיגקייט און שפראך־פארמענען. דא געווינט ער די הערשאפט איבער זיין אינסטרומענט, אום ערשט אין זיינע קינפטיגע ווערק צו מאכען פון איהם א פאלקאמענעם געברויך.

און צולעצט באקומט היינע מיט זיינע „רייזע־בילדער" א באשטימטע פיזיאנאמיע: זיין פאליטישע האלטונג צייכענט זיך אן דייטליך. פון די „בערלינער בריעף" שלאגט נאך נאאיווע לאיאליטעט. אין מעמואר איבער פויליען שפירט זיך דא און דארט א בייזער, אבער נאך א פארשטעלטער טאן: פרייער, וועז אפילו נאך אלץ אין געמיטליכען שפיעל, קומט די „רייזע אויפ'ן הארץ" ארויס מיט'ן וואלט, דער צפון־ים־בריעף אבער רופט אן מיט'ן נאמען די בייזע נעגנער, אין וועלכע עס קאנצענטרירט זיך פאר איהם אלץ, וואס מוז פאליטיש באקעמפט ווערן — דער אדעל און די קירכע. דאס „בוך לע גראן" מיט זיין איבערפליצענדען ענטוזיאזם פאר דער

נעשטאלט פון נאפּאלעאָנען. שטעלט זיך שוין אין שארפען ווידער־
שפּרוך מיט דער דאמאלם הערשענדער רעסטאוראציאנס פּאליטיק.
דען די דאמאלסדיגע פּאליטיק איז דאך געווענדט נענען דאם רע־
וואלוציאנערע פּראנקרייך. וואם איהר העכסטע פּארקערפּעהנג
איז פּאר היינען נעווען נאפּאלעאָן. די פּארבינדעטע מלוכות —
עסטרייך, רוסלאנד און פּרייסען, — וואם האבען געבראכט צום
שטורץ די נאפּאלעאָנישע אימערפּיע, זענען נעווען די דריי זיילען
פון דער „היילינער אליאנץ", צו וועלכער עס זענען צוגעשטאנען
אלע אייראפּעאישע מלוכות אויסער ענגלאנד. דער ציעל צוליעב
וועלכען די „היילינע אליאנץ" האט זיך געגרינדעט איז נעווען צו
שיצען און פלענען דאם פּאטריארכאלישע, די גע'ירש'נטע ארד־
נונג אין אלע זאכען, הויפּטזעכליך אין רעליגיעזע זאכען, און דאן—
צו ארבייטען מיט אלע מיטלען נענען דעם אויפּנעקלערטען ליבע־
ראליזם, וואם האט אויפּגעהויבען דעם קאפּ און נענומען שטעלען
פּאדערוננען. עס איז אוועק א סדרה רעאקציאנערע פּאליטיק, וואם
איהר הויפּט־אינספּיראטאר איז נעווען דער עסטרייכישער קא־
בינעט מיט מעטערניך'ן בראש. און צושטערט איז נעוואָרען די
האפנונג פון די פּאטריאטיש געשטימטע דייטשען. וועלכע האבען
גע'חלום'ם וועגען א פּאראיינינטען דייטשלאנד. די בונדעס־רעגי־
רונג וואם האט נעראדפט כלומרשט פּארשטעלען מיט זיך דאם
פּאראייניגטע דייטשלאנד, האט איבערגעלאזען ווי נעווען די לע־
כערליכע צושפּליטערונג פון דייטשלאנד אויף קלייניטשינקע טע־
ריטאריעס און מלוכה'לעך. יענער ארטיקעל פון דעם בונדעסאב־
מאך, וואם איז אנגענומען געוואָרען אויף דער רעקאמענדאציע
פון פּרייסען, או די איינצעלנע שטאטען זאלען נעבען זייערע פעל־
קער קאנסטיטוציעס, איז נעבליבען כמעט א טויטער בוכשטאב.
אין פּרייסען גופא איז אין דעם פּרט ניט מעהר געטאן געוואָרען, ווי
אנדערשוואו. כאטש אין אינערליכער פּארוואלטונג און אונטערריכט
האט די פּרייסישע רעגירונג דערגרייכט אויסגעצייכענטע רעזולטא־
טען. די פּארשפּרעכונג פון קעניג, וואם ער האט געגעבען אין
1815, איינצופיהרען א פּארלאמענטארישע ארדנונג, איז ניט
אויסגעפיהרט געוואָרען. פּארשיעדענע אויסרעכענונגען, ספּעציעל

דער אבשיי פאר'ן עסטרייכשען קאבינעט, האבען געטריבען פריער־ריך ווילהעלמען אלס טיעפער אין מעטערניך'ס רעאקציאנערער פאליטיק, ביז די קארלסבאדער קאנפערענץ פון די דייטשע רעגי־רונגען, מיט איהרע באשלוסען, האט געטראפען די דייטשע ליבע־ראלען אין בייז אריין אוז אין גאנצען גערויבט דעם גלויבען צו זעהן זייער בעסטע האפנונג — א פאראייניגטע פרייע דייטש־לאנד — פארווירקליכט פון די רעגירונגען גופא.

מען זעהט, עס האט יעמאלט ניט געפעהלט קיין צינדשטאף צו צופלאקערן די פאליטישע לוידענשאפטען. פאר היינע דעם איד, דעם רהיינלענדער, דעם אינטעליגענט האט נאר קיין פראנע ניט געקענט זיין. וואס פאר א שטעלונג ער זאל נעמען. די פאר־שידענארטיגסטע נעגענזאצען האבען זיך נעדעקט מיט די צוויי גרוי־סע פאליטישע נעגענזאצען: רעאקציע און פארשריט. נאכמעהר: היינען איז פארנעקומען, אז דער דואליזם פון די דאזיגע צוויי פארטייען שפרייט זיך אויס איבער די גרעצעצען פון איין נאצי־אנאליטעט — דער דייטשער; אז ער נעהט דורך דעם נאנצען אייראפעאישען סעלקער - ארגאניזם. אויך ליטעראריש שעפפוג־נעז טארען ניט מעהר געשאצט ווערן לויט זייער אייגענעם אינער־ליכען ווערט: זיי דארפען נעמען א פאליטישע שטעלונג — אהין אדער אהער. דארום איז נעטהע פארלטעט, איבערלעבט, ניט צייטמעסיג, פון איהם איז גארנישט צו דערנעהמ, פון איהם לאזט זיך גארניט מאכען. מען מוז דינען דעם לעבען — מיינט היינע. ער נעמט דעם שטאף פון טאג אריין אין זיין ווערק אוז מאכט זיין ווערק דינען דעם טאג. מיט זיין צווייטען באנד רייזע־בילדער ווערט היינע א מאכט אין עפענטליכען לעבען. ער פיהלט זיך פון איצט אן אלס דער אדוואקאט פון די אונטערדריקטע, ער איז זייער פירשפרעכער, אוז די רעגירונגען באשטעטיגען עס דערמיט, וואס זיי פארבאטען גליך זיין נייעם בוך.

צי עס איז איהם נעווארען אין דייטשלאנד אונבאקוועם צו־לעבע די פרייהייטען, וואס ער האט זיך ערלויבט אין בוך, אדער צולעב אן אנדער אורזאכע — אין מיטען אפריל, גליך ווי דאס בוך איז אבגעדרוקט נעווארען, איז ער אוועק קיין ענגלאנד. דער דא־

מאלסדיגער אויסלענדישער מיניסטער און צוגלייך אויך פרעמיער. דער ליבעראלער קאנינג האט זייט דעם יאהר 1822, וועז ער האט פארנומען זיין פאסטען, אנגעפיהרט א דיפלאמאטישע מלחמה געגען דער „הייליגער אליאנץ"... שוין פון דעם אליין וואס היינע האט געוואוסט פון די דייטשע צייטונגען, האט ער געקענט האבען א נישקשה'דיגען באגריף וועגען דעם עפענטליכען לעבען אין ענגלאנד. זיין הויפט־אינטערעס אין לאנדאן איז געווען פאליטיק, דער פאר־לאמענט. זיינע „ענגלישע פראנמענטען" זענען דורכאוים פאליטיש און זיי וואלען אין די טאגעביכער, וואס ער האט דאמאלס ge־פיהרט, וואו דרך אגב אויסער ריין פאליטישע זאכען האט ער ge־פונען ניט פאר איבריג צו פארצייכנען זיינע אייגדריקע פון שוי־שפיעלער קיענס שפיעלען... דאך ביי זיין גאנצער פאליטישער אוי־סערליכער ערנסטקייט בלייבט ער אין לאנדאן, וואס ער איז נעווען — א דייטשער אינדיווידואליסט, א טרוימער, אן ארומוואנדע־רער. ער נעמט לאנדאן לויט דעם אויסערן אייגדרוק, וואס עס מאכט אויף אים: א שטיינערנער וואלד פון הייזער און צווישען זיי א כסדר זיך דרענגענדער שטראם פון מענשענגעזיכטער. דער ענג־לענדער, דאס ענגלישע לעבען איבעלט אים. ער שפירט די מא־שין. דאס אונגעהייערע, דאס מאסענהאפטע פון א מאדערנער וועלט־שטאדט קומט אים פאר ווי א שווינדעל, א פארבלענדעניש.

ער באקענט זיך מיט שהנע ענגלישע פרויען, פאר וועלכע ער האט ניט גענוג לויב־ווערטער — באוונדערם האט ער זיך צו דערמאהנען וועגען ראמסגייט, וואוהין ער איז ארויסgefאהרען געווען אויף פערצעהן טעג — און ער פאר'תכל'עווען א מאסע נעלד. סאלאמאן היינע האט אים אויסgeשטעלט געהאט א היבשען קרעדיט־בריף אויף דער פירמע ראטשילד, פון וועלכען ער האט געקענט ציהען נעלד אין א נויטפאל; האט ער ניט געווארט און דעם בריף תיכף צו געלד געמאכט; אויסער דעם האט ער נאך ge־האט אויף דער האנד דעם האנאראר פאר זיין צווייטען באנד „רייזע בילדער". — דעם 8טען אויגוסט, — אין זעלבען טאג איז geשטארבען קאנינג — האט ער אבgeריזט פון ענגלאנד. צוריק־וועגס איז ער gefאהרען איבער האלאנד, וואו ער האט געמאכט

די ערפאהרונגען, מיט וועלכע ער האָט זיך באנוצט פאר זיינע „מעמוארען פון הערר שנאבעלוואפסקי". אָנגעקומען איז ער דורך נאָרדערנעי, וואו די האָנאָוורשע אָפיציערען, וועלכע ער האָט נאָר ניט איידעל אָנגעטראָטען אין זיין צפון־ים בריף, האָבען איהם קיין אונבאקוועמלעכקייטען ניט געמאכט, ווי ער האָט געקענט ערוואַרטען. פארהאלטענדיג זיך א שטיקעל צייט אין וואַנגעראָג, איז ער ענדע סעפטעמבער ווידער אין האמבורג. דאָרט האָט ער צופעליג אָנגעטראָפען זיין פריהעריגע געליעבטע, זיין קוזינע אמאליע, וועלכע איז געווארען די פרוי פון איינעם א פריעדלעבענדער פון קענינגסבערג און וועלכע ער האָט עלף יאָהר ניט געזעהן. „די וועלט איז נאריש און אויסגעוועפט, אָהן א ברעקעל טעם און שמעקט מיט פארטריקענטע פיאלקעס" — האָט ער געשריבען נאָכדעם צו וואַרנהאגען (דעם 19טען אָקטאָבער 1827).

נאָך פאר'ן אָנקומען קיין האמבורג האָט ער געקענט מיטטיילען זיינע פרייַנד וועגען א פארשלאג, מיט זעהר ליבעראָלע באדינגונגען, פון בוכהענדלער קאטטא פון שטוטגארט. איצט האָט ער קאטטאס איינלאדונג אָנגענומען — איבערצונעמען צוזאמען מיט דר. לינדענער די רעדאקציע פון „מינכענער אלגעמיינע פאָליטישע אָנאָלעז". צוליעב א רכילות, וואָס מען האָט פארשפרייט וועגען איהם אין האמבורג און וואָס האָט זיין נאָמען אָהן שום שולד פון זיין זייט, געשטעלט אין פארבינדונג מיט דער שעהנע שוישפיעלערין טערעזא פערע, איז ער צופריידען געווען צו פארלאָזען האמבורג. ער שטעלט זיך אָב אין לינעבורג און פארנעמט זיך מיט'ן וועג איבער געטינגען, קאסעל, וואו ער האָט אויפגעזוכט די ברידער גרים און וואו לודוויג גרים האָט געמאכט פון איהם איינעם פון די פיינסטע פאָרטרעטען. פאָהרט איבער פראנקפורט, וואו ער זיך פרייַנדשאפטליך זיך צונויפקומען מיט בערנע, באזוכט זיין ברודער מאקסימיליאן אין הייידעלבערג און באקענט זיך מיט דעטמאר, דאמאלס נאָך נאָר א יונגערמאן, און פארקניפט מיט איהם א פרייַנדשאפט אויפ'ן גאנצען לעבען. אויפ'ן וואַרטסבערג ביי הייליבראָן, וואו ער מאכט מיט אן עקסקורסיע, קומט איהם אנטקעגען א פרעמדער און פרעגט זיך נאָך ביי איהם: צי איז ער ניט

היינע, דער פערפאסער פון די „רייזע בילדער“ ? ער ענטפערט דער־
פרייט : יא ! — אויף וואס יענער רעקאמענדירט זיך אלס פאליציי
אגענט און ראטה איהם גלייך צו פארלאזען די גרענעצען פון ווער־
טעמבערג. אין שטוטגארט זוכט ער אויף וואלפגאנג מענצעל, וועל־
כער אלס ארויסגעבער פון „מארגענבלאט“ איז דאמאלס נעווען די
קריטישע הויפטמאכט אין זיד־דייטשלאנד. אין נאוועמבער קומט
ער אן אין מינכען.

וועז אויף דער רייזע האט ער זיך נעפיהלט אננענעהם איבער־
ראשט, ווי ווייט פאפולער זיינע „רייזע בילדער“ זענען נעווען. האט
ער דא אין מינכען זיך נעדארפט פיהלען נעשמייכעלט פון די
עהרענהאפטע באדינונגען, וואס קאטטא האט איהם פארנעשלאגען.
דאך, האט ער אלס רעדאקטאר זיך ניט נעווואלט פארפליכטען מעהר
ווי ביז יולי. ער האט ניט צופיעל צוטרויען נעהאט אין זיינע פע־
הינקייטען אלס פאליטישער רעדאקטאר. אויסער דעם איז איהם
דער מינכענער קלימאט נעווען פארדעכטיג. ער האט ווירקליך נע־
ליטען פון איהם, אבער הויפטזעכליך האט ער זיך ניט נעווואלט
כארוהינען אויף זשורנאליזם, ווי אויך זיין ענדגילטיגען לעבענס־
בערוף. ער האט נאך אלץ נע'חלומ'ט וועגען אן אקאדעמישער קאריע־
רע. די אומשטענדען אין מינכען האבען נעשיינט צו זיין ניט
אונגינסטיג. קעניג לודוויג דער ערשטער, וועלכער האט ערשט אין
1816 אריבערגעטראגען דעם אוניווערזיטעט פון לאנדהוט אין
דער רעזידענץ, איז נעווען אן אויסגעשפראכען ליבהאלער רעניע־
רער. אלייז א נעביל־דעטער מיט בילדונגס־אינטערעסען, נאך מעהר:
מיט סימפאטיען פאר דער ראמאנטיק, האט ער נעטיילט די פאנטא־
זיעס פון די „דייטשטימלער“ און אקטיוו זיי מיטגעהאלפען. קלענ־
צע האט פאר איהם געבויט, קארנעליוס האט פאר איהם גמאהלען.
אין אט דער אויסגענליכענער אטמאספערע האט דער נעדאנק וועי־
גען א פראפעסאר־שטעלע אין מינכענער אוניווערזיטעט נעשיינט
צו זיין אזוי מענליך, און היינע האט זיך נענומען פאליטיש צוריק־
האלטען. זיינע ענגלישע פראנמענטען, וואס ער האט נעשריבען פאר
די „אנאלען“ האבען שוין א סך א מילדערן טאן, ווי דאס פריהער
פארעפענטליכטע. דער מיניסטער פאן שענק, אליין א פאעט, איז

זיין פרייַנד און שטעלט זיך פאר איהם אויף. יא, היינע בעט קאט־טא'ן איבערצוגעבען דעם קעניג אייניגע ביכער זייַנע, וואהרשיינ־ליך די „רייזע בילדער" און דאס נייע „בוך דער לידער", און צו־גלייך איהם געבען אנצוהערען, אז דער פערפאסער איז פיעל מילדער אוּן בעסער פון זיינע ווערק אוּן פיעלייכט איצט נאכן אנדערש ווי פריהער. „איך דענק, אז דער קעניג איז קלוג נענוג צו שעצען דעם קלינג נאך'ן שארף, אוּן ניט נאך דעם צופעליג גוטען אדער שלעכ־טען געברויך, וואס מען האט געמאכט מיט איהם" (פון א בריעף צו קאטא.)

היינעס פארטרויטע בריעף פון יענער צייט צייכנען זיך אויס מיט אוגזשענירטע כאראקטער־אזיגקייט. ער מאכט זיך אליין באקוועם. „איך בין א מענש, וואס לעבט פאר זיין פארגניגען". ער האלט אויף באציהונגען מיט א פאליטיש־פארדעכטיגען אוואנטו־ריסט, וויט פאן דערינג, וועלכער איז ביי דער רעגיערונג פאר־רעכענעט אלס רעוואלוציאנער אוּן ביי די ליבעראלען אלס שפיאן פון דער רעגיערונג. ער זוכט דורך זיין פארמיטעלשאפט זיך אייני־צושאפען א ברוינשווייגישען ארדען אוּן שרייבט איבער איהם יענע פרעכטיגע זאצען, וואו ער נעמט זיך דאס רעכט צו אורטיילען וועגען א מענשען ניט ליוט דער ראלע, וואס ער שפיעלט, נאר ווי ער שפיעלט; ניט צו קימערן זיך וועגען זיינע איבערצייגונגען. נאך קיינמאל האט היינעס נאטור זיך ניט ארויסגעשטעלט אזוי נאקעט, אזוי אפען אויף יענער זייט פון גוט אוּן בייז. דאס איז געווען פאר היינען א קריטישער מאמענט. ער איז געווען ווי א וואג, וואס איז ארוים פון גלייכגעוויכט: אויף איין וואגשאל דער ארטיסטישער קולט פון פאתם, אויף דער צווייטער — דער געבאט פון פאליטי־שע פרינציפען. אוּן היינע האט אליין ניט געוואוסט, וועלכע וועט אריבערוועגען.

כמעט ווי זיכער מיט זיין מינכענער פראפעסאר־שטעלע, אונ־געפעהר אויף דער קאטעדער פון ליטעראטור נעשיכטע, איז ער אין זומער אוועק קיין איטאליען — איבער מילאן, גענוא, ליווארנא אין דער טאסקאנישער פראווינץ אוּן זיך אבגעשטעלט אין לוקקא. ער האט זיך אריינגעלאזען אין אויסגעלאסענקייט, פון וואס מיר

געפינען אן אבשפיעגלונג אין זיינע „בעדער פון לוקקא". איין זאך בעאונרוהיגט איהם, וואס די באשטעטיגונג צו דער פראפעסורע פארזאמט זיך עפעס. ער פאהרט אב קיין פלארענץ. אבער לענגער לאזט עס איהם ניט זיצען. עס האט איהם פלוצלונג אנגענומען א בענקשאפט נאך'ן פאטער. ער פאקט זיך איין אוז קאהרט זיך אום איבער די אלפען צוריק קיין דייטשלאנד. אין ווירצבורג ערגרייכט איהם די ידיעה, אז זיין פאטער איז דעם 2טען דעצעמבער געשטארבען. ער אילט זיך קיין האמבורג, וואו זיין מוטער האט זיך אריבערגעקליבען.

די פראפעסאר־שטעל איז איהם ניט באוויליגט געוואָרען. די אינטריגעס פון די קלעריקאלען, וועמען דער פארפאסער פון די „רייזע־בילדער" איז געווען אונבאקוועם, האבען געמאכט צונישט די בעמיהונגען פון זיינע פרייגד. דאס האט איינמאל פאר אלע מאל באשטימט היינע'ס קינפטיגע פאליטישע שטעלונג. וועז די ערשטע „הייליגע שמערצען" איבער דעם פארלוסט פון פאטער זענען געווען פאראיבער, האט ער זיך צוגעגרייט צו געבען א קלאפ. ווי ער האט נאך ביז אהער ניט געגעבען. וועז ער איז אין אנהויב יאהר 1829 אנגעקומען קיין בערלין, וואו ער איז אויפגענומען געוואָרען פון אלטען פריינדשאפטס־קרייז, האט ער באקומען אין האנד אריין דעם פאסקוויל , — „ראמאנטישער עדיפוס"—וואס דער דיכטער גראף אויגוסט פאן פלאטען האט ארויסגעלאזט געגען איהם אוז זיין הויכצן „געזינונגם געגאסע" אימערמאן. שוין ביי זיין אבפאהרען קיין איטאליען האט איהם א פרייגד אין מינכצן געלאזט וויסען, אז אזא ווערק איז אין דער ארבייט. אין פאטסדאם, וואו ער האט זיך צוריקגעצויגען אום צו פארצייכנען די אייגדריקע פון זיין איטאליענישער רייזע, האט ער זיינע „בעדער פון לוקקא" געלאזט איבערגעהן אין א מערדערישער סאטירע געגען גראף פלאטען, וואס האבען אין גאנצען פארשאטענט יענעמס שמוציגע זיידלעריי־ען. שוין אין זיין „רייזע פון מינכצן קיין נענוא" הערען מיר בייזע אנצוהערענישען. אבער אין די „בעדער" איז ער געווען אונבארמהערציג, זיין גיפטיגער וויץ איז ניט געווען איבערקלייבעריש אין מיטלען. ער האט אין פלאטען געזעהן ניט נאר א ליטעראריש

נענגער. א פערזענליכען באליידיגער, נאר צוגלייך אויך א פאלי־
טישען בלוט שונא, א יונקער, א פרייגד פון יענע קלעריקאלע
קרייזען. וואס האבען איהם פארשפארט דעם וועג צו דער אוני־
ווערזיטעט. וועז דער דריטער באנד „רייזע־בילדער", וואס האט
ענטהאלטען די „רייזע פון מינכען נאך גענוא" אוז די „בעדער פון
לוקקא", איז ערשיענען ארום ווייהנאכטען 1829. איז מען איבער־
ראשט געווארען פון דער שארפקייט, מיט וועלכער ער איז דאס
מאל ארויסגעטראטען. אפילו זיין בעסטער פרייגד מארין מאזער
האט דאס שוין ניט געקאנט פארטראגען, אוז עס איז געקומען צווי־
שען זיי צו א ברוך.

אויף זומער איז ער אוועק צו די ים־בעהער פון העלגאלאנד,
אוז אין סעפטעמבער האט ער זיך איבערגעקליבען אין האמבורג
אום צו זיין צוזאמען מיט דער מוטער דער אלמנה. דאס אליין
נאר האט איהם געקענט באוועגען דערצו. ער האט אין פעברואר
פון פאריגען יאהר געהאט געשריבען פון מינכען צו וואהנהאגען אין
בערלין: „קיין האמבורג וועל איך קיינמאל אין לעבען זיך ניט צור־
ריקקעהרען: עס האבען מיט מיר דארט פאסירט די ביטערסטע זא־
כען..." דערמיט מיינט ער געווים די פארלאבונג פון זיין קוזינע טערע־
זא, וועגען וואס ער האט גראד דעמאלט ערפאהרען פון זיינע עלטערן:
ער האט נאך די האפנונג צו באקומען איהר ניט געהאט אויפגע־
געבען. ווי עס שיינט, דאס מאל האט ער זיך געהאלטען מיט זיין
משפחה פון דערווייטען. זיין פארקעהר איז א ליטעראריש־קינסט־
לערישער: מיט דעם שריפטשטעלער לודוויג וויענבארג, אויגוסט
לעוואלד, דעם טויבען מאהלער ליזער, וועלכער איז בכלל א מאדנער
פארשוין געווען, אוז מיט די אלטע פרייגד צימערמאן, פריעדריך
מארקעל אוז מעטהפעסעל. ער הערט פאגאניני'ן שפיעלען אוז
עסט זיך איין אין איהם מיט טייוועלשער נייגיערינקייט. ער איז
אן איינגעהער אין די סאלאנען פון פעטער אהרענס אוז דארנערלא,
וואו די האלבע וועלט קומט זיך צונויף. ער לעבט פיבערהאפט. דער
קארנעוואל פון 1820 ברעכט זיין געזונד. ער וועדט קראנק, שפייט
מיט בלוט אוז מוז זיך צוריקציהען אין שטילער איינזאמקייט. ער
באזעצט זיך אין וואנדסבעק. דא פארטיעפט ער זיך אין דער גע־

שיכטע פון דער רעוואלוציאן. לעזט מיניע, טהיער, די מעמוארען־ליטעראטור פון די נייניצינער יאהרען, און אויך די ביבעל. ענדע יוני נעהט ער נאך העלגאלאנד, און דארט דערגרייכט איהם די אונ־גלויבליכע בשורה וועגען דער פראנצויזישער יולי רעוואלוציאן. ער איז שכור פון פריידינער אויפרעגונג. איהם איז צו מוט, ווי די רע־וואלוציאן וואלט זיך אבנעשפיעלט אין זיינע אייגענע נערוועז. און דאך, דערוויסען מיר זיך פון זיינע העלגאלענדער טאגע־ביכער, איז ער נאר ניט געווען פאהבערייט דערצו: ער איז געווען מיד, אונ־פאליטיש געשטימט, פארטרוימט און זיך ארומטראגען מיט דעם נעראנק אויסצוטהאן זיך אין גאנצען פון פאליטיק. פלוצלינג איז דאס אלץ ווי מיט דער האנד אראבגענומען געוואָרען. ער וויים שוין, וואו ער געהערט, זיין נעראנק איז, צו נעהן קיין פאריז. אין האמבורג שרייבט ער דעם שלום־באנד פון זיינע רייזע־בילדער: די „שטאדט לוקקא", מיט די צוויי אנהאנגען, וואו אין ערשטען קלינגט די מארסעליעזע און אין צווייטען זאגט ער אונז אן דאס קומען פון דער דייטשער רעוואלוציאן. אין מערץ פון נעקסטען יאהר גיט ער א קריעגערישען פארוואָרט צו וועסעלהעפט'ס שריפט: „קאהלדארף איבער'ן אדעל", וואו ער באהאנדעלט די דייטשע פי־לאזאפיע אלס א פארשפיעל צו דער דייטשער רעוואלוציאן. די צענ־זור, אגב, האט זיך שטארק נוקם געווען אן דעם דאזיגען פאר־וואָרט און געמאכט עס ניט צו דערקענען.

אין די צוויי לעצטע בענדער פון די „רייזע־בילדער" באקומט דער פאליטישער אינטערעס אזא וויכטיגקייט, או מיר זעהען שוין פאראויס די באלדיגע אויפלעזונג פון דער רייזע־בילדער־פאָרם: איהר זין איז דאך דוקא אין דעם, ניט צו אונטערשטרייכען קיין אייגצעלנעם אינטערעס, נאר לאזען פארשיעדענע אינטערעסען הויזען צוזאמען. דא זעהען מיר שוין ניט קיין סובייקטיוויטעט, וואס שלאגט אב מיט אלע קאלירען. נאר א ווילען ברעכט זיך דורך, וואס איז געווענדט צו דער צייט. אין דער „רייזע פון מינכען קיין נעגוא", וואס זיין ליבעראלער געווייסען רעווידירט שוין זיין אינס־טינקטיוועז קולט פון נאפאלעאנען, געפינען מיר דאס וואָרט: „איך האב קיינמאל קיין גרויסען וועדט ניט געלענט אויף דיכטער־

טום, און צי מען לויבט צי מען טאדעלט מיינע ליעדער, הויבט מיך ניט אן צו ארעו. אבער א שווערד זאל מיר נעלעגט ווערן אויפ'ן ארון; דעו איך בין געווען א סאלדאט אין באפרייאונגס־קריעג פון דער מענשהייט". נאטירליך, ווען מען באטראכט היינעם לעבען פון דער נאהענט, וועט מען נעמען די טיראדע זעהר פארזיכטיג. דאך, וואלט עס געווען גראב איבערגעכאפט די מאס, ווען מען זאל דערייו זעהן נאר א פאוע, א שפיעל. היינעם א צייטגענאסע האט זעהר פיין באמערקט: זיין ניט צוגעבונדען זיין צו קיין זאך האט אין דער פאליטישער טריבונען־דאלע געזוכט ווי א העכערע היימאט פאר זיך וואו אבצורוהעו זיך. און ווירקליך: דאס איז די נעהיימע אונזיכערקייט פון דיכטער אין זיך (וואס שטאמט אפשר פון פאר־העלטנישמעסיגען מאנגעל אין סובסטאנץ) — דאס איז די אונזיכער־קייט פון דיכטער, וואס זוכט ארום אן אנדער טהעטיגקייטס־פעלד און געפינט עס, הסכם מיט דער דיכטערס געמיטסשטימונג, אין דער פאליטיק פון טאג. דאס איז נאטירליך ניט דאס גענעריגע, ראיעלע פארהעלטנים פון מענשעו צו זיין טהאט, גיכער אן אויס־וועג ווי א נויטוועגדיגקייט, און עס קען זיך לאנג ניט האלטעו אונ־טער דעם דראנג פון דער ווירקליכקייט. צומאל האט היינע נאר קיין בליק ניט פאר דער פאליטישער ווירקליכקייט. פון איין זייט א דאקטרינער, פון דער אנדער זייט שטיצט ער זיך אין דער פארטיידיגונג פון זיינע פאליטישע מיינונגעו אויפ'ן אונמיטעל־בארעו געפיהל. אט דער פאליטיקער מיט'ן קאפ קען ביי זיך פועל'ן צו זאגעו, אז די ישועה פאר'ן ליבעראליזם וועט קומעו ניט פון ענגלאנד, נאר פון רוסלאנד; אז צאר ניקאלאי דער ערשטער איז דער „באנער־טרעגער פון פרייהייט", ווייל, זעהט איהר, אין ענג־לאנד איז דער ליבעראלער צושטאנד בלויז א געשיכטליכער רע־זולטאט, און אין רוסלאנד האט מען אויפגענומעו דעם פראגרעס אלס אידעע.

ווען היינע האט באקומעו די ידיעה פון די פאריזער יולי טעג, האט ער געוועגדעט זיין בליק צו זיין היימאט: „און דייטשלאנד? איך ווייס ניט..." צוריקקעהרעגדיג זיך קיין האמבורג האט ער אליין

בייגעוואהנט. ווי דער המון האט געמאכט אן איבערפאל אויף די אידישע הייזער, אויך סאלאמאן היינע׳ס הויז איז נעווען אין גע־פאהר. די פאליציי האט זיך אריינגעמישט און איינגעשטעלט דעם טומעל. די יולי־רעוואלוציאן האט כמעט קיין שפור ניט נעלאזען אין דייטשלאנד.

כאטש דער צייט־קאמף האט איהם נערופען און געצוינגען צו זיך, דאך געפינט ער אין זיך נענוג כוח, שפעט אין הערבסט, אויף דער צומוטונג פון אלבערט מעטהפעסעל, אנצושרייבען א רייה ליעדער, וואס ער נעמט צונויף אין „נייעם פריהלינג". זיי האבען ניט א סך וואג אין זיך. עס איז דא זהער פיעל רייצענדעם אין זיי, זיי פארווייעגען דעם אויער מיט ריטמישע פיינקייטען. אבער זיי זענען ניט גערייכטעט אונטער דעם אימפולס פון לעבע־דיגען געפיהל, ווי זיי מאכען דעם אנשטעל, נאר זיי זענען שפיע־לענדיג ארויסגערופען געווארען דורך א צארטער נעניטער פאנ־טאזיע פון פאעטישען אוצר, וואס שטעהט אונטער איהר רשות. זייער חן איז אביסעל לעדינליך. מאנכע זענען אלט־פרענקיש מא־נירליך: „שפעט און פריה דורכאיי איך וויעדער די באזוכטעסטען אללעזען, אונטער יעדען שטראה הוט זוך איך מיינע שעהנע צו ערשפעהען". מאנכע ווי א צופעליגער קלאפ איבער א סטרונע פון א ליעבער קאקעטער אונפארזיכטיגער האנד: „לייזע ציהט דודך מיין נעמיט". דא איז ניט מעהר דער אנפאנגער, וואס האט די ווירקליכקייט נאך ניט ערלעבט, נאר גיכער דער ווירטואז, וואס האט זי שוין אריבערגעוואקסען און טהוט מיט איהר, וואס איהם נעפעלט. דאס איז דורכלעבטער פריהלינג, נאר שוין מיט א צייט צוריק. אבער די ליעדער האבען דעם שיין, ווי זיי וואלט אקארשט געבוירען געווארען. דערפון נעמט זיך זייער צארטע צעברעכ־ליכקייט.

נייע שטרייטיגקייטען מיט׳ן פעטער מאכען סוף כל סוף פאר איהם נויטיג צו קריגען א פעסטען באדען אונטער זיך. ער וועגדט זיך צו וואהנהאגען, צי עס איז נאך פארהאן א שטיקעל האפנונג פאר איהם אין בערלין אדער וויען. ער וועט פועל׳ן ביי זיך צו מא־כען קאמפראמיסען. דער פלאן צו באזעצען זיך אין פאריז איז ביי

איהם די לעצטע ברירה, ער פיהלט וויפיעל דער דיכטער אין איהם וועט פארלירען דורך דעם. וועז עם עפענט זיך אונערוואַרטעט פאר איהם א מעגליכקייט צו קריגען א שטעלע אין האמבורג — דער אמט פון ראטהספסינדיקום איז וואקאנט געוואָרען אוז א קלאנג האָט שוין פארבונדען הייגען מיט דעם פאָסטען — פרובט ער נאָך אמאל בעטען וואַרנהאגען, יענער זאָל זיך איינוועגדען פאר איהם. אויך די האָפנונג פלאצט. אוז ער ענטשליסט זיך צו דעם לאנג־געפלאנעוועטען שריט — צו גהען קיין פאריז, וואוהין. אָנגעצויגען פון דעם גלאנץ פון דער יולי־רעוואָלוציאָן, עם האָבען דאמאלס אויסגעוואנדערט מאסען ראדיקאלע־געזאָנגען דייטשען. צווישען זיי אויך בערנע. „איך פאָס איין מיין קופערט אוז פאָהר קיין פאריז, אום צו שעפען פרישע לופט" (1טען אפריל 1831). די היימאט איז איהם מיאום געוואָרען. — אויף'ן גוטען סוף האָט ער געהאט די גלעגענהייט זיך צו איבערצייגען, אז ער האָט געוואר־נעז פאליטישען אנזעהן אוז אנערקענונג: אין פראנקפורט, וואו ער איז פארפאָהרען אויף אייניגע טעג אויפ'ן וועג קיין פאריז, האָבען די אנגעזעהענסטע פיהרער פון דער ליבעראלער פארטיי איבערגע־לאָזען ביי איהם זייערע וויזיט־קארטען. דעם דריטען מאי 1831 איז ער אָנגעקומען קיין פאריז.

פינפטער קאפיטעל.

אין דער פרעמד.

מיט א פארקלעמטען הארצען איז ער אנגעקומען קיין פאריז, ווי עס וואלט איהם באנג געטהאן איבער דעם געטהאנענעם שריט. אבער דאס איז שנעל פאראיבער. עס האט איהם אויפגענומען פאריז די הויפטשטאדט פון דער וועלט, וואו מען קען באטראכטען די וועלט־געשיכטע מיט די אייגענע אויגען. עס האט נאך געשימערט און געפינקעלט די זון פון פאריאהריגען יולי. די לופט, ווי אננע־טרונקען מיט גרויסמוט און ליידענשאפט צוגלייך, האט געצויבערט.

דאס יאהר נעהאלט, וואס דער פעטער האט איהם אויסגע־שטעלט, האט איהם פארזיכערט פאר'ן אנפאנג: די רעקאמענדא־ציאנס־בריעף, באזונדערס צו דער ראטשילד־פאמיליע, האבען גלייך געעפענט פאר איהם די טהירען פון דער גלענצענדסטער געזעל־שאפט. ער האט זיך באקענט מיט באריהמטהייטען, שריפטשטע־לער, מוזיקער, שטאטסמענער. ראסיני, בערליאז, ליסט, שאפען בעגענענען איהם, שפעטער מיירבער און מענדעלסזאהן. ער מאכט די באקאנטשאפט, וואהרשיינליך אין סאלאן פון לאפאיעט, מיט דער שענער פירסטין בעלדזשיאזא, וועלכע האט פרייוויליג, אוים פאליטישע מאטיוון, פארלאזען איהר איטאליענישע היימאט. אויך זי אליין האט ארום זיך א קרייז פון באדייטענדע מענער, און אין דעם קרייז האט ער זיך צונויפגעטראפען מיט טהיער, מיניע און אלפרעד דע מוסע. ער קומט זיך אויף מיט טעאפיל גאטיע, מיט זשארזש זאנד, מיט אלעקסאנדער דומא. ער האט ווידער אויסגעפור־גען זיינע אלטע פריינד דעם פוילישען גראף פאן ברעזא און מיכעל בעער פון בערלין. מען פיהרט איהם צוזאמען מיט אלעקסאנדער דומבאלדט. ער באזוכט די בילדער־אויסשטעלונגען, די אפערא און די ביבליאטעק. אויך די בעלער פון די גריזעטקעס ווערען ניט פאר־

נאכלעסיגט. ער נעפינט דעם געשמאק פון גרויס־שטעדטישען לע־בען, ער פלאנירט איבער די בולוואַרען, איז פארליעבט אין אבענד־נעביל און ברענענדע לאנטערנען. „פרעגט אייך עמיצער, ווי איך פיהל מיך דא, ענטפערט: ווי א פיש אין וואסער, אדער גיכער פאר־קערט: זאגט איהם, אז ווען א פיש אין ים פרענט זיך נאך ביי אן אנדער פיש, וואס ער מאכט, ענטפערט יענער: איך פיהל מיך ווי היינע אין פאריז". (פון א בריף צו א פריינד, אין אקטאבער 1832). — נאך אין זומער 1831 איז ער נעפאהרען צום ים, קיין בולאן, וואס דאס איז ביי איהם געוואַרען אן אליעהרליכע געוואהנהייט. ווען אין פאריז אין 1832 האט אויסגעבראכען די כאלערא און ווער עס האט נעקאנט האט פארלאזען די שטאדט, איז היינע גע־בליבען, — אביסל אויך צוליעב זיין שוועסטערקינד קארל היי־נע, וועלכער איז קראנק געוואַרען, קומענדיג קיין פאריז אויך א באזוך.

פון ענטשיידענדער באדייטונג פאר היינע'ן איז געווען זיין פארקעהר אין קלוב פון די פאריזער סען־סימאניסטען, וועלכע הא־בען דאמאלס אנגעפיהרט א העכסט לעבעדיגע פראפאגאנדא. מיט אייניגע זייערע וויכטיגסטע פארשטעהער — באזאר, ענפאנטען, שעוואליע — האט היינע זיך באפריינדעט פערזענליך. אין זייערע טעאריען האט ער געפונען א פילאזאפיע, וואס האט צוגעטראפען די פארשיידענסטע טענדענצען פון זיין אייגענער נאטור.

די טעאריע, וועלכע איז נאכ'ן טויט פון סען סימאן (1825) ענטוויקעלט געוואַרען אין בראשורען, צייטשריפטען און פארזאמ־לונגען, איז פריהער פון אלץ געווען אן עקאנאמישע; זי איז געווען באגרינדעט אויפ'ן גראנק, אז די אינדוסטריען, די מיטלען פון דער וויסענשאפט דארפען אויסגענוצט ווערען לטובת הכלל. דער שטאאט זאל פארוואנדעלט ווערען אין אן ארבייטס־חברותא, מיט א נעמיינזאמען פארמעגען, וואס זאל אנגעפיהרט ווערען פון די פעהיגסטע קעפ. דער לעצטער און העכסטער ציעל איז די ראציא־נעלע עקספלואטאציע פון ערד־קוגעל.

היינע האט באטראכט דאס עקאנאמישע פראבלעם ניט פאר'ן מיטעלפונקט פון דער לעהרע. איהם, דעם פערער־מענשען, דעם

דייטש, האט נאר אין אלגעמיין געקענט אימפאנירען א מאטעריעלע באגרינדונג פון א וועלט־אנשויאונג. וויכטיגער פאר איהם איז געווען דער נייער בוי פון דער געזעלשאפט, וואס דער סען־סימאניזם האט פארשפראכען. דער ירושה־אדעל און די קירכען־שררות זאלען פארלירען זייער מאכט אלס אויטאריטעטען: דאס, זייער פלאץ זאל ניט פארנעמען די נידריגע פלאקסייט פון דער מאסע, נאר די אויסגעקליבענסטע אינטעליגענץ, די גייסטיגע אריסטאקראטיע. דער פונדאמענט פון דער נייער געזעלשאפט זאל זיין די העכסטע אבשעצונג פון אינדיווידועלען אויפטהו, פון ווערט פון דער פערזענליכקייט.

אבער פאלשטענדיג באצויבערט איז הייגע געווארען פון דער מאראלישער און רעליגיעזער לעהרע פון די סען־סימאניסטען... אזוי ווי דער סען־סימאניזם האט זיך געשטעלט פאר א ציעל די עררייכונג פון מענשליכען גליק אויף דער ערד, האט ער געמוזט אנטקעגנשטעלען דעם דואליזם פון קריסטענטום, וואס זעהט אין מאטעריעלען אל דאס בייז און גאט בלויז אין גייסט, האט ער גמוזט אנטקעגנשטעלען דעם דואליזם דואליזם א רעליגיאן, וואס שאפט אב דעם דואליזם, די נעגענזעצליכקייט פון מאטעריעלען און גייסטיגען. דאס האט געמוזט זיין א רעליגיאן, פאר וועלכער גאט איז לעבענדיג אין דער מאטעריע, אזוי גוט ווי אין גייסט, א מין פאנטאזיזם, וואס זיין מאראלישער אידעאל איז די רעהאביליטאציע, די פארהערליכונג פון פלייש, און פאזיטיווער נעבאט איז: באקאהר זיך צום זינליכען גענום, צו שעהנקייט, צו אלץ, וואס דערהויבט און אויפלעט דאס לעבען. דערמיט האט דער סען־סימאניזם אין הייגעם אויגען זיך אבגעשיידט פון אסקעטישען, אלץ און אלעמען אויסגליכענדען פראגראם פון די רעוואלוציאנערען. ער וועגדט זיך געגען זיי: „איהר פארלאנגט אויפאכע בגדים, ענטהאלטזאמקייט און ניט געווירצטען, געשמאקלאזען גענום: מיר, פארקעהרט, פארלאנגען נעקטאר און אמבראזיא, פורפור־מאנטלען, קאסטבארע וואויל־נערוכען, תענוג און פראכט, לאכענדען נימפען־טאנץ, מוזיק און קאמעדיען..."

עס איז קלאר: אזא לעהרע האט נעראפט באפריידיגען זיינע

ליבעראלע אזוי גוט ווי זיינע אריסטאקראטישע אינסטינקטען, צו־טרעפען אין איהם דעם ארטיסט און אנבעטער פון פערזענליכקייט. אזוי גוט ווי דעם מיטפיהלער און וואַרטפיהרער פון די אונטער־דריקטע. די אינסטינקטיווע לוסט צום לעבען און צו יעדער ארט געגנס באקומט א רעכטפערטיגונג פון א העכערער געדאנקען־ארד־נונג, און ער דארף דערבייַ ניט שעמעדיג פארמאכען די אויגען און זיך לאזען שטראפען פון זיין אייגנעבאַרענעם אדער קולטי־ווירטען מיטלייַדם־געווויסען.

אין א פאַר מאַנאטען ארום נאָך היינעס אנקומען קיין פאריז איז די עסען־סימאַניסטישע געמיינדע זיך צופאלען. אייגער פון די פונקטען, צוליעב וועלכע דער אינערליכער שטרייט האָט זיך צו־פלאקערט, איז געווען די עמאנסיפאציע פון דער פרוי. אין יאנואר 1832 האָט זיך אריינגעמישט די רעגיערונג, האָט פארזיעגעלט דעם זאל אויף די טעטבו, וואו די געמיינדע פלענט קאנפערירען. און איהרע מיטגליעדער האָט זי געמאכט א פראצעס. אבער דאָס האָט אויף א האָר ניט פערטונקעלט פאר היינע'ן די אידעאלע זייט פון סען־סימאניזם. זיין פאליטישע און פילאָזאפישע שריפטשטעלריי פון די נעקסטע עטליכע יאָהר איז געזעטיגט מיט דעם סען־סימא־ניסטישער לעהרע. ער האָט אין איהר געפונען דאָס, וואָס איז אזוי נויטיג געווען פאר זיין נאטור, וואָס האָט כסדר זיך געצונדען און זיך פארברענט אין אימפולסען — א סיסטעם פון שטאַנדפונק־טען, וואו ער האָט זיך געקענט לייכט און זיכער אריענטירען.

ער געהט אן מיט א פיבערישער ארבייט. „איך בין אנב פליי־סיגער, ווי אלעמאל, און פשוט דערפאר, וויל איך ברויך אין פאריז זעקס מאל אזוי פיעל געלד, ווי אין דייטשלאנד" (24 אויגוסט 1832). זייט סוף יאָהר 1831 האָט ער געשריבען פאר קאטטאס „אלגעמיינע אויגסבורגער צייטונג", א פאליטיש זעהר געמעסיגטען בלאט, באריכטען איבער פראנקרייך אונטער לואי פיליפ. ער האלט זיך מיט גרויס פארזיכטיגקייט. עס איז קיין קונץ ניט געווען צו זיין איינער פון יענע דייטשע הויך־שרייער, מיט וועלכע פאריז איז יעמאלט פול געווען. אבער היינע האָט דערצו גאר קיין חשק ניט געהאט. געווויס וויל זיך איהם ניט איינמאל פאר אלע מאל

איינרייסען מיט די מאכט־האבער — אבער זיכער זענען עס אויך זיינע סעז־סימאניסטישע איבערציינונגען, וואס רייסען איהם ארויס פון די רייהען פון די עקסטרעמע. פון די יאקאבינער. ער אטאקירט ווי פריהער ארעל און קירכע, אבער ער ערקלערט זיך אויך פאר א מאנארכיסט, ער פראטעסטירט געגען דער רעאקציאן און קריטיקירט די רעוואלוציאנערען, און מאכט זיך שונאים דא און דארט. אין 1832 מוז ער אויך א וואונק, וואס מיניסטער געניט האט געגעבען דעם אלטען קאטא, אבשטעלען זיינע פאריזער קארעספאנדענצען, וועלכע ער נעמט נליך און ניט זיי ארויס אין א בוך אונטער ט׳ן טיטעל „פראנצויזישע צושטענדע". די שארפע פארערדע, וואס ער האט פון דער ערשטער אויפרעגונג אנגעשריבען, ציהט ער צוריק, ווייל זי וואלט איהם שוין צופיעל קאמפראמיטירט. אויך דער אנדער זייט מאכט ער זיך ביטערע שונאים צווישען די רעוואלוציאנערען. דער שטרענגער בערנע, וועלכער איז נאנץ און גאר דורכגעדרונגען מיט זיין רעוואלוציאנערער מיסיע און מיט וועלכען היינע האט זיך פריינדליך באגעגענט באלד נאך זיין ערשטען זומער אויפ׳ן ים — דער שטרענגער בערנע פיהלט זיך באלד אבגעשטויסען פון איהם צוליעב זיין אונבאשטימטער, פראגראמלאזער פאליטישער האלטונג, ניט ווייניגער אויך צוליעב זיין אפענער געזונטליעבענדער נאטור. היינעס יעדען ווארט, יעדע האנדלונג פארפאלגט בערנע מיט א גאליגען בליק און מיט א בייזען געדענקיש. און וועז היינע האט זיך איינמאל דירעקט אבגעזאגט צו מאכען יד אחת מיט די רעוואלוציאנערען, האט מען שוין גאר געזומען קוקען אויך איהם אין רעוואלוציאנערען לאגער מיט חשד. די פיינדשאפט צווישען בערנע און היינע איז געווארען אן ענדגילטיגע נאכדעם, ווי בערנע האט צוויי מאל אין זיינע „פאריזער בריעף" אנגעגריפען היינען פערזענליך. — איינמאל ביי דער פארעפענטליכונג פון זיינע „פראנצויזישע צושטענדע", און א צווייטען מאל ביי דער פארעפענטליכונג פון א שפעטערדיגען בוך: „ד׳אלעמאן". היינע האט צוערשט אבגעשווויגען. אבער דאס „בוך בערנע", מיט וועלכען ער איז ארויסגעטראטען נאך בערנעס טויט, וויזט וויפיעל עס האט זיך אנגעקליבען ביי איהם אויפ׳ן הארצען. דארט האט ער אויסגענא־

סען אלץ, וואס ער האט געהאט צו זאגען געגען בערנע און איבער בערנע.

היינע האט זיך ניט געוואלט אייגרענעצען אין די ראהמען פון א פארטיי. ער האט זיין אויפגאבע פארשטאנען העכסט אינדיווידועל, אלס אן אויפגאבע, וואס דארף פון איהם אליין געלייזט ווערען: ער איז געווען א דייטש לויט זיין בילדונג און קאסמאפאליט, פרייגד פון פראנצויזישען פאלק לויט זיין פאליטישער שטעלונג. ער האט געוואלט נעמען אויף זיך די ראלע פון א גיימטיגען פארמיטלער צווישען די צוויי נאציאנען, וועלכע זענען איהם בויידע אזוי נאהענט געווען. ער האט געוואלט די דייטשען צובריינגען די פאליטישע מינדיגקייט פון די פראנצויזען, און די פראנצויזען דעם טיעפען קולטורעלען אינהאלט פון די דייטשען. מיט די „פראנצויזישע צושטענדע האט ער גערעכענט צו טאן דאס ערשטע, מיט זיינע ביכער: „די ראמאנטישע שוהלע" און „די געשיכטע פון רעליגיאן און פילאזאפיע אין דייטשלאנד" — דאס צווייטע. בויידע זענען זיי ענטשטאנען הויפטזעכליך אין די יאהרען 1833 און 1834; בויידע זענען אי געשיכטע אי פאלעמיק; בויידע זענען זיי ארויסגעוואקסען פון דער נייער פערזענליכער האלטונג, צו וועלכער ער איז געקומען דורך דעם סען־סימאניזם.

היינע, וועלכער האט אלס יונגערמאן אין באנן זיך אינגעשטעלט פאר דער ראמאנטיק, געזעגענט זיך דא מיט איהר אב: די ראמאנטישע פאעזיע איז די בליהונג פון קריסטענטום, האט אין זיך דעמזעלבען פאלשען רייז, איז פונקט אזא פארבלענדענדיש ווי דאס קריסטענטום; זי איז די פאעזיע פון ספיריטואליזם, פון דער אינזייטיגער אנבעטונג פון גייסט, און מוז צוזאמען מיט איהם אונטערגעהן. ער שרייבט געגען דאס, וואס ער האט געליעבט, געגען אינסטינקטען, וואס ריהרען זיך נאך אין איהם גופא. ער בויגט די קינסטלערישע און ליטעראריש ערשיינונגען, מיט וועלכע זיין בוך האט צו טהאן, באוואוסטזיניג, אייגענוויליג צו דעם שטאנדפונקט, וועלכען ער פארטרעט, אבער שוין מיט דעם אליין, וואס ער פיהרט־צו ראמאנטיזם צו ספיריטואליזם, באווייזט ער ווי שלעכט ער האט איהם פארשטאנען, ווי פרעמד ער איז צו די ערשיינונ־

נען, וואס ער באהאנדעלט: ער באוויזט, אז ער איז קיינמאל ניט געווען צו זיי איבערגענעבען מיט'ן נאנצען האַרצען.

אין די אויפזאצען צו דער „נעשיכטע פון דעלינקאן און פילאזאפיע אין דייטשלאנד" פארשטעלט ער העגעלשע דענקנעוואהנהייטען מיט זייגע נייגעיאנגע סטודענטישע נעראנקען. ער וואדפט אן א נעשיכטליכען מרעפעראבי, אויף וועלכען דאס קריסטענטום איז אפילו א נויטיגער אבער דאך נאר א פארלויפיגע שטאפעל. אויפ'ן העכסטען שטאפעל איז די ווידער־באהויפטונג פון דער נאטור, וועלכע קומט צו זעלבסט־באוואוסטזיין, — מיט איין וואדט דער העגעלשער פאנטאזיום. דערמיט איז נעענדיגט דער פילאזופישער קרייזלויף און עס בלייבט דאס איבערצוטראגען אין טהאט, אין פראקטיק. נאך דער אידעעלער רעוואלוציאן הארף קומען די פאליטישע רעוואלוציאן. אט דאס נעשיכטכילד איז ניט קיין רייגע נעשיכטע, נאר א טענדענציעז בילד, דיקטירט פון א כונה. אויף איניגע זייטען הערט זיך אן אונטערדריקטער צארן, א פראטעסט פון הארצען נענען דער נעוואלטוואמער רעוואלוציאנערער פארמעל, אין וועלכער עס ווערן אריינגעפרעסט די נייסטינע נעשעהענישען.

די דריי שריפטען זענען צוערשט ערשיענען אין פראנצויזיש, דערנאך האט הייגע זיי פארעפענטליכט אין דייטש אלס צוויי־טען באנד פון זיין „סאלאן" (1834). דער טיטעל „סאלאן" איז נעוועהלט נעוואָרען פאר דער לייזער, פרייער פארם פון פובליקאציאנען, צו וועלכע ער איז צוגעטרעטען אין פארנאנגענעם יאהר. דער ערשטער באנד פון „סאלאן" (1833) ענטהאלט, ערשטענס, א רייהע רעצענזיעם איבער פראנצויזישע בילדער, וואס דער אקערשט אנגעקומענער הייגע האט נעפונען אויפנעשטעלט אין פאריז. צווייטענס, „די מעמוארען פון הערר שנאבעלעוואפסקי", נעשריבען אין דעם בלאנדושענרען, קאמיש־דרייסטען און צינליך נעפיהלפולען סטיל פון די „רייזע־בילדער". דריטענס, א קריז נייע ליעדער. אין אלע די זאכען, באוונדערס אין די בוידע פראזא־שריפטען, שפיענעלט זיך דער אבשיין פון זיין וועלטאנשויאונג, וואס האט זיך ביי איהם קריסטאליזירט אונטער דעם אנשטויס פון כעגעליאניזם. באטש

די „פראנצויזישע מהלער" איבערראשען אפט מיט זייערע פיין אבנעפיהלטע באמערקונגען, באזונדערס וואס שייך פארבען, דאך הערשט דא אויך דער דעספאטיזם פון דער וועלטאנשויאונג, וואס טייטשט, קאמענטירט די ערשיינונגען. ווי ראפאעל האט אויס־ געדריקט דעם קאטהליציזם, אזוי זאל לודוויג ראבערט אויסדרי־ קען די נייע רעליגיאן, די פארהערליכונג פון דער מאטעריע. די „מעמוארען" בריינגען ארויס אויך א וואונדערליכען טראגי־קאמי־ שען אופן די אנטיטעזע פון סענסואליזם און נאטנלויביגען ספירי־ טואליזם. דער נאט גלויבען, רעפרעזענטירט דורך דעם קליינעם אידען שמשון, געהט אונטער אין וועהמוטיגען הערזאיזם.

עס איז קיין צופאל ניט, וואס אין א מאמענט, וועו נעניסען איז ביי איהם נעווארען א געבאט פון נעויסען, האט ער צוגענעבען צו זיין סאלאן־באנד יענע פאריזער „פרויען־בילדער", וואס שפע־ טער אין זיין נעריכטען־זאמלונג זענען זיי נרעסטענטיילם אריין אונטער די „פארשיעדענע" און וואס האבען גלייך אויפנעהויבען נעגען זיך דעם שטארקסטען טאדעל פון דער בירגערליכער קרי־ טיק. די נעריכטען זענען ניט אלע ענטשטאנען אין פאריז, אבער אזהלכע פערזען, ווי „אויף אט דעם פעלז בוי איך מיר א קירכע פון דריטען, נייעם טעסטאמענט..." די פערזען זיינען ערשט איצט מענליך נעווארען און זיי פארענטפערען די נאנצע פובליקאציאן. אויסער דעם, האט היינע נעהאט א דיפלאמאטישען הינטערגע־ דאנק: ער האט נעווהלט מען זאל איהם בעסער האלטען פאר א נאסען־יונג איידער פאר א צו ערנסטען פאטערלאנדס רעטער.

די נעריכטען זענען נעשריבען פון א מענשען, וואס ניט נאר ליעבט ער די פרוי, נאר וואס אין דער אטמאספערע פון דער פרוי ליעבט ער איבער אונאויפהערליך די פארשיעדענסטע שטימונגען: אונאויסשפרעכליכען נענוס, מעלאנכאליע, הומאר. דא איז ניט פאר אונז א נאאיוואר, פאר'שיכור'טער ליעבהאבער, נאר אן אירהנישער קענער, מבין אויף ליעבע־זאכען. ער זוכט דוקא ניט אנדערש ווי די פולע ליידענשאפט, ער האט אויך נעשמאק פאר האלבע, נעברא־ כענע ליידענשאפטספונקען, פאר די חנ'עוודיגע פרעכקייטען פון דער תאוה. ער איז ערפאהרען, עראטיש ראפינירט און איז נרייט

אויפצוכאפען די לייכטעסטע שאטירונגען פון א פארהעלטנים אוו זיי צו פאראייביגען. אין זיין ערשטער פּאעזיע האָט חיינע ארויס־געבראכט דעם יוגענדליכען שווערען טראָגען פון לעבן. איצט איז ער געקומען צו דער לעבהאבעריי פון לעבן. אויב מען זאָל אזוינס אויפנעמען צו ניט, דאָס וועגדט זיך אן דער גייסטיגער אויפנעלייגטקייט פון לעזער.

אוו עס האָט געדארפט געשען, אז אָט דער מענש, וועלכער האָט געשיינט צו האָבען איבערגעקומען די צייט פון צושטערענדער ליידנשאפט, זאָל ווידער אריינגעריסען וועלן אין אזא ווירבל פון ווילדער לעבעסלוסט, ווי דאָס האָט מיט איהם נאָך קיינמאָל ניט פאסירט. אין אָקטאָבער 1834 האָט ער זיך באקענט מיט א שענן מיידל, א פארקויפערין אין א שוך־קראָם פון איהר מוהמען. זי האָט געהייסען קרעסענציע עזשעני מוראט, חיינע האָט זי שפּעטער גערופען מאטהילדע. זי איז געווארען זיין געליעבטע. זי איז דאמאָלס ניינצעהן יאָהר אלט געווען, און זי האָט געגאלטען פאר אן אונגעוצליכער טאָכטער פון א פארנעהמען הערר, וועלכער האָט זיך וועגען איהר ניט געקימערט, געבוירען אין שטעדטעלע ווינא, אין דעפּארטמענט פון סענא און מארנע. מען באשרייבט איהר אלס פאלקאָמענע שענהייט. פערהילטע שמייכלענדע אויגען אין א קלאָרען פּנים, מיט חן־גריבעלעך, קאשטאָנען־ברוינע האָר טיעף אין שטערן אריין, בלאנקע צייהנער, דאָס מויל אביסעלע צו שטארק. קיינמאָל איז חיינע ניט אזוי שכור געווען פון לעבן.

זייט אָקטאָבער, שרייבט ער צו א פרייגד, האָט קיין זאך פאר איהם קיין וויכטיגקייט ניט, וואָס האָט ניט קיין שייכות צו זיין לעבעסגעשיכטע. „איך פארנאכלעסיג אלץ זייט דעם, זעה קיינעם ניט, און וועז איך דערמאָהן זיך אן מיינע פרייגד, האָב איך העכסטענס פאר זיי א זיפץ... ראָזיגע כוואליעס ברויזען ארום מיר אזוי געוואלטיג, מיין געהירן איז אזוי פארטויבט פון וויילדעוועדע בלומען־ריחות, אז איך בין קוים אימשטאָנד פארנינפּטיג מיט אייך צו רעדען... לעזט דעם שיר השירים פון קעניג שלמה; איך מאך אייך אויפמערקזאם אויף דעם דאָזיגען מאן". ער, וועמעס, נערוועז פלעגען זיך אזוי חיות'ען אין ווארימער פרויען־פארע, איז איצט

פאלשטענדיג אונטעריאכט פון א פרוי — ביז צום פארלוסט פון יערע מענליכע ווירדע.

ער פרובט לויז ווערען. די באפריינדעטע פירסטין באט איהם אן איהר שלאם לא זשאנשער ביי סען־זשערמען וואו אויסצובאהאלטען זיך פון דער פרוי. און ווירקליך, דאָרט פיהלט ער זיך גוט. ער איז מונטער, געלאסען, פיהלט די לייכטע גליקזעליגקייט פון איינעם. וואם איז געגעזען געווארען. „איך גלויב מיין גייסט איז געלייטערט פון אט דעם גאנצען אבפאל: מיינע פערזען וועלען שעהנער ווערען, מיינע ביכער הארמאָנישער. איך וויים עס; איך פיהל אין דעם אויגענבליק עקעל צו אלץ, וואם איז אונזויבער און אונערעל, צו אלץ, וואם איז געמיין און פויל". (דעם צווייטען יולי פון יאהר 1835). אבער עס פארגעהען ניט קיין צוועלף וואכען, און עס פארוואלקענט זיך און שטורמט שוין ווידער. פון בולאן אויפ'ן ים, וואו ער האלט זיך נאך אלץ ווייט פון פאריז, שרייבט ער צו א פרייַנד איבער זיין אויפהאלט אין שלאם פון דער „שהנסטער, ערעלסטער און גייסטרייכסטער צווישען די ווייבער". אין וועלכער לייַדער ער איז אבער ניט פארליעבט: „איך בין פארשאלטען צו ליעבען נאר דאם נידרינסטע און נאר רישסטע.... באגרייפט איהר, ווי דאם מוז קוועלען א מענשען, וועלכער איז אליין זעהר שטאלץ און גייסטרייך?"

פארפאלען, ער קען ניט לויז ווערען. ער געהט צוריק קיין פאריז און ווייל צוערשט נעמען א וואוינונג אין ווערסייל: אבער שוין אין יאנואר דינגט ער אן אפארטמענט אין סיטע בערושער און נעמט מאטילדען צו זיך. ער לעבט מיט איהר אין פרייער הייראט און שטעלט איהר פאר פאר זיינע פרייַנד אלס מאדאם הייַנע. א שטיק צייט קען ער נאך אלץ ניט גלויבען, אז זייער פארהעלטנים זאל אנהאלטען לאנג. די ווילדקייט פון דער „טייערער פערזאן" שרעקט איהם, ער ליידט די ערניידריגענדסטע קוואלען פון אייפערזוכט, אבער אלץ פון דאם נייַ ווערט ער באצויבערט פון דער פרוי. דער טעארעטיקער פון סענסואליזם, פון לייכטער, לופטיגער נעלוסטיגקייט, דערקענט איצט פון אייגענער ערפאהרונג די טונקעלע וואקכאנאליע פון פלייש. און ער איז מודה מיט איראניע, אז

אויך די פּלאטאנישע לינבע האט זיך איהרע מעלות. וועז איז 1836. א קראנקער אויך נעלזוכט, איז ער פון דאקטאר נעשיקט נעווארעז קיין דרום פראנקרייך, אויך ערהאלונג, שרייבט ער פון דער טיע־פער מיעדקייט פון זיין נשמה ארוים א מערקווירדיגען בריעף צו זיין פריינדין דער פירסטין. די רעליגיעזע לעהרעז, וואס ער האט באקעמפט, ציהען איהם היימליך אן; זיינע מיינונגען זענען אין ווידערשפרוך מיט זיין געפיהל. ער דארשט נאך הארמאניע מיט זיך זעלבסט. ער האט זיך מיט רויזען באקראנצט אוז ער ווינשט זיך בעסער טראגען א דארענקראנץ. ער באגעהרט, דארשט נאכ'ן תענוג פון שמערץ, אין וואס ער זעהט די פארפיהרערישע קראפט פון קריסטענטום. מען שפירט, אז ער איז שוין ניט מעהר דער גענענ־דיענער, וועלכער האט זיך אזוי נערן גענאזט שטעלען לינבען דעם גרויסען גענענדיענער נעטהען. די גאטלאזע גענוסטיגקייט, וואס ער פרעדיגט, דריקט נאר אוים זיין וואונש, אבער ניט דעם טיע־פערן אמת פון זיין נאטור. גראד דאס ברענענדסטע איבערלעבע־ניש, וואס ער האט גענאכט מיט א פרוי, נעמט אראב דעם שלייער פון דעם טיעפסטען תוך זיינעם. אוז וואו גענטהע האט אין זיינע מיט לוסט ענטציקטע לינבעסטענ גשריבען זיינע „רוימישע עלענינען", פארפאסט היינע דאס „טאנהויזער־לינד". טאנהויזערס ענטזאגען זיך פון פרוי וועגוס איז גענפארבט מיט דער פארב אוז נעזעטיגט מיט דער זאפט פון זיין אייגענער ערפאהרונג. אין יענער ענטזאגונג גענינט די גענפהרליכסטע פסיכאלאגיע פון קריס־טענטום, דער גרויל פאר'ן פלייש אזעלכע וועדטער, וואס די פאעזיע פון דער ראמאנטיק, וואס ער האט באקעמפט, קען זייער גלייכען ניט ווייזען.

טאנהויזער קעהרט זיך צוריק אהיים, פרוי וועגוס קאכט איהם א זופ; אויך די לינבעס־נשיכטע פון פאעט באקומט א פילים־טערשען שלום. דאס צוזאמענלעבען מיט מאטהילדען וועדט איהם צו דערליידען. זי איז א זיסער שפיעלצייג, זי ווייס ניט פון איהר מאנס ארבייט, וואס דאס גענעלט איהם דוקא, ער שפאסט איבער איהר אונווייסענהייט אוז ניט איהר ארייז אויסצובילדען זיך אין א פאנסיאן פאר מיידלעך. זי פארשטעהט ניט צו פיהרען א הויז

און בריינגט איהם אויס דאָס געלד אויף פוץ און פארגניגען: און ער הערט קיינמאָל ניט אויף אייפערזיכטיג צו זיין. ער איבערשרייבט א לידער סעריע, וואָס ער ווידמעט איהר, מיט דעם נאָמען פון דער שעהנער קוועלערין פון מאלירם מיזאנטראָפ און איז יעדען פריה־מארגען פון דאָס ניי ענטציקט, ווען זי זעצט זיך מיט איהם צו פריהשטיק. ער דאגה'ט וועגען איהר שיקזאל, טאָמער שטארבט ער פריהער פון איהר, און אויפ'ן קראנקען־בעט האָט ער, אין א מערקווירדיג־איינפאכען טאָן, מיט א ליכטען שמייכעל איבער זיך גופא, פאר איהר תפילה געטהאָן.

בעת היינע האָט נאָך געשטעקט אין זיינע לעצטע־קוואלען, האָט דאָס עפענטליכע לעבען ווידער איהם א שלעפ געטאָן צו זיך. אין נאָוועמבער 1835 האָט ער אין קורארט בולאָן באקומען די ערשטע ידיעה פון היינריך לויבע וועגען די אטאקעס פון רעדאקטאָר פון „שטוטנארטער מארגענבלאט", וואלפגאנג מענצעל, אויף די איננערע ליטעראטור. די רעפרעזענטאנטען פון דער דאָזיגער ליטעראטור, וואָס איז געגאנגען אונטער'ן נאָמען „דאָס יונגע דייטשלאנד", צו וועלכען א באלדיגער רעגירונגס באשלוס האָט געגעבען אן אפיציעלע סאנקציע, איהרע רעפרעזענטאנטען זענען נעווען פריהער פון אלעמען היינע, קארל גוצקאָוו, היינריך לויבע, לודאלף ווינבארג און טעאָדאָר מונדט. זיי האָבען קיין אויסגעמאכטען פראגראם ניט געהאט, זיי האָבען אָבער זיך איינגעשטעלט אין זייערע שריפטען פאר מאראלע און רעליגיעזע עמאנסיפאציאָן. גוצקאָוו, ווי אויך היינע, זענען מיט מענצעלען באפרייַנדעט נעווען: מענצעל האָט אפילו צוגעזויגען גוצקאָוו'ן צו מיטארבייטערשאפט אין זיין מארגענבלאָט. אָבער אזוי שנעל ווי גוצקאָוו האָט זיך גענומען בעטייליגען אין „פעניקס", א ליטעראטור בלאט, וואָס איז ערשינען אין פראנקפורט אם מיין, האָט מענצעל נעגומען ווערן פייַנדליך צו איהם. און וועז צולעצט, זיינ פריהערדיגער מיטארבייטער צוואמען מיט וויענבארגע'ן האָבען אנאנסירט א נייע אויסגאבע „די דייטשע רעוויו", וואָס האָט געואלט דינען אלס ארגאן פון דער נייער גייסטיגער באוועגונג. איז מענצעל אזוי אויפגערייצט געוואָרען פון דער קאָנקורענץ־אונטערנעהמונג, אז ער איז ארויס־

געטראטען אין אפענעם געגענזאץ צו דער יונגער גרופע שריפט־שטעלער, האט געווארפען א חשד אויף זייערע אנשויאונגען באצייכנענדיג זיי אלס געפאהר פאר'ן פאטערלאנד, וואס זיי קלייבען זיך אויסצולייפערן צו די פראנצויזען און די אידען, און געצויגען די אויפמערקזאמקייט פון דער רעגיערונג צו דער גאנצער אנגעלעגנהייט. און די רעגירונג האט זיך ניט געלאזט בעטען. דער בונדעסטאג האט זיך געמומען צו דער זאך, און אויף זיין זיצונג פון 11־טען דעצעמבער 1835 איז באשלאסען געווארען צו שטערען דעם ביכער דרוק פון „יונגען דייטשלאנד" מיט אלע שטראפען און פאלייצייגעזעצען פון די בונדעסשטאאטען.

היינע איז געווארנט געווארן צו דער פראקטיק פון צענזור און פון אנפאנג האט איהם דער בעשלום וועניג וואס באאונרוהיגט. ער האט זיך געווענדעט צו דער בונדעס־פארזאמלונג מיט א העפליכער ערקלערונג, אין וועלכער ער ווייזט אבער ניט ארויס די מינדסטע חרטה אויף דאס פון איהם געשריבענע. דערווייל האט דער פארבאט געמומען זיך שלעכט אברופען אויף זיינע פינאנצען. ער האט צונויפגעשטעלט א „שטילען", בכיון אונפאליטישען בוך פון די „פלארענטישע נעכט" און די „עלעמענטאר נייסטער". אבער וועז עם האט זיך ארויסגעשטעלט. אז דאס דאזיגע בוך וועט ווירקליך אונטערווארפען ווערן די פרייסישע צענזור־בעהערדען, האט ער פון ארויסגעבער קאמפע אבגעפאדערט צוריק דעם מאנוסקריפט. ערשט אין 1835 איז עס אבגעדרוקט געווארען אלס דריטער באנד פון „סאלאן". זיין גאנצע ערביטערונג האט ער אויסגעפאסען אין א ספעציעלער פארערדע צום בוך, וואס האט צוגעגאנגעלט דעם מסור מענצעל צום שאנד־קלאץ. אבער ערשט אלס באזונדערער אבדרוק, אונטער'ן טיטעל: „איבער א מסור", האט זי באקומען די ערלויבעניש פון א ניט שטרענגען צענזאר. איהר צווועק, מענצלען ארויסצופאדערן אין א פאלעמיק, האט זי ניט דערגרייכט.

דער פינאנציעלער שאדען, וואס דער דעקרעט פון דער בונדעס־רעגירונג האט איהם פארשאפט, איז אין יענעם אויגענבליק נעווען פאר היינען דארום באזונדערס פיינליך, ווייל ער האט, ווי

ער האָט דערצעהלט, ערב נעווען פאר א פריינד א חוב פון 20 טויזענד פראנק און האָט עס איצט געדארפט גוטמאכען. די געלזוכט ווידער האָט איהם נעשטערט אין דער ארבייט און מיט זיין פעטער האָט ער זיך נעהאט צואווערטעלט און קיין אויסערגעווענהנליכע אונטערשטיצונג האָט ער פון איהם ניט נעקענט ערווארטען. אָט אין יענער נויטצייט האָט ער נעשלאָסען מיט קאמפע'ן א קאנטראקט, וואָס האָט אריינגעבראכט 20 טויזענד פראנק. קאמפע האָט פאר א צייט פון 11 יאָהר באקומען דאָס רעכט ארויסצוגעבען הייגעס נעזאמעלטע שריפטען. דאָס געלד איז גלייך אוועק אויף צו דעקען דעם חוב. ארום דערזעלבער צייט האָט הייגע אין בערגעלעבט א שרעק: אן אויגען־קראנקהייט האָט איהם שיער ניט בלינד געמאכט אין מיטען פון אן אנגעשטרענגטער ארבייט. דאָמאָלס איז עס געווען, וועז דורך דער פארמיטלערשאפט פון דער פירסטין בעלדזשיאזא און מיניע איז איהם באוויליגט געוואָרען א יעהרליכע פענסיע פון 4,800 פראנק פון א נעהייטען פאנד פון דער פראנצויזישער רעגירונג. די פענסיע איז איהם געצאָהלט גע־וואָרען ביז צום אויסברוך פון דער פעברואר־רעוואָלוציאָן. מען דארף אין דער פענסיע ניט זעהן עפּעס פארדעכטיגעס. הייגע אליין האָט די זאך אנגערופען בייס ריכטיגען נאמען. דאָס איז געווען ניט מעהר, ווי א „נדבה וואָס די פראנצויזישע רעגירונג האָט נעגעכען צו די פיעלע טויזענדער פרעמדע, וועלכע דורך א צו היציגען אייגשטעלען זיך פאר דער רעוואָלוציאָן אין זייער היימאט האָבען זיך מעהר אדער וועניגער גלאָרריך קאָמפראָמעטירט". דער וווייכערער טאָן, וואָס לאָזט זיך מערקען אין זיינע נעקסטע פובליקאציאנען ווענען פראנצויזישער פאליטיק, ערקלערט זיך נענוג מיט דער עגדערונג, וואָס איז פארגעקומען אין זיינע פאליטישע איבערצייגונגען נאך פון פריהער.

ניט איינגעגעבען אבער האָט זיך איהם א פלאָן, וואָס האָט איהם באשעפטיגט ביז צו מערץ פון 1838 און וואָס האָט געזאלט באדייטענד פארבעסערען זיין פינאנציעלע לאגע: די גרינדונג פון א גרויסער דייטשער צייטונג אין פאריז. די אונטערנעהמונג איז שוין מאטעריעל געווען געזיכערט פון זיינע פרייגד, הייגע

האט געזאלט ווערן שעף־רעדאקטאר מיט א מאנאטליכען געהאלט פון 1000 פראנק. די פראגע איז נור געווען, צו די פרייסישע רעגירונג וועט די צייטונג דורכלאזען. און וועגען דעם האט היינע זיך געדארפט איינוועגדן פאר דעם דאזיגען פראיעקט ביי דער גע־הערינער מאכט. אין זיינע בריף צו ווארנהאגען ערקלערט זיך היינע ענטשידען פאר'ן מאנארכיסטישען פרינציפ, און אויך איז אנדערע באציהונגען האט ער אויסגעדריקט זיין פאלקאמענע איבער־איינשטימונג מיט דער פרייסישער רעגירונג. אבער די פרייסישע רעגירונג האט דעם פארפאסער פון די „רייזע־בילדער" ניט גע־וואלט געבען די פארלאנגטע קאנצעסיע, און מען האט דעם פלאן גענאזט פאלען.

ארום דיזע‌לבע צייט האט זיך היינע פארווויקעלט אין צוויי ליטעראריש שטרייטען, וואס באווייזען אלענפאלס ווי פרעמד זיין פערזענליכקייט איז נעווען דער קלייזעלגייסט. דער ער־שטער, אונשולדינערער שטרייט איז נעווען מיט דער „שוואבישער דיכטער שוהלע". די שוואבישע דיכטער, גוסטאוו שוואב, יוסטינוס קערנער, קארל מייער, גוסטאוו פפיצער האט היינע אנגעטראטען אין זיין „ראמאנטישער שולע", וואו ער האט אויך א מילדען אופן אויסגעשפראכען א טויט־אורטייל איבער אוהלאנדען. זיי האבען זיך נעפיהלט ווי מען וואלט זיי אבגעלייקענט זייער פאעטישע עקזיסטענץ. דערפאר, וועז שוואב צוזאמען מיט שאמיסא האבען נעזאלט ארויסגעבען א „מוזענאלמאנאך" און שאמיסא איז באי־שטאנען דאריף, אז היינעס פארטרעט זאל עפענען דעם אלמאנאך. איז שוואב אוים פראטעסט ארויסגעטראטען פון דער רעדאקציע און נאך צונערעדט זיינע שוואבישע פרייזנד ניט צו געבען גאר־נישט פון זייער פען. דאס איז דערנאנגען צו היינעז. **און איז זיין** „טאנהויזער", וואס איז ערשינען אין דריטען באנד פון „סאלאן", אבער הויפטזעכליך איז זיין פאמפלעט נענען מענצעל'ן, האט ער זיך מיט זיי אבנערעכענט אויף א גרויסארטיגען שטיינער. **איצט** האבען זיך די שוואבען צולאזען, באזונדערס בריילטליך, גוסטאוו פפיצער, וועלכער האט אין ערשטען באנד פון דער „דייטשער פיערמעליאהרשריפט" פארעפענטליכט אן ארטיקעל **איבער**

„היינעם שריפטען און טענדענץ". היינע האט געענטפערט מיט א „שוואבענשפיגעל", וואו ער באהאנדעלט זיינע פאעטישע געגנער פון אויבען אראב, מיט פרעהליך בייזער גרינגשעצונג.

גלייכצייטיג איז געקומען צו אנגעשטרענגטע באציהונגען צווישען איהם און „יונגען דייטשלאנד". גוצקאוו האט אין 1837 איבערגענומען די רעדאקציאן פון „טעלעגראף". האט נעוואונען קאמפע'ן אלם ארויסגעבער און זיך איבערגעקליבען קיין האמבורג. מיט א יאהר פריהער האט ער זיך עפעטליך אייננעשטעלט פאר היינען, וועלכער האט זיך דאמאלם געפונען אין א גלד נויט. היינע ווידער פון זיין זיים, האט נאסטפרייגדליך נעעפענט זיין הויז אין פאריז פאר גוצקאוו'ס פרייגד וויעל און בוירמאן, וועלכע זענען נעקומען צו איהם רעקאמענדירט פון גוצקאוו'ען. צוריקגעקעהרט קיין דייטשלאנד, האבען זיי ביידע פארעפענטליכט צו ארטיקלען. באלידיגענדע פאר היינע'ן — וויעל דערצו נאך אין גוצקאוו'ס „טעלעגראף". אין 1838 האט גוצקאוו ערפאהרען, אז היינע קלייבט זיך ארויסצונעבען א צווייטען טייל פון זיין „בוך דער ליעדער". ער האט שוין דעם מאנוסקריפט אפילו נעזעהן ביי קאמפען. עם האט נעדארפט איינשליסען אויך די „פאריזער פרויען־בילדער". וואס דער „סאלאן" האט שוין נעהאט געבראכט. גוצקאוו, וועלכער איז מיט א פאר יאהר פריהער אלייז ארעסטירט געוואָרען פון די מאראל־וועכטער פאר זיין ראמאן „וואללי", האט דערווייל חתונה נעהאט און נעמאכט ענערגישע אנשטרייגונגען אויפצונומען צו ווערן אין דער הויכער נעזעלשאפט. ער האט אפילו קיינמאל זיך ניט אבגעזאגט פון צענטראלען נעדאנק פון זיין יוגענדליכען פראנ־ראם, אבער מענצעלם מסירות האבען איהם „געבראכט צו זיך". ער האט זיך אנטפלעקט אלם עהרגייציגער קאריעריסט, וועלכער זוכט זיך איינצוקויפען אין יחוס, און אלם אזעלכער האט ער ג־פונען פאר נויטיג צו שאנעווען די נעפיהלען פון די דייטשע פא־מיליען־פאטער'ס. און ער האט זיך ערלויבט צו שרייבען א בריעף צו היינען, וואו ער גיט איהם צו פארשטעהן, אז עם האנדעלט זיך וועגען א קריטישען מאמענט פאר'ן דיכטערם רוהם, אז עם איז א סקאנדאל ארויסצוגעבען ליעדער, וואס זענען געווידמענט פאר־

שידענע פאריזער בולוואר־שעהנהייטען, צו „ערפרעהען די הערצער פון די גאלאנטעריי משרתים", און אז היינעס טעאָרעטישע אנשויאונגען איבער פאָעזיע זענען קענטיג ניט אין אַרדנונג, און ער וואָלט איהם דאָס געפֿלאנעוועטע בוך ניט צו פובליקירען. היינע האָט געענטפערט זעהר קלוג, מיט איבערלייגטער העפֿליכקייט: נאָך קיינמאל האָט היינע אזוי ענטשידען ניט באטאָנט דעם ריין ארטיסטישען שטאנדפונקט: „יענע" לידער קענען נור געפֿעלען פאר נעמע גייסטער; נאָר אזעלכע קענען געפינען גייסטרייכען פארגענגען אין א קינסטלערישער באהאנדלונג פון זינדיגען אַרער צו נאָטירליכען שטאָף" (23־טען אויגוסט 1838). דאָך האָט ער פון אַנפאנג געפאלגט און האָט אבגעשטעלט די פארעפענטליכונג פון דער לידער זאמלונג. דעם נאכוואָרט, וואָס ער האָט שוין געהאט פארטיג, איז עס געווען יענער „שוואבען שפיגעל" און האָט עס אפילו איבערגענעבען גוצקאָוו'ן פאר זיין „יאהר־בוך פון לִיטעראטור". דאָס איז ערשינען, אבער פארקריפּעלט דורך קאמפּע'ן און גוצקאָוו'ן. דער „טעלעגראף" האָט זיך אבגערופען פיינדליך. היינעס ענטפער איז געווען אן אפענער בריף. בעטיטעלט: „שריפטשטעלערישע צרות", וואו ער באגעהט זיך זעהר ניט פאָרזיכטיג מיט קאמפּראָמיטירענדע פאר קאמפּע'ן בריף, וואָרפט די הויפּטשולד פאר דער פארקריפּלונג אויף וויעל'ען און פארדעכטיגט הינטער דער גאנצער געשיכטע די אינטריגען פון א געוויסער ליטעראריישער חברותא. א פארענטפערונג, וואָס וויעל האָט אריינגענעבען איז דער „צייטונג פאר דער עלענאנטער וועלט", האָט היינע באגלייט אין זעלבען נומער מיט א פאראדיע. גוצקאָוו פון זיין זייט האָט געגעבען לאנגע ערקלערונגען אין „טעלעגראף" (1839).

דערווייל האָט היינע צוגעגרייט א בוך פון טיפער פערזענליכער באדייטונג, דאָס איז דאָס „בערנע־בוך", וואָס איז ארויסגעקומען אין 1840 און וואָס האָט פאראייביגט זיין רים מיט גוצקאָוו'ן. דאָס בוך טרעפט בערנעס פערזאָן בלויז אין אייניגע שטעלען, און מען מוז צוגעבען אויף א זעהר העפֿליכען אופן. היינע פאסט גיכער אויף בערנען אלס טיפ: דער טיפ פון רעפובליקאנער, פון נזיר — פונקט דער היפוך פון היינעס באליעבטען מענשען־טיפ.

נזירים זענען פאר איהם אידען און קריסטען אין זייער געגענזאץ צו די העלענען. א נזיר איז א מענש מיט אספעטישע אינסטינקטען, מיט האס צו פארבילדלעכונג, מיט א קרענקליכען חשק אלעס צו פארגייסטיגען; העלעניש איז דאס מונטערע, שטאלץ־זיך אויפלע־בענדע, רעאליסטישע מענשען־קינד. נזיריש איז דער מאראלישער געמיט פון רעפובליקאנער, מיט זיין שטייפען פאטהאס, זיין פיינד־ליכקייט צו אויסנאהמען, זיך ארויסהייבענדע יחידים, צו קולטור־נלאנץ. דאס בוך שטעלט פעסט הייגעס האלטונג געגען די רעפוב־ליקאנער, פארענטפערט איהם נעגען דעם פארוואורף אין צווייזיי־טינקייט, אין פערראט געגען אידעאל, — א באשולדיגונג וואס די פאריזער ראדיקאלען האבען אויפגעהויבען געגען איהם. אוך עס איז א שטיק ווירטואוזיטעט אין דעם, צו ארגנשירען דעם „בערנע־בוך" אזוי, אז זיין צווייטער טייל זאלען זיין די טאגעביכער, וואס הייגע האט נעפיהרט אויפ'ן אינזעל העלנאלאנד אין 1830. יענע טאגעביכער שפיגלען אב, ווי ער לעזט, פאנטאזירט אין פארבען. לעבט זיך מעשה עושר אין גייסט. אהן ווייטערע ערקלערונגען לייכט איין, אז דא שפילט פאר אייך א קינסטלער־זשעניע, וואס וועט זיך קיינמאל ניט איינשפארען אין א פארטיי־פראגראם. מיט דעם מיטרויאישען נדלות פון א פארפיינערטען מענשען קוקט ער אראב אויף די „נעזינונגס־מענשען", מיט זייער הילוך פון פאר־דעכטיגער זויבערקייט. עס איז דאס איבערנעמען זיך פון א זשעניע, וואס בארט זיך אין לוקסוס און שהנקייט; גאוה'דיג ווייכט ער פון די פאנאטישע וועלט־איבער־קעהרער, וואס ווילען פארארימען דאס לעבען מיט זייערע צו גוטע כונות. און מיט דעם נעפיהל פון א שאף־שפילער, וואס מאכט זעהר א פיינעם צוג, רוקט ער אריין אין פאמפלעט יענע שטעלע פון בערנעס „פארי־זער בריף", וואס איז איהם נעווידמעט: אי ער מאכט דעם אנ־שטעל פון אונפארטייאישקייט; ער לאזט דעם נעגנער קומען צום וואר ט! — אי ער האט א נעהיימע הנאה דערפון, וואס איצט קען שוין קיינער ניט לייקענען זיין רעכט צו באטראכטען זיך אלס קינסטלער און נאר אלס קינסטער.

ווי עס איז נעווען צו ערווארטען, האט דאס בוך אויפנעבראכט

דעם דייטשען ליבעראליזם. גוצקאוו, וועלכער האט אקאדשט געהאט אנגעשריבען א ביאגראפיע פון בערנעז, האט צו איהר צוגעגעבען א פארערדע, פול מיט זידלעריין אויף היינע'ן. צוליעב דעם שמוציגען אופן, ווי אזוי דער נאמען פון בערנעם פריינדין זשאנעטע וואהל איז פון היינען אריינגעצויגען געווארען אין דער פאלעמיק, האט איהר מאן, אייגער סאלאמאן שטרוים פון פראנקפורט, זיך דערפיהלט שטארק געטראפען. ער קומט קיין פאריז און לאזט פארשפרייטען אין דער פרעסע א קלאנג, אז ער האט היינען אין מיטען נאם אויסגעפאטשט. היינע האט גראד דאמאלס פארבראכט אין קורארט קאטארעט אין די פירענעז, וואו ער האט געזאמעלט די פארבען פאר זיין „אטטא טראל". ער פאדערט ארוים דעם העררן שטרוים אויף א דועל; דער דועל — אויף פיסטאלעטען — קומט פאר דעם 7-טען סעפטעמבער 1841 אין סען-זשערמאן און היינע ווערט לייכט פארוואונדעט אין שין-בויז. ערב דעם טאג פון דועל לאזט ער זיין היראט מיט מאטילדען פארקירכליכען, כדי זי זאל ניט דארפען ליידען קיין שאדען אין פאל ער קומט ניט ארוים קיין לעבעדיגער. די קירכע, אייגער זי ניט איהר הסכמה צו דער צערעמאניע, נעמט אוים א תנאי, אז די קינדער, וואם וועלען געבוירען ווערן אין דער היראטה, זאלען ערצויגען ווערן אין קאטוליזישען גלויבען. היינע נעמט אן דעם תנאי מיט א לייכטען הארצען, ווייל ער איז זיכער, אז קיין קינדער האט ער ניט צו ערווארטען. זייט דעם הויבט זיך אן א סדרה פארלויסדונגען אין דער פרעסע אויף זיין פריוואט לעבען, וואם וויל גארניט אויפהערען און וואם שטאמט פון יענעם פראנקפורטער קרייז: „זייט דעם קלעבט א פאטאלער ריח צו מיין לארבער-קראנץ, א ריח, וואם איך קען פון אויהם ניט פטור ווערן! א שאד דעם שהנעם, שהנעם קראנץ!" — באדויערט ער, מיינעגדיג יענע אפערע.

דער לארעם, וואם דער בערנע בוך האט ארויסגערופען, האט פארדוקט אין שאטען היינעס א צווייטע לימעראישע פארעפענטליכונג פון יענעם יאהר. פאר'ן פערטען לעצטען באנד פון „סאלאן" האט ער צונויפגענומען דאם, וואם דער האמבורגער פייער פון 1833 האט איבערגעלאזען פון זיין פריהעריגען ראמאן. דער „ראבי

פון באכעראף" (די דריי קאפיטלען האבען אויך געהאט לעכער וואס ער האט געדארפט אויספילען) און, אויסער ליעדער, נאך בריף איבער'ן פראנצויזישען טעאטער, וואס ער האט געשריבען אין 1837 פאר אויגוסט לעוואלד. די בריף בלייבען ניט שטעהן ביים טעאטער־שפיעל אליין, נור זיי פארטיפען זיך אין די מארא־לישע צושטענדע, אין די זיטען, וואו די פיעסען וואלצען.

פון יאהר 1840 האט היינע ווידער געשריבען קארעספאנדענ־צען פאר דער „אויגסבורגער אלגעמיינער צייטונג": דאס זענען די ארטיקלען, וואס זענען שפעטער, באטיטלט „לוטעציא", אריין אין די „פערמישטע שריפטען". זיי פארנעמען זיך מיט יענער פעריאדע פון פראנצויזישען בירגער־קעניגטום, וועז מענער, ווי טיער, גוזא, זענען געזעסען אין מיניסטארען־קאבינעט אוז דער פארלאמענט האט ענטשידען געקעמפט מיט'ן אויטאקראטישען איבערמוט פון לואי פיליפ. אבער ניט דער קעניג אוז ניט דער פארלאמענט זענען געווען די רעגירונג: די אייגענטליכע מאכט איז געלעגען אין די הענד פון קאפיטאל, פון די בורזשואזיע, אוז די האט זיך שוין געקלעמט מיט דער מורא פאר דעם זיעג פון די סא־ציאליסטישע אוז קאמוניסטישע טעאריען. שפעטער, צוריקבליקענ־דיג אין יענער עפאכע, האט היינע באצייכענט אלס דעם אייגענטלי־כען העלד פון זיין בוך די סאציאלע באוועגונג וואס האט דירעקט גע־פיהרט צו דער רעוואלוציע פון 1848.

זייט היינע געפינט זיך אין פאריז, לאזט זיך מערקען ווי עס וואקסט דער געגנזאץ צווישען היינען אוז די רעפובליקאנער. יענע אונטערווארפען אלע אונזערע רעפארם־פראבלעמען דער פאליטי־שער פראבלעם, זעהען די הויפטרעטונג אין א רעגירונג איבערקערע־נישן. היינע איז הויפטזעכטליך פאראינטערעסירט אין געזעלשאפט־ליכע אוז מארקישע פראגען, איז אבער גלייכגילטיג צו דער פארם פון דער רעגירונג. איצט געפינט ער, אז זיינע „פראנצויזישע צושטענדע" האבען זיך צו ציטעריג געהאלטען ביי די ברעגען פון די געשעהענישען. ער איז זיך באוואוסט איצט, אז קוקענדיג אויף די געשעהענישען פון דער וויטען, האט ער א פרייערן בליק. ער באגנוגענט זיך ניט מיט דעם, וואס קומט פאר אין פאדערגרונד

פון פארלאמענט: זיין בליק ווילל איצט אריינדרינגען אין דער טיפּ פון עפענטליכען לעבען. ניט אין באנאפארטיזם, וואם האט דאמאלס זיך געזומען ריהרען און באוועגען, זעהט ער די געפאהר פאר דער באשטעהענדער ארדנונג: די געפאהר דראהט פון יענעם גרויסען אונבאקאנטען, אויף וועמען זיין בליק שטעלט זיך אב מיט ענטציקען און גרויל — די מאסען רוקען זיך. אין 1840 האט ער זיי נאך גערופען די רעפובליקאנער, זייט 1841 וויים ער, אז די רעגירונגם פארם איז פאר זיי ניט דער עיקר; דאם זיינען די פארוואהרלאזטע. נאר נישט ירש'ענדע, אונטערשטע שיכטען, ביי וועלכע עס האט עפּים נעזומען אירען אין דער נשמה. עס האנדעלט זיך וועגען ברויט. דאם זענען די קאמוניסטען. ער פיהלט די אונפארמיידליך קומענדע רעוואלוציאן פון דער צייט. די סען־סימאניסטישע סעקטע, וועלכע איז אויך ארויסגעגאנגען פון דער מאטערילער פראגע, אבער דאך מיט א ציל פאר עטוואס העכערעם, וועט פארשלונגען ווערען פון אט דעם נעוואלטיגען מאסען־קאמוניזם, וואס זיין הויפט פּאדערונג איז ברויט. היינען שרעקט דאם הארץ, אז אין דעם גייסטלאזען גלייכהייטס טומל וועט צושטערט ווערען אלץ, וואס איז שהען און ערהאבען. דעם קינסטלער פארדריקט דאם הארץ פאר אזא צוקונפט און ווען איצט, נאכ'ן פאל פון טיער, פארהאלט ער זיך אלץ פרייגדיגער צו גיזא'ס קאבינעט, איז עס דערפאר, ווייל גיזא'ס קלוגע פארמיטלער־פאליטיק קען דעם אויסברוך אלץ וווייטער פארציהען. שפעטער, ווען עס איז באקאנט געווארען, אז ער האט נעצווינגען אן אונטערשטיצונג פון א פראנצויזישען שטאטס־פאנד, האט מען איהם פארגעווארפען, אז ער האט זיך דערמיט פארפליכטעט צו א פארזיכטיגען שווייגען. ניט אמת, זיין נאנצער גראנקען־נאנג פון יענער צייט איז ערב, אז ווען ער האט נעמומען דעם צד פון דער רעגירונג, איז עס געווען אוים איבערצייגונג. ווי ווייט די דאנקבארקייט האט אונבאוואוסט פאר איהם גופא ווייכער נעמאכט זיין טאן, לאזט זיך ניט באשטימען. ער האט נאך קריטיקירט ווי פריהער, און שפעטער האט ער מיט א פרייען מוט ארומגערעדט גיזא'ס סיסטעם פון קאנפּציאן, צוליעב וואס אפשר ער איז געצוואונגען געווארען אבצושטעלען זיינע קארעספּאנדענצען. זייט 1843 שרייבט

ער נאר אונפאלִיטישע באריכטען.

ווי שוין געזאגט, האט היינע זיין נייעם בוך געשטעלט העבער פון די „פראנצוויזישע צושטענדע" פון 1831. דא איז ער ניט קיין פאלִיטישער שרייב־געציַיג, ער קוקט זיך צו צו דער סאציאלער ענ־דערונג, אלס פסיכאלאג, פיזיאנאמיסט, אימפרעסיאניסט; דאס נאנצע ברייטע לעבען ציהט ער אריין אין זיין בעאבאכטונגס־קרייז. ער איז א קינסטלער, וועמעס שטאף איז געווארען דאס עפענטליכע לעבען; ער איז ניט יוצא מיט נאטירען, ער בעארבייט די ווירקליכקייט אין א בילד, ארדענט עס אין זיך. זיין שפראך געווינט יענע דורכדרינגענדע קראפט, וואס ווייזט אויף זיין פאלקאמענער הערשאפט איבער'ן געגענשטאנד. עס ווערט קלאר, אז זיין פאלִיטישע גלִיכגילטיקייט ווארצעלט אין זיין קינסטלע־רישען נעמיט. ער קען בשום אופן ניט אויפטרעטען אלס פאלִיטי־שער פארטיי־מאן, מיט אן אבסאלוטען אורטיל אין מויל, ער קען נאר רעדען און האנדלען לויט דעם פולען געפיהל פון זיין אינדי־ווידועלע נאטור.

היינע האט זיך נעפיהלט אין פאריז, בכלל נערעדט, ניט שלעכט. זיין נעזונד איז געווען בעסער ווי ווען עס איז; זיין גוטער אוים־זעהן האט זיך נעווארפען אין די אויגען. גריל־פארצער האט אזהם נעפונען אלס א „חיבשען, רונדען יונגענמאן". נאר אן אויגענווע־טאג, וואס האט איהם אין 1837 שיער ניט נעבראכט צו פולער בלינדקייט, האט איהם נעשראקען פון צייט צו צייט. איינמאל אויף א לייכטער פאראליז פון די נעזיכטס־מוסקולען, וואס איז אבער באלד פאריבער; שפעטער האט די לינקע באק פארלארען איהר עמפפינדליכקייט, וואס דאס איז שוין געווארען כראניש.

מען האט אונטערנעלאכט איבער היינעס קלאנען זיך אויף זיין פרייוויליגען נע ונד. אבער ניט נאנץ מיט רעכט. ריכטיג, ער האט נעלעבט אין דער נלענצענדסטער נעזעלשאפט, האט נעהאט רייכען פארקעהר, אבער דאך פאר אלעמען איז ער נעבליבען א נייסטרייכער פרעמדער, מיט וועמען מען פארבריינגט. ער האט קיין פרוינד ניט נעהאט, פאר וועמען ער זאל זיך קענען ארויסגע־בען אזוי ווי ער איז. ער האט נעקאנט דאס לעבען פון דער באהעמע,

פון די גריזעטען אוז פון אריסטאקראטישען סאלאן: אבער וואס לינט צווישען, דאס פרעטענזיעזלאזע פאמיליען־לעבען איז איהם ניט צוגענגליך געווען. אוז אין גרונד גענומען האט איהם דאס הארץ יא געקלעפט צו פאמיליען לעבען. נאך מעהר, א פאריזער אפאריזם פון איהם דריקט זיך אוים: „מיין גייסט פיהלט זיך אין פראנקרייך ווי אין גלות, ווי פארטריבען אין א פרעמדער שפראך". ער. וועלכער האט געפיהלט אוז געטראכט אין ד י לייכטסטע ניואנסען פון דער דייטשער שפראך, פאר וועמען דייטש איז געווען מעהר פאטערלאנד ווי דייטשלאנד, ער איז געצוואונגען שטענדיג צו רעדען פראנצויזיש: פיעלייכט איז דאס געווען דער שווערסטער טייל פון זיין פרייוויליגען גלות. אוז עפים א וואונדערליך געפיהל האלט איהם אב, דעם דיכטער פון דער דייטשער שפראך, צו קריגען בירגער־רעכט אין פראנקרייך, וואס וואלט פאר איהם פערזענליך געווען צום גוטען.

פון אנפאנג האט ער געהאט שטונדען פון ביינקשאפט נאך דייטשער לאנדשאפט, נאך דייטשע מענשען, הויפזעכטליך נאך דער מוטער. אוז פון צייט צו צייט פלעגט די היימאט איהם דערמאהנען וועגען זיך מיט שמערצליכע בשורות. אין 1832 זענען געשטארבען לודוויג ראבערט אוז פרידעריקע, מיט א יאהר שפעטער ראחיל. אין 1840 איז געשטארבען קארל אימערמאן: „איך האב די גאנצע נאכט געווויינט". אין מאי 1842 איז צו איהם דערגאנגען די נייעם וועגען גרויסען האמבורגער פייער, וואס האט פארניכטעט א גאנצען טייל פון שטאדט. היינע האט געשריבען וועגען דעם א פאר געפיהלפולע שורות אין דער „אלגעמיינער צייטונג". עס האט איהם אנגענומען א פארלאנג ווידער צו זעהן זיין מוטער אוז שוועסטער. אויך האט ער געהאט א כונה דערבייי צו שליסען מיט קאמפע'ן א נייעם קאנטראקט, וואס זאל פארזיכערן מאטילדאן נאך זיין טויט, אוז אין אקטאבער 1843 האט ער אבגעריזט קיין האמבורג, איבער בריסעל אוז ברעמען (דער אייזנבאנ דורך פרייסען איז איהם געווען פארווערט). ער האט אלעמען, אויסערן פעטער וועלכער איז געלעגען צו בעט, געפונען אין גוטען געזונד. מיט די קרובים האט ער זיך פארטראגען אויך דאס בעסטע, אזוי דאס ער

האָט פארבראכט גליקליכע טעג מיט זיין מוטער און שוועסטער. מיט קאמפע'ן האָט ער געשלאָסען א נייעם קאנטראקט, לויט וועלכען יענער האָט באקומען דאָס ארויסגעבער־רעכט אויף אלע זיינע שריפטען אויף אן אונבאגרענצטע צייט און דערפאר האָט ער זיך פארפליכטעט פון יאָהר 1848 אן אויסצוצאָהלען דעם דיכטער א יעהרליכע פענסיע פון 2400 פראנק און נאָך זיין טויט צו זיין פרוי.

איבער האנאָוער און קעלן האָט היינע זיך צוריקגעקעהרט קיין פאריז. און דא, פון די אייגדריקען פון זיין רייזע איבער דייטשלאנד און באזונדערס פון זיין צוריקרייזע, איז ביי איהם געבוירען געוואָרען א ווערק, א מין טאגעבוך אין פערזען: „דייטשלאנד, א ווינטער־מעשה'לע". — אין הערבסט פון נעקסטען יאָהר איז ער נאָך אמאָל נעפאָהרען קיין האמבורג, דאָס מאָל מיט מאטילדען. באלד אָבער האָט ער איהר אונטער א צארטען אויסרייד צוריקגעשיקט א היים: זי האָט זיך אין האמבורג געפיהלט זעהר ניט צו מוט, אויך די האמבורגער קרובים האָבען זיך זשענירט מיט איהר. היינע האָט איהר נאָרניט געלאָזט שפירען דערפון. ווי פאר־א־יאָהרען האָט ער איהר געשריבען ליידענשאפטליכע, נערוועזע, אונרוהיגע בריעף, ווי ער וואָלט קיין איין אויגענבליק ניט געקאָנט זיכער זיין מיט דער דאָזיגער באשעפענים. זיין אָבערייזע האָט זיך אלץ פארצויגען, ווייל עס האָט זיך ווידער אָבגערופען דער אלטער אויגען־וועהטאג.

דאמאָלס זענען ערשינען אין האמבורג זיינע „נייע געדיכטע". וואָס האָבען אריינגענומען דעם „נייעם פריהלינג", די פאריזער פרויען־בילדער, א צאָהל נייע ראמאָנצען און ציטליעדער און דאָס „ווינטערמערכען", ווי אויך דאָס ביז אָהער נאָך ניט פארענטליכע „אטטא טראָלל", א קליינע פערז־עפאָס. אין די ציטליעדער, ניט נאָר אין די, וואָס זענען אריין אין דער זאמלונג, נאָר אויך אין די, וואָס זענען אויסגענבליבען, איז „אטטא טראָלל", אין „ווינטערמערכען" רעכענט זיך היינע ווידער פונאנדער מיט'ן עפענטליכען לעבען פון טאג. די צושטענדע אין דער היימאט, ווי זיי האָבען זיך ענטוויקעלט זייט דעם יאָהר 1840, האָבען איהם דערצו אויפגעפאָדערט. וועז פרידריך ווילהעלם דער פערטער האָט

באשטיגען דעם פרייסישען טראָהן, האָט דער דייטשער ליבעראַ־
ליזם אויפגעהויבען די אויגען מיט האָפנונג, אום גלייך ענטוישט
צו ווערען. די רעאקציע און דער „פאטערליכער רעגירונגס־שוץ" איז
געווארען נאָך אונערטרעגליכער ווי פריהער. די אפאזיציע פון
איהר זייט איז געוואקסען און ביסלעכווייז ארומגעכאפט אלץ
ברייטערע שיכטען פון דער באפעלקערונג. זי האָט געפונען אויך
אויסדרוק אין דער ליטעראטור. פלוצלונג איז אויפגעקומען א
פאָליטישע הויך־געשטימטע פאעזיע, וועלכע האָט קיין אנדערע
מעלות, אויסער איהר ראדיקאליזם, ניט געהאט: מאנאטאנע דעק־
לאמאציעס, טרייהערציגע בלוטדורשטיגקייט, לעדינע פראזען.
אנגערוישט אין אגיטאטאָרישען טאָן. אנטקעגען אזעלכע פארהעלט־
ניסען, איז געווען ניט מעהר ווי נאטירליך פאר היינען, אויף דער
איצטיגער שטופע פון זיין לעבען, ער זאָל זיך ניט פיהלען פאר־
פליכטעט צו קיין פראגראם. נאָר ער זאָל רעדען אין נאָמען פון
זיין אייגענעם, באזונדערען איך. ער אטאקירט די רעאקציע, ער
האָט גרויסארטיגע איראניע פאר דער גוטמוטיגער, ניט ריהרעור־
דיגער מאסע, — און ווארפט צונליידיך א צווייידייטיגען בליק אויף
דעם דעקלאמירענדען, ליבעראלען אגיטאטאָר. ביי די ראדיקאלען
איז ער שוין לאנג געווען פאררעכענט אלס אבטרינינגער, אבער
און ווידער פלעגט מען איהם אנטקעגען טראָגען בערגעם אונטער־
שיידונג פון טאלאנט און כאראקטער. און דא איז
געווען א פאעזיע, וואָס איז כמעט אויסגעקומען אהן טא־
לאנט. דא איז געווען אלץ, וואָס די ליבעראלע פרעסע
האָט געוזוכט און ניט געפונען ביי היינע'ן: אונבדענינגטען
פארטיי־פאטהאָס. און היינע האָט דא געזוכט און ניט געפונען
דאָס אייגענטימליכע, וואָס איז איהם אזוי נאהענט געווען: די
איראניע, דעם שמייכעל, די קינסטלערישע פרייהייט איבערן
שטאָף. גראר אין פאריז, וואו דער פולם פון עפענטליכען לעבען האָט
געשלאגען אם שטארקסטען, האָט היינע ענטדעקט, אז קונסט איז
צוליעב קונסט, ווי לעבען צוליעב לעבען. און ער האָט נענומען
דעם צר פון קונסט נעגען די רעטאריק, פון גוטען טאָן נעגען דער
פאנאטישער באטאנונג, פון דער אינטעליגענץ, געשארפט אן די

ניואנסען פון דער ווירקליכקייט. געגען אבגעדראשענע פאליטישע חכמות. ער האט געפיהלט, אז די צארטעסטע אוצרות פון קולטור, פון יענער קולטור, וואס האט געווארצעלט אין איהם, וועלען אומקומען צוליעב דעם ראדיקאליזירענדען פאנאטיזם, אוו ער האט אנגעשריבען זיין „אטטא טראלל".

ער איז ניט אויסען צו טרעפען א באשטימטען געגנער: אין זיינע טאנצענדע טענדענץ־בערגען נעמט ער אריין אלץ וואס עקעלט איהם: דייטשטומלערי, קאמוניזם, רעליגיעזע נאיוויטעטען, מעהרסטענס אבער די אומגעלומפערטע, אויף שטאלצעם פאראדירענדע, טענדענציעזע פאעזיע. אויף אזא אופן ווערט זיין אייגען ליעד אויף א טענדענץ, אבער דאס איז א טענדענץ, וואס איז ווערט דעם קינסטלער. די סאטירע איז נאר איין עלעמענט פון דעם, אבער זי פרעסט ניט אויף דעם פארגעניגען פון שפיעל פון דער פאנטאזיע: רייץ איז אויסגעשאטטען מיט א פולע האנד: געשטאלטען צוליעב זיך גופא באשאפענע; גראציעז און אונהיימליך: פראכט, לאנדשאפט און פיגורען — צארטע, ווארימע, נאהענטע.

חנ'עוודיגערעם, ווי יענע קינדיש־נאיוע אוואנטורע איז א פירעניען־נעסט, האט היינע קיינמאל ניט געשריבען, דרייסטע, שפיעלעוודיגע צווועקלאזיגקייט — דאס איז דער ענטפער, וואס ער האט געגעבען אויף דער ערנסטער גרימאסע פון דער צייט. אין א מעלאנכאליש מונטערער ווידמונג צו וואהרנהאגען האט ער עס אנגערופען „דאס לעצטע פרייע וואלד־ליעד פון דער ראמאנטיק". די ראמאנטיק, וועלכע ער האט אזוי שווער פארוואונדעט אין זיין „ראמאנטישע שוהלע", איז פאר איהם ווידער אמאל אלץ, וואס איז איהם טייער; מוט צום טרוים און גליק פון טרויס, לייכטזין, פיינער אויער פאר פארבארגענע זאכען. און דאך איז עס געשעהן. אז גלייכצייטיג האט ער נאך אמאל געמוזט ארויסטרעטען געגען דער ראמאנטיק. דען נאך ווי קיינמאל פריהער איז די ראמאנטיק אין יענעם מאמענט געווארען דער סימבאל פון פאליטישע רעאקציע. מיט פרידריך ווילהעלם איז די ראמאנטיק ווירקליך ארויפגעשטיגען אויפ'ן טראהן. פרידריך ווילהעלם איז ניט געווען קיין

רעאקציאנער אויס שטאאטס־קלוגשאפט, אדער אויס באגרענעצט־קייט, אדער אויס נויטוועגדיגקייט, נאר אויס א הויך ענטוויקעלטען ראמאנטישען געפיהל; שכל איז פאר איהם געווען אן עקעלדיגע זאך. ניט דערפאר, וויל עס האט איהם געפעהלט שכל, נאר וויל ער האט זיך געפיהלט דערהויבען איבער איהם אין זיין ראמאנטישען שווארונג. די היסטארישע טראדיציע, די ענטדעקונג פון די ראמאנטיקער, איז איהם איבערגענאנגען אין בלוט, און זי האט זיך איהם אלע מאל געשטעלט אין וועג, וואו עס האט זיך געפאדערט אן ענטשלאסענער שריט פארווערטס.

ביי זיין ערשטען באזוך אין דייטשלאנד האט היינע אליין צוגעזעהן די אלע זאכען פון דער נאהענט. זיין ווינטער־מעשה'לע „דייטשלאנד" איז אן איינציגער אין זיין מין זשעסט געגען פרייסענס ראמאנטיק, אונטער איהר דאמאלסדיגען קעניג, וואס האט געשלעפט צוריקווערטס אין לעבען און אין פאליטיק; און עס גענהט נאך טיעפער, עס איז אן ענטשלאסענער ציניזם געגען יעדער סענטימענטאליזירונג פון באגריפען, דער חלאת פון דייטשען לעבען. א בייזער אונבארמהערציגער רוף צו ניכטערקייט. אין דער פראכט־פול־באוועגליכער ריטמיק, וועלכע איז פעהיג אי צו פלוידעריי אי צו שווארונג, וויעזט זיך כסדר זיין איראנישער שמייכעל — און אין פינאל א גראנדיעזע, פרעכע ארויספאדערנדע דראהונג. ער רעדט בכוונה די אלטעגליכע שפראך, און זיינע גראמען, וואו עס פאדערט זיך ניט צו זיין ליריש, זענען ניט מוזיק, נאר שפיצען, וויציגע ברענפונקטען. און דאך — און דאס איז אפשר דאס מענשליכסטע, צוציהענדסטע אין ווערק — דא שרייבט איינער, וואס האט אליין אויך עפעס אויף אן אופן פארזוכט פון יעדען סארט ראמאנטיק. אפשר דער שעהנסטער קאפיטעל איז יענער, וואו די קינהייטס־זכרונות פיהרען ארויס די וויזיאן פון קייזער ראטבארט. אט איז יענעם פאלען היין און הער, גערן און אונגערן, אין דער סימפאטיע און אנטיפאטיע צו דעם אלטען מאן איז קופהייזער, וועלכער איז דער סימבאל פון דער דייטש־ראמאנטישער האפנונג, לעבט די גאנצע היינע'שע נשמה איהר איראניש ווידערשפריכיגען לעבען; דאס איז די נשמה פון א קינסטלער, וועלכער פארשטריקט זיך

אלע ווייל אין דער מעשה'לע און קען זיך דאך ניט אבגעבן צו איהר מיט'ן גאנצען הארצען: די נשמה פון א קעמפער, וועלכער זוכט רק אויף זיין לאגער, אום באלד ווידער צו אנטלויפען און צו שטעלען זיך אונטער דעם דיסציפלין פון זיין אייגענער פארנונפט. ער זוכט אויף זיין לאגער — און באצאהלט דערפאר מיט'ן פריין פון רייגער קונסט. היינע האט עס אליין געשפירט און האט עס אייגמאל אויסגעדריקט אין א ראמאנטישען פארגלייך: „אין א צייט, וואס געהט אונטער'ן צייכען פון פאליטיק, קען זיך זעלטען איינגעבען א ריין קונסטווערק. דער דיכטער אין אזא צייט איז געגליכען צו א שיפער אויפ'ן שטורמישען ים. פון דער וווייטען אויף א פעלזען־שפיץ פון ברעג זעהט ער אויפהויבען זיך א קלויסטער, וווייסע נאנען שטעהען דארט און זינגען, אבער דער שטורם איבערגרילצט דעם געזאנג".

שארפער, ווי די צייטליעדער און זיינע „נייע נעדיכטען", זענען די צייט־ליעדער, מיט וועלכע ער האט זיך באטיילינט אין די „דייטש־פראנצויזישע יאהר־ביכער", וואס ארנאלד רונג און קארל מארקס האבען זייט 1844 ארויסגעגעבען, און אין „פארווערטס" ארויסגעגעבען פון בערנשטיין'ען אין פאריז נאכדעם, ווי די „יאהר־ביכער" האבען אויפגעהערט צו ערשיינען. צוליעב אט די ליעדער איז ער אין 1845 אפילו געשטאנען אין געפאהר אויסגעוויזען צו ווערען פון פראנקרייך. נאר דער טעות פון דער פראנצויזישער רעגיערונג, וועלכע האט איהם אנגענומען פאר א נאטוראליזירטען פראנצויז, האט איהם געראטעוועט.

די באלאדען, וואס ער האט געגעבען אי די „נייע נעדיכטען" פון 1844, נעהערען צו די שעהנסטע, וואס ער האט ווען עס איז געשאפען. אלץ, וואס ער האט נעהאט צו פארשענקען פון זיין טיעפען נעפיהל ארויס, האט ער, נאכ'ן אבשלום פון „בוך דער ליעדער", אריינגעטהאן אין זיינע באלאדען. פאר היינען איז די באלאדע פון אנפאנג אן מעהרסטענס געווען א מעטאפאר אויף זיין אייגענעם לעבען. פארגלייכט מען אבער זיינע נייע באלאדען, ווי „ריטער אלאף", „האראלד הארפאנאר", „דאס ווייב" מיט זיינע פריהעריגע ארבייטען, דערקענט מען: ווי וויכטיג עס איז אין

יענע פאר איהם נעווען דער אינטערעסאנטער מאטיוו, די דערצעה־לונגס־טעמע, און וויפיעל מעהר די נייע באלאדע ריהרט אן דעם נעפיהל, וואס איז אונטער דעם מאטיוו. וועז יענע באלאדע איז נעווען א מעטאפאר אויף א טרעפונג פון שיקזאל, איז דער נייער א מעטאפאר אויף א לעבענס־שטימונג. די נייע באלאדע שלאגט ארויס פון גרונד פון זיין הארצען. ווי א לירישעם נעדיכט. אין „אלאף" קלינגט זיין אייגענע שטימע אין יענער ענטציקטער פאר־הערליכונג פון לעבען; דער „הראלד הארפאנאר" פליסט פון זיין שווערמוט; די איראנישע סעריע „אונטערוועלט" איז אפילו שווין א נייער באלאדען־טיפ, אבער דער שלוס פון יעדער באלאדע איז אזוי אבגערונדעט, אז עס איז שווין מעהר קיין געשיכטע, נאר שטימונג און וועלכע נעהערט צו איהם אליין. און די באלאדע וועגען דער מראנען־סטאטוע, וואס עפענט די סעריע, מאכט אין איהר סך הכל ניט דעם איינדרוק פון א דערצעהלטען אנעקדאט, נאר ווי פון א פארמולירונג פון א ביטערער ערפאהרונג פון זיין אייגענעם הארצען.

זעקסטער קאפיטעל.

די קראנקהייט.

קורץ נאכהעם, ווי ער האט זיך צוריקגעקעהרט פון זיין צווייטער האמבורגער רייזע, האט ער באקומען די נאכריכט, אז זיין פעטער סאלאמאן היינע איז דעם 23טען דעצעמבער געשטאר־בען. א ווייל שפעטער האט מען איהם געלאזט וויסען וועגען זיין פעטערס צוואה, וואו היינע איז אבגעפארטיגט געוואָרען מיט א ירושה פון 8,000 מארק. היינע האט פון פריהער געהאט די בא־שטימטע צוזיכערונג פון פעטער אויף א לעבענסלענגליכע פענסיע פון 4,000 מארק און אויף א העלפט דערפון פאר זיין פרוי נאך זיין טויט. דערפאר איז די איצטיגע ידיעה געווען פאר איהם א קלאפ. זיין קוזען, קארל היינע, דער הויפט־יורש, האט זיך ענט־זאגט אנצוערקענען די פענסיע, כאטש היינעס פריינד מייערבעער האט שריפטליך עדות נעזאגט, אז די לעבענסלענגליכע פענסיע איז איהם ווירקליך צוגעזאגט געוואָרען. קארל היינע איז נעווען א דרייי־סיגפאכער מיליאנער: עס איז קוים גלויבליך, אז קארנשאפט האט איהם אזוי האַרטנעקיג נעמאכט: עס איז אבער קיין צווייפעל ניט, אז ער האט זיך באנוצט מיט היינעס לאנג אום צו צווינגען איהם צו שטילשווייגען וועגען געוויסע פאמיליען־פאסירונגען — די פאמיליע פון קארל היינעס פרוי, פולד־פורטאדא פון פאריז, איז, ווי עס שיינט, באזונדערס נעווען פאראינטערעסירט אין דעם. היינע איז נעווען אויפנעבראכט ביז'ן בייַן. זיין פארלענער קאמפף, וועלכער איז אויפגעפאדערט געוואָרען אלס פארמיטלער, האט נעראטען אן אויסגליך. היינע אבער האט נעטראכט וועגען פאר־פיהרען א פראצעס און גליך. ער ציהט אריין די עפענטליכע מיינונג און פארזוכט דורך דער פרעסע אויפצושרעקען זיינע האמבורגער קרובים. ער מאכט פון דער פאמיליען־אפערע א קאמף

צווישען זשעניע און געלדזאק. ער פארליערט זיך אויף אזוי ווייט. אז ער שיקט אנאנימע ארטיקלען אין די צייטונגען, שפיעלט אויף דער דעליקאטער לאגע פון קארל היינעס שוואגער, וועלכער קאנ־ דידירט אלס סענאטאר, מיט אן אנצוהערעניש, ווי שערליך עס וואלט פאר איהם געווען אן אונגינסטיגע עפענטליכע מיינונג.

די אויפרעגונג ווירקט אויף זיין געזונדצושטאנד. שוין זייט יאנואר איז דאס לינקע אויגענדעקעל ביי איהם אבגענומען געווען. האט זיך מעהר הויבען ניט געוואלט. אויך דאס רעכטע אויג האט געמומען קאליע ווערען. איצט האט דער פארליזי זיך גענומען פארשפרייטען פון געזיכט איבער דער ברוסט אראב. די ליפען, דער צונג, די קעהל, צוליצט אויך די קינבאקען האבען פארלארען די עמפפינדליכקייט און האבען צייטעניוויז אבגעזאגט דעם דיענסט. היינע לאזט זיך אראב, ווערט צובראכען. וועז מען זאל איהם פארזיכערען, אז די פענסיע ווערט איהם אויסגעצאהלט פארפול, איז ער גרייט אויף יעדער געווינשטער עהרענערקלערונג און ענט־ שולדיגונג. עס קומט אויף איהם יענע שוידערליכע שטונדע וואו ער שרייבט: „א וויסטער מאראזם, א מידינקייט פון פיהלען און דענקען, א פארגענעצען זיך אין טויט אריין...“ פרייהר נעמען זיך אן פאר איהם — מייערבעער, דעטמאלד; דער יונגער לאסאל שטעלט זיך איין פאר איהם געשיקט און לייבדענשאפטליך: פירכט פיקלער־מוסקאו וועגדעט זיך מיט א בריף צו קארל היינע. היינע אליין פועלט ביי זיך פארצושלאגען א שלום און שרייבט א בריף צום קוזען. די ירושה ווערט איהם אויסגעצאהלט, אבער די פענסיע ווערט נאך אלץ פארהאלטען. איצט קוקט היינע אויף דעם, ווי אויף א פארלארענע זאך. ער ווייל שוין מעהר קיין פראצעס ניט. ער ווייל האבען זיין נקמה אויף אן אנדער אופן: ער איז באשעפטיגט מיט שרייבען א „גרויליגען“ מעמואר... דערווייל האט אין מאי פון יאהר 1846 זיין צושטאנד זיך שטארק פארענדערט. די צייטונ־ גען האבען שוין איבערגענעבען קלאנגען וועגען זיין טויט. איצט האט קארל היינע זיך ענטשלאסען צו א פריעדען און צו דער אנער־ קענונג פון דער פענסיע. וועז א יאהר שפעטער איז ער געקומען קיין פאריז, האט ער פערזענליך זיך איבערגעבעטען מיט היינע'ן,

וועלכער האט זיך פארפליכטעט קיין זאך ניט צו פובליצירען, וואס זאל זיין קרענקענד פאר קארל היינעס פאמיליע.

ווי ווייט די אויפרעגונגען אין פארבינדונג מיט'ן דאזיגען סכסוך זענען ווירקליך פראנטוארטליך פאר דעם, פון איצט אן בסדר שטיינענדען פראגרעס פון היינעס קראנקהייט, איז שווער צו זאגען. אבער פאר היינען גופא איז דער אומגליקליכער פאמיליען־שטרייט נעווען דירעקט די סבה פון זיין קראנקהייט. פאר איהם האט די פאמיליע דארט אין האמבורג אויף אייביג זיך פארזינ־דיגט געגען איהם, פאר'מיאוס'ט איהם זיין שעהנעם לעבען. „באמת, ניט דאס גאלד, נאר די מאראלישע ענטריסטונג, וואס מיין אינ־טימסטער יונגענד־פרייונד און בלוטספארוואנדטער האט געמענט ניט האלטען זיין פאטערס צוזאג, דאס האט געבראכען מיין הארץ, און איהר שטארב איצט פון אט דעם ברוך, (1 סעפטעמבער 1846). די קראנקהייט, וועלכע לאזט איהם אצינד ניט אב, האט כסדר איהם דער־מאהנט אן דאס שענדליכע פארהאלטען זיך פון זיין פאמיליע געגען איהם, און די קראנקהייט גופא האט ער אויפגעפאסט ניט אלס נאטור־זאך, ניט אלס אונפערזעהנליכען אומגליק, וואס האט צופע־ליג איהם געטראפען, נאר אלס אן אבטהו פון בייזע מענשען. ער האט זיך נעגריבעלט אין זייני ערינערונגען, אויסגראבענדיג אלץ, וואס ער האט נעהאט אויסצושטעהן פון יענעם מענשען־קרייז פון קינדווייז אן און האט עם געשטעלט אין צוזאמענהאנג מיט דעם לעצטען אקט זייערן געגען איהם, וואס האט נעבראכט צו זיין אונטערגאנג. און א טונקעלער ווילדער צאפן כאפט איהם אן. עם זענען פארהאן מאמענטען, וואו זיין גאנץ לעבען קומט איהם פאר ווי א טראגעדיע. זיין געמיט נעמט אן א פינסטערן קאליר: דאס שעהנע, דאס עהרווירדיגע מוז צו גרונד געהן, פרעך זיענט דער אונגערעכטער. ער פיהלט די נידערלאגע אויף זיך, און מיט א פארביטערטען, קאלטען בליק נישטערט ער אין שטאף פון דער וועלט, און געפינט, אז דאס, וואס איז מיט איהם געשעהן, געשיעהט מיט אלעמען און מיט אלץ.

וועג מען וויל רעדען פון היינע'ס פעסימיזם פון דער פריהערדיגער צייט, בארופט מען זיך געוועהנליך אויף היינעס עראטיק: האט ער

דאָך דעביוטירט אין דער ראָלע פון אן אונגליקליכען ליעבהאבער: און שפעטער, וועו זיינע „נייע געדיכטע" זענען ערשיענען, איז איהם געפאלען צו מאכען פון זיינע „פאריזער פרויען־בילדער" קליינע דאמאנען פון ענטטוישונגען. אבער ערשט איצט, וועו אויך זיין פאליטישער צוטרוי אין דער צוקונפט האט שוין ניט געהאט די גאנצקייט פון אמאל, וואו אויך דאָ איז זיין האפנונג בלאם און נעבראכען, ערשט איצט מעהרען זיך די פינסטערע בליקען, וואם ער שיקט פונאנדער איבער דער וועלט און מען קען רעדען וועגען א פעסימיזם פון היינען. אבער דאם מיינט נאך אלץ ניט, אז מיר האבען דאָ צו טהאן מיט א סיסטעמאטישער וועלט־אנשויאונג, וועגען דעם איז ביי היינען קיין רעדע ניט. עס איז ניט מעהר ווי שטימונגס־פארב, מיט וועלכער ער באשפריצט זיינע מיינונגען און אויסזאגונגען.

וועו היינריך לויבע, וועלכער האט מיט זיעבען יאהר צוריק זיך נעזעגענט מיט א בליהענדען מענשען, האט איהם ווידער דערזעהן אין 1847, איז ער אויפגעטרייסלט נעוואָרען פון חורבן, וואם די קראנקהייט האט אין איהם געמאכט: אנשטאט דעם גלאטען קאפ האאר פון קאשטאן־ברוינע קאלירן — טרוקענע, שיטערע, גרוי־באשפריצטע האָר, וואם פאלען פארווילדערט אויפ'ן שטערן אראָב: דאם געזיכט, דאמאלם גלאט ראזירט, ווי ביי א קאמער־הערר, איצט איינגעראהמט אין א גרויען בארד, וויל די פינליך עמפינדלי־כע הויט פארטראגט ניט דאם ראזיר־מעסער. אנהויב יאהר 1848 איז דער קראנקער אריבער אין א שפיטאל. און באלד נאכדעם האט אויסגעבראכען די דריטע פראנצויזישע רעוואלוציאָן. זי האט זיך אבנעשפיעלט נאָר דערביי, איהר נערויש האט אריינגעדרונגען דורכ'ן פענסטער, און אן ענטוזיאזם האט נאך אמאל דורכגעצי־טערט דורך זיין נשמה, אבער נאָר אויך א ווייל. אין זיינע קא־רעספאנדענצען פאר דער „אלגעמיינער צייטונג" (פון 3טען ביז'ן 22טען מערץ), די לעצטע, וועלכע ער האט איבערהויפט געשריבען, לאזט זיך מערקען, ווי זיין סימפאטיע פאר די רעוואלוציאנערען האלט שנעל אין זינקען. און צוליעצט, דערווייסען מיר זיך פון זיינע פריוואט - געשפרעכען, זעהט ער שוין נאָר קיין זין ניט אין די

נעשעהענישען: „אוניווערסאל־אנארכיע, וועלט־ווירוואר, ארבעגע־
נידערטער גאטס משוגעת..." עס עקזעלט איהם פון דער צופעליג־
קייט, מיט וועלכער די רעוואלוציאן האט אויסגעבראכען. אויף א
פאר פארניכטעטע זייטען פון זיינע שפעטער געשריבענע „גע־
שטענדניסע" האט ער זיך גאנץ שטארק אויסגעלאכט פון דער
רעגיערונג פון די פראנצויזישע רעוואלוציאנערען און באגריפט
די טראהנבאשטיגונג פון נאפאעלאן 3, אלס די רעהאביליטאציע
פון פראנצויזישען אנזעהן. אבר, האט ער פערזענליך געליטען פי־
נאנציעל־ען שאדען פון די פעברואר־פאסירונגען; וואהרשיינליך
האט יעמאלט אויך אויפגעהערט די שטיצע פון דער פראנצויזישער
רעגיערונג. וועז די ליסטע פון די אונטערשטיצטע איז פארעפענט־
ליכט געווארען פון די רעוואלוציאנערען, האבען דייטשע שטי־
מען איהם באשולדיגט אין פארקויפליכקייט. ער האט עס אבגע־
לייקענט אין אן אויסדריקליכער ערקלערונג.

ער האט עס נעהאט זיין ארצט, דר. גרובי צו פארדאנקען,
וואס אין מאי 1846 איז ער נאך אמאל אימשטאנד געווען ארויס־
צוגעהן פון הויז. דאס איז געווען יענער לעצטער גאנג אין לוואוו,
וואס ער האט באשריבען אין נאכווארט צו ראמאנצערא. פאר דער
סטאטוע פון אפראדיטע האט ער צוזאמענגעבראכען.

זייט דעם איז ער געווען צוגעשמידט צום קראנקען־צימער.
צו זומער איז ער אריבערגעפאהרען אויפ'ן לאנד קיין פאסי. אין
אקטאבער האט ער נענומען א וואהנונג אויף ריע ד'אמסטערדאם,
נעבען מאנמארטער בית עולם. ער איז געלעהמט; מען מוז איהם
טראגען, ווי א קינד, די פים זענען ווי „באוועל". לעהמונגען פון
די הענד, פון די קינבאקען דא קומען זיי, דא לאזען זיי אב. ער
קען מעהר ניט זעלבסטשטענדיג לעזען אדער שרייבען, און ער מוז
האבען סעקרעטערע און פארלעזער. וויל זיין מוח ארבייט אהן
אויפהער. קארל היללעבראנד, וועלכער איז 1849־1850 זיין סעק־
רעטער געווען, דערצעהלט, אז ער האט איהם געלעזען נעטהע, שי־
לער, און אן אנצאהל טעאלאגישע שריפטשטעלער, סיפטעלער,
טהולאק, ספאלדינג, און אויך די ביבעל. אין דער פריה פלעגט
איהם הייגע דיקטירען די פערזען פון „ראמאנצערא", וואס זענען

דורך נאכט ענטשטאנען. דעז היינעס פראדוקציאן האט קיינמאל ערנסט ניט אויפגענהערט: אין די שווערע יאהרען 1846 און 1847 האט ער אנגעשריבען די ביידע טאנץ־פאעמען „געטין דיאנא" און „פויסט", און נאך אייניגע געדיכטע. זיין שאפונגס־קראפט איז ניט פאראלייזירט — פארקשהרט: וועז דער פאעט איז שוין געלע־גען אן אונבעוועגליכער אויפ'ן קראנקען־בעט, האט זי נאך ארויס־געגעבען פון זיך פראכטפולע בליהונג — איהר לעצטע בליהונג. „נאר צוויי טרייסטער זענען מיר געבליבען, וועלכע בויגען זיך אריבער איבער מיין צוקאפענם און לאסצען און גלעטצען — מיין פראנצויזישע פרוי און מיין דייטשע מוזע" — האט ער דאמאלס געשריבען.

ער האט זיך צערטליך געזארגט וועגען דעם, זיין מוטער זאל זיך ניט דערוויסען וועגען זיין קלעגליכען צושטאנד: ער האט צו איהר געשריבען מונטערע בריעף, אויסגעדריקט די האפנונג נאך צו קומען זיך זעהן מיט איהר און געשילדערט פאר איהר און די שוועס־טער, ווי היימליך ער האט זיך איינגעארדנעט און ווי ליעבענס־ווירדיג מאטילדע איז. און אין די שטונדען, וועז דער וועהטאג פלעגט אבלאזען, פלעגט ער נאך אויפנעמען געסט, וועלכע זענען נאטירליך, אלץ זעלטענער געווארען. אויך פון דייטשלאנד האט ער געהאט בעזוכען: אין 1851 איז געקומען קאמפע, וועלכער האט אבגעקויפט ביי איהם זיין נייע ליעדער־זאמלונג „ראמאנ־צערא": דעם זעלבען יאהר זענען געקומען זיינע ביידע ברידער— לודוויג און מאקסימיליאן. אויגוסט לעוואלד, היינריך לויבע, און הויפטזעכליך אלפרעד מייסנער זענען עפטערס ביי איהם נע־ווען. אין 1855 האט ער זיך געזעהן מיט זיין שוועסטער שאר־לאטע עמברעז. און די וועלט־זויסשטעלונג פון יענעם יאהר האט געבראכט קיין פאריז פיעל דייטשען, וואס פלעגען פארנעהן צו איהם. אונטער דער צייט האט ער זיין וואהנונג אויף ריע ד'אמס־טערדאם פארלאזען: די וואהנונג, וואו ער האט זיך אריבער גע־קליבען אין השרבסט פון 1854, האט ער שוין אין אייניגע וואס־כען ארום אבגעליידיגט. אין נאוועמבער האט ער זיך ארייננע־צויגען אויף זיין לעצטער וואהנונג — אויף ריע מאטיניאו.

ווען אין יאָהר 1851 איז ערשיענען דער „ראמאנצערא". אין יאָהר 1854 די „פערמישטע שריפטען" און די "געשטענדניסע". האָט זיך געלאָזט מערקען אן ענטשיידענע וועגדונג אין די איבער־צייגונגען פון דעם דיכטער — א וועגדונג אין זיין שטעלונג צו רעליגיעזע פראגען. די עפענטליכקייט האָט זיך שוין געוויסען קוויקען מיט דער באבע־מעשה, אז היינע האָט זיך באקעהרט צו דער קירך. דער אמת איז געווען, אז היינע, וועלכער האָט א שטיק צייט זיך ארומגעטראָגען מיט עפּים אן אונקלאָהרען פּאנטאזיזם, וואָס ער האָט איבערגענומען בייַ די סען־סימאניסטען און וואָס איז אין גרונד נעגומען געווען א געוויסע פּארם פון אטאיזם, כאָטש היינע האָט דאָס קיינמאל ניט געוואָלט צוגעבען, האָט איצט ווידער געגומען גלויבען אין א פּערזענליכען גאָט. פון א וועל־כען עס איז פּאזיטיווען קירכען־גלויבען האָט ער איצט אויך ניט געוואָלט וויסען. דאָס איז געווען די רעליגיעזע עמפינדונג אן און פּאר זיך, דער סוביעקטיווער געפיהל פון גלויבען און ניט מעהר, וואָס האָט אויסגעמאכט דעם אינהאלט פון זיינע נייע איבערצייגונגען. אנגשהויבען האָט זיך עס אין יאָהר 1848, זייט ער איז צוגעשמידט געווארען צום קראנקען־בעט. ער, וועלכער האָט די פּסיכאָלאָגיע פון קריסטענטום זיך ערקלערט אלס די פּסיכאָלאָגיע פון חלאת'ניקעם, האָט פון זיך ניט פּארבאָרגען, אז די ענדערונג אין זיינע אנשויאונגען וואָרצעלט אין זיין איצטיגען צושטאנד. „עס איז דאָ מעהר פּארוואנדשאפט צווישען אפיום און רעלי־גיאָן, ווי די מענשען שטעלען זיך דאָס פּאָר" — האָט ער איינמאל א וואָרף געטהאָן א באמערקונג, כאָטש אנדערע באמערקונגען זייַנע שטעלען די זאך אזוי פּאָר, אז זיין נייע וועגדונג איז געווען מעהר א רעזולטאט פון אן ערנסטען נאכדענקען, ווי א פיזיאָלאָגי־שער פּראָדוקט. דאָך זיכער איז דאָס ניט געווען די פּרומקייט פון א צובראכענעם מענשען, פון א צוטומעלטען און דערשראָקענעם. ער איז מודה, אז עס דארפען זיין פּארשיידענע רעליגיאָנען — פּאר קראנקע באזונדער און פּאר געזונדע באזונדער. דער גלויבען איז איהם ניט די אייניגיג מעגליכע, אונבאשטרייטבארע אנשויאונג וועגען דער וועלט, ווי דער גלויבען בייַ פרומע. ער האָט זיך בא־

וואוסטזיניג אנגעכאפט אן גלויבען. ווי אן א הייליטעל. ער האט זיין גלויבען זיך אויסגעקליבען. ער איז אבער ניט געווען באהערשט פון איהם.

אין גרונד געגומען, איז זיין רעליגיעזע וועגדונג א קומען צו זיך, דער לעצטער עטאפּ צו זיין איך. אויף אלע פונקטען האט אין פארלויף פון זיינע פאריזער יאהרען זיין אייגענטימליכע נאטור געקעמפט מיט די אלע פארשיעדענע אנשויאונגען, וואס ער האט זיך אריינגענומען אין קאפּ אריין. וועז ער האט געפיהרט דאס וואלט פאר'ן ליבעראליזם, האט אלץ ענערגישער זיך געריסען צום שיין — עטוואס, וואס ער האט אלע מאל אין זיך פארדעכטיגט — אן אריסטאקראטישער אינסטינקט. און באקעמפענדיג די ראמאנטישע שולע האט ער ענטדעקט אין זיך נופא דעם „ענטהוזיאזטען ראמאנטיזם". היינע האט פון שטענדיג פארמאגט אן אוידעלען חוש פאר רעליגיעזע זאכען און אין דער טיעפענישפון זיין הארצען איז ער קיינמאל קיין אטעאיסט ניט געווען. אבער ניט זיין אטעאיזם און ניט זיין גלויבען אין א פערזענליכען גאט האט ער דורכגעטראכט ביז'ן סוף. זיי האבען געקענט ביידע צוואמען הויזען אין איהם. זיי זענען געבליבען געפיהלס-מענליכקייטען, וואס זענען ביידע אפּען געווען פאר'ן דיכטער. און עס איז געווען אן אינפאל פון אונגעהייער לעבער, נאאיוועך אויפאכקייט, א זיסער שרעק, וואס האט איהם דורכגענומען ביז'ן געבייז. וועז ער האט איצט, ליגענדיג אויפ'ן קראנקען-בעט, געוואגט א רוף צו טהאן דעם גאטעס-געפיהל, וואס האט געוהט אין איהם פון שטענדיג. דאס איז געווען א לירייקער-ערלעבניש, וואס האט דורכגעצוקט זיין וועזען. „עס זענען גרויסע, ערהאבענע, זיס-גרויליגע ערשיינונגען געקומען איבער מיר..." די מאסע האט איהם פאר מיאוסט דעם רעפובליקאניזם, די מאסע האט איהם פאר'מיאוסט דעם אטהעאיזם אין דעם מאמענט, וועז דער אטעאיזם איז פון א צענטראלען געהיימנים אין דער הענלשער פילאזאפיע געווארען א פראגראם-פונקט פון די פראסטע נפשות. מאסען-אונגליובען. אונגליובען אהן שום פיזיאנאמיע איז געווען איהם דערווידער. דאס אונאויסשפרעכליך אינדיווידועלע אין זיין פארהעלטנים צום

אונענדליכען האט פראטעסטירט. וואהרים דאס אונענדליכע האט ער געשפירט, אלס מיסטיקער, אהן שום פארפליכטונג צו וועלכער עס איז דאנמא. דער גאט, צו וועמען ער האט זיך איצט איבער־געגעבען אין די הענד אריין, איז פון סאמע אנהויב געווען דער אלט־אידישער גאט, וועלכער איז מיטגעווען מיט איהם די גאנצע צייט — אין זיין פאנטאזיע און זיין שפאס. און מיינט איהר או פון איצט אן רוהט ער זיכער אין גלויבען, און פיהלט זיך נעשיצט און געבארגען? דאס ניט: ער האט נאך קיינמאל ניט אזעלכע בייזע און טונקעלע פראגען געפרעגט, ווי ער האט דאמאלס געפרעגט. און דאס שהנסטע דערבי איז, אז זיין פרייער קאפ האט אויך א מאמענט ניט אבגעלאזען די אירא־ניע. היינע נעמט זיך פון איהר צוערשט זיין אייגענעם גאב און דאן טיילט ער איין א חלק דעם רבונו של עולם. באזונדערס אין געשפרך האט ער פאר'ן ליעבען גאט געהאט די רייצענדסטע שטעך־ווערטלעך.

און פון אט דעם געווימעל פון זיין אינערן לעבען נעהרט זיך די פולע טונקעלע בלומען־בויט פון זיינע לעצטע ליעדער. דער „ראמאנצערא", וועלכער איז ערשינען אין 1851, נעמט ווייט ניט ארום אלץ, ער שלאנגט שוין אבער אן אלע טענער. די ליעדער, וואס קומען אריין אין די „פערמישטע שריפטען" פון 1854, פארענדיגען זיי. דעם בריטסטען פלאץ טיילט איין דער „ראמאנצערא" דער באלאדען־דיכטונג, אבער אין די „לאמענטאציאנען" גיט ער שוין פראבען פון יענער לעצטער היינעשער ליריק, וואס זיין שטאף איז דאס גאנץ אינטימע, פערזענליכע. וואס שייך די באלאדען, האבען מיר דא אפילו אוא שטרענג אויסגעהאלטען שטיק, ווי „אזרא". וואס איז קאמפאנירט דורך איין אייניציגען געפיהל און געבויט לויט אלע רעגלען פון וואהר־ארכיטעקטור, אזוי אז מען קען א פינ־טעלע ניט ריהרען: אבער עס איבערוועגט אין צאהל יענע משפחה פון היינע'שע פערז־עפאסען, וואס זייערע סטראפען שלענג־לען זיך אין פרעכטיג נאכלעסיגע ארנאמענטען און וואס זייער ערשטער מוסטער איז געווען „טאנהייזער". היינע ווייזט דא א פארליעבע פאר טריאגיען — דער שטאף וועלט פארטיילט אין דריי אבשניטען: ווייטע שטרעקען לויפען צווישען פלוידעריי און

געפיהלפולער פערזען־פראזא: דער ריין לירישער אויסגוסט איז איינגעפאסט אין א באזונדערן אבשניט. דעם קראנקען, מידען, פאר'סם'טען דורך פארשיידענע מעריקאמענטען דיכטער איז אי־בערדריסיג געווארען צו ארגאניזירען דעם שטאף: קוים וואס ער קען נאכהאלטען מיט א פארלארענעם בליק דעם שוישפיעל, וואס נעהט אין איהם אן כסדר. וועז דאס נאנצע לעבען איז אבגעשפארט פאר איהם דורך דעם פארהאנגענעם קראנקען־צימער, פראדוצירט זיין געהירן, וואס האט פון פריהסטער קינדהייט זיך געשפייזט מיט ווירקליכקייטען, בילדער פון ברענענדער רעאליטעט, וואס אי־בעטרעפען די ווירקליכקייט. ער כאפט ארויס ניואנסען, וואס מיט איין וועגד מאהלען זיי א פאסירונג. קיינמאל פריהער האט ער ניט געווואוסט אזוי צו מישען זיינע פארבען, ווי צ. ב. ש. אין יענער אבפאהר־סצענע אין „בימיני": דער גאלדשטראם, דער ברעג פון אינזעל קובא, דער בלויער הימעל, דער שימערירענדער עולם, דער פורפור־באלדאכין פון בישאף, גאלד־בראקאט, גאלדינ־געלע זונען־שירמס, ווי ריעזיגע שוואמען, דער אלטאר־געשטעל אונטער'ן פרייען הימעל, מיט בלומען, הייליגע בילדער, פאלמען, בענדער, זילבערנע כלים, גאלדפליטער און לוסטיגפינקעלנדע וואקסליכט. קיינמאל פריהער וואלט איהם ניט איינגעפאלען אזא דעטאל, ווי אין „וויצלי פוצלי", אז די שפאנישע כלי־זין דריקען אב אין לאנג־זאמע רינגען ארבעסקעז אויף די נאקעטע אינדיאנער ברוסטען. ער קען ניט צוזאמענברויגען א גאנצען געבוי, די איינצעלהייטען פארפיהרען דעם קינסטלער, אוז עס שוינט. אז ער האט שוין נאר קיין חשק ניט אוז קיין עהרגייץ ניט צו שאפען אבגערונדערטע קונסטווערק. איהם נעהט נאר אין דעם ארויסצוציבערן די פאר־געטערטע ווירקליכקייט, וועלכע האט זיך פאר איהם פארשלאסען.

אבער נעבען דעם בארערפניש צו שאפען זיך די אילוזיע פון ווירקליכקייט, זוכען זיך א וועג דורך זיינע לעצטע ווערק די נייע פערזענליכע אינהאלטען פון זיין נשמה. פון דעם באזונדערן גע־פיהל פון אונטערוואורפענקייט צום שיקזאל, פון דעם געפיהל פון איינעם, וואס זעהט זיין מפלה, פארמירט ער דאס שיקזאל פון זיינע העלדען. דיכטער אוז פרויען. עס געפעלט איהם, מיט זיין איינענעם

ארימען און צושעדיגטען לעבען אנצושטעקען דעם שעהנעם שלימ־
מזל'ניק פירדום; און זיין ביטערן וועלטנעפיהל, וואס די אומ־
שטענדען האבען אין איהם ארויסגערופען, קיהלט ער מיט דעם
אונטערנאנג פון א פאלק. פון א פאמיליע. אין די „העברעאישע
מעלאדיען" ווידער, וואס שליעסען דעם „ראמאנצערא" הערען מיר
פלוצלינג ארויסקלינגען פון א לאנגען, לאנגען שווייגען דעם פאר־
שטיקטען צוזאמענהאנג פון דיכטער מיט זיין פאלק. עס וואלט
ניט געהייסען פאר איהם קומען צו זיך, וועז ער זאל ניט מעוועז
אנטאפען אין זיך דעם מוטערליכען באדען. און וועז ער הויבט
ארויס פון שטויב די טהאטען און אדעלקייט פון זיינע אבות, טהוט
ער עס אויס א טיעפען באדערפניש זיך צו באהויפטען. וואס עס
האט מיט יאהרען צוריק, אין „ראבי פון באכעראך" געוואלט לא־
זען הערען פון זיך אוז איז פלוצלינג שטום געבליבען, ברעכט איצט
אויס חנ'עוודיג, רייך, פול, גלענצענד — ענטציקענדע מתנות ווי פון
א לאנג פארבארגענעם אויסגעבענקטען אוצר ארויס. צוזאמען מיט'ן
גאט פון ביבל געפינט ער אויך צוריק דאס פאלק פון ביבל, אבער
אזוי ווי געגען גאט, באהויפט ער אויך געגען פאלק זיין פולסטע,
מונטערסטע פרייהייט; סיי אידישע, סיי קריסטליכע גלויבענס־
קנאה בלייבען פאר איהם טיף אונטער דעם, וואס ער גילט פאר
איהם איצט אלס זיין אמת, און ער שליעסט די „העברעאישע מע־
לאדיען" מיט א בורלעסק דרייידל, וואס פארפליכטעט איהם צו
קיין זאך ניט.

נעבען ראמאנסען און באלאדען, וואס האלטען באשעפטיגט
זיין פאנטאזיע, שאפט דער פאעט נאך ליעדער, וואו זיין נשמה
דערט זיך אויס ניט פארשטעלטערהייר — ריינע ליריק. די „לא־
מענטאצינען", הויפטזעכליך דער אבשניט „לאצארוס", רעפרע־
זענטירען דעם מין אין „ראמאנצערא". פאר דרייסיג יאהרען
האט דער יונגער מאן נעגארט נאך אן „אינערליכער נעשיכטע".
האט ער זיך געמוזט אביסל אונטערהעלפען און האט זיך איבער אנ־
געשטרענגט, איבערגעכאפט דעם טאן. דער שטארבענדער פאעט
איז פול מיט „אינערליכער נעשיכטע", און דאס איינפאכע, ערשטע
בעסטע וואס איז גוט, וועז עס טרעפט נאר אין קערן פון דער

איבערלעבונג. אנשטאט מעלאדיעז, אין וועלכע זיינע שמערצען פלעגען פריהער זיך מיט אזא הנאה אויסזינגען, געברויכט ער איצט נאר דעם גרימ־גען הארטען האמער־פערז: דער שפראכלי־כער אויסדרוק פארמט זיך איצט ניט לויט דער מעטרישער מעלא־דיע: דער זאץ ברעכט דורך די גרענעצען פון מעטר און שטעלט זיין אייגענעם ריטם, לויט דעם געפיהל, וואס פליסט אונטער איהם. עס רייסען זיך דורך שניידענדע טאנלאזיגקייטען, אונמעלא־דיען: „...וואס איז גוט און גרוים און שהן, דאס האט א שלעכטען סוף". „איך ווייז וועז איך געדענק אן איהר"...: אין אט די לידער מאכט זיך א וועג יענע פינסטערע גבורה, מיט וועל־כער דער שטארבענדער גראבט זיך אין זיין געדעכטנים — אין דעם דורכגעלימטענעם, אין די חרפות און בושות. דער ציניזם קומט צום וואָרט. שאנעווען זיך ניט און רופט אלע זאכען ביים נאמען אן, און פון צייט צו צייט, אהן שום אבשיי פאר וועלכען עס איז מארלישען פרינציפ, פארקרימט זיך דער פערז מיט א ווילדער גרימאסע פון נקמה, יאמערט אויס א קללה. דאס פראווען די לעבענסקראפט איהר לעצטע פינסטערע ארגיע. און עס ווערט שטיל, און עס רעדט די געלאסענע ביטערקייט, אין וועלכער די אונהיילבארע קראנקהייט, דער נאהענטער טויט פארבט די וועלט פון אינעווייניג און פון דרויסען.

אין 1854 איז ערשיענען היינעס לעצטע פובליקאציע — די „פערמישטע שריפטען", וואס האבען ענטהאלטען נייע גערידטע. די „געשטענדניסע", קלענערע פראזא־שטיקער, צווישען וועלכע דאס גלענצענד געשריבענע גערענקווארט אויף לודוויג מארקס און, דער עיקר, די צווייטע סעריע קארעספאנדענצען אין דער „אויגסבורגער אלגעמיינער צייטונג". אין די „געשטענדניסע" האט ער נעגעבען א שטיק זעלבסט־ביאגראפיע. דאס בארערפניש איבער־צוזעהן זיין עקזיסטענץ אין א צוזאמענהאנג האט ער שוין דער־שפירט ביים סאמע שוועל פון זיין ליטעראריישער קאריערע; איצט, וועז ער איז געשטאנען נאך אמאל ביים שוועל, האט דאס בארערפ־ניש ווידער ערוואכט אין איהם. זייט 1854 איז ער געווען באשעפ־טיגט מיט א נייער בעארבייטונג פון זיינע מעמוארען. אבער שוין

אין 1840 האבען עקזיסטירט פיער מאנוסקריפטען־בענדער, וועלכע ער האט צום גרעסטען טייל, אוים אייגזעהענגיש מיט דער האמבור־ גער פאמיליע פארניכטעט. וואס צו אונז איז דערגאנגען פון דער נייער בעארבייטונג, וואס ער האט איצט אונטערגענומען, נעמט נאר ארום די געשיכטע פון דער קינדהייט: אהן ספק, עס איז געווען פיעל מעהר. א מעמוארען־ווערק וואלט געווען זיין אייגענטליכער גרויסער שעפפערישער אויסדרוק: וואהרים זיין נאנצע שאפונג ציעלט אויף זעלבסט־שילדערונג, אויף דער אויסלייפערונג פון זיין איך. ביז קורץ פאר זיין טויט האט מען איהם נעזעהן באשעפטיגט דערמיט.

זיבעטער קאפיטעל.

היינעם לעצטע ליעבע — די „מוש".

דעם טויט־קראנקען דיכטער איז באשערט געווען, שוין ביים שוועל פון קבר, זיך נאך אמאל צו פארליעבען מיט א גליהענדער ליעבע אין א יונג מיידעל. די „מוש"—פליעג, ווי דער דיכטער האט איהר א צונאמען געגעבען — איז געווען די לעצטע פון די פיעלע שהנע און גייסטפולע פרויענגעשטאלטען, וואס האבען ארומגע־רינגעלט, אדער ריכטיגער: ארומגעשוועבט ארום דעם קראנקען־בעט — די מאטראצען־גרוב — פון דיכטער. זי איז געשטארבען אלס לעה־רערין פון דער דייטשער שפראך און ליטעראטור אין הערבסט פון יאהר 1896, אין דער אלטער פראנצויזישער שטאדט וועו, אין עלטער פון 62 יאהר.

שוין ביים לעבען פון דער דאמע, האבען היינעם ביאגראפען און קאמענטארען, איינער איבער'ן אנדערן, געזוכט צו שילדערן איהר לעבען און פערזאן אזוי ראמאנטיש, ווי נאר מעגליך. איהר פארהעלטנים צו הייגע איז ווירקליך געווען נאך מעהר ווי ראמאנ־טיש. מען וועט אומזיסט זוכען אין דער גאנצער ליטעראטור־גע־שיכטע אן עהנליכען ביישפיעל, דאס ערקלערט איבערגענוג דעם פליים פון די ביאגראפען.

עס איז טאקע א שאד צוצרייסען דעם שליער פון ראמאנטיק, וואס צארטע און צוגליך שטארקע הענד האבען אויסגעוועבט ארום איהר, אבער עס בלייבט נאך גענוג מיסטישעס און מערקווירדי־געס אין איהר לעבענסגעשיכטע, אום צו קענען רייצען די נערוועו פון די פארצויגענע דאמען, וועו אפילו מען זאל זאגען דעם פולען אמת וועגען איהר.

עס איז געווען אין א שעהנעם אקטאבער פריהמארגען פון יאהר 1855, וועו א יונגע דאמע האט פארלאנגט אריינגעלאזען צו

ווערען אין היינעם וואהנונג. זי האָט געהאט דעם דיכטער אי־
בערצוגעבען אייניגע קאמפאזיציעם אויף זייַנע ליעדער פון איי־
נעם א פארעהרער זיינעם, בארָאן וועסקע פאן דיטלינגען אין
וויען. די פרייַלין איז געווען נעט, שלאנק געבויט, פון מיטעלען
וואוקס, העלברוינע לאָקען האָבען אייַנגעראמט איהר חנ'עודיגען
קלוגען געזיכט. איבער איהר צולאָזען פארריסען נעזעלע האָבען בלויע
אויגען געקוקט זיס און שעלמיש. זי איז געווען ליעבעס־ווירדיג
און האָט פארשטאנען דעם דיכטער צו פארשיטען מיט א בלומען־
רעגען פון קאמפלימענטען. און עס איז קיין וואונדער נים, וואָס זי
איז דעם דיכטער געפעלען. ווי א זונען־שטראהל וואָלט אריינגעדרונ־
גען אין זייַן אייַנזאמען קראנקען־צימער. עס האָט איהם געפרעהט
צו זעהן א פערזאָן בייַ זיך, וואס איז געווען „דאָרט אונ־
טען". בייַ די ווערטער „דאָרט אונטען" האָט זיך בייַ איהם ארויס־
גערייסען א זיפץ, וואָס האָט אבגעקלונגען ווי אן עכא פון א גוט־
באקאנטער, אבער שוין לאנג נים געהערטער מעלאָדיע. און אזוי
איז ביים קראנקען־בעט פון דיכטער, אין אנגעזיכט פון טויט נע־
שלאָסען געווארען א פרייַנדשאפטס־בונד. און ווען די דאמע האָט
זיך אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, האָט היינע איהר געגעבען א בוך
און דריינענד געבעטען ווידער צו קומען. זי האָט געהאלטען די
איינלאדונג בלויז פאר א העפליכקייט און זי איז מעהר נים גע־
נאנגען מורא האָבענדיג צו בעאונרוהיגען דעם קראנקען. איז אבער
די איינלאדונג איבערגע'חזר'ט געווארען שריפטליך, אין אזא שמיי־
כעלהאפטער פארם פאר איהר, אז זי האָט גלייך אויף מארגען זיך
צוגעאייַלט צו קומען.

פון דעם טאָג אָן האָבען די באזוכען פון דער מוש ערשט
אויפגעהערט, ווען היינריך היינע האָט מיט פינף מאָנאטען
שפעטער, אין א גראָהען פעברואר באגינען אויסנעהויבט זיין לעצ־
טען אָטעם. אזוי איז דאָס דאָזיגע פארהעלטנים, אָהן צווייפעל,
דאָס אינטערעסאנטעסטע פון דעם דיכטערס לעצטע לעבענס־יאָה־
רען. אין א קליין ביכעלע האָט זי אליין א מין רעכענשאפט אבגע־
געבען איבער איהר פרייַנדשאפט־בונד מיט היינען. וועז מען זאָל
פון איהר באריכט אבציהען דאָס, וואָס איז אפען נים ריכטיג, און

דאס, וואס האט מעגליך אין פארלויף פון יאהרען זיך פארמישט אין איהר זכרון און צולעצט וואס זי לאזט אבזיכטליך ערשיינען אין א צו ראזינער באלייכטונג, בלייבט נאך נעגוג אינטערעסאנטעם און מערקווירדיגעם.

„אונזערע גייסטער" — האט היינע צו איהר אמאל נעזאגט— „זיינען נאהענט פארוואנדט, און דארום האב איך פון דיר נארנישט צו פארבארגען". יערענפאלס זייערע באציהונגען זענען נעווען באגרינדעט אויף פאלשטענדיגען נעגענזייטיגען פארטרויען, וואס מיר האבען שוין נעוואוסט, איידער זי האט אין 1884 פארעפענטליכט איהרע ערינערונגען, פון היינעס בריף צו איהר — 23 אין צאהל — וואס זענען שוין פריהער ערשיענען. היינע האט די יונגע דאמע באלד נאכ'ן ערשטען באזוך געדוצט און דורך דעם נעווקט אין איהר א געפיהל פון פארטרויליכקייט. נאך דעם זיגעל, מיט וועלכען זי פלעגט נעווהנליך פארזיגלען איהרע בריף, האט ער איהר דאס געגעבען דעם צונאמען: מוש (פליגן). זי האט פארשטאנען ווי זיך ניצליך צו מאכען דעם דיכטער. בעת זיין סעקרעטער איז קראנק געווארען, האט זי זיך אנגעבאטען צו זיין זיין שטעל־פארטרעטערין. זי האט געלעזען די קארעקטורען פון זיינע שריפ־טען, באזארגט פאר'ן קראנקען אלערליי נויטיגקייטען. מאנכעם מאל איהם פארגעלעזען: דייטשע קלאסיקער, פראנצויזישע ראמא־נען, פאליטישע צייטונגען. היינעס באמערקונגען, וואס זי דער־צעהלט איבער אדער פון זכרון אדער פון איהר נאטיץ־ביכעל, זע־נען גייסטרייך און פאר דער לאנע פון דיכטער מאנכעם מאל זעהר כאראקטעריסטיש.

אבגעזעהן פון קלייניגקייטען און אייניגע איבערטרייבונגען, וואס מען מוז דער דאמע ענטשולדיגען, זענען איהרע ערינערונגען ווערטפול און אינטערעסאנט, דען עס שטעהט אהן צוויפעל פעסט, אז היינע האט נעפיהלט צו איהר דעם לעבעדיגסטען אינטערעס, וואס פלעגט אין די ליידענשאפטליכע מאמענטען זיך דערהויבען ביז צו לייבע. וועז זי האט אין זומער צולייב איהר געזונד געמוזט אברייזען נאך ווילדבאד, האט זי פון היינען באקומען די צערט־ליכסטע בריף, אייגער פון זיי הויבט זיך אן מיט די ווערטער:

„אלערלייעבסטע זיסע מוש! אדער זאל איך דיך ניט רופען נאך דיין זיענעל, נאר נאך דעם פארפיום פון דיינע בריעף! דאן מוז איך דיר זאגען, מיין אלערלייעבסטע מאשום קעצעל!" און צום שלום: „יא, איך פרעה מיך דיך צו קענען ווידערזעהן, דו מיין הארצענס ליעבסטע מוש! די רייצענדסטע מאשום קעצעל, וועלכע איז צוגלייך אזוי זאנפט, ווי אן אנגארא־קעצעל, דער סאמט, וואס איך ליעב אם משהרסען. א צייט לאנג האב איך ליעב געהאט די טיגער־קאצען; דאך די זענען צו געפעהרליך, און די לעבעדיגע אייגדרוקען, וואס זיי האבען מאנכעם מאל איבערגעלאזט אויף מיין פנים, האבען מיר נאר ניט געשמעקט. איך פיהל מיך זעהר שלעכט. בלויז שלאקענישען, אנפאלען פון ווילדעסטע שמערצען, וואוט געגען מיין צושטאנד, וואס איז האפנונגספאל! א טויטער, וועלכער דארשט נאך דעם גליהענדסטען גענום פון לעבען. דאס איז שווערלייך!".

וועז זי האט פון ווילדבאד ווידער זיך צוריקגעקהרט קיין פאריז, איז זי נאטירליך ווייטער אנגענאנגען מיט איהרע באזוכען ביי היינען. גלייכצייטיג האבען זיי אנגעהאלטען א לעבעדיגע פאטשטש צווישען זיך. מעהרערע פון די צעטעלעך עקזיסטירען נאך. אונטער די מעהרסטע שרייבט ער זיך אונטער „נבוכדנצר 2", ווייל, ווי ער אליין ערקלערט, ער איז אזוי נאריש ווי דער קעניג פון בבל און עסט נאר קרייטיבער, וואס זיין קעכין רופט שפינאט. נעשריבען אין די פארשידענסטע טענער, זענען די צעטעלעך מעהרסטענס אויפפאדערונגען צו קומען; זיי איבערלויפען מיט צערטלייכקייטען. ער רופט איהר זיין „אלערלייעבסטע, רייצענדסטע קעצעל", זיין „לאטאסבלום"; ער גארט נאך איהר אנבליק, דען זי איז „די לעצטע בלום פון זיין טרויעריגען הערבסט". איינער פון די בריעף לייענט זיך אזוי: „וואס אפטער דו זאלסט קומען, אלץ גליקליכער וועל איך זיין, מיין ליעבע קליינע, אלעררייצענדסטע מוש, קום, זשום מיט דיינע קליינע פיסעלעך ארום מיך ארום! איך קען א ליעד פון מענדעלסזאהן, מיט א רעפרען: „קאממע באלד!". די מעלאדיע געהט מיר ניט פון קאפ ארויס! „קאממע באלד!" אן אנדערש מאל: „איך בין אזוי קראנק! נאך קיינמאל

איז א דיכטער עלענדער ניט נעווען אין מיטען פון זיין פולען נליק, וואס ווי עס וואלט געשפאט פון איהם. איך קוש דיין נאנצע ליעבליכקייט — אבער נאר אין דער פאנטאזיע. איך האב דיר כישט מעהר אנצובאטען ווי נאר פאנטאזיע, ארימע מיידעל!".

נייניערינג וועלען נעווים שטעלען די פראגע: ווי האט זיך פרוי מאטהילדע פארהאלטען צו דער מאדנער איינברעכערין? איך גלויב, אז זי האט די דאמע אינגאריט, וויל זי האט איהר קוים נעקאנט ווערען נעפעהרליך. אנדערע באהויפטען פאדט, אז פרוי מאטהילדע האט אפילו ביי יענע אומשטענדען איהר ברענדע אייפערזוכט ניט נעקענט דערשטיקען און האט מעהר ווי איינמאל דייטליך ארויסנעוויזען איהר אנטיפאטיע צו דער פרעמדער. און די גוטע מוש האט זיך דערפאר מיט איהר אבנערעכענט, און האט אין איהרע ערינערונגען אנגעווארפען א זעהר אונגינסטיגען בילד פון פרוי מאטהילדע. בעסער האט די מוש זיך פארטראגען מיט דער שוועסטער פון דיכטער, פרוי שארלאטע עמברען. דער אופן, ווי אזוי ער האט זיין נעליעבטער שוועסטער פארגעשטעלט זיין פרייגדין, איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר'ן דיכטער. ער האט אבנעדריקט א קוש אויף איהר שטערן און א זאג נעטהאן: „דאס איז מיין מוש!". ווי זי אליין דערצעהלט, האט זי נאך לאנג נערעדט אין דערבייאינגען צימער מיט דעם דיכטערס שוועסטער פון דעם, וועלכער איז ביידען טייער נעווען. און דערבי איז קיין זאך ניט בארוהרט נעווארען, וואס זאל ארויסרופען א שלעכטען נאכ'טעם".

די פירסטין דעלא ראקא — היינעס פלימעניצע — דערצעהלט אין איהרע ערינערונגען וועגען אן אינטערעסאנטען קווי־פרא־קוא ביים קראנקען־בעט פון דעם דיכטער, וואס זי האט נאר נעקענט ערפאהרען פון איהר מוטער, היינעס שוועסטער. ווי פאר אנדערע, האט היינע אויך פאר זיין פרייגד, דעם פראנצויזישען דיכטער בעראנזשע, אפט נערעדט מיט באגייסטערונג פון דער מוש. יענער, פון אלעמאל א גרויסער פארעהרער פון פרויען־שעהנהייט, האט אויסגעדריקט א שטארקען וואונש זיך צו באקענען מיט איהר. מען האט אבנערעדט א ראנדעוואו, אבער דער זכרון פון

אלטען בעראנזשע איז שוין נעווען אבגעשוואכט און ער האט פארגעסען דעם טאג און די שטונדע. איז ער נאטירליך געקומען אין א גאנץ אנדערער, ווי די אבגערעדטע צייט, צו טרעפען מוש, און ער האט ווירקליך געפונען א דאמע זיצענדיג אויפ'ן ראנד פון הייגעם בעט און אין האלבדונקעל פון קראנקען־צימער האט ער איהר אנגענומען פאר דער מוש. ערשט שפעטער האט ער זיך דערוואוסט וועגען זיין טעות, דען די דאמע איז נעווען — פרוי שארלאטע עמבדען. נאלאנט און ליעבענסווירדיג, ווי אלע פראנצויזען, האט ער זיך קונציג ארויסגערעהט פון דער פארלעגנהייט און זיך צושאטען פאר איהר מיט קאמפלימענטען.

אבער אויך די אנטיפאטיע אדער נלייכגילטיגקייט פון פרוי מאטהילדע האט ניט געקענט שטערען דעם מערקווירדיגען ראמאן צווישען הייגע און זיין יונגער פרייגדין. זי האט פארטגעזעצט איהרע באזוכען, און ער איז פון טאג צו טאג געוואהרען פארטרויליכער, יא — ליידענשאפטליכער. איין טאג האט ער פאר איהר איבערדערצעהלט א וואונדערליכען טרוים, וואס ער האט געהאט און וואס האט איהם געזאלט געבען דעם שטאף צו זיין לעצטען גידיכט. ער איז געווען טויט און איז געלעגען שטייף און אונבאוועגליך אין א הערליכען מאוזאליי, וואס די האנד פון א גרויסען קינסטלער האט געשאפען אין דער פאלקאמענסטער פארם פון קאסטבארסטען מארמאר. די וואונדערבארע רעליעפען האבען פארגעשטעלט דא ער־האבענע, דא קאמישע סצענען; דא הייליגע, דא לעבערליכע בילדער. דאס איז געווען א דענקמאל, וואס האט ווייט איבערטראפען אלע איבריגע אין גרויס און פראכט. צופוסענס פון סארקאפאג האט געבליהט פון דער ערד ארויס א בלום פון טונקעלער פארב, מיט אינאיינציגען בעכערל צווישען די שפיזען־ארטיג נעשניטענע בלעטער. און אין דעם בלאסען בעכערל האט מען דייטליך געזוהען די מארטערגעצייג פון קריסטום'עס יסורים־טעג. פלוצלינג איז די בלום באלעבט געווארען און האט אנגענומען א מענשליכע גע־שטאלט. א זיסער, טרויעריגער פנים האט זיך מיט ליעבע ארי־בערגעבויגען איבער'ן טויטען, און דער טויטער האט גלייך דער־קענט די געשטאלט.

ווי האָט היינע זיך אויסגעלייגט דעם צויבערליכען טרוים?
דאָס איז געווען דאָס ווייטע פאטערלאנד, אבער ניט געברענט
האָט עס מעהר מיט פינסטערן צאָרן, נאָר זאנפט און מילד האָט
עס געשמייכעלט צום דיכטער — צום מענשען, אין וועמעס לעבען
די ליעבע צו זיין פאטערלאנד האָט זיך דורכגעצויגען אין פאר־
שיעדענע זיך וועקסלענדע געשטאלטען. דער דאָזיגער טרוים־בילד
פון דער שוועבעלגעלער ליידענסבלום איז געוואָרען די טעמא פון
היינע'ס לעצטען געדיכט, וואָס איז געווידמעט צו מוש. עס קלינגט
ווי אן אבשלום פון זיין פאָעטישע וועלט־אנשויאונג:

די געגענוועצע זינד היער גרעלל געפאָארט,
דעם גריעבען לוסטזין און דער גאָטגעדאנקע
יודעאם! אונד אין אראבעסקענארט
אום ביידע שלינגט דער עפהעי זיינע ראנקע.
און דיזער שטרייט ווירד ענדען ניממער מעהר,
סטעטס ווירד די וואהרהייט האדרען מיט דעם שעהנען,
סטעטס ווירד געשיעדען זיין דער מענשהייט העער
אין צוויי פארטיי'ן: בארבארען אונד העלענען!

דערווייל איז דער צוישטאנד פון קראנקען דיכטער געוואָרען
אלץ געפעהרליכער. ער האָט געשפירט דעם נאָהענטען סוף, אבער
נאָך איינמאל האָט די, ווי שוין פערלאָשענע, פלאָם פון לעבענס־
קראפט און לעבענסלוסט ווידער אויפגעפלאקערט אין די ערשטע
וואָכען פון יאָהר 1856. באזונדערס גערן האָט ער אין יענע טעג
גערעדט צו דער מוש וועגען זיין יוגענד; דער בלאסער וועראניקא,
דעם קלויסטערגארטען, דעם רהיין און די בעדער פון לוקקאו און
מיט א באזונדערן פארנעניגען האָט ער זיך צוגעהאָרכט. וועז זי איז
געוועסען לעבען איהם און איהם פארגעלעזען מיט איהר מעלאָדיישער
שטימע. היינע'ן איז שטארק געווען געפעלען א ליעבליכע מעשה'לע,
וואָס לאבולע האָט דאמאלם געהאט פארעפענטליכט אין „זשורנאל־
דע דעבא". די מוש האָט איהם יעדעס מאל עס געמוזט פארלעזען.
א ריהרענדע סצענע האָט זיך אבגעשפיעלט ביי זייער לעצטען
צוזאמענזיין. צוליעב א פארקיהלונג איז זי עטליכע טעג געווען ניט
געקומען. און וועז זי איז ווידער אריינגעטרעטען אין קראנקען־

ציטער, איז איהר אויפגעפאלען די טויטע בלאסקייט פון זיינע לי־
פען. ער האט אויסגעזוכן באזונדערס עלענד. „ענדליך ביזט דו דא!"
האט ער איהר אנטקעגענגערופען. ער איז צו איהר ניט געווען אזוי
ליעבליך ווי אלעמאל, אין זי האט אויסגעבראכען אין א געוויין.
האט ער איהר צוגערופען און זי האט זיך נעמוזט אנידערזעצען
אויפ'ן ראנד פון בעט. „נעהם דעם הוט אראב, איך זאל דיך
בעסער קענען זעהן" — האט ער א זאג געטאן און מיט א לאם־
צעדער באוועגונג א ציה נעטאן דאם בענדעל פון הוט. טיף ע־
ריהרט, האט זי אראבגעווארפען דעם הוט און געפאלען פאר'ן
בעט. אומזיסט האט זי געפרובט איינצוהאלטען אייהר שלוכצען.
קיין ווארט איז ניט ארויסגעדרעט געווארען, אבער די האנד פון
פרייגד האט די נאנצע ציים נערוהט אויף איהר קאפ, ווי בענשענ־
דיג איהר. דאן האט זי לאנגזאם נענומען ארויסגעהן פון צימער.
זי האט שוין נעהאט דעם שווער איבערנעטרעטען. האט צו איהר
אויער הערנרייכט דער קלאנג פון זיין שטימע — דייטליך, אבער
ווי ציטערנדיג פון נעהיימער אנגסט: „אויף מארגען, הערסטו,
פארזאם זיך ניט". אויף מארגען איז הייגע שוין געווען טויט.

פריה באגינען איז דער נרויסער טרייסטער און ערלעזער —
דער טויט — צוגעטרעטען צו זיין בעט. ווען די מוט איז אריינגע־
קומען, האט זי נאר א בר מכן דערזעהן. ער איז געלענען אין ארון.
ווי א סטאטוע, מיט מאיעסטעטישער רוהיגקייט. „קיין שפור
פון מענשליכע ליידען און ליידענשאפט איז ניט איבערגעבליבען
אויפ'ן קאלטען עדעלנעם קלייד: דער טויט, וועלכען ער האט אזוי
נעליעבט און באוונגען, האט נעוואלט זיין נערעכט צו איהם און
נעשאפען א בליבען מארמארנעזיכט, וואס מיט זיינע רענעלמעסיגע
שטריכען האט עם דערמאהנט די רייגסטע מיסטערווערק פון נרי־
כישער קונסט".

מיט אט דעם טאן פון פרידען און פארנעבונג שליעסט די
מוש איהרע ערינערונגען. אבער דער נייניערינגער לעזער וועט זיך
ניט וועלען בארוהינען. ערשט רעכט וועט ער פרענען: וואר איז
דאס נעווען די וואונדערליכע פרויען־נעשטאלט? וואר איז נעווען
די מוש?

עס איז נענוג מערקווירדיג, וואס ביז צו איהר טויט האָט זי פארשטאנען זיך צו פארדעקען מיט א מיסטישען שלייער. זי האָט אין איהרע יונגע יאָהרען צוגערופען צו אלע איהרע פארעהרער: „דו זאָלסט מיר קיינמאל קיין פראגען ניט שטעלען". אויף דער עלטער האָט זי זיך צוריקגעצויגען אין א שטילען ווינקעל אום זיך אויסצובאהאלטען פון דער נייגיעריגקייט.

צוערשט איהר נאָמען. אבער דאָ בלייבט מען שוין שטעהן. עס זענען באקאנט דריי נעמען, מיט וועלכע זי האָט זיך גערופען אין פארשיעדענע צייטען. צום ערשטען מאל לאָזט זי דערקענען פאר דער וועלט אלס פרייליין וואן־בעלגערן. מיט פינף יאָהר שפעטער שטעלט זי זיך פאָר היינען מיט'ן נאָמען עליזע קרינין, און וועו איהרע ערינערונגען זענען ערשיענען, האָט זי צו אלעמענס איבערראשונג שוין געהייסען קאמילא זעלדען, און אונטער דעם נאָמען האָט זי פארלאָזען די וועלט; דעם אמת'ן נאָמען וויים אבער קיינער ניט. אויף איהר אבשטאָמונג איז אייגנעהילט אין חושך, וואס איהרע ערינערונגען האָבען אויף א האָר ניט קלאָרער געמאכט. שיילט מען ארויס די פאקטען פון די פראזען, מיט וועלכע זי זוכט זיי צו פארווילקלען, דארף מען שליעסען, אז זי איז געווען אן אונגעוצליכע טאכטער פון אן גובערנאנטין און האָט פארבראכט איהר יוגענד אונטער זעהר פארענדערליכע פארהעלטנישען.

אז זי איז א דייטשע געווען, איבער דעם לאָזט זי קיין צוויי־פעל ניט, אבער איהר געבורטס־ארט האָט זי ניט אָנגערופען. זי זאל זיין אוים פראג אדער אוים זאקסען. יעדענפאלס, צווישען דרעזדען אין פראג איז איהר וויעגעלע געשטאנען.

מען זעהט פון אלין, אז די דאמע האָט געהאט פיעל צו פארבארגען: דען ניט וועניגער ראמאנטיש און מערקווירדיג וויי איהר קינדהייט, איז געווען איהר יונגענד. אין איהר 15טען לעבענס־יאָהר איז זי געקומען מיט איהר מוטער קיין פאריז און זאל דארט מיט דריי יאָהר שפעטער האָבען געהייראט מיט א פראנצויז, וועלכער איז אבער נאָכ'ן ערשטען רויש פון האָניג־חודש שוין זאט געווען מיט איהר, און אזוי ווי זיין הארץ האָט שוין געהערט צו אן אנדערער, האָט ער געזוכט פון איהר פטור צו ווערען, און אויף א

מערקווירדיגען אופן. איין שהנעם פריהמארגען באט ער זי אז צו באגלייטען איהם אויף א געשעפטסרייזע קיין לאנדאן. די יונגע פרוי האט מיט פרייד אייגענעשטימט. אבער אין לאנדאן האט ער איהר געגומען באהאנדלען אויף דעם שענדליכסטען אופן. ניט גענוג געבען געגנג צום עסען און איהר פארשלאסען אין צימער, וועו ער איז ארויסגענאנגען. איינמאל איז ער געקומען א היים אין באגלייטונג פון א דאקטאר, וועמען ער האט געבעטען זיין פרוי צו אונטערזוכען, וויל ער האלט איהר פאר קראנק. „איך בין אבער ניט קראנק!" — האט זיך זיך אבגערופען ערשטוינט. דער בראווער מאן האט איהר געהייסען שווייגען, וויל ער וויים בעסער. אין צוויי טעג ארום האט זיך א קארעט אבגעשטעלט פאר זייער טהיר און דער מאן האט אויפגעפאדערט מארגא — דען אזוי האט זי יעמאלט געהייסען,—צו פאהרען מיט איהם שפאציערען. אבגעשטעלט האבען זיי זיך פאר א שהנער ווילא, וואו זיי זענען אויפגענומען געוואָרען פון א פריינדליכען אלטען. יענער האט ארייגגעפיהרט מאדאם מארגא אין א גארטען־צימער, דאָרט האט דער ליעבער מאן ארויפגעדריקט איהר א קוש אויפ'ן שטערן און מיט א מיטליידיגען „אדיע, ליעבעס קינד" האט ער פארלאזען דאם הויז.

דאם איז געווען א משוגעים־אנשטאלט. כמעט געלעהמט פון שרעק, האט זי צוערשט זיך גאר ניט געקענט פארשטענדיגען מיט'ן דאקטאר, אבער שפעטער האט יענער זיך איבערצייגט, אז זי איז ניט גייסטיג קראנק. אויך די איבריגע דאקטוירים זענען גקומען צו דערזעלביגער איבערצייגונג. מען האט איהר באפרייט פון משוגעים־הויז און איהר ארייגנעבראכט אין א פאמיליע. נאטירליך האט זי באלד דורכ'ן גערייכט ארויסגעקראגען פון מאן א גט. און זי האט שוין געהאט באשלאסען קיינמאל זיך ניט צוריק צוקעהרען קיין פאריז, דאך וועו די שטארבענדע מוטער האט איהר גערופען צו זיך, האט זי ניט געקענט ווידערשטעהן דעם רוף און זי איילט צוריק קיין פאריז. איז זי שוין דאָרט פארבליבען.

אזוי דערצעהלט די פירסטין דעללא ראקא אין איהרע ערינערונגען וועגען הייגען.

עס בלייבען נענוג רעטענישען אין דער נעשיכטע פון דער דא־
מע, אבער דאס הויפטרעטעניש, ווי מיר דוכט, איז איצט נעלעזט.
זי איז נעווען דאס אמת'ע „מיידעל פון דער פרעמד". קיינער
האט ניט נעוואוסט, פון וואנען זי איז נעקומען, וואוהין זי איז
נעגאנגען, אבער זי האט מיטגעבראכט מיט זיך מתנות און פרוכט,
און וואס נאך מעהר: זי איז נעווען די לעצטע ליעבע פון שטארבענ־
דען דיכטער, און אלם אזעלכע פארדיענט זי דערמאהנט צו ווערען
מיט דאנקבארקייט פון די קומענדע דורות.

* * *

אין גראהען פריהמארגען פון 17טען פעברואר 1856, איז היינ־
ריך היינע נעשטארבען. זיין שוואגער־ליעד איז נעווען דאס ליעד
פון דער שוועבעל־נעלעזר לייד־ענס־בלום, וואס מיר האבען פריהער
דערמאהנט. מעהרערע טעג כסדר האבען איהם נעמאטערט אנפא־
לען פון חלשות, קרעמפ, ברעכען. אבער ביז זיין לעצטען לעבענס־
מאמענט איז ער נעבליבען בייס פולען באוואוסטזיין, און נאך אין
די שטונדען פאר דער נסיסה האבען די בליצען פון זיין נייסט בא־
לויכטען די פינסטערע מאטראצען־נרוב. באזונדערס פיינליך איז
נעווען די לעצטע נאכט. דער טויט איז נעקומען פינף א זייגער
אין דער פריה אין אן אנפאל פון ברעכען.

דעם 20טען פעברואר, אום 11 אזייגער פארמיטאג איז ער
נעבראכט נעווארען צו זיין לעצטער רוה, אויף מאן־מארטר־בית־
עולם, אהן רעליגיעזע צערעמאניעם, אהן פאראדען, לויט זיין
אויסדריקליכען וואונש אין דער צוואה. צו דער לויה זענען נענאנ־
נען ארום הונדערט מענשען, דייטשען און א טייל זיינע פריינד־
צווישען די פראנצויזישע שריפטשטעלער.

זיינע לעצטע פערזען זענען נעווידמעט דער „מוש". ער האט
נעליעבט פיעליייכט צום ערשטען מאל אין הארמאניע מיט זיך
גופא. דאס איז נעווען ליידענשאפטליכער פארלאנג, וואס האט
אבער ניט נעשטיקט דאס איבריגע מענשליכע אין איהם. דא איז
צונליייך אויך נעווען דאס גליק פון באוואוסטזיין, אז דאס באזונ־
דערע, אינטימע אין איהם איז אבגעפיהלט נעווארען פון נאך א
וועזען. אלע ניואנסען, אלע טענער פון זיין נשמה האבען מיטגע־

שפיעלט, אבער ניט ווי אלע מאל יעדער באזונדער, נאר אלע זענען זיי ווי איינס נעוואָרען. אין זיינע לידער צו דער „מוש" האט ער באזונדען — מיט שמייכעל, ביטערקייט און ציניזם — די משונה־דיגע סיטואציע פון א שטארבענדען לויבהאבער. אבער צונלייך אויך הערט זיך דאָרט דער ריינסטער קלאנג פון ליעבע, ווי נאָר קיינמאל פריהער.

* * *

ווער עס לויפט דורך היינעס נעזאמלטע שאפונגען, פיהלט, אז עס פעהלט א צענטראל־ווערק, ווו אז היינעס אייגענער איך, זיין פערזענלייכקייט זאל פארפאעטיזירט ווערען; אזוי פיעל שעהנע איינצעלהייטען לינגען צוואוארפען: מען ווינשט זיך צו נעפינען דעם מיטעלפונקט, צו וועלכען די אלע איינצעלהייטען האבען זייער בא־צוהונג. איז דאס געווען דאס גרויסע מעמואָרען־ווערק, וואס האט געדארפט אויספילען דעם לעדיגען אָרט? מיר שיינט, אז ניין. היי־נע האט זיינע מעמואָרען אנגעהויבען זעהר פריה, אין די צוואנ־ציגער יאהרען, ווען דער שטאַף, וואס ער האט נעדארפט פארצייכ־נען איז נאך נעלעגען פאר איהם. ווען ער וואלט אזוי אנגענאנ־נען מיט זיינע מעמואָרען, וואלטען זיי ווי א לעבעדיגער שטראם זיין לעבען באגלייט, ניט ווי געטהעם „דיכטונג און ווארהייט". וואס איז א צוריקבליק אין דער פארגענגענהייט, וואס פאדוואנ־דעלט דאס לעבען אין א געדאנקען־בילד. אין היינעס מעמואָרען וואלט די צייט זיך נעשפיגעלט ווי א לויפענדער צוג פון וואל־קענס אין וואסער. און אונז דוכט זיך, אז דאס איז נעווען היינעס טיעפסטע אייגענשאפט: אבצושפיגלען לאזען דאס לעבענדיגע דורכגעהן דורך זיך און דעמזעלבען אויגענבליק עס צו מאכען צו א בילד, ניט אויסצוואוארטען ביז עס וועט זיך באשאפען א ניי, פאדוואנדעלט בילד, פארוועבט מיט דעם געהיימנים פון זיין פער־זענלייכקייט.

ער האט איינמאל א מערקווירדיגע פראגע געשטעלט: „אין גרונד געגומען, וואס איז טיעף? איז דער תהום טיעפער, ווי דער פלאכסטער שפיגעל, וואס שטראהלט אב צוריק זיין טיעפסטע טיעפעניש?" — ווי ער וואלט נעוואלט אוועקמאכען

אן אויגענבליקליכען קאפשווינדעל, וואס ער האט פלוצ־
לונג דערשפירט, אז אונטער איהם איז קיין גרונד ניטא.
פון דאנען נעמט זיך דער באזונדערער כאראקטער פון
זיין פאזיציע, מיט איהר דייטליכען בויג צום עפישען,
מיט איהר העכסטען שפיץ — דער באלאדע. זי בלאנדזשעט ניט אין
די טיעפע טהאלען פון געפיהל, איהר סובסטאנץ איז אין אן אונגע־
וועהנליכען גראד דאס אויסערליכע לעבען. דא ליגט זיין איינענאר־
טיגע פאזיציע צוויישען דיכטער און זשורנאליסט: ער מוז זיך
שטענדיג צופיהרען דעם שטאף פון טאג. ער מוז זיך מישען אין
פאליטישען לעבען, — עס רעדט זיך מישען, דאס איז געווען א
טרויערישעס מיטשפיעלען. „איך וויים ווי אייך איז געווען צו
מוט, מיר איז אבער גאנץ אנדערש געווען צו מוט" שרייבט ער
אין א בריף צו לעוואלדען. ער לעבט אין דער רגע, און די איצ־
טיגע רגע קען ניט ניט די קינפטיגע און ניט די פערגאנגענע; דאס
איז דער מקור פון זיינע ווידערשפרוכען, דאס הייסט פון דעם, וואס
קומען צו אונז פאר אלס ווידערשפרוכען, און וויל ער האט געפיהרט
א שטימונגסלעבען, א לעבען פון נערווען, ווי זעלטען ווער,
האט ער זיך ענווייטיגט צוצושלאגען זיך צו אן
אונבאדינגטען שטאנדפונקט, צו א וועלט - אנשויאונג.
און איינמאל האט עס אויסגעזעהן, אז ער האט
זיך באפעסטיגט אין סען־סימאניזם: אז ער איז אריינגעטהאן אין
איהם מיט לייב און לעבען, אבער באלד — מיט א פאר יאהר
שפעטער — עפענט זיך ווידער פאר איהם אן אבגרונד, — און עס
ציהט איהם צו „מאראלישער אויסהייט"; ער וויים ניט, אז אזוינס
עקזיסטירט פאר איהם ניט. ער האט דאס רעליגיעזע, וואס ער האט
אויפ'ן קראנקען־בעט אין זיך געפונען און נאר מאמענטענווייז
געפונען, צוגעפיהרט צו דער פארמולע פון דעאיזם, צום גלויבען
אין א פערזענליכען גאס, און גלייכצייטיג לאזט ער זיך אריין אין
גאטעס לעסטערונג. אן אויגענארטיגע באדערפניש אין פאראייני־
פאכונג דורך באגריפען, כמעט א באנאלער ראציאנאליזם, קעמפט
אין איהם זיין לעבען לאנג מיט זיין אונבאוואוסטען איך, וואס זיין
עצם איז וויברירונג.

און אין סך הכל דארף מען זאגען : זיין ווערק איז נאך לעבעדיג : עס בעאונרוהיגט, ענטציקט, ווערט נעלויבט און געהאסט, ווי נאר לעבענדיגעם קען געהאסט און נעלויבט ווערען. פיעלייכט איז ער דוקא דערפאר פאפולער, וואס ער האלט זיך אין נאנצען אין פארערנרונד פון מענשענלעבען; ווייל אלץ, וואס געהט יעדען אן — באציהונגען פון מענש צו מענש, פון מאן צו ווייב, פון אייגצעלנעם צו דער געזעלשאפט, אין זייער גליק, אבער נאך מעהר אין זייערע טרויערינקייטען, ענטטוישונגען און אומגעלומפערטקייטען— אלע די זאכען פיהלט ער שטארק און רעדט ארויס, ניט איבערקלערענדיג, טאמער דארף מען ניט. דא איז ער דער הארר פון יעדער שאטירונג, וועלכער הערשט מיט טיעפער, פיינער פארשטענדנים, אבער אלע מאל מיט א חוש פאר'ן לעבען; און דא ערלייזט ער אונז מיט זיין פרייער פרעכער אפענקייט, וועלכע פארשטעלט זיך אזוי אויס ראניש אין בירגערליכער מאראל און סענטימענטאליטעט. דאס איז זיך אן אנדער פראגע, מיט וויפיעל באפלעקטען, פארבלוטיגטען לעבען ער האט זיך געקויפט זיין לאבענדעז וויסען, וויפיעל ער פערזענלעיך האט פארלארען דערבייַ; אבער דאס אייביגע, וואס לאזט זיך ניט פארלירען, האבען מיר אין זיינע ווערק. און מיר ליעבען איהם פאר דעם בייזער, הייזאמער גראציע פון זיין לאבען, וואס ער האט געקויפט מיט ערפאהרונג, אפשר נאך מעהר, ווי פאר דער אויפרודערנדער געוואלט פון יענע ליעדער זיינע, וואס דערצעהלען זיין איינענעם נעהיימנים. מיר ליעבען איהם און ער בלייבט מיט אונז אלס איינער, וועלכער שטימט אן און בעאיינפלוסט אונזער הארץ און נשמה, צי מיר ווילען עס צי ניט, צי מיט גוטען צי מיט בייזען.

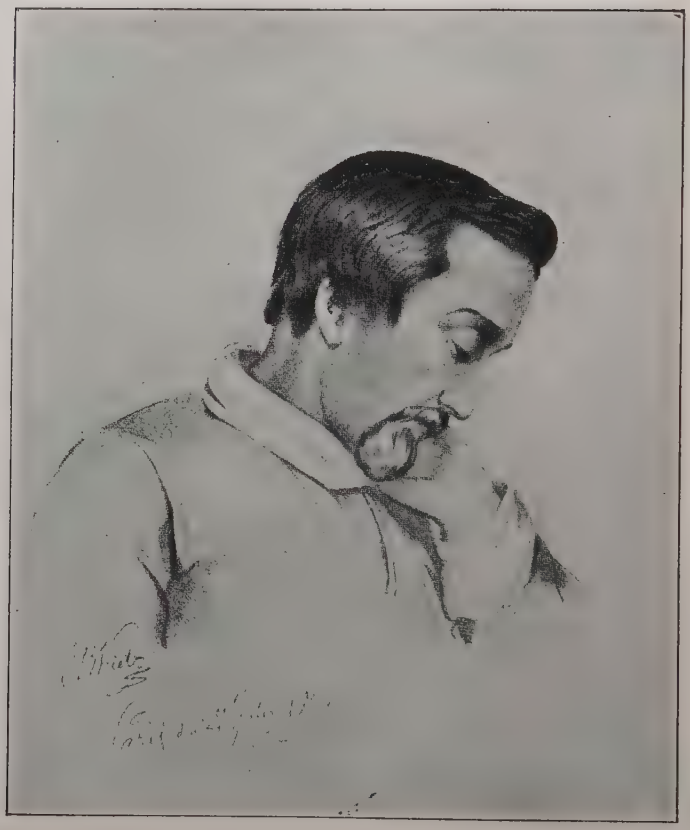

היינריך היינע.

מעמואַרען.

אין דער אמת'ן, טייערע דאמע, האָב איך געפֿרואווט צו פֿאר־צייכענען דאָס וואָס איז ווערט צו גערענקען פון מיין צייט, אויך וויפֿיל עס איז נעקומען אין באריהרונג מיט מיין איינענער פּער־זאָן. אלס צוקוקער אַדער אלס קרבן, אזוי אמת'דינע און אזוי נע־טריי ווי עס איז נאָר מעגליך.

די דאָזיגע פֿארצייכענונגען, וואָס איך האָב זיי אָנגערופֿען מיט'ן טיטל מעמוארען, ווייל אזוי איז מיר געפֿעלען, האָב איך דאָך נעמוזט כמעט ביז א העלפֿט פֿארניכטען. אביסל צוליעב אַנ־געצויגענע פֿאמיליען־אנגעלענהייטען, און אביסל אויך צוליעב רעליגיעזע ספקות.

זינט דעמאָלט האָב איך זיך באמיהט אויסצופֿילען די לעכער, וואָס זענען דורך דעם ענטשטאַנען. דאָך האָב איך מורא די פֿליכ־טען פון די לעבעדיגע צו א געשטאַרבענעם אַדער א זעלבסט־קוועלעריישען נעפּיהל ווען מיך צווינגען פֿאר מיין טויט איבער־צוגעבען מיינע מעמוארען צו א נייעם אויטא־דע־פע. און דאָס וואָס די פֿלאמען האָבען דעמאָלט פֿארשוינט, וועט אפשר קיינמאָל ניט דערזעהן דאָס טאָגליכט פון דער עפֿענטליכקייט.

איך נעם זיך גוט אין אכט ניט אָנצוגעבען די נעמען פון די פֿרייַנד אונטער וועמענס השגחה איך פֿארטרוי דאָס מאנוסקריפּט און וועמען איך פֿארטרוי די אויספֿיהרונג פון מיין לעצטען ווילען, וואָס איז נוגע אָט דעם מאנוסקריפּט. איך ווייל זיי ניט אויסשטע־לען אָקעגען דער צוהרינגליכקייט פון א פּובליקום, פון ליידינ־געהער, און זאָלען זיי ניט בעשולדיגט ווערען, אז זיי זיינען נעוואָרען אום־געטריי צו זייער שליחות.

אזא אומנעטרייקייט האָב איך קיינמאָל ניט נעקענט מוחל זיין. עס איז אן אונערלויבטע און אונזיטליכע האנדלונג צו פֿאר־עפֿענטליכען אפילו איין אייניציגע שורה פון א שריפֿטשטעלער,

וואס ער אליין האט ניט באשטימט פאר דעם גרויסען פובליקום. דאס גילט נאר באזונדערס וועגען בריף, וואס זענען געשריבען צו פריוואטע פערזאנען. ווער עס לאזט זיי דרוקען אדער ווער עס ניט זיי ארוים, באנעהט א פארבראכען, וואס פארדינט פאראכטונג.

נאך די דאזיגע אפענהערציגע ערקלעהרונגען, טייערע דאמע, וועט איהר לייכט איינזעהן, אז דאס וואס איהר ווינשט איך זאל אייך צושטעלען מיינע מעמוארען און פארשידענע בריף, דאס קען איך ניט.

און דאך, א דיענער פון אייער ליעבענסווירדיגקייט, ווי איך בין תמיד געווען, קען איך אייך, קיין באנעהר אין גאנצען ניט אפזאגען, און כדי צו באווייזען מיין גוטען ווילען, בין איך גרייט אויף אן אנדערען אופן צופריעדען צו שטעלען אייער ליעבע נייגעריגקייט, וואס קומט ארוים פון א וואריאנט אנטיילנעמען אין מיינע שיקזאלען.

איך האב די קומענדיגע בלעטער געשריעבען מיט אט דער כונה. און די ביאגראפישע מיטטיילונגען, וואס האבען פאר אייך אן אינטערעס, וועט איהר דא געפינען איבער גענוג. אלץ וואס איז באדייטענד און אלץ וואס איז כאראקטעריסטיש איז דא איבערגעגעבען געטרייי, און די גענענזייטיגע ווירקונג פון דרויסענדיגע ערשיינונגען און אינוועניסטע זעלענ־עראייגנישען עפענען פאר אייך די סיגנאטורא פון מיין זיין אין מיין וועזען. די הילע פאלט אראפ פון מיין נשמה און דו קענסט זי באטראכטען אין איהר שענער נאקעטקייט. אויף איהר זיינען ניטא קיין פלעקען, נאר וואונדער. אוי! און נאר וואונדער, וועלכע עס זענען געמאכט געווארען מיט די הענד פון פרייגד און ניט פון שונאים!

די נאכט איז שטום. נאר דרויסען פאטשט דער רעגען אויף די דעכער און עס קרעכצט אומעטיג דער הערבסט־ווינד.

אין אט דעם אויגענבליק איז דאס ארימע קראנקען ציימער כמעט תאוה'דיג הייליך, און איך זיץ אינ'ם גרויסען שטוהל ניט פיהלענדיג קיין וועהטאג. דא קומט אריין דיין האלד בילד, כאטש די קליאמקע פון דער טיר באוועגט זיך ניט. און דו לענסט דיך

אויפ'ן קישעו מיר צופוסענס. לעג דיין שענעם קאפ אויף מיינע קניע אוו האדף, ניט אויפהויבענדיג די אויגען.

איך ווייל דיר דערצעהלען דאס מעשה'לע פון מיין לעבען. טאמיר וועלען דיקע טראפענס פאלען אויף דיין לאקיגען קאפ, בלייב פון דעסטוועגען רוהיג: דאס איז ניט דער רעגען, וואס זייהט זיך אריין דורכ'ן דאך. וויין ניט אוו דריק מיר נאר שווייגענדיג די האנד.

— —

וואס פאר א דערהויבען געפיהל מוו דאס דורכנעמען אזא קירכען־פירשט, וועו ער קוקט אראפ אויף דעם שוויבעלדיגען מארק, וואו טויזענדער מיט הויל קעפ לאזען זיך מיט כונה אראפ אויף די קניע פאר איהם, אוו ערווארטען זיין ברכה!

אין דער איטאליענישער רייזע באשרייבונג פוו דעם הויפראט מאריע, האב איך אמאל געליינט אזא סצענע. אוו א קליינקייט פוו יענער סצענע איז מיר נאר וואס ארויף אויפ'ן זכרון.

צווישען דעם פויערים פאלק, דערצעהלט מאריע, וואס ער האט דארט געזוהן ליגען קניהענדיג, האט באזונדערס צוגעצויגען זיין אויפמערקזאמקייט אייגער פון יענע וואנדערנדיגע רויזענקרענץ־הענדלער פוו די בערג, וואס שניצען פוו א געוויסען מין ברוינעם האלץ די שענסטע רויזענקרענץ אוו פארקויפען זיי אין דער נאנצער ראמאנגא פיעל טייערער, דערפאר וויל זיי וויסען וויי אזוי ארויסצוקריגען זייער ברכה פוו פאבסט אליין אין דעם דערמאנטען יום טוב.

מיט גרויס ציטער איז דער מאן נעלענען אויף זיינע קניה, נאר דעם בריטען פילצענעם הוט, אין וועלכען עם האט זיך גע־פונען זיין סחורה, די רויזענקרענץ, האט ער געהאלטען אין דער הויך. אוו אין דער צייט וועו דער פאבסט האט געזאגט זיין ברכה מיט אויסגעשטרעקטע הענד, האט יענער אויפגעשאקעלט זיין הוט אוו אין איהם ארומגערודערט, ווי עם טוען די קאשטאנען פערקוי־פער, וועו זיי בראטען זייערע קאשטאנעם אויף דער בלעך: עם האט אויסגעזוהן ער האט געווייסענהאפט נעזארגט דעהפאר, אז א חלק פוו פאבסטס ברכה זאל אויף פאלען אויף די רויזענקרענץ.

וואס זענען געלעגען אונטען אין הוט. און זיין אלע צוזאמען זאלען גלייך געהיילט ווערען.

איך האב ניט געקענט גאר וועמען ביז איך האב דא ניט אריינגעפאלטען אט דעם ריהרענדען שטריך פון פרומער נאיוויטעט, און איצטער נעם איך ווידער אן דעם פאדים פון מיינע באקענטענישען, וואס באציהען זיך אלע אויף דעם גייסטיגען פראצעס, וואס איך האב שפעטער געמוזט דורכמאכען.

פון די ערשטע התחלות לאזען זיך דערקלערען די שפעטערסטע ערשיינונגען. עס האט געווירן א סך צו זאגען דאס, וואס שוין אויפ'ן דרייצעהנטען יאהר פון מיין לעבען, האט מען מיך בעקאנט געמאכט מיט אלע סיסטעמען פון די פרייע דענקער. און דאס גראד דורך אן עהרווירדיגען גלח, וואס האט ניט פערנאכלעסיגט אויף א האר, זיינע הייליגע פליכטען. אזוי אז שוין דעמאלט האב איך געזעהן, ווי אזהן צביעות קענען זיך רעליגיאן און סקעפטיציזם געהן איינס לעבען ס'אנדערע. א זאך פון וועלכער ביי מיר איז ענטשטאנען ניט בלויז דער ניט גלויבען נאר אויך די טאלעראנטעסטע גלייכגילטיגקייט.

ארט און צייט זענען אויך וויכטיגע מאמענטען: איך בין געבוירען געווארען ביים סוף פון סקעפטישען אכצעהנטען יאהרהונדערט אין א שטאדט, וואו אין דער צייט פון מיין קינדהייט האבען געהערשט ניט נאר די פראנצויזען נאר אויך דער פראנצויזישער גייסט.

די פראנצויזען, וואס איך האב זיך בעקענט מיט זיי, האבען מיך בעקאנט געמאכט מיט ביכער, איך מוז עס מודה זיין, וואס זענען געווען זעהר ניט זויבער און האבען אין מיר אייגנעפלאנצט א פאראורטייל אקעגען דער גאנצער פראנצויזישער ליטעראטור.

אויך שפעטער האב איך זי קיינמאל אזוי ניט ליעב געהאט, ווי זי פערדיענט עס. און צום אונגערעכטסטען בין איך געבליבען אקעגען דער פראנצויזישער פאעזיע, וואס פון דער יוגענד אן איז זי פאר מיר געווען פאטאל.

צום ערשטען איז אין דעם שולדיג דער פארשאלטענער אבע דאנוא. וועלכער האט אין ליצעאום פון דיסעלדארף געלערנט די

פראנצויזישע שפראך, און האט מיך דוקא נעוואלט צווינגען איך זאל מאכען פראנצויזישע פערזען. עס האט ווייניג געפעהלט, און ער וואלט מיר נעווען פאר'מיאום'ט ניט נאר די פראנצויזישע פאעזיע, נאר די פאעזיע בכלל.

דער הויפט שולדיגער אין דעם איז דער פערשוואלטענער אבע א פארשווינדעל מיט די ריהרעווידינסטע געזיכטס־מוסקעלן, און מיט א ברוינען פארוק, וואס יעדעם מאל ווען דער אבע איז אריין אין כעס, האט ער זיך נעשטעלט אין דער קרום.

ער האט נעהאט אנגעשריבען מעהרערע פראנצויזישע גראמאטיקעז און אויך כרעסטאמאטיעס, אין וועלכע עס האבען זיך נעפונען אויסצינע פון רייטשע און פראנצויזישע קלאסיקער, און זענען נעווען באשטימט פאר פארשידענע קלאסען. פאר די העכערע קלאסען האט ער אויך נעהאט ארויסנעגעבען „art oratoire" און „art poetique", צווייי ביכלאך, פון וועלכע דאס ערשטע האט ענטהאלטען שטעלדערייד־רעצעפטען פון קווינטיליאן, צוגענאכט נאך די בייספיעלען פון דרשות פון פלעשיע, מיעסיליאן בורדאלו און ביוסעט, וואס האבען מיך ניט זעהר שטארק נעלאנגוויילינט. —

אבער דאס אנדערע בוך, „וואס האט ענטהאלטען די דעפיניציאנען פון דער פראנצויזישער פאעזיע: „L'art de peindre par les images" און איז נעווען צוזאמענגעשטעלט ליוט דער טעארייע פון אלטער שולע פון באטע, און האט אויך ענטהאלטען די פראנצויזישע פראזאדיע און בכלל די נאנצע מעטריק פון די פראנצויזען. — וואס פאר א שרעקליכער קאשמאר דאס איז נעווען! אויך איצטער קען איך ניט עפיס מעהר נעשמאקלאזעס זוי דאס מעטרישע מיסטעם פון דער פראנצויזישע פאעזיע, אט די L'art de peindre par les images זוי די פראנצויזען דעפיניירען זיי, וועלכעם נעענגנזועצטער באנריף טראנט דערצו אפשר ביי, אז זיי פאלגען תמיד אריין אין א מאלעריישער פאראפראזע.

זייער מעטריק האט נעווים פראקרוסטעם אויסגעטראכט; דאס איז אן אמת צוואנג־העמד פאר נעראנקען. וואס ביי זייער

געבינדענקייט נויטיגען זיי זיך געווים דערין. פון דעם זעלביגען קוואל שפרינגט אויך ארויס דער לעבערליכער כלל: אז די שענקייט פון א געדיכט באשטעהט אין דעם בייקומען פון די מעטרישע שווערקייטען. דער פראנצויזישער העקזאמעטער, די דאזיגע געגראמטע גרעפצען, (hauqut) איז פאר מיר אן אמתר אבשיי. די פראנצויזען האבען תמיד אליין געפיהלט אט די דאזיגע דערווייטערדיגע ניט נאטירליכקייט, וואס איז פיעל זינדיגער ווי די זינד פון סדום און עמורה, און זייערע גוטע שוישפיעלער ווערען געלערנט, אז זיי זאלען די פערזען אזוי ארויסריידען, ווי זיי וואלטען געווען פראזא — צו וואס זשע ווידער די גאנצע איבעריגע מיה פון פערזיפיקאציאן?

אזוי דענק איך איצטער, און אזוי האב איך שוין געפיהלט אלס אינגעל, און מען קען זיך לייכט פארשטעלען, אז צווישען מיר און דעם ברוינעם פארוק האט געמוזט קומען צו אן אפענער שנאה, ווען איך האב איהם דערקלערט, אז פאר מיר איז פשוט אונמענליך צו מאכען פראנצויזישע פערזען. ער האט מיר אפגעזאגט יעדען חוש פאר פאעזיע און האט מיך אנגערופען בארבאר פון טויטאבורגער וואלד.

איך דערמאן זיך נאך היינט מיט שרעק, ווי אזוי מען האט מיך געווואלט צווינגען צו איבערזעצען פון דעם פראפעסארס כרעסטאמאטיע קאפהיאם דערע צו די סנהדרין. און די העקזאמעטרען פון קלאפשטאקס „מעסיאדע" האב איך געזאלט איבערמאכען אין פראנצויזישע אלעקסאנדרינען. דאס איז געווען א מין אויסגעקלערטע אכזריות, וואס האט איבערגעשטייגט אפילו די יסורים פון דעם משיח גופא. און אפילו ער וואלט זיי ניט געקענט רוהיג ארויסבערטראגען. גאט זאל מיר מוחל זיין. איך האב פארשאלטען די וועלט און די פרעמדע אונטערדריקער, וואס ווילען אויך אונז ארויפצווינגען זייער מעטריק און עס האט געהאלטען נאהענט דערביי, אז איך זאל ווערען א פראנצויזען פרעסער.

פאר פראנקרייך וואלט איך געקענט שטארבען. אבער מאכען פראנצויזישע פערזען — דאס קיינמאל ניט!

דער רעקטאר און מיין מוטער האבען געמאכט א סוף פון'ם

שטרייט. די מאמע איז בכלל ניט געווען צופריעדען וואס איך לערן זיך מאכען פערזון, און מעגען דאס אפילו זיין נאר פראנצויזישע. זי האט זיך דעמאלט געשראקען, אז איך קען נאך ווערען א דיכטער; דאס, פלעגט זי זאגען, וואלט געווען דאס ערגסטע וואס קען מיט מיר פאסירען.

די באגריפען וואס מען האט דעמאלט פארקניפט מיט'ן נאמען דיכטער, זענען ניט געווען זהר קיין בכבוד'ע. און א פאעט האט מיט זיך פארגעשטעלט אן אפגעריסענעם ארימען טייוועל, וואס פאר א פאר טאלער שטעלט ער צו א געלעגנהייטס געריכט און צום סוף שטארבט ער אין הקדש.

מיין מאמע אבער האט ג'חלומ'ט פון מיינעט וועגען גרויסע, הויכפליהענדיגע חלומות, און אלע ערציהונגס-פלענער האבען געציעלט צו איהרע חלומות. זי האט געשפיעלט די הויפטראל אין מיין ענטוויקלונגס-געשיכטע, זי האט געמאכט די פראגראמען פון אלע מיינע סטודיעז, און נאך איידער איך בין געבוירען געווארען האבען זיך שוין אנגעהויבען איהרע ערציהונגס-פלענער. איך האב געפאלגט אקוראט וואס זי האט פארלאנגט פון מיר. און דאך מוז איך צוגעבען, אז זי איז געווען שולדיג אין דער אונפרוכטבארקייט פון מיינע מעהרסטע פערזוכען און באשטרעבונגען אין בירגליכע שטעלען, וואהרים אט די שטעלען זענען קיינמאל ניט געווען צוגעפאסט צו מיין נאטור. דאס לעצטע האט פיעל מעהר באשטימט וואס עס זאל זיין מיין צוקונפט, ווי אלע וועלט-געשעהענישען.

אין אונז נופא ליגט דער שטערן פון אונזער גליק.

צוערשט איז נעווען די פראכט פון דער קייזערליכער מלוכה. וואס האט פארבלענדט מיין מאמען. און אזוי ווי די טאכטער פון אן אייזענפאבריקאנט אין אונזער נעגענד, וואס איז געווען זהר בעפרייענדעט מיט מיין מאמע, איז געווארען א הערצאגין, און אזוי ווי זי האט איהר דערצעהלט אמאל, אז איהר מאן האט געוואונען זהר פיעל שלאכטען און באלד וועט ער זיך דערריעגען און ווערען א קעניג. — אך דא האט מיין מאמע נענומען חלומ'ען פאר מיינעט וועגען די גאלדענסטע עפאלעטען אדער די רייכסטע מונדירען

איכ'ם הויף פון קייזער, אין וועמענס דיענסט זי האט געוואלט איף זאל זיף ווידמען אין גאנצען.

דערפאר האב איף דעמאלט געמוזט שטודירען דוקא יענע געגענשטאנדען, וואס עס זענען נויטיג צו אזא לעבענסוועג. אוז הגם אין ליצעאום האט מען זיף גענוג געזארגט וועגען דער מאטעמאטישער וויסענשאפט, אוז איף בין שוין דורף דעם ליעבענסווירדיגען פראפעסאר ברוער געווען גענוג אנגענשטאפט מיט נעאמעטריע, סטאטיק, הידראסטאטיק, הידראליק אוז אזוי ווייטער אוז איף בין שוין ארומגעשוואומען אין לאנאריטמען אוז אין אלגעברא, האב איף פון דעסטוועגען נאף געמוזט נעמען פריוואטע לעקציעס אין אזעלכענע גענענשטאנדען, וועלכע זאלען מיף מעגליף מאכען, או איף זאל קענען ווערען א גרויסער סטראטעניקער. אוז אויב עס וועט נויטיג זיין, צו ווערען דער אדמיניסטראטאר פון די אייגענגענומענע פראווינצען.

מיט דעם פאל פון דער קייזערליכע מלוכה, האט זיף אויף מיין מאמע, פארשטעהט זיף, געמוזט אפזאגען פון דעם פראכטפולען לעבענס־וועג, וואס זי האט געהאט פאר מיר נע'חלום'ט: צו די שטודיען וואס האבען געציעלט אהין האט נענומען א סוף. אוז מאדנע! זיי האבען אין מיין גייסט אפילו קיין שפור ניט צוריקגעלאזען, אויף אזוי פיעל זענען זיי פאר מיר געווען פרעמד. דאס איז נאר געווען א מעכאנישע אויסגעלערנטקייט, וואס איף האב פון זיף אראגעוואדפען ווי א שמאטע, וואס טויג צו גאר ניט.

מיין מאמע האט איצטער אנגעהויבען צו חלום'ען פאר מיינעט וועגען א גלענצענדע צוקונפט אין אן אנדערע ריכטונג.

דאס ראטשילדישע הויז מיט וועמענס שעף מיין פאטער איז געווען בעקאנט, האט אין יענער צייט שוין אנגעהויבען צו קריגען זיין לעגענדארישען שלייער: לעבען אונז האבען זיף אויף גאט האט דערהויבען אנדערע פירשטען פון באנק און אינדוסטריע, און מיין מאמע האט באהויפטעט, אז די שעה האט איצט געשלאגען, וועז א מענש מיט א גוטען קאפ זאל אין דער סוחרישער וועלט דערגרייכען דאס אונגעהיירסטע, אוז זיף דערהויבען צו דעם העכסטען שפיץ פון דער וועלטליכער מאכט. זי האט דארום איצטער באשלאסען

או איך זאל ווערען א געלדמאכט. און איצטער האָב איך נעמוזט לערנען פרעמדע שפראכען, באזונדערס ענגליש, געאָגראפיע, בוכ־האלטעריע, קורץ אלע וויסענשאפטען, וואס באציהען זיך אויף דעם לאנד־האנדעל און ים האנדעל און דאס וואס האָט צו טאָן מיט מסחר.

כדי עפעס צו קענען פון וועקסעל־געשעפט און פון קאלאניאל האנדעל, האָב איך שפעטער נעמוזט באזוכען דאס קאנטאָר פון מיין טאטענס א באנקיער, און דאס נעוועלב פון א גרויסען בשמים־הענדלער: מיין לעהר אין דער קאנטאָר האָט אין גאנצען נעדויערט דריי וואכען, אין בשמים נעוועלב ארום פיער וואכען, דאָך האָב איך ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט זיך אויסגעלערנט ווי אזוי מען שטעלט אויס א וועקסעל, און ווי עס זעהט אויס כוישקאט נים.

א בעריהמטער סוחר, צו וועמען איך האָב נעזאָלט אנקומען אלס אן apprenti milionaire האָט נעזאגט, אז איך האָב ניט קיין טאלענט צום פארדיענען. און לאכענדיג האָב איך איהם צוגענעבען, אז ער מוז זיין נערעכט.

און אזוי ווי באלד נאָכדעם האָט מיין טאטע פארלוירען זיין פארמעגען, ווי א סך פון אונזערע פרייַנד, האָט דער סוחרישער זייפען־בלאָז נעפלאצט נאָך שנעלער און קלאָגענדיגער ווי דער איכפעריאלער זייפענבלאָז, און מיין מאמע האָט איצטער נעמוזט אָנהויבען צו חלום'ען פאר מיר אן אנדער תכלית.

איצטער האָט זי נעמיינט, אז איך מוז דוקא שטודירען יוריס־פרודענץ.

זי האָט נעמליך נעהאט באמערקט, אז אין ענגלאנד איז דער יוריסטענשטאנד אלמעכטיג. דאס זעלביגע אויך אין פראנקרייך און אין קאנסטיטוציאנעלען דייטשלאנד. און באזונדערס שפיעלען די אדוואקאטען דורך דער נעוואהנהייט פון רעדען אין דער עפענט־ליכקייט די הויפט רעלען פון די פלאפלערס און דורך דעם דער־גרייכען זיי צו די העכסטע מלוכה עמטער. מיין מאמע האָט גאנץ ריכטיג געזעהן.

און אזוי ווי עס האָט זיך נעראד נעהאט נעעפענט די נייע אוניווערזיטעט אין באָן, וואו די יוריסטישע פאקולטעט איז נע־

וועז באוועצט פון די באריהמטסטע פראָפעסאָרעז, האָט מיך מייז מאמע געשיקט קיין באָז. וואו איך בין באלד געוועסען ביי די פיס פון מאקעלדעי אוז וועלקער אוז געשלונגען דעם מז פון זייער וויסען.

פון די זיעבען יאָהר, וואָס איך האָב צוגעבראכט אויף דייטשע אוניווערזיטעטען, האָב איך ג׳פטר׳ט דריי שענע בליהענדיגע יאָהרען פון מייז לעבען ביי דעם שטודיום פון רוימישע קאזואיס־טיק, דער יוריספרודענץ, אָט די אי־ליבעראלסטע פון אלע וויסענ־שאפטען.

וואָס פאר א מוראָ׳דיג בוך איז דאָס קאָרפוס יוריס, די בי־בעל פון ענאָאיזמוס.

ווי די רוימער אליין איז מיר אויף אייביג געבליבען פאר־האסט זייער יורידישער קאָדעקס. אָט די רויבער האָבען געוואלט זייער רויב פארזיכערן אוז דאָס וואָס זיי האָבען אָנגערויבט מיט׳ן שווערד, האָבען זיי געזוכט צו שיצען דורכ׳ן געזעץ; דערפאר איז אָט דער רויבער געווען אין דער זעלביגער צייט אי סאָלדאט אוז אי אדוואָקאט אוז עם איז ארויסגעקומען א מישונג פון דעם ערנס־טען סאָרט.

אמת, יענע רוימישע גנבים האָבען מיר צו פארדאנקען די טע־אָריע פון אייגענטום, וואָס איז פריהער נאָר בעשטאָנען אלס א טאָטזאך, אוז די אויסביל׳דונג פון דער דאָזיגער לעהרע אוז איהרע פראקטענדסטע קאָנסעקווענצען, איז דאָס געלויבטע רוימישע רעכט, וואָס איז דער יסוד פון אלע אונזערע לעגיסלאציאָנען, יא, פון אלע מאָדערנע שטאָאט־אינסטיטוטען, הגם ער שטעהט אין דעם שארפסטען ווידערשפרוך מיט דער רעליגיאָן, דער מאָראל, דעם מענשליכען געפיהל אוז דער פערנונפט.

איך האָב דורכגעמאכט ביז צום סוף יענעם גאָט פערשאל־טענעם שטודיום, איך האָב זיך אבער קיינמאל ניט געקענט ענט־שליסען, צו באנוצען זיך מיט אָט דעם שטודיום, אוז אפשר האָב איך געפיהלט, אז אין דער אדוואָקאטעריי אוז אין דער שלויקייט פון רויב, וועלען מיך אנדערע לייכט איבערפליגלען, האָב

איך דערפאר מיין יוריסטישען דאקטאר־חוט אויפגעהאנגען אויפ'ן נאגעל.

מיין מאמע האט געמאכט נאך אן ערנסטערע מיענע ווי געווהנליך. אבער איך בין שוין דערווייל געוואָרען א זעהר דערוואקסענער מענש, וואס איז געשטאנען אין יענעם עלטער, וועו ער קען זיך באגעהן אהן דער מאמעס השגחה.

די גוטע פרוי איז שוין אויך געהאט עלטער געוואָרען און נאכדעם ווי זי האט נאך ניט איין פיאסקא אויפגעגעבען איהר השגחה איבער מיין לעבען, האט זי, ווי מיר האבען דאס שוין אויבען גענזעהן, חרטה געהאט, וואס זי האט מיך ניט געווידמעט צו דעם גייסטליכען שטאנד.

זי איז איצטער א מאטראָנע פון 87 יאהר, און איהר גייסט האט דורך דעם עלטער ניט געליטען. איבער מיין ווירקליכען ארט פון דענקען, האט זי זיך קיינמאל ניט פארמאסטען צו הערשען און איז פאר מיר תמיד געווען די שוינונג און די ליעבע אליין.

איהר אמונה איז געווען א שטרענגער דייאיזמום, וואס האט זיך זעהר צוגעפאסט צו איהר פערוואלטענידגער פערנונפטס־ריכטונג. זי איז געווען א שילערין פון רוסא, האט געלייענט זיין „עמיל". האט אליין געזייגט איהרע קינדער, און די ערציהונג איז געווען איהר גרעסטער פארגעניגען. זי האט אליין באקומען א גערנטע ערציהונג, און האט געלערנט צוזאמען מיט'ן ברודער, וואס איז געוואָרען אן אויסגעצייכענטער דאקטאר, און וועלכער איז אבער פריה געשטאָרבען. שוין אלס גאנץ יונג מיידעל האט זי פאר איהר פאטער געמוזט פארלייענען די לאטייניש דיסערטאציאנען און אנדערע געלערנטע שריפטען, ביי וועלכען זי האט ניט איינמאל דורך איהרע פראגען געבראכט דעם אלטען צום שטוינען.

איהר שכל און איהר עמפפינדונג איז געווען די געזונדהייט אליין. און ניט פון איהר האב איך ג'ירש'ט דעם חוש פאר דעם פאנטאסטישען און דער ראמאנטיק. ווי איך האב שוין דערמאנט, האט זי מורא געהאט פאר דער פאעזיע, און זי פלעגט ביי מיר צונעמען יערען ראמאן, וואס זי האט געפונען אין מיין האנד. האט מיט ניט געלאזט באזוכען קיין טעאטער, האט מיר פערזאגט אנטיי צו ג־

מען אין פאלקס־שפיעלען. האט אכטונג נעגעבען מיט וועמען איך האב זיך גע'חבר'ט און האט געזידעלט די דיענסטען, וואס האבען אין מיין געגענווארט דערצעהלט מעשיות פון שדים. קורץ, זי האט געטאן אלץ וואס איז נאר געווען מעגליך, כדי פון מיר צו האלטען וויט יעדען אבערגלויבען און פאעזיע.

זי איז געווען קארג, אבער נאר וען ס'איז געווען נוגע איהר אייגענע פערזאן. פאר דעם פארגעניגען פון אנדערע האט זי געקענט זיין פארשוענדעריש, און ווייל זי האט דאס געלד ניט ליעב געהאט נאר בלויז געשעצט, פלעגט זי געבען נדבות מיט א בריי־טער האנד, און דורך איהר וואוילטעטיקייט און פרייניביקייט האט זי מיך ניט איינמאל געמאכט צו שטוינען.

און וואס פאר אן אויפאפפערונג האט זי ארויסגעווויזען צו איהר זוהן, וועמען זי האט אין די שווערע צייטען צוגעשטעלט ניט נאר דאס פראגראם פון זיין שטודיום נאר אויך די מיטלען דערצו! וען איך בין אריינגעטראטען אין אוניווערזיטעט, זענען די געשעפ־טען געווען אין זעהר א טרויעריגען צושטאנד, האט מיין מאמע פער־קויפט איהר ציערונג, א האלזבאנד און אויעריגען פון גרויסען ווערט, כדי מיר צו פארזיכערען די הוצאות פאר די ערשטע פיער אוניווערזיטעטס יאהרען.

איבעריגענס בין איך ניט געווען דער ערשטער אין אונזער משפחה, וואס האט אויף דער אוניווערזיטעט אויפגענעמען ערלע־שטיינער און איינגעשלונגען פעריל. דער פאטער פון מיין מאמע, האט, ווי זי האט עס מיר אמאל דערצעהלט, באוויזען דאס זעלביגע קונץ־שטיק. די יואוועלען וואס האבען באציערט דעם סדור פון זיין פארשטארבענער מוטער האבען נעמוזט דעקען די הוצאות פון זיין אויפהאלטען זיך אויף דער אוניווערזיטעט. וואהרים זיין פאטער, דער אלטער לאזארוס דע גאלדערן איז דורך א ירושה פראצעס, וואס ער האט געהאט מיט זיינער א פארהייראטער שוועסטער, אריינגעפאלען אין גרויס קרימקייט. ער, וואס האט פון זיין פאטער געהאט ג'ירשה'ט א פארמעגען, וועגען וועמענס גרויסקייט מיין עלטער מוהמע פלעגט מיר דערצעהלען אזוי פיעל נסים ונפלאות.

דאס פלענט דעם איינגעל אלעמאל קלינגען ווי א מעשה'לע פון טויזענד אין איין נאכט, ווען די אלטע פלעגט דערצעהלען פון די גרויסע פאלאצען און די פערזישע טאפעטצען און דעם מאסי־ווען געשיער פון גאלד און זילבער, וואס דער גוטער מאן, ווען מען האט צוגעטיילט אזוי פיעל כבוד אינ'ם הויף פון דעם קור־פירשט און דער קורפירשטין, האט אויף אזא טרויעריגען אופן נעמוזט פערלירען. זיין הויז אין דער שטאדט איז געווען דאס גרוי־סע האטעל אין דער רהיין־גאס; דאס איצטיגע קראנקענהויז אין דער ניי שטאדט האט אויך געהערט צו איהם. אזוי האט אויך באלאנגט צו איהם א שלאס לעבען גראוועבערג, און צום סוף האט ער קוים געהאט אן ארט, ווא ער האט געקענט זיין קאפ אוועק־לענען.

איך ווייל דא ארייגווועבען א מעשה, וואס האט מיט דער אויבער־שטער געשיכטע גאר ניט צו טאן. וואריים איך ווייל רייגוואשען פאר דער עפענטליכער מיינונג א פארלוימדעטע מוטער פון איינעם פון מיינע קאלעגען. איך האב נעמליך אמאל געלייענט אין דער ביאגרא־פיע פון דעם ארימען דיעטריך גראבע, אז די קללה פון שכרות, אונטער וועלכער ער איז צו גרונד גענאנגען, האט איהם זיין אייגענע מוטער אויסגעפלאנצט אין זיין יונגעד, מיט דעם וואס זי האט דעם איינגעל, אדער נאך בעסער דעם קינד נעגעבען צו טרינקען בראנפען. אט די באשולדיגונג, וואס דער ארויסגעבער פון דער ביאגראפיע האט זיך דערוואוסט אוים דעם מויל פון פיינדליך־געשטימטע קרובים, זעהט אוים צו זיין גרונדפאלש, וועז איך הערמאן זיך, ווי דער פארשטארבענער גראבע האט מיט מיר פיעל מאל געערדט וועגען זיין מוטער, וואס פלעגט איהם אפט וואראנען מיט די שטארקסטע ווערטער פאר „דאט זופפען."

זי איז נעווען א רויהע דאמע, די פרוי פון א געפענגעניש־וועכטער. און ס'איז גאנץ מעגליך, אז וועז זי האט איהר יונגען וואלף־דיעטריך נעלאשצעט, האט זי איהם נעווים ניט איינמאל מיט די לאפקעס פון א וואלפין אויך א מאל געקראצט. אבער זי האט דאך געהאט אן אמת'דיג הארץ פון א מאמע, און האט דאס

ארויסגעוויזען וועז איהר זוהן איז אפגעפאהרען קיין בערלין, כדי דאָרטען צו שטודירען.

ביים געזעגנען, האָט מיר גראבע דערצעהלט, האָט זי איהם געשטופט אין האנד אריין א פעקיל, אין וועלכען עס איז געווען וויך ארומגעוויקעלט מיט באנווע, א האלב טוץ זילבערנע לעפעל, זעקס קליינע קאווע לעפעלעך אוז א גרויסער זופ־לעפיל, דאָס איז א שטאָלצער הויז־אוצר, מיט וועלכען די פרויען פון פאָלק שיידען זיך ניט אָהן דעם בלוט פון הארצען. וואָרים אָט די זאכען זענען גלייכצייטיג א זילבערנע ציירונג, דורך וועלכע זיי גלויבען, אז דאָס אונטערשיידט זיי פון דעם פראָסטען צינערנעם המון עם. וועז איך האָב זיך בעקענט מיט גראבע, האָט ער שוין געהאט אויפגעגעסען דעם זופ־לעפיל, דעם גלית, ווי ער פלעגט איהם רופען. אוז פלעג איך איהם אמאל פרעגען ווי עס געהט איהם, פלעגט ער מיט א פארוואָלקענטען שטערן עטנפערן לאקאניש: איך האלט שוין ביי מיין דריטען לעפיל, אדער, איך האלט שוין ביי מיין פערטען לעפיל. די גרויסע געהען אוועק, האָט ער זיך אמאל גזעשאלעוועט, אוז עס וועלען זיין זעהר קליינע בייסענס, וועז אויך דער רייה וועלען קומען די קליינע, די קאווע לעפעליך. אוז וועז די וועלען זיין אוועק, וועט שוין גאָר ניט זיין וואָס צו עסען.

— ליידער האָט ער געהאט רעכט. אוז וואָס וועניגער ער האָט געהאט צו עסען, אלץ מעהר האָט ער זיך פארלענט אויפ'ן טרינקען, אוז ער איז געוואָרען א שכור. לכתחילה דער דלות אוז שפעטער אנדערע יסורים, האָבען דעם אומגליקליכען געטריעבען צו זוכען אויפהייטערונג אדער פארגעסענהייט אין שכרות. אוז צום סוף האָט ער זיך שוין געווים א וואָרף געטאָן צו דער פלאש, ווי אנדערע טוען עס צו דעם פיסטויל, כדי צו מאכען א סוף פון אלע צרות. גלויבט מיר, האָט מיר אמאל געזאָגט א נאָאיוער וועסטפאלישער לאנדסמאן גראבע'ס, אז ער האָט געקענט א סך פארטראָגען, אוז ער איז ניט געשטאָרבען, וויל ער האָט געטרונקען, נאָר ער האָט געטרונקען וויל ער האָט געוואָלט שטאָרבען: ער איז געשטאָרבען דורך זעלבסט טרונק.

דאָס רייניוואשען דעם כבוד פון א מאמע, איז געווים אלע מאל אויפ'ן ריכטיגען פלאץ; איך האָב עס פארזאמט צו טאָן ביז איצטער, ווייל איך האָב עס געוואלט פארצייכענען אין א כאראקטעריסטיק פון גראבע; דאָס איז קיינמאל ניט אויסגעפיהרט געווארען. און אפילו אין מיין בוך de L'allemagne האָב איך אויך גראָבע'ן נאָר געקענט דערמאָנען פארבייגעהענדיג.

די אויבערשטע נאָטיץ איז מעהר געמיינט פאר דעם דייטשען לעזער ווי פאר דעם פראנצויזישען. און פאר דעם לעצטען וויל איך דאָ, נאָר באמערקען, אז אט דער דיעטריך גראָבע איז געווען איינער פון די גרעסטע דייטשע דיכטער און פון אלע אונזערע דראמאטישע דיכטער מעג ער גערעכענט ווערען אלס דער יעניגער, וואָס האָט די מייסטע פארוואנדשאפט מיט שעקספיער. מעג זיך זיין, אז ער האָט וועניגער סטרונעס אויף זיין לירע ווי אנדערע, וואָס איבערשטייגען איהם דורך דעם. אָבער די סטרונעס, וואָס ער פארמאָגט האָבען א קלאנג, וואָס מען האָט איהם נאָר געפונען ביי דעם גרויסען ענגלענדער. ער האָט דיזעלביגע פלוצלינקייטען, די זעלביגע נאָטור טענער, מיט וועלכע א שעקספיער דערשרעקט אונז, רודערט אונז אויף און ענטציקט.

אָבער אלע זיינע מעלות ווערען פארטונקעלט דורך א גע־שמאקלאָזינקייט, א ציניזם און אויסגעלאסענקייט, וואָס אי־בערטרעפען דאָס ווילדעסטע און אבשיילכסטע, וואָס א געהירן האָט וועז אויסגעקלעהרט. דאָס איז אבער ניט קיין קראנקהייט, ווי למשל פיעבער אדער שגעזון, וואָס האָט ארוים־געבראכט, נאָר א גייסטיגע פאר'שכור'ינג פון דעם געניע. פונקט אזוי ווי פלאטא האָט זעהר ריכטיג אנגערופען דיאָגענעס, א משוגע־נער סאָקראטעס, אזוי וואָלט מען ליידער געקענט אונזער גראבע מיט א טאפעלטען רעכט אנרופען א שכור'ן שעקספיער.

אין זיינע געדרוקטע דראמען זענען יענע מאָנסטראָזאטעטען זעהר גענויגדערט. זיי זענען אָבער געווען שרעקליך שרייענ־דיגע איז דעם מאנוסקריפט פון זיין „גאטהלאנד", א טראגע־דיע, וואָס ער האָט מיר אמאל, וועז ער איז מיר נאָך גענוען איז נאנצען אונבעקאנט, דערלאנגט, אדער בעסער נעזאָגט צוגעוואר־

פען פאר די פים, מיט די ווערטער: איך וואלט וועלען וויסען, וואס אין מיר איז. איך האב דעם מאנוסקריפט געווייזען צו פראפעסאר גוביץ, האט ער געשאקעלט מיט'ן קאפ. און וועלענדיג פון מיר פטור ווערען, האט ער מיך אפגעשיקט צו אייך, וואס טראגט אין קאפ פונקט אזעלכענע וויצלדע גרילעז ווי איך. — ער וועט אייך דארום בעסער פארשטעהן — און אט האט איהר דעם כלאם.

נאך די דאזיגע ווערטער, ניט ווארטענדיג אויף קיין ענטפער, האט דער נאריישער מאדנער מענש זיך אפגעטראגען. און ווייל איך בין גערעד געגאנגען צו פרוי פאן וואדנהאגען, האב איך מיטגענומען דאס מאנוסקריפט, כדי איהר צו פארשאפען די ערשטע שאפונג פון א דיכטער; וואדים אין די עטליכע שטעלעז וואס איך האב געלייענט, האב איך שוין באמערקט, אז דא איז געווען א דיכטער.

מיר דערקענען דאס פאעטישע בילד שוין אן דעם ריח. אבער דער ריח איז דאס מאל געווען צו שטארק פאר ווייבערשע נערוון און שפעט שוין ארום האלבע נאכט, האט מיך די פרוי פאן וואדנהאגען געלאזט רופען און האט מיך באשוואירען ביי גאט, איך זאל דאס שרעקליכע מאנוסקריפט גלייך צוריקנעמען, ווייל זי וועט ניט קענען שלאפען אזוי לאנג ווי דאס בוך וועט זיך נאך געפינען ביי איהר אין הויז. אזא איינדרוק האבען געמאכט גראבע'ס פראדוקציאנען און זייער אורשפרינגליכער געשטאלט.

ריינוואשען דעם כבוד פון א מאמע איז אומעטום אויפ'ן פלאץ. און דער פיהלענדיגער לעזער וועט די אויבען מיטגעטיילטע באהויפטונגען פון גראבע וועגען זיין אדימער, פערלוימדעטער מוטער, וואס האט איהם אויף דער וועלט נעבראכט, ניט באטראכטען פאר קיין איבעריגע זאך.

איצטער אבער, נאכדעם ווי איך האב אפגעטאן מיין פליכט פון פיעטעט צו אן אומגליקליכען דיכטער, וועל איך זיך ווידער אומקעהרען צו מיין אייגענער מאמע און צו איהר משפחה, און וועל

ווייטער ארומרעדען דעם איינפלום וואס איז פון דער זייט אויס־
געאיבט געווארען אויף מיין גייסטיגער בילדונג.

נאך מיין מאמע האט זיך מיט מיין בילדונג נאר באזונדערס
באשעפטיגט איהר ברודער, מיין פעטער שמעון דע גלדערן. ער
איז שוין טויט זינט צוואנציג יאהר. ער איז געווען א מאדנער,
מיט א נארישען אויסזעהן. א קלייניע פיגור, מיט א בלאסליכען
שטרעננגען פנים, זיין נאז איז אפילו געווען גריכיש מיט גלייכע
ליניען, אבער געווים מיט איין דריטעל לענגער ווי די גריכען פלע־
גען טראגען זייערע נעזער.

אין זיין יוגענד, האט מען געזאגט, איז זיין נאז געווען פון דער
געווענליכער גרויס. און נאר דורך דער שלעכטער געווענהייט,
וואס ער האט זי שטענדיג געהאלטען אין איין צופען. דעריבער
האט זי זיך אויסגעצויגען אזוי אויסטערליש לאנג. און אז מיר קינ־
דער האבען געפרעגט דעם פעטער צי דאס איז אמת, האט ער אונז
דערלאנגט א מוסר דרשה, א שרעק. און דערביי זיך ווידער גע־
צופט די נאז.

אנגעטאן איז ער געוואנדען גאנץ אלט פרענקיש. האט געטרא־
גען קורצע הויזען, ווייסע זיידענע זאקען, שיך מיט זענגלעך, און
ווערלינ דער אלטער מאדע, א היבש לאנגען צאפ, ווילכער פלעגט,
ווען דאס קלייניע מענשעלע פלעגט שטעלען פיסלעך אין גאס, פלי־
הען פון איין פלייצע צו דער צווייטער, פלעגט מאכען קאמישע
באווענונגען און ס'האט אויסגעזעהן ווי הינטער דעם רוקען מאכט
עם חוזק פון זיין אייגענעם באלעבאס.

אפטמאל ווען דער גוטער אנקל איז געזעסען פארטיעפט אין
געדאנקען, אדער ווען ער האט געלייענט די צייטונג, פלעגט מיך
באפאלען דער זינדיגער חשק, שטילערהייד א נעם צו טאן דאס
צעפפל און דאס צייהן, ווי עם וואלט געווען דאס הויז גלעקיל. דער
פעטער פלעגט נעווענהליך בייז ווערען און ער פלעגט ברעכען
די הענד און זיך קלאגען אויף דעם יונגווארג, וואס האט שוין פאר
גאר ניט קיין רעספעקט, און קיין אויטאריטעט, ניט קיין מענשלי־
כע און ניט קיין געטליכע קען זיי שוין ניט האלטען אין צוים. און

דער סוף וועט זיין, זיי וועלען זיך נאך פארמעסטען אויף דעם היי־
ליגסטען.

און איז דאס אויסערליכע פונ׳ם מאן ניט געווען אזא. וואס עס זאל ארויסרופען רעספעקט. דערפאר איז זיין אינווייניגסטעס, זיין האַרץ געווען שוין גאר רעספעקטאבעל, און דאס איז געווען דאס בראווסטע און עדעלמוטיגסטע הארץ, וואס איך האב געקענט דא אויף דער וועלט. אין דעם מאן איז געווען אן עהרענהאפטיגקייט, וואס האט דערמאנט אן דעם ריגאריזמוס פון דער עהרע אין די אלטע שפאנישע דראמען. און אויך אין זיין געטרייקייט איז ער געווען גליך צו די העלדען פון יענע דראמען. ער האט קיינמאל ניט געהאט די געלעגנהייט צו ווערען דער „ארצט פון זיין עהרע", דאך א „שטאנדהאפטיגער פרינץ" איז ער געווען אין זיין ריטער־ליכער גרויס. הגם ער האט ניט דעקלאמירט אין פיער פיסיגע טראַ־כעיען, האט גאר ניט געלעבט נאך דער פאלמע פון טויט און אנשטאט דעם גלאנצענדען ריטער מאנטעל האט ער געטראגען אן אבגעטראגען דעקלע מיט א פויגעלשען עק.

קיין אסקעט וואס האט פיינט תענוגים איז ער ניט געווען. ער האט ליעב געהאט הוליאנקעס, און די וויין שטוב פון דעם שענ־קער ראזיא, וואו ער האט זהר ליעב געהאט זיצען און צו עסען קרא־מעטס פייגעל מיט וואכהאלדער בעערען. אבער ער האט מקריב גע־ווען אלע קראמעטס פייגעל פון דער וועלט מיט אלע לעבענס תענוגים, אזוי שנעל וויי עס האט זיך געהאנדעלט וועגען אן אידעע, וואס ער האט דערקענט פאר אמת און גוט; און ער פלעגט דאס טאן מיט אזוי וויניג אויפזהן. יא זאגאר מיט פארשעהמקייט, אזוי אז וואס ער האט דערקענט פאר אמת און גוט. און ער פלעגט דאס טאן קיינער האט נאר ניט באמערקט, אז אייגענטליך שטעקט אין אט דער קאמישער בריאה א באהאלטענער מארטירער.

לויט די וועלטליכע באגריפען איז זיין לעבען ניט געווען קיין לעבען. שמעון דע גרויסערן האט אין דעם קאלעגיום פון די יעזואיטען נעמאכט זיינע אזוי גערופענע הומאניסטישע שטו־דיען, הומאניארא. דאך וועז דער טויט פון זיינע עלטערן האט איהם איבערגעלאזט פולשטענדיג פריי און ער האט זיך געקענט אויסקלייבען זיין אייגענעם תכלית, האט ער זיך ניט אויסגעקליבען

קיין אייגציגען אויסלענדישען אוניווערזיטעט און איז ליעבער געבליבען אין דער היים אין דיסעלדאָרף, אין „נח׳ס תבה", ווי עס האָט געהייסען דאָס קליינע הויז, וואָס זיין פאָטער האָט אים אי־בערגעלאָזט. און איבער וועמענס טיר עס איז געווען אויסגעהאקט א היבש בילד פון נח׳ס תבה און איז געווען געפארבט מיט בונטע קאָליערען.

מיט אן אויסערגעווענליכער התמדה האָט ער זיך איבערגע־נעבען צו אלע זיינע געלעהרנטע ליעבהאבערייען און חכמה׳לעך, צו זיין ביבליאָמאניע, און באזונדערס צו זיין געשרייבעניע, וואָס ער האָט אפגעזעצט אין פאָליטישע טאָגבלעטער און אין וויינקעל צייט־שריפטען.

אגב אורחא האָט איהם ניט נאָר דאָס שרייבען נאָר אויך דאָס דענקען געקאָסט די גרעסטע אנשטרענגונג.

איז דער חשק צום שרייבען ענטשטאָנען דורך דעם דראנג ניצליך צו ווערען פאר׳ן כלל? ער האָט אָנטייל נענומען אין אלע טאָג־פראָגען און דאָס לייענען פון צייטונגען און בראָשורען האָט ער געטריעבען ביז צו מאניע. אבער ניט אייגענטליך צוליעב זיין וואויל־קענעווידינקייט, נאָר וויל זיין פאָטער און זיין ברודער זענען נעווען דאָקטוירים פון מעריזין. און די אלטע וויבער האָבען זיך בשום אופן ניט געלאָזט אינרייידען, אז דער זוהן פון דעם אלטען דאָקטאָר, וואָס פלענט אזוי אפט אויסהיילען, זאל אויך ניט האָ־בען נע׳ירשה׳ט די היילמיטלען פון זיין פאָטער, פלענען זיי קומען צו איהם צו לויפען מיט זייערע אורין־פלעשער און פלענען וויינען און בעטען, ער זאל זיי איבערקוקען, און זיי זאָגען, וואָס זיי פעהלט. וועז דער ארימער פעטער פלענט אויך אזא אופן געשטערט ווערען אין זיינע שטודיען, האָט ער געקענט ווערען אין כעם און ארויסיאָגען די אלטע וויבער מיט א כלה און זיי זאלען נעהן צום טייוול.

אט דער דאָזיגער פעטער איז דאָס געווען דער וואָס האָט אויך מיין גייסטיגער בילדונג נעהאָט א גרויסען איינפלוס, און איהם האָב איך אין דער באציהונג זעהר פיעל צו פערדאנקען. ווי שטארק פארשיערען עס זענען געווען אונזערע אנזיכטען, און ווי נישטדיג

עס זענען ניט נעווען זיינע ליטעראריש באשטרעבונגען. האבען זיי דאך אפשר אין מיר אויפגעוועקט דעם חשק צו ווערען א שרייבער.

דער פעטער האט געשריעבען מיט אן אלטען, הילצערנעם קאנצעליסטיל, ווי ער ווערט געלעהרנט אין די יעזואיטען־שולען, וואו לאטיין איז דער עיקר, און איהם איז בשום אופן ניט געפעלען די ארט און ווייזע ווי איך פלעג זיך אויסדריקען. ווייל דאס איז איהם פארגעקומען צו לייכט, צו שפיעלעוודיג, צו אירעווערענציעז. אבער זיין איבערגעבענקייט מיט וועלכער ער האט מיר אנגעווויזען די הילפסמיטלען פו דעם גייסטיגען פארטשריט, האט פאר מיר געהאט די גרעסטע נוצען.

נאך אלס אינגעל פלעגט ער מיר שענקען די שענסטע און טיערסטע ווערק; ער האט פאר מיר געעפענט זיין אייגענע ביבליאטעק, וואס איז געווען אזוי רייך אין קלאסישע ביכער און וויכטיגע מאג־בראשורען, און ער האט מיר אפילו ערלויבט אויפן בוידים פון נח'ס תיבה ארומצוניטערען אין די קאסטענעס, וואו עס האבען זיך געפונען די אלטע ביכער און כתבים פון דעם עלטער זיידען, עליו השלום.

וואס פאר א געהיימניספולע פרייד פלעגט אויפלעבען אין דעם הארץ פונ'ם אינגעל, ווען ער האט געקענט פארברענגען נאנצע טעג אויפ'ן בוידים, וואס איז אייגענטליך געווען א גרויסע דאך־שטוב.

קיין שענער פלאץ, וואו זיך אויפצוהאלטען, איז עס שוין נאר ניט געווען. און די אייניציגע באוואוינערין פון אט דער דאך־שטוב, א דיקע אנגאריא קאץ, האט ניט באזונדערס געהאלטען פון זויבערקייט, און נאר זעלטען פלעגט זי אמאל מיט איהר עק אבקעהרען דעם שטויב און דאס שפינוועב פון די אלטע לאכעס, וואס זענען דארטען געלעגען אנגעהויפט נאנצע הויפענס.

אבער מיין הארץ איז געווען אזוי בליהענדיג יונג און די זון האט אזוי הייטער אריינגעשיינט דורך דעם קליינעם בוידים פענסטעריל, אז פאר מיר איז דאס אלץ געווען באגאסען ווי מיט א פאנטאסטישען ליכט. און די אלטע קאץ אליין איז מיר פארגעקומען ווי א פארשאלטענע פרינצעסין, וואס וועט זיך פלוצלונג באַ־

פרייען פון איהר חיה'שער נעשטאלט און זיך קענען ווידער ווייזען אין איהר פריהערדיגער שענקייט און הערליכקייט, און די דאך־קאמער וועט זיך פארוואנדלען אין א פראכטפולען פאלאץ, ווי עס פלעגט אמאל געשעהן אין די אלטע כשוף־מעשה'לעך.

דאך די אלטע גומע מערכען־צייט איז פארשוואונדען. די קעץ בלייבען קעץ. און די דאך־שטוב פון נח'ס תבה איז פארבליבען א שטויביגער קאמער פאר אלטווארג. א האספיטאל פאר אונקורירבארע הויז־כלים, א מושב זקנים פאר אלטע מעבל, וואס האבען שוין דערגרייכט די העכסטע מדרגה פון ניט טויג־ליכקייט צוליעב אלטער שוואכקייט, און וועלכע מען קען פארט ניט ארויסווארפען אין דרויסען צוליעב סענטימענטאלע טראדיציעס און צוליעב אייניזעהניש מיט פרומע זכרונות, וואס קניפען זיך אן אן זיי.

דא איז געשטאנען א צופוילטע, צובראכענע וויעג, אין וועל־כער מיין מאמע איז אמאל געווינט געווארען: איצטער איז אין איהר געלעגען מיין זיידענס שטאטס־פארוק, וואס איז שוין געווען אין גאנצען אפגעבלאקירט און האט פון עלטער אויס־געזעהן צו האבען געווארען קינדיש.

דעם זיידענס גאלאנטעריע זעבעל און א פייער־צוואנג, וואס האט נאר געהאט איין ארעם האט געהאנגען אויף דער וואנד. דער־נעבען אויף א וואקעלדיגען ברעט איז געשטאנען דער באבעס אויסגעשטאפטער פאפאגאי, וואס איז איצטער שוין געווען אין גאנצען אהן פעדערן און איז ניט מעהר געווען גרין נאר אש גרוי. און מיט דעם איין איינציגען גלעזענערנעם אויג, וואס איהם איז געבליבען, האט ער אויסגעזעהן זעהר אונהיימליך.

דא איז אויך געשטאנען א גרויסער, גרויער מאפס, פון פארצעלאן, וואס איז אינווייניג נעווען הויל: א שטיק פון דעם הינטערטייל איז נעווען אפגעבראכען, און ווי עס ווייזט אויס האט די קאץ פאר אט דעם כינעזישען צי יאפאנעזישען בילד געמוזט האבען גרויס רעספעקט; וואהרים זי פלעגט פאר איהם מאכען אלער־לייי אינטערטעניגע בוקערייען און האט עס אפשר געהאלטען פאר א געטליך וועזען; די קעץ זענען אבערגלויביש.

אין א ווינקעל איז נעלעגן אן אלטע פלייט. וועלכע האט אמאל געהערט צו מיין מאמע. זי פלעגט אויף איהר שפיעלען, וועז זי איז נאך געווען א יונג מיידעל. און טאקי אט יענע דאך־שטוב פלעגט זי אויסקלייבען פאר איהר קאנצערט־זאל, כדי דער אלטער הער, איהר פאטער זאל ניט געשטערט ווערען אין זיין ארבייט. די קאץ האט זיך איצטער אט די פלייט אויסגעקלי־בען פאר איהר ליעבסטען שפיעלצייג, און ביי דעם אפגעבלאקירטען ראזא באנד, וואס איז באפעסטיגט ארום דער פלייט, האלט זי זי אין איין ארומקאלערן אויפ'ן דיל אהין און צוריק.

צו די אנטיקעטען פון דער דאך־קאמער האבען אויך געהערט וועלט קוגלען. די וואונדערליכסטע פלאנעטען־בילדער און קאלבען און רעטארטען, וואס האבען דערמאנט אן אסטראלאגישע און אלכימישע שטודיען.

אין די קאסטענס אונטער דעם זיידענס ביכער, האבען זיך נאך געפונען פיעל כתבים, וואס האבען געהאט צו טוען מיט אזעל־כענע געהיימע וויסענשאפטען. די מייסטע ביכער זענען פארשטעהט זיך געווען מעדיצינישע ביכער. עס האבען אויך ניט געפעהלט קיין פילאזאפישע. דאך ליעבען דעם ארצפארנונפטיגען קארטעזיום האב־בען זיך אויך געפונען פאנטאסטען אזעלכענע ווי פראצעלזום, וואן העלמאנט אדער גאר אגריפא פאן רעטעסהיים, וועמענס "Philosophia occulta" איך האב דא צום ערשטען מאל בא־קומען צו זעהן. דעם אינגעל האט שוין אמוזירט די דעדיקאציאנס־עפיסטעל פון דעם טריטהערקן, און יענעמס ענטפער, וואס איז געדרוקט דערנעבען, אין וועלכער איין שארלאטאן צאהלט אף דעם אנדערען זיינע באמבאסטישע קאמפלימענטען מיט צינזען.

דאך דער בעסטער און טיערסטער אוצר, וואס איך האב גע־פונען אין יענע שטוביגע קאסטענס, איז געווען א נאטיץ־בוך גע־שריעבען פון דער האנד פון מיין זיידענס א ברודער, וועמען מען האט גערופען שעוואליער אדער דער מזרח־לענדישער, און פון וועל־כען די אלטע מוהמעם פלעגען אלע מאל האבען אזוי פיעל צו זינ־גען און צו זאגען.

אט דער דאזיגער עלטערפעטער, וואס האט טאקי אויך גע־
הייסען שמעון דע געלערן, האט געמוזט זיין א מאדנער הייליגער.
דעם צונאמען דער „מזרח־לענדישער" האט ער געקראגען. ווייל ער
האט געמאכט גרויסע רייזען אין אריענט. און וועז ער איז צוריק
געקומען פלעגט ער זיך אלע מאל קליידען אין אריענטאלישער
טראכט.

צום לעננסטען, ווייזט אויס, האט ער זיך אויפגעהאלטען ביי
די פארשטעדט פון אפריקא, נעמליך אין די מאראקאנישע
שטאטען, וואו ער האט ביי א פארטוגעזער זיך אויסגעלערנט די
מלאכה פון שמיעדען כלי זיין, ביי וועלכער ער האט געהאט הצלחה.

ער איז עולה רגל געווען קיין ירושלים, וואו ער האט ביי א
שטארקען כונה'דיגען דאוונענען אויף דעם בארג מוריה נעזעהען א
זעהונג. וואס האט ער נעזעהן? דאס האט ער קיינמאל ניט אנט־
פלעקט.

אן אונאבהענגיגער בעדואינער־שבט, וואס האט ניט גע־
גלויבט אין אסלאם נאר אין א סארט תורת משה, און וועלכער
האט געהאט זיין קוואדרטיר אויף איינעם פון די אזוען אין דעם
נארד אפריקאנישען זאמ־מ־בר, האט איהם אויסגעקליבען פאר זיין
אנפיהרער אדער שעיך. אט דאס קריגערישע פאלקעלע האט געהאל־
טען אין איין ארומשלאגען זיך מיט אלע שכנ'ישע שבטים און איז
נעווען דער שרעק פון די קאראוואנען. צו רעדען אויף איראפע־
איש: מיין זעלינער עלטער פעטער, דער פרומער וויזאנער פון
הייליגען בארג מוריה, איז נעווארען א רויבער הויפטמאן. אין
יענער שענער נעגענד האט ער זיך אויף ערוואַרבען יענע קענטעני־
שען פון פערד־צוכט, אין יענע רייטער־קונצען, מיט וועלכע ער האט
שפעטער, צוריקקומענדיג אין מערב־לאנד, ארויסגערופען אזוי פיעל
באוואונדערונג.

אין די פארשיעדענע הויפען, וואו ער האט זיך לאנג אויפגע־
האלטען, האט ער אויך נעגלאנצט דורך זיין פערזענליכער שענקייט
און שטאטליכקייט, און אויך דורך דער פראכט פון זיין אריענטא־
לישער קליידונג, וואס האט באזונדער געווירקט ווי א כשוף אויף
די פרויען. צום מיסטען אבער האט ער אימפאנירט מיט זיינע גע־

הייטע וויסענשאפטען און קיינער האָט ניט געוואגט. אָט דעם אל־מעכטיגען נעקראָמאט, צו פאר׳מיאוס׳ען ביי זיינע געגנער אין די אויגען. דער גייסט פון דער אינטריגע האָט מורא געהאט פאר די גייסטער פון דער קבלה.

נאר זיין אייגענער איבערמוט האָט איהם געקענט ברענגען צו זיין פאלען. און מאָרגע געהיימניספול פלענען די אלטע מוהמעס שאקלען מיט זייערע גרויז גרויע קעפלעך, וועו זיי פלענען מיט א האלב מויל דערצעהלען פון דער גאלאנטער פארהעלטניש, אין וועלכער דער „מזרח־לענדישער" איז געשטאנען מיט עפים א זעהר הויכער דאמע, און וועו דאָס איז אויפגעדעקט געוואָרען, האָט ער געמוזט ווי צום שנעלסטען פארלאָזען דאָס הויף און דאָס לאנד. און נאָר דורך אנטלויפען און איבערלאָזען אלץ, וואָס ער האָט פאר־מאָגט, האָט ער געקענט אנטרינען פון א זיכערען טויט. און טאקע נאָר זיינע גרויסע קונצען זין רייטען האָט ער געהאט צו פערראנ־קען זיין רעטונג.

נאָך דער דאָזיגער אוועגטורע, האָט ער, ווי עם ווייזט אויס, געפונען א מקום מנוחה אין ענגלאנד, וואו עם איז איהם אבער געגאנגען ניט זעהר גוט. איך שלים דאָס פון דעם פעטערס א בראָשורע, וואָס איז געדרוקט געוואָרען אין לאָנדאָן, און וועלכע איך האָב אמאל, ארויפקלעטערענדיג ביז צו דער העכסטער פאָליצע פון דער דיסעלדאָרפער ביבליאָטעק, צופעליג ענטדעקט. דאָס איז נעווען אן אראטאָריע אין פראנצויזישע פערזען, וואָס האָט גע־הייסען „משה אויף דעם בארג חורב". זי האָט אפשר זיך באצויגען אויף דער דערמאָהנטער זעהונג. די הקדמה איז אבער נעווען גע־שריעבען אין ענגליש און איז נעווען דאטירט פון לאָנדאָן: די פער־זען, ווי אלע פראנצויזישע פערזען, געגראמט לעבליך־וואָרים וואָ־סער. אבער די ענגלישע פראָזא פון דער הקדמה האָט נעוויזען דעם אומעט פון א שטאלצען מאן, וואָס נעפינט זיך אין א נויטבא־דירפטיגער לאגע.

אוים דעם עלטערפעטער נאָטיץ־בוך, האָב איך ניט געקענט א סך ארויסקריגען; וואָרים עם איז נעווען, אפשר אוים פאָרזיכ־טיגקייט, געשריעבען צומייסטענס מיט אראבישע, סירישע און

קאפטישע אותיות, צווישען וועלכע עס האבען זיך, מאדנע, אויך אויסגעמישט פראנצויזישע פערזען. אזוי למשל זעהר אפט דער פערז:

Ou l'innocence perit, c'est un crime de vivre.

מיר האבען זיך אויך געווארפען אין די אויגען עטליכע באמערקונגען, וואס זענען אויך געווען געשריעבען אין דער פראנצויזישער שפראך; ווי עס ווייזט אויס איז דאס פראנצויזישע :עווען דער געווען־הנליך אידיאם פון דעם שרייבער.

אט דער דאזיגער עלטער־פעטער איז געווען א רעטזעלהאפטע ערשיינונג שווער צו באגרייפען. ער האט געפיהרט איינעם פון יענע וואונדערליכע לעבענס, וואס איז נאר מענליך געווען ביים אנהויב און אין מיטען פון אכצעהנטען יאהרהונדערט; ער איז געווען א האלבער שווערמער, וואס האט געמאכט פראפאגאנדע פאר קאסמאפאליטישע, וועלט־באגליקענדיגע אוטאפיען, און א האלבער אוואנטוריסט, וועלכער פיהלענדיג זיין אינדיווידועלע קראפט, ברעכט ער דורך אדער שפרינגט אריבער די צופוילטע שראנקען פון א צופוילטער נעזעלשאפט. אלענפאלס איז ער נעווען אין גאנצען א מענש.

זיין שארלאטאניזמום, וועלכען מיר ווילען ניט פארליקענען, איז ניט נעווען פון דעם געמיינעם סארט. ער איז ניט געווען קיין געווהנליכער שארלאטאן, וואס אויף די יאריד‌ים רייסט ער ביי די פויערים אוים די ציינער, נאר ער האט זיך מוטיג אריינגעכאפט אין די פאלאצען פון די גרויסע, וועמען ער האט ארויסגעריסען דעם שטארקסטען באק־צאהן, ווי דער הייליגער ריטער היאן פון באר־דא האט עס געטהאן צו דעם סולטאן פון בבל. דאס קלאפען געהערט צו דער מלאכה, זאגט א שפריך וואהר, און דאס לעבען איז א מלאכה פונקט ווי אנדערע מלאכות.

און וועלכער בעדייטענדער מענש איז ניט אביסעל א שארלאטאן? די שארלאטאנען פון דער באשיידענקייט זענען די ערגסטע מיט זייערע הכנעה'דיגע מעשים אין דער פינסטער. ווער עס ווייל ווירקען אויף די מאסען, מוז האבען א שארלאטאנישען עפעקט.

דער צוועק הייליגט די מיטלען. האָט דאָך דער ליעבער גאָט אליין, וועלכער האָט געגעבען זיין תורה אויף דעם בארג סיני, ניט אפגעזאגט זיך ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט צו בליצען און דונערן. הגם די תורה איז געווען אזוי פארטרעפליך און אזוי געטליך, אז זי האָט זיך זיכער געקענט באגעהן אהן יערען עפעקט פון לייכטענדיגען קאָלאָפאָניום און דונערענדיגע פויקערייען. אבער דער הער גאָט האָט געקענט זיין פובליקום, וואָס איז זיך געשטאנען אונטער'ן בארג מיט זיינע אקסען און שאָף און מיט צועפענטע מיילער, און ביי וועמען די פיזיקאלישע קונצען האָבען זיכער ארויסגערופען מעהר באוואונדערונג ווי אלע נסים פון דעם אייביגען געדאנק.

ווי עס זאָל ניט זיין, דער דאָזיגער עלטער־פעטער האָט אויסערגעוועהנליך געווירקט אויף דער פאנטאָזיע פון דעם אינגעל, אלץ וואָס מען האָט פון איהם דערצעהלט, האָט געמאכט א ניט פארגעסליכען אייגדרוק אויף דעם יונגען געמיט, און איך האָב זיך געפלעגט אימער פארטיעפען אין זיינע וועגען און שיקזאָלען, און טיילמאָל פלעגט מיך אין מיטען העלען טאָג באהערשען אן אונהיימליך געפיהל, און איך בין מיר פארגעקומען ווי איך וואָלט דאָס אליין געווען מיין פארשטאָרבענער עלטער פעטער, און ווי איך וואָלט דאָס גלעבט א פאָרטזעצונג פון דעם לעבען פון יענעם שוין לאנג פארשטאָרבענעם.

ביי נאכט פלעגט זיך דאָס זעלביגע רעטראָספעקטיוו אפשפיגלען אין מיינע חלומות. מיין לעבען איז דעמאָלט געווען גלייך צו א גרויסען זשורנאל, וואו די אויבערשטע אפטיילונג איז פארנומען מיט דער געגענווארט, דעם טאָג, די באריכטען פון טאָג און די דעבאטען פון טאָג, בעת אין דער אונטערשטער אפטיילונג ווערט פאנטאָסטיש איבערגעגעבען די פאָעטישע פארגאנגענהייט אין נאכט־חלומות, וואָס האלטען כסדר אין איין קומען, ווי א רייה ראָמאן־פעליטאָנעס.

אין די דאָזיגע חלומות האָב איך זיך אין גאנצען אידענטיפיצירט מיט מיין עלטער פעטער, און מיט א גרויל פלעג איך אין דערזעלביגער צייט פיהלען, אז איך בין דאָך אן אנדערער, און געהער

צו גאר אן אנדערער צייט. דאָ זענען געווען אזעלכענע ערטער, וואָס איך האָב פריהער קיינמאָל ניט אָנגעזעהן, דאָ זענען געווען פארהעלטנישען, פון וועלכע איך האָב פריהער קיינמאָל קיין אהנונג ניט געהאט. און דאָך האָב איך דאָרט ארומגעוואנדעלט מיט א זיי כערן טראָט און געפיהלט זיך זיכער.

דאָרטען פלעג איך באגעגנען מענשען מיט ברענענידגע, בונטע און מאָדנע טראכטען. און מיט אויסטערלישע וויסטע פיזיאָנאמיען. וועמען איך פלעג פון דעסטוועגען דריקען די הענד, ווי אלטע באקאנטע; איך האָב פארשטאָנען זייערע ווילד פרעמדע, קיינמאָל ניט געהערטע שפראכען. צו מיין פארוואונדערונג האָב איך זיי אפילו געענטפערט אין דיזעלביגע שפראכען, און איך פלעג געסטיקולירען מיט די הענד מיט אזא שנעלקייט, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען מיין טבע. און איך פלעג זאגען אזעלכענע זאכען, וואָס מיר איז געווען דערווידער און וואָס זענען געווען פונקט דער היפוך מיט מיין געוועהנליכען ארט דענקען.

אט דער וואונדערליכער צושטאנד האָט געמוזט געדויערן אודאי א יאָהר. און הגם איך בין ווידער געקומען צו דער איינהייט פון מיין זעלבסט־באוואוסטזיין זענען דאָך איבערגעבליבען גע־היימע שפורען אין מיין נשמה. ניט איין אודיאָסינקראזיע, ניט איינע פון מיינע פאטאָלע סימפאטיען און אנטיפאטיען, וואָס פאָסען גאָר ניט צו מיין טבע. יא, אפילו אסך פון מיינע האנדלונגען וואָס שטעהן אין ווידערשפרוך מיט מיין ארט דענקען, ערקלעהר איך מיר אלס נאָכווירקונגען פון יענער חלומות־צייט, אין וועלכער איך בין געווען מיין עלטער־פעטער.

וועז איך באגעה פעהלערז, וועלכע איך קען אליין ניט באגרייפען ווי אזוי זיי זענען ענטשטאנען, וואָרף איך זיי נערן ארויף אויף דעם חשבון פון מיין מזרח־לענדישען דאפעל גענגער. וועז איך האָב אמאָל פאר מיין טאטען פארגעלענט אט אזא השערה, כדי צו פארשטעלען עפעס א קליין עברה'לע, האָט ער שאלקהאפטיג באמערקט: ער האָפט, אז מיין פעטער האָט קיינמאָל ניט אונטערגעשריבען קיין וועקסעל, פאר וועלכען מען זאָל אמאָל קענען קומען מיך מאָהנען.

מען איז מיך ניט געקומען מאהנען קיין אריענטאלישע וועקס־לען, און איך האב געהאט נענוג צרות מיט מיינע אייגענע אקסי־דענטאלע וועקסלען.

אבער עס זענען נעווים פאראנען ערנערע חובות ווי גאלד חובות, וואס די אבות לאזען אונז איבער צו באצאהלען. יעדער דור איז א פארטזעצונג פון דעם אנדערן און ער איז ערב פאר יענעמס מעשים. די תורה שרייבט: „די עלטערן האבען געגעסען אומציי־טיגע וויינטרויבען און די קינדערס ציינער זענען האיליג געווארען."

עס הערשט א סאלידאריטעט צווישען די דורות, וואס קומען אייגער נאכ'ן אנדערן. יא, אפילו די פעלקער, וואס קומען אויף דער ארענא, איינס נאכ'ן צווייטען, איבערנעמען אוא סאלידארי־טעט, און די גאנצע מענשהייט לויווידירט סוף כל סוף די גרויסע ירושה פון דער פארגאנגענהייט. אין דעם עמק יהושפט וועט דאס גרויסע בוך מיט שולדען פארניכטעט ווערען, אדער אפשר וועט דאס געשען נאך פריהער דורך אן אוניווערזאל־באנקראט.

דער גענעץ־געבער פון די אידען האט די דאזיגע סאלידארי־טעט טיף דערקענט. און באוונדערס דאס סאנקציאנירט אין זיינע געוועצען וועגען ירושה. פאר איהם האט אפשר ניט עקזיסטירט קיין אינדיווידועל וווייטער לעבען נאכ'ן טויט, און ער האט נאר געגלויבט אין דער אונשטערבליכקייט פון דער משפחה; אלע גיטער זענען געווען דאס אייגענטום פון דער משפחה, און קיינער האט זיי ניט געקענט אזוי פאלשטענדיג אפקויפען, אז אין א געוויסער צייט זאל־לען זיי ניט קענען מעהר צוריק קעהרען צו דער משפחה.

א שטארקען נעגענזאץ צו יענער מענשענפריינדליכער אידעע פון תורת משה, שטעלט מיט זיך פאר דאס רוימישע געזעץ, וואס אפילו אין ירושה רעכט וווייזט עס ארוים דעם ענאאיזם פון דעם רוימישען כאראקטער.

איך וויל מיך דא ניט אריינלאזען אין אונטערזוכונגען, אין פארפאלגענדיג מיינע פערזענליכע באקענטנישען, וויל איך דא ני־כער אויסנוצען די נעלעגענהייט, וואס מאכט זיך מיר וויידער צו וווייזען דורך א ביישפיעל וויי די אונשענדליכסטע טאטזאכען זענען אפטמאל פון מיינע שונאים באנוצט געווארען צו די בייזווילינע

בלבולים. די לעצטע אבען דאס געזאלט האבען געמאכט די ענטדעקונג, אז אין די ביאגראפישע מיטטיילונגען רעד איך זעהר פיעל פון מיין מאמעס משפחה, אבער גאר ניט פון מיין טאטענס משפחה, און זיי באצייכנען דאס אלס א זאך, וואס איך פארשווייג מיט א כונה און באשלדיגען מיך מיט די זעלביגע אייטעלע הינטערגע־דאנקען, וואס מען פלעגט אויך פארווארפען מיין פארשטארבענעם קאלענע וואלפאנג נעטהע.

עס איז ווירקליך אמת, אז אין זיינע מעמוארען רעדט זיך מיט א באזונדערער הנאה וועגען דעם זיידען פון זיין פאטערס צד, וועלכער האט אלס שטרענגער הער שולטהיים פרעזידענטירט אויף דעם רוימער פון פראנקפורט, אין דער צייט וואס פון זיידען פון דער מוטערס צד, וועלכער אלס עהרליך שניידערייל פלעגט ער אויך דער באקענהיימער גאס זיצען אויפ'ן וועקטיש און פארלאטען די אלטע הויזען פון דעם רעפובליק, וועגען איהם וועלט ניט דערמאנט קיין אייניג וואלט.

איך דארף דא ניט פארענטפערן געטהע'ן בנוגע אט דעם דא־זיגען איגנארירען. דאך וואס אנבעלאנגט מיר אליין, וואלט איך וועלען יענע בייזווילינג און אפט אויסגענוצטע אינטערפרעטא־ציאנען און אינסונאציאנען, פארענטפערען, אז עס איז ניט מיין שולד, וועז איז מיינע שריפטען וועלט קיינמאל גאר ניט גערעדט פון דעם זיידען פון טאטענס צד. די סבה איז א פשוט'ע. איך האב קיינמאל פון איהם קיין סך ניט געוואוסט וואס צו זא־גען. מיין טאטע עליו השלום איז אלס פרעמדער מאן געקומען אין אונזער שטאדט אריין קיין דיסעלדארף, און האט דא ניט געהאט קיין קרובים, קיינע פון יענע אלטע מוהמעס, וואס זענען די וויי־בערשע בארדען, וועלכע זיינען טאג טעגליך פאר פאר דעם יונגען אינגעל יענע אלטע פאמיליען־לעגענדען. מיט אן עפישער מאנאטאנ־קייט, דער חילוק איז גאר, וואס די שטאטישע בארדען באלייטען זיי־ערע לעגענדען מיט דעם דודעלזאק, און זיי טוען דאס דורך דעם שנאר־כען פון זייערע נעזער. אט די וויבערשע בארדען האבען גאר דער־צעהלט פון די מעשים וואס עס האבען אויפגעטאן די קלאנס פון דער מאמעס משפחה. פון דער דאזיגער זייט האט מיין יונג געמיט

געקראָגען פריהע איינדרוקען, און איך פלעג האַרכען א פּאַרגאַפּטער ווען די אלטע ברייגעלע אַדער ברינהילדים, פלעגט דערצעהלען.

מיין טאַטע אליין איז געווען זעהר קארג אויף ווערטער. האָט ניט ליעב געהאט צו רעדען. און איינמאל אלם קליין איינגעל, איז דער צייט, ווען איך פלעג אין די וואַכענטעג צוברענגען אין דער פּראַנציסקאַנער קלויסטערשול, און די זונטאָגס אין דער היים. האָב איך זיך אמאל באַנוצט מיט דער געלעגענהייט מיין טאַטען צו פרעגען. ווער עס איז געווען מיין זיידע. אויף דער דאָזיגער פראגע האָט ער געענטפערט האלב לאכענדיג, און האלב אונצופריעדען: „דיין זיידע איז געווען א קליין אידעלע און האָט געהאט א גרויסע באָרד."

דעם אנדערן טאָג, ווען איך בין אריינגעקומען אין שולזאל, ווּאו איך האָב שוין געפונען פארזאמעלט מיינע קליינע חברים, האָב איך זיך געאייליט זיי צו דערצעהלען די וויכטיגע נייאיגקייט, אז מיין זיידע איז געווען א קליין אידעל, ווּאָס האָט געהאט א גרויסע באָרד.

קוים האָב איך דאָס ארויסגעזאָגט, האָט דאָס געמומען פלי־העז פון איין מויל צום צווייטען, און איז געווארען איבערגע־חזר'ט אין אלערליי קולות, און מען האָט דאָס נאָך באלייט מיט נאָכמאכען די קולות פון חיות. דאָס קלייגווארג האָט געמומען שפרינגען איבער טישען און בענק, האָבען פון די וועגט ארונטער־גערישען די רעכען טאָוולען, ווּאָס זיי האָבען דערנאָך ארומגעווארפען אויפ'ן דיל צוזאמען מיט די טינטערס און דערביי האָט מען נע־לאכט, געמעקערט, געקוויטשעט, געבילען, געקרעהט — אן אמת'ר גיהנום־שפיעל, וועמענס רעפריין איז אלע מאל געווען דער זיידע, ווּאָס איז געווען א קליין אידעל און האָט נעהאט א גרויסע באָרד.

דער לעהרער צו וועמען עס האָט נעהערט דער קלאַס, האָט דערהערט דעם ליארעם און ער איז אריינגעקומען אין זאל מיט א פּנים, ווּאָס האָט געגליהט פון צארן און ער האָט נלייך געפרעגט, ווער עס האָט אָנגעהויבען אָט דעם ליארעם. ווי עס געשעהט אלע מאל איז אזעלכענע פאלען, האָט יעדער געזוכט זיך ארויסצו־

דרעהען, ביז ביים סוף פון דער אונטערזוכונג האָט זיך ארויסגע־ווייזן, אז איך, דער פרימסטער האָב דאָס ארויסגערופען דעם גאנצען לייארעם, מיט דעם וואָס איך האָב דערצעהלט, פון מיין זיידען, און איך האָב געמוזט אָפּקומען פאר מיין עברה מיט א היבשע צאָל שמיץ.

דאָס זענען געווען די ערשטע שמיץ, וואָס איך האָב אויף דער וועלט באקומען. און ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט האָב איך שוין געמאכט די פילאָזאָפישע באטראכטונג, אז דער ליעבער גאָט, וואָס האָט באשאפען שמיץ, האָט מיט זיין גוטסקייט און חכמה אויך דערפאר געזארגט, אז דער וואס גיט זיי, ווערט סוף כל סוף מיעד, וואָרים אז ניט וואָלטען שמיץ זיכער געווען אונערטרעגליך.

דער שטעקען מיט וועלכען מען האָט מיך געשמיסען, איז גע־ווען א דין שטעקעלע מיט א גלעזער פּארב. דאָך די פּאסען, וואָס דאָס האָט איבערגעלאָזט אויף מיין רוקען זענען געווען טונקעל־בלוי. איך האָב זיי ניט פארגעסען.

אויך דעם נאָמען פון ליהרער, וואָס האָט מיך אזוי אונ־בארמהערציג געשלאָגען, האָב איך ניט פארגעסען: דאָס איז געווען דער פאטער דיקערשייט, מען האָט איהם באלד ארויסגעיאָגט פון דער שול, צוליעב א געוויסער זאך, וואָס איך וועל אויך קיינמאל ניט פארגעסען, אבער וועלכע איך ווי ניט דערצעהלען.

דער ליבעראליזם האָט דעם פּריסטערשטאנד אָפּט נענוג פארלוימדעט מיט אונרעכט. און איצטער קען מען איהם שוין פארגינען אביסל שוינונג, וועו אן אומווירדיג מיטגליעד באַ־נעהט א פארברעכען, וואָס סוף כל סוף דארף מען דאָס דאָך צורעכ־נען צו דער מענשליכער נאטור, אדער צו דער מענשליכער אומנא־טור.

פונקט ווי דער נאָמען פון דעם מאן, וואָס האָט מיר דער־לאנגט די ערשטע שמיץ, איז מיר אויך געבליבען אין זכרון. דאָס וואָס האָט געבראכט צו די שמיץ. דאָס איז מיין אומגליקליכע גע־נעאלאָגישע מיטטיילונג. און די נאכווירקונג פון יענע פריהע יוגענד־אייגדרוקען איז אזוי גרויס, אז יעדעם מאל וועו מען פלעגט רעדען פון קליינע אידען מיט גרויסע בערד, איז מיר אן אונהיימליכער

עראינערונג דורכגעלאפען ווי א שוידער דורכ'ז רוקען. „אן אפגע־בריהטע קאץ האט מורא פאר דעם קאכענדיגען קעסעל", זאגט דאס שפריך־וואָרט. און יעדער וועט לייכט באגרייפען, אז זינט דעמאלט האב איך ניט געהאט קיין גרויסע נייגונג, צו וועלען מעהר געוואהר ווערען וועגען יענעם זיידען אין זיין יחוס־בוים; אדער נאר דעם דערוואקסענעם פובליקום, ווי אמאל דעם קליינעם, עפּים צו דער־צעהלען וועגען דעם.

מיין באבע פון טאטענס צד, פון וועלכער איך וויים אויך וועג וואס צו זאגען, וויל איך פון דעסטוועגען ניט לאזען ניט דער־מאנט. זי איז געווען אן אויסערגעווענליך שענע פרוי און די אייג־ציגע טאכטער פון א באנקיער אין האמבורג, וואס איז צוליעב זיין עשירות געווען באריהמט ווייט און בריים. אט דער אומשטאנד מאכט מיך גלויבען, אז דער קליינער איך, וואס האט דעם שענעם פארשוין געקענט ארויסקריגען פון דעם רייכען עלטערן הויז און זי פיהרען צו זיך אהיים קיין האנאוועד, האט א חוץ זיין גרויסער בארד געמוזט האבען זעהר גוטע אייגענשאפטען און האט נעמוזט זיין זעהר א בכבוד'ר.

ער איז פריה געשטאָרבען און איבערגעלאזט אן אלמנה מיט זעקס קינדער. אלע אינגלעך אין די צארטעסטע יאהרען. זי האט זיך אומגעקוקהרט קיין האמבורג און איז דארט געשטאָרבען אויך ניט זעהר קיין אלטע.

אין דעם שלאָף־צימער פון מיין פעטער סאלאמאן היינע אין האמבורג, האב איך אמאל געזעהן דאס פּארטרעט פון מיין באבען. הער מאלער, וועלכער האט זיך באמיהט צו ארבייטען לויט דעם רעמבראנדישען מאניער פון ליכט און שאטען־עפעקטען, האט דעם בילד צוגענעבען א שווארצע, קלויסטערשע קאפּ־באדעקונג, און פונקט אזא שטרענגען טונקעלען מאנטעל און א פּאר פינסטערען הינ־טערגרונד, אזוי אז דאס פולבאקינג מיט א גוידער פארזעהענעם ge־זיכט, האט ארויסגעשימערט ווי א פולע לבנה פון שווארצע נאכט־וואלקענס.

איהר געזיכט האט נאך געהאט שפורען פון גרויסער שענקייט. זי איז געווען אי מילד און אי ערענסט, און באזונדערס די צארט־

קייט פון דער הויט פארב האָט דעם נאנצען געזיכט געגעבען דעם אויסדרוק פון פאַרנעהמקייט פון דער אייגענטימלעכסטער ארט. וואלט דער מאלער געווען דער דאמע געמאלען מיט א גרויסען קרייז פון דימענטען פאר דער ברוסט, אזוי וואלט מען זיכער נעגלויבט, אז דאָס זעהט מען דאָס פאַרטרעט פון עפּים א פירשטערלעכער אבטיסין פון א פראטעסטאנטישען אדעלינען מאנאסטיר.

פון דער באָבעס קינדער האָבען, אויף וויפיעל איך ווייס, בלויז צוויי גע'ירשה'ט איהר שענקייט, און די זענען געווען מיין טאטע און מיין פעטער סאלאמאן היינע, דער פארשטאַרבענער שוף פון דעם האמבורגער באנקיער הויז מיט אָט דעם נאָמען.

די שענקייט פון מיין טאטען האָט געהאט, עפּים צו ווייכעם, כאראקטערלאָזעם, ווייבערשעם. זיין ברודער האָט שוין געהאט פיעל מעהר מענערשע שענקייט און איז בכלל געווען א מאן, וועמענס כאראקטער שטארקייט האָט זיך אויך אנטפּלעקט אין זיינע עדעלגעמאסטענע, רעגעלמעסיגע שטריכען, אימפּאָזאנט און טיילמאל זאָגאר אייגנדרוקספּאל.

זיינע קינדער זענען אלע, אָהן אן אויסנאהם, געווען גרויסע שענהייטען. דאָך האָט זיי דער טויט אָפּגעשניטען אין זייער בליהונג. און פון אָט דעם שענעם מענשענבלומענבוקעט, לעבען איצטער נאָר צוויי, דער איצטיגער שוף פון דעם באנקיערהויז און זיין שוועסטער, א זעלטענע ערשיינונג מיט — — — *)

איך האָב אָט די אלע קינדער אזוי ליעב געהאט, און איך האָב אויך ליעב געהאט זייער מוטער, וואָס איז אויך געווען פונקט אזוי שען און איז אויך געשטאַרבען. און אלע האָבען זיי מיר גע-

*) אין דעם אורשפרינגליכען מאַנוסקריפט זענען אויך דעם אָרט צוגעקומען נאָך דריי שורות אונטען אויף דעם בלאָט און אויבען אויף דעם נעקסטען בלאָט, וועלכע זענען געוואָרען אָפּגעשניטען מיט א שער. שווער צו גלויבען, אז דאָס האָט געטאָן היינריך היינע. וואהרשיינליך זיין ברודער מאקסימיליאן, וועלכער האָט געווים ניט געוואָלט, אז זיי זאָלען פארעפענטליכט ווערען צוליב משפחה אָנגעלעגענהייטען.

קאסט א סך טרעהרען. איך מוז אין אט דעם אויגענבליק ווירקליך שאקלען מיט דעם נארענהיטלע, כדי צו פארקלינגען מיינע וויי־ נענדיגע גערענקען.

איך האב אויבען געזאגט, או די שענקייט פון מיין טאטען האט געהאט עפים ווייבערשעם אין זיך. איך ווייל מיט דעם בשום אופן ניט אנדייטען, אז איהם האט געפעהלט מענליכקייט. דאס לעצטע האט ער אין זיין יוגענד ניט איינמאל באוויזען. דאס זאל ניט אויסגעטייטש ווערען אויף קיין שלעכטען אופן. אין זין האב איך געהאט נאר די פארמען פון זיין קערפערליכער ערשיינונג, וואס זענען ניט געווען געשפאנט און שטייף, נאר גיכער מעהר ווייך און צערטליך אפגערונדעט. די קאנטורען פון זיינע געזיכטסצוגען האט געפעהלט דאס פעסטע, און זיי זענען זיך צושוואומען אין אונ־ באשטימטען. אין זיינע שפעטערע יאהרען איז ער געווארען פעט. אבער ווי עס ווייזט אויס, איז ער אין זיין יוגענד אויך ניט געווען קיין מאגערער.

אין דער השערה האט מיר באשטעטיגט א פארטרעט, וועל־ כעס איז שפעטער ביי מיין מאמען פארלוירען געווארען אין א שרפה. אט דאס פארטרעט האט איהם פארגעשטעלט, אלס א יונ־ גען מאן פון־ארום אכצעהן אדער ניינצעהן יאהר, אין א רויטען אוניפארם, די האר געפודערט און פארוארגט מיט א בייטעל.

דאס דאזיגע פארטרעט איז גליקליכערוויז נעווען געמאלט מיט פאסטעל־פארב, איך זאג גליקליכערוויז, ווייל אט די פארם קען בעסער איבערגעבען יענעם בליהונגס־שטויב, וואס מיר בא־ מערקען אויף מענשען, וועלכע טראגען פודער, ווי אויל־פארב מיט דעם גלאנציגען פירנים. זי האט נאך א מעלה, וואס זי פארשליי־ ערט די אונבאשטימטקייט פון די געזיכטסצוגען. נאכדעם ווי דער מאלער האט אויף דעם דערמאנטען פארטרעט מיט די קרייד־וויסע געפודערטע האר און דעם וויסען האלזטוך ארייננע־ מאלט דאס ראזאווע פנים, האט ער דורך דעם קאנטראסט איהם געגעבען א שטארקערען קאלאריט, און עס איז ארויסגעקומען קרעפטינער.

אויך די שארלאך־רויטע פארב פון דעם ראָק, וואס אויף אייל־בילדער, מאכט זי אויך אונז אזא שוידערהאפטען אייגנרוק, האָט דאָ פארקעהרט נעמאכט א גוטען עפעקט, וואָרים דורך דעם איז די ראָזוועט פארב פון געזיכט געוואָרען אנגענעהם מילדער.

דער טיפ פון שענקייט, וואס האָט אויך ארויסגעוויזען אין זייגע נע געזיכטס־צוגען, האָט ניט דערמאָנט, ניט די צנועה'דיגע אידעאליטעט פון די גריכישע קונסטווערק, אויך ניט די ספיריטואליסטיש־שווערמעריש אבער מיט היידנישער געזונדקייט טראָגענדיגער קונסט פון דער רענעסאנס צייט; נייז, דאָס דערמאָנטע פּארטרעט האָט גיכער נעטראָגען דעם כאראקטער פון זיין אייגענער צייט, וועלכע האָט טאקע גאָר קיין כאראקטער ניט געהאט. וואס האָט וועניגער ליעב געהאט די שענהייט, ווי דאָס נעטע קאָקעט - ציערליכעס; א צייט וועלכע איז אין דער אָפּגעשמאקטקייט דערגאנגען ביז פאָעזיע. יענע זיסע, געציקעלטע צייט פון דעם ראָקאָקא, וועלכע מען האָט אויך גערופען די צייט פון די האַרבייטלען, און וועלכע האָט ווירקליך אלס א סמן געטראָגען דעם האר־בייטל, ניט אויפ'ן שטערן נאָר אויפ'ן הינטערשטען טייל פון קאָפּ. וואָלט דאָס בילד פון מיין פאָטער אויך דעם דערמאָנטען פּארטרעט געווען אביסל מעהר מיניאטור, אזוי וואָלט מען זיכער נעקענט זאגען, אז דער פּארטרעפליכער וואטאָ האָט עס נעמאָלען כדי איינגעראמט אין פאנטאסטישע אראבעסקען פון בונטע ערדל־שטיינער און גאָלדפליטערלעך, אויך דאָס צו פאָראדירען אויף א פּאכער פון דער פרוי פון פאמפאדור.

באמערקענסווערט איז אפשר אויך דאָס, אז מיין טאטע איז אפילו אין די עלטערע יאָהרען געבליבען געטרייי דער אלט־פרענקישער מאָדע פון פודער. און ער האָט זיך געלאָזט פודערן ביז אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען. הגם ער האָט פארמאָנט די שענסטע האָר, וואס מען קען זיך פארשטעלען. זיי זענען געווען בלאָנד, כמעט גאָלדיג און זיי האָבען געהאט אזא ווייכקייט, ווי איך האָב זי נאָר געפונען ביי געווייסע סארטען כינעזישע זייד.

ער וואָלט געווים אויך נעווען געבליבען ביי דעם האַרבייטל, נאָר ער האָט ניט נעקענט ביישטעהן דעם פּארטגעשריטענען גייסט

פון דער צייט. אין דער דאזיגער פארלעגנהייט איז מיין טאטע גע־
פאלען אויף א גוטער המצאה. ער האט נאר געאפפארט די פארם.
דאס שווארצע זעקעלע. (sachet) דעם בייטעל: די לאנגע האר
גופא האט ער פון דעסטוועגען זינט דעמאלט נעטראגען ווי א
בריוף געפלאכטענעם שניצאן, וואס איז געווען באפעסטיגט צום
קאפ מיט קלייזע קעמעלעך. אט דעם צאפ איז צולייעב דער ווייב־
קייט פון די האר און צולייעב דעם פודער כמעט גאר ניט געווען צו
דערקענען. און אויף אזא אופן איז מיין טאטע אין דער אמת'ן דאך
ניט געווען קיין אפטריניגער פון דעם אלטען האר בייטעלטום.
און ער האט זיך נאר, פונקט ווי אנדערע קריפטא־ארטאדאקסטן,
פון דרויסען צוגעפאסט צו דעם גרויזאמען צייט־גייסט.

דער רויטער אוניפארם, אין וועלכען מיין פאטער איז געווען
אפגעמאלען אויף דעם דערמאנטען פארטרעט, האט אנגעוויזען
אז ער האט געהאט צו טאן מיט דעם האנאוורשען דיענסט. מיין
טאטע האט זיך געפונען אין דעם חיל פון פראנץ ערנסט פאן
קימפערלאנד אין אנהויב פון פראנצויזישען קריעג און האט מיט־
געמאכט דעם מארש אין פלאנדערן און בראבאנט, אלס פראוויאנט־
מייסטער אדער קאמיסאריוס, אדער ווי די פראנצויזען רופען עס אן
officier de bouche די פרייסען רופען אזא איינעם „מעהל־
ווארם."

דער אמת'ר אמט פון אט דעם בלוט יונגען מענשען איז אבער
געווען דער אמט פון איינעם וואס האט נושא חן געווען ביים פרינץ.
א מין ברומעל au petit pied. און אהן א געשטייפטען
קראוואט און ביים ענד האט ער געהאט אזא סוף ווי אלע אזעלכע
שפיעלצייגען, וואס זענען נושא חן ביי פירשטען אין די אויגען. מיין
טאטע איז אפילו אויף זיין נאנץ לעבען געווען איבערצייגט, אז דער
פרינץ, וואס איז שפעטער נעווארען דער קעניג פון האנאוור, האט
איהם קיינמאל ניט פארגעסען. דאך האט ער זיך ניט געקענט ער־
קלעהרען, פאר וואס דער פרינץ שיקט קיינמאל ניט נאך איהם.
און פרענט זיך נאר קיינמאל אויף איהם ניט נאך, וואהרים ער
קען דאך ניט וויסען; צו זיין אמאליגער לעבלינג לעבט ניט אין

אזעלכענע פארהעלטנישען אין וועלכע ער קען איהם זעהר נויטיג באדארפען.

פון יענער מלחמה פעריאדע שטאמען עטליכע שוואכ־קייטען פון מיין טאטען, פון וועלכע מיין מאמע האט איהם קוים איינציגווייז געקענט אבגעוועהנען. אזוי למשל פלעגט ער זיך גערן לאזען צורעדען צום הויכען שפיעל, פלעגט פראטעזשירען די דאמאלסדיגע קונסט, אדער בעסער געזאגט איהרע פריעסטערינס, און ער האט גאר נעהאט א ליידענשאפט פאר פערד און הינט. ביי זיין אנקומען קיין דיסעלדארף, וואו ער האט זיך באזעצט אלס סוחר אוים ליעבע צו מיין מאמע, האט ער געהאט מיטגע־בראכט צוועלף פון די שענסטע פערד. ער האט זיך אבער פון דעם באפרייט, ווייל אזוי האט אויסדריקליך געוואלט זיין יונגע פרוי, וועלכע האט איהם פארגעשטעלט אז אט דער פיערפיסיגע קאפיטאל פרעסט צופיעל האבער און ברענגט גאר ניט איין.

שווערער איז שוין אנגעקומען מיין מאמען אווענ צו שיקען אויף דעם שטאלמייסטער, דאם איז געווען א קורצער און א גראבער חאם, וואם איז תמיד געלעגען אין שטאל מיט עפיס א לומפ און פלעגט שפיעלען אין קארטען. סוף כל סוף איז ער אליין אוועק געגאנגען. און מיט איהם איז אויך מיטגענאנגען דעם טאטענס א גאלדענער רעפעטי זיינער און עטליכע אנדערע וועדטפולע ציערונגען.

נאכדעם ווי מיין טאטע איז פטור געווארען פון דעם טויג־ניכטס, האט זי אויך באפרייט דעם טאטענס יאגד הינט מיט דעם אויסנאהם פון איין איינציגען, וואס האט געהייסען דושאלי, און איז געווען שרעקליך מיאוס. ער האט געפונען גנאד אין איהרע אויגען. טאקי דערפאר ווייל ער האט אין זיך גאר ניט געהאט פון די אייגענשאפטען פון א יאגד הונד, און האט געקענט ווערען א באלעבאטיש געטרייער און טוגענדהאפטער הויז־הונד. ער האט אין דער שטאל באוואוינט דעם טאטענס אלטע קאליאס, און ווען מיין טאטע פלעגט זיך דא מיט איהם צוזאמענטרעפען, פלעגען זיי זיך אייגס דאס אנהערע צוואווארפען באדייטענדע בליקען. יא, דושאלי

— פלענט דאן מיין טאטע זיפצען אוּן דושאלי פלענט אומעטיג דרעהען מיט'ן ווּיידעל.

איך גלויב, דער הונד איז געווען א חונף, אוּן אמאל איז א שלעכטער שטימונג, וועז זיין ליעבלינג האט צוליעב א מראט אויף זיין פוס שוין צו יעמערליך געקוויטשעט, האט מיין טאטע צוגעגעבען אז די קאנאליע מאכט זיך נאר אזוי. צום סוף איז דושא־לי געווארען זעהר קרעציג אוּן אזוי ווי ער איז געווארען א וואנ־דערנדיגע קאזארמע מיט פליי, האט ער געמוזט דערטרונקען וועי־רען. א זאך וואס מיין טאטע האט געלאזט געשעהן אוּן האט נאר ניט געהאט דאנגען. — די מענשען זענען מקריב זייערע פיער־פיסיגע ליעבלינגע מיט דער זעלביגער אינדיפערענץ, ווי די פירש־טען זייערע צוויי פיסיגע.

פוּן מיין טאטענס מיליטערישע צייטען, האט געווים אויך געשטאמט זיין גרענציאזע ליעבע פאר דעם סאלדאטען שטאנד, אדער בעסער געזאגט, פאר דעם סאלדאטען שפיעל. דער חשק צו יענעם לוסטיגען, נאר ניט טוענדיגען לעבען, וואו גאלדענע פלי־טערלעך אין שארלאך רויטע פאסען פארהילען די אינווייניגסטע לוי־דיקייט, אוּן בארוישטע נארישע גאוה, קען זיך ארויסגעבען פאר מוט.

אין זיין יונקערישע סביבה איז ניט געווען ניט קיין מילי־טערישער ערנסט אוּן ניט קיין אמת'ר פערלאנג נאך רוהם; פוּן הערואיזם קען נאר קיין רעד ניט זיין. אין זיינע אויגען איז געווען דער עיקר די וואך־פאראד, דאס קלינגענדיגע געווער דער גע־פאסטער אוניפארם, וואס פאסט אזוי פאר שענע מענער.

ווי גליקליך איז דארום געווען מיין טאטע, וועז אין דיסעל־דארף איז געווארען די בירגער־גווארדיע, אוּן ער האט געקענט אלס אן אפיציער פוּן אט דער גווארדיע פארביימארשירען פארבי אוּנ־זער הויז אין דעם טונקעל־בלויען אוניפארם מיט די הימעלבלויע סאמעט קלאפען, אוּן דער שפיץ פוּן זיינע קאלאנען. פאר מיין מא־מע, וואס איז דעמאלט א גערויטעלטע געשטאנען ביים פענס־טער, פלענט ער סאלוטירען מיט דער ליעבלינסטער העפליכקייט; דער בינט פערערן אויף זיין דרייעקיגען הוט פלענט דאן שטאלץ

פלאטערז. אוז איז דעם שיין פוז דער זוז פלעגעז פרייריג בלי־
צעז די עפאלעטעז.

נאר גליקליכער פלעגט זיין מיין טאטע, ווען עס פלעגט קו־
מעז זיין רייה זיך צו שטעלעז אויף דער הויפטוואך אלס דער
קאמאנדירענדיגער אפיציער, אוז ער פלעגט האבעז צו זארגעז פאר
דער זיכערקייט פוז דער שטאדט. אין אזעלכענע טעג פלעגט אויף
דער הויפטוואך זיך גיסעז לויטער רידעסהיימער אוז אסמאנס־
הייזער פוז די בעסטע יאהרז, אוז אלץ אויף דעם חשבוז פוז דעם
קאמאנדירענדיגעז אפיציער, מיט וועמענס פרייגעביגקייט זיינע
בירגער גווארדיסטעז, זיין כרתי אוז פלתי, האבעז זיך נאר ניט גע־
קענט אנלויבעז.

מיין פאטער איז ביי זיי געווען זעהר פאפולער. זייער בא־
גייסטערונג פאר איהם איז זיכער געווען אזוי גרויס, ווי די
באגייסטערונג מיט וועלכע די אלטע גווארדיע פלעגט
ארומיובלעז דעם קייזער נאפאלעאז. יענער האט גע־
ווים פארשטאנעז זיינע לייט אויף אן אנדערז אופן
צו פאר'שכור'ן. די גווארדיסטעז פוז מיין פאטער האט אויך ניט
געפעהלט א געווייסע מוטיגקייט, ווען אפילו עס פלעגט זיך
האנדלעז וועגעז איינעמעז מיט שטורעם א באטעריע פוז ווייגפלא־
שעז, וועמענס העלזער עס זענעז געווען פוז דעם גרויסעז קאליבער,
אבער דער העלדענמוט איז דאך געווען פוז אן אנדערז סארט, ווי
יענער העלדענמוט, וואס מעז פלעגט געפינעז ביי דער אלטער
קייזער גווארדיע. די לעצטע זענעז געשטארבעז אוז האבעז זיך
ניט איבערגעגעבעז, אין דער צייט וואס די גווארדיסטעז פוז מיין
טאטעז זענעז אלע מאל געבליבעז ביים לעבעז אוז האבעז זיך
אפט איבערגעגעבעז.

וואס אנבעלאנגעז די זיכערקייט פוז דער שטאדט דיסעל־
דארף, האט זי געמוזט אויסזעהז זעהר ניט פויעלדיג אין די נעכט
וועז מיין טאטע פלעגט קאמאנדירעז אויף דער הויפטוואך. אמת,
ער פלעגט זארגעז דערפאר אז עס זאלעז ארויסגעשיקט ווערעז
פאטרולעז, וועלכע פלעגעז זינגענדיג אוז קלינגענדיג דורכציהעז דורך
פארשיעדענע גענענדעז פוז שטאדט. אמאל האט זיך געטראפעז

אז אזעלכענע צוויי פאטראלען האבען זיך באגעגענט און אין דער פינסטערניש האט איינער דעם צווייטען געוואלט ארעסטירען, אלס שבורים און שטערער פון דער רוה. צום גליק זענען מיינע לאנדסלייט אן אומשעדליך פרעהליך פאלקע, און וועז זיי זענען שבור זענען זיי גוטמוטיג, ils ont le vin bon און עס איז ניט גענוג שעהן קיין אומגליק. זיי האבען זיך אונטערגענעבען איינער צום אנדערען.

איינער פון די הויפטשטריכען אין מיין טאטענס כאראקטער איז געווען א גרעניצלאזער לעבענס לוסט. אין זיין געמיט איז תמיד נעווען יום טוב. און וועז אפילו די טאנץ מוזיק איז ניט אלע מאל געווען רוישיג, האבען דאך תמיד געשפיעלט די פידלען. תמיד נאר הימעלבלויע הייטערקייט און טראמפייטען פון דעם לייכטזין. א זארגלאזיגקייט, וואס האט אלעמאל פארגעסען אז דעם נעכטיגען טאג און האט קיינמאל ניט געוואלט טראכטען וועגען דעם קומענדיגען מארגען.

אט די דאזיגע טבע זיינע, איז געשטאנען אין דעם וואונדערליכסטען ווידערשפרוך מיט דער ערענסטקייט, וואס איז געלעגען אויף זיין שטרענגרוהיגען פנים און האט זיך ארויסגעוויזען אין זיין האלטונג און אין יעדער באווענונג פון קערפער. ווער עס האט איהם ניט נעקענט און האט צום ערשטען מאל דערזעהן אט די ערענסטע, געפודערטע געשטאלט און אט די וויכטיגע מיענען, וואלט נעקענט גלויבען, אז דאס זעהט ער פאר זיך איינעם פון גריכענלאנד'ס זיעבען חכמים. ביי א נעהענטערער באקאנטשאפט האט מען אבער נעקענט באמערקען, אז ער איז ניט געווען ניט קיין טהאלעס און ניט קיין לאמפזאקוס, וואס גריבעלט זיך וועגען קאסמאגאנישע פראבלעמען. יענע ערנסטקייט איז אמת ניט געווען קיין געמאכטע, אבער זי פלעגט דאך דערמאנען יענע פארצייטיגע באר רעליעפס, אויף וועלכע א פרעהליך קינד האלט פאר די אויגען א גרויסע טראגישע מאסקע.

ער איז ווירקליך געווען א גרוים קינד, מיט א קינדערשער נאיוויטעט, וואס ביי פלאכע פארשטאנדס ווירטואזען האט עס נעקענט גילטען פאר נארישקייט, אבער וואס אין דער אמת'ן פלעגט

ער אמאל קענען ארויסווייזען דורך עפּים א טיעפּזיניגען אויס־דרוק, אז ער פּארמאגט דעם אמת'ן בליק אויף זאכען. (אינ־טואיציאן).

ער פּלעגט דערשמעקען מיט זיינע נייסטיגע פיהל הערנער דאס, וואס די קלוגע האבען באנריפען פאמעליך ערשט דורך רעפּ־לעקסיאן. ער פּלעגט וועניגער טראכטען מיט'ן קאפּ, ווי מיט'ן הארץ און ער האט געהאט דאס ליעבענסווירדיגסטע הארץ, וואס מען קען זיך נאר דענקען. דאס שמייכעלע, וואס פּלעגט טיילמאל שפּיעלען ארום זיינע ליפּען, און וואס איז געווען א מאדענר היפּוך צו דער דערמאנטער ערנענסטקייט, דאס איז געווען דער זיסער ווי־דערשיין פון דער גוטסקייט פון זיין נשמה.

אויך זיין קול, הגם מענערש, און מיט א פּולען קלאנג, האט אין זיך אויך נעהאט עפּים קינדערשעס. איך וואלט כמעט זאגען, אז עס האט דערמאנט אן וואלד טענער, עפּים עהנליכעם צו די קלאנגען פון דעם רויט־קעהלכען: וועז ער פּלעגט רעדען, פּלעגט זיין שטים אריינדרינגען אזוי דירעקט אין הארצען אריין, ווי זי וואלט נאר ניט באדארפט נעמען דעם וועג דורך די אויערען.

ער פּלעגט רעדען דעם האנאוונישען דיאלעקט, וואו דאס דייטשע, פונקט ווי אין דער דרום'דיגער סביבה פון אט דער שטאדט, וועדט ארויסגערעדט צום בעסטען. פאר מיר איז דאס געווען א גרויסער נעווינס. וואדרים אויף אזא אופן האט זיך מיין אויער שוין אין מיין קינדהייט צוגעוועהנט צו א גוטער אויס־שפּראך פון דער דייטשער שפּראך, בעת וואס אין אונזער שטאדט אליין וועדט נעדעדט אט יענער פאטאלער קוידערוועלש פון דעם אונטערשטעז רהיין, וואס אין דיסעלדארף קען מען איהם נאך ווי ניט איז פּארטראגען. אבער אין דעם שכנישען קעלן וועדט ער שוין אמת'דיג עקעלהאפט, קעלן איז דאס טאסקאנא פון א קלאסיש שלעכטער אויסשפּראך פון דייטשען און קאבעם רעדט מיט מאריצעבי׳ל אין אזא אויסשפּראך, וואס קלינגט ווי פּויל׳ע אייער, עם שמעקט כמעט.

אין דער שפּראך פון דיסעלדארף באמערקט מען שוין אן איבערנאנג אין דעם קוואקען פון זשאבעם פון די האלענדישע

זומפען. איך ווייל בשום אופן ניט אפליקענען די אייגענטימליכע שענקייט פון דער האלענדישער שפראך, איך בין זיך נאר מורה. אז איך האב פאר איהר קיין אויערען ניט. עס מעג זיך אפילו זיין אמת, אז אונזער אייגענע דייטשע שפראך, ווי דאס ווילען האבען נידערלענדיש פאטריאטישע לינגוויסטען, איז נאר א פארדארבען האלענדיש. דאס איז מעגליך.

דאס דערמאנט מיך אן דער באהויפטונג פון א קאסמאפא־ליטישען זאגאג, וועלכער ערקלערט או די אפען זענען די אור־עלטערן פון דעם מענשליכען געשלעכט: לויט זיין מיינונג זענען די מענשען נאר אייסגעבילדעטע, אדער בעסער איבערגעבילדעטע אפען. ווען די אפען זאלען קענען רעדען, וואלטען זיי וואהרשיינ־ליך באהויפטען, אז די מענשען זענען נאר דעגענערירטע אפען. אז די מענשהייט איז א קאליע געוואקרען אפענטום, פונקט ווי לויט דער מיינונג פון די האלענדער איז די דייטשע שפראך א פאר־דארבען האלענדיש.

איך זאג: ווען די אפען זאלען קענען רעדען. הגם איך בין ניט איבערצייגט אז זיי קענען ניט רעדען. די נעגערן בייס סענע־גאל פארזיכערן שטייף און פעסט, אז די אפען זענען מענשען פונקט אזוי ווי מיר. און זענען נאך קליגער, דערמיט וואס זיי האלטען זיך אפ פון רעדען און ווערען דארום ניט אנערקענט פאר קיין מענשען און ווערען ניט געצוואונגען צו ארבייטען. זייערע כיטרע אפען קונצען זענען נאר א מין שלויקייט, דורך וועל־כע זיי ווילען ערשיינען ביי די מאכטהאבער פון דער ערד פאר אזעלכענע, וואס טויגען ניט ווי מיר צו ווערען אויסגענוצט.

אז באפרייאונג פון יעדער כבוד זוכערייי, וועט ביי מיר ארויסרופען א הויכע מיינונג וועגען אט די מענשען, וואס פאר־שטעלען זיך אין א שטומען אינקאגניטא. און מאכען נאך אפשר חוזק פון אונזער פלאטשיגקייט. זיי בלייבען פריי אין זייערע וועלדער און זאגען זיך קיינמאל ניט אפ פון זייער נאטור־צושטאנד. זיי וואלטען אמת'דיג מיט רעכט געקענט באהויפטען, אז דער מענש איז א דעגענערירטער אפ.

אפשר האבען אונזערע עלטערזיידעס אין אכצעהנטען יאהר־

הונדערט שוין עפים עהנליכעם פאראויסגעזעהן. אוז דערפאר ווייל זיי האבען אינסטינקטיוו געפיהלט, ווי אונזער גלאטע איבערציווי־ליזאציאן איז נאר א געלאקירטע פויליניש, אוז ווי נויטיג עס איז צוריק זיך אומצוקעהרען צו דער נאטור, האבען זיי דאס געזוכט זיך צו דערנעהנטערן צו אונזער אורטיפוס, דעם נאטירליכען אפענ־טום. זיי האבען געטאן, וואס ס'איז נאר נעווען מעגליך, אוז אזוי ווי סוף כל סוף, כדי צו ווערען אין גאנצען אפען האט זיי שוין מעהר ניט געפעהלט ווי אן עק, האבען זיי אט דעם חסרון אויס־געפילט מיט דעם צאפ. אויך אזא אופן איז די מאדע פון צאפ א באדייטענדער סימפטאם פון אן ערנסט באדערפעניש, אוז ניט נאר א שפיעל פון פריוואליטעט — דאך אומזיסט פרואוו איך אלץ מיט דעם קלינגען פון מיין נארען מיצעל איבערצוקלינגען דעם אומעט, וואס נעמט מיך ארום יערעם מאל, ווען איך טראכט פון מיין פארשטארבענעם טאטען.

פון אלע מענשען איז ער געווען דער יעניגער, וועמען איך האב צומייסטען ליעב נעהאט אויך דער ווען. ער איז איצטער טויט שוין לענגער פון 25 יאהר. איך האב מיר קיינמאל ניט פארגעשטעלט, אז איך וועל איהם אמאל פארלירען. אוז אפילו איצטער קען איך קוים גלויבען, אז איך האב איהם ווירקליך פאר־לוירען. עס איז שווער זיך איבערצוצייגען אין דעם טויט פון די מענשען, ווען מיר האבען שטארק ליעב. אבער זיי זענען טאקי ניט טויט. זיי לעבען ווייטער אין אונז אוז וואוינען אין אונזער נשמה.

זינט דעמאלט איז ניט פארבייגענאנגען איין נאכט אין ווען־כער איך האב ניט געמוזט טראכטען ווענען מיין טאטען עליו השלום. אוז ווען איך האב זיך אויפגעכאפט אין דער פריה, פלעג איך אפט גלויבען איך הער נאך דעם קלאנג פון זיין קול, ווי דעם עכא פון א חלום. אפט פלעגט זיך מיר דאכטען: אט מוז איך מיך געשווינדט אנטאן אוז שנעל ארונטערלויפען צו מיין טאטען אין דער נרויסער שטוב אריין. ווי איך פלעג דאס טאן אינ־נעלווייז.

מיין טאטע פלעגט פריה אויפשטעהן אוז זיך נעהמען צו זיינע

נעשעפטען סאי זומער סאי ווינטער. און איך פלעג איהם שויז געווהנליך געפינען ביים שרייבטיש, וואו ער פלעגט. זיך ניט אומקוקענדיג, מיר דערלאנגען די האנד צום קושען. א שענע, פייגנעשניטענע, פארנעהמע האנד, וואס ער פלעגט וואשען מיט מאנדעלעהל. איך זעה זי נאך פאר מיר. איך זעה נאך יעדעם בלויע אדערל, וואס איז דורכגעלאפען אט דער בלענדיגער וויסער מארמאר־האנד, מיר דאכט, ווי אט דער מאנדעל דופט וואלט מיר נאך דורכגעצופט דורך מיין נאז, און דאס אויג ווערט פייכט.

טיילמאל פלעגט עס ניט בלייבען ביי דעם בלויזען קוש. און מיין טאטע פלעגט מיך נעמען צווישען זיינע קניה און מיך קושען אויפ'ן שטערן. איין פריהמארגען האט ער מיך ארומגענומען מיט אן אויסערגעווהנליכער צערטליכקייט און האט געזאגט: היינטיגע נאכט האב איך פון דיר גע'חלומ'ט עפים שענעם און איך בין זעהר צופריעדען מיט דיר, מיין ליעבער הארי. וועז ער האט געזאגט אט די ווערטער, האט זיך א שמייכעלע פארצויגען אויף זיינע ליפען, ווי ער וואלט וועלען זאגען: מעג זיך הארי אין דער וועלט ווירקליכקייט נאך ווי ניט שען אויפפיהרען, איך וועל דאך, כדי איך זאל איהם ליעב האבען, תמיד פון איהם עפים שענעם חלומ'ן.

הארי איז אין ענגלאנד דער פאמיליערער נאמען פון די יענינע, וואס היסען הענרי, און מיינט אין נאנצען דאסזעלביגע ווי מיין דייטשער טויף נאמען „היינריך". דער בעקאנטער אופן ווי מען רופט דעם לעצטען נאמען אין דעם דיאלעקט פון מיין היים, קלינגט אויסערגעווהנליך שלעכט. כמעט וואולגאר. למשל היינץ, היינצכען, הינץ. הינצכען וועלען אפט אנגערופען די קליינע הויז לצים און דער קאטער אין שטיוועל אין ליאלקע שפיעל, און דער קאטער וועלט בכלל אין דער פאלקס פאבעל אנגערופען „הינצע."

אבער ניט דערפאר איז מיין נאמען פון מיין טאטען אנגלי־זירט נעווארען. נאר ווייל ער האט נעוואלט עהרען איינעם פון זיינע נע בעסטע פריינד אין ענגלאנד. מר. הארי איז נעווען מיין טאטענס נעשעפטס־פיהרער (קארעספאנדענט) אין ליווערפול; ער האט דארטען נעקענט די בעסטע פאבריקען, וואו עס איז פאבריצירט נעווארען וועלוועטין, א האנדעלס ארטיקעל, וואס איז מיין טא־

טען זעהר געווען צום הארצען, מעהר אויס אמביציאן ווי צופֿליעב פארדיענסט. וואָרים הגם ער פֿלעגט באהויפּטען, אז אין יענעם ארטיקעל פֿארדיענט ער פּיעל געלד, בלייבט דאָס אבער נאָך א גרויסער ספּק. אוּן מיין טאטע וואָלט אפשר נאָך געווען צוגעצאָהלט פּיעל געלד, אבי ער זאָל נאָר קענען פארקויפֿען וועלוועטין פוּן א בסערער קוואליטעט אוּן פוּן א גרעסערער קוואַנטיטעט ווי זיינע קאָנקורענטען. מיין טאטע האָט בכלל ניט געהאט קיין בארעכענדען סוחרישען גייסט, הגם ער פֿלעגט תמיד רעכענען, אוּן דער האנדעל איז פאר איהם געווען פּיעל מעהר א שפּיעל. פוּנקט ווי די קינדער שפּיעלען זיך אין זעלבער אָדער אין קאָכען.

זיין טעטיקייט איז אייגנטליך נאָר געווען אן אונאויפהערליך ארומפֿאָרען זיך. דער וועלוועטין איז געווען זיין שפּיגעלע. אוּן ער איז געווען גליקליך ווען די גרויסע פראכטוועגען זענען געוואָרען אויסגעלאָדענט אוּן שוין ביים אויספּאקען איז די שטוב געווען פּוּל מיט אלע שכני'שע סוחר'ישע אידען; וואָרים די לעצטע זענען געווען זיינע בעסטע קונים, אוּן ביי זיי האָט דער וועלוועטין געפונען ניט נאָר דעם גרעסטען אָפּזאץ נאָר אויך די גרעסטע אנערקענונג.

אוּן אזוי ווי דו, טייערער לעזער, ווייסט אפשר ניט, ווָאס „וועלוועטין" איז, וועל איך מיר ערלויבען דיר צו ערקלעהרען, אז דאָס איז אן ענגליש וואָרט, ווָאס מיינט סאמעטארטיג, אוּן דערמיט רופט מען אָן א געוויסען סאָרט סאמעט געמאכט פוּן באנוועל, פוּן וועלכען עם ווערט געמאכט זעהר שענע הויזען. וועסטען אוּן אפילו קאמיזעלען. אט דער קליידער־שטאָף הייסט אויך „מאנטשעסטער" נאָך דעם נאָמען פוּן דער שטאָדט, וואו ער איז צום ערשטען מאָל פאבריצירט געוואָרען.

ווייל דעם טאטענס פרייַנד, וואָס האָט זיך אם בעסטען פארשטאָנען אויף אייגקויפֿען וועלוועטין האָט געהייסען הארי, האָב איך אויך באקומען דעם דאָזיגען נאָמען, אוּן הארי האָט מען מיך גערופען אין דער משפּחה אוּן אזוי האָבען מיך גערופען די הויז־פרייַנד אוּן די שכנים.

איך האָב נאָך איצטער לעבּ צו הערען ווי מען רופט מיך

ביי דעם דאזיגען נאמען .הגם איך האב איהם צו פארדאנקען גע־
נוג פארדראס, און אפשר דעם עמפינדליכסטען פארדראס פון
מיין יוגענד. ערשט איצטער וועז איך לעב ניט מעהר צוויישען די
לעבעדיגע, און פאלגליך לעשט זיך אוים אין מיין נשמה יעדע נע־
זעלשאפטליכע נארישע נאוה, קען איך דערפון רעדען אהן יעדער
פארלעגענהייט.

דא אין פראנקרייך איז, גלייך ווי איך בין נאר אנגעקומען קיין
פאריז, מיין דייטשער נאמען „היינריך" איבערגעזעצט געווארען
איז „הענרי". און איך האב זיך געמוזט צוגעווהנען און דא איז
דעם לאנד זיך אליין אזוי רופען. וואהרים דאס וואהרט היינריך קען
דאס פראנצויזישע אויער ניט פארגעהמען. און די פראנצויזען וועי־
לען זיך בכלל יעדע זאך אין דער וועלט מאכען דעכט באקוועם. אויך
דעם נאמען „הענרי היינע" האבען זיי קיינמאל ניט נעקענט נוט
ארויסרעדען. און ביי די מעהרסטע היים איך „מר. ענר ענן", פון
פיעל וועהרט דאס אין איין „ענריען" צוזאמענעצויגען און עטליכע
האבען מיך נעהרופען „מר. אן ריען."

דאס שאדט מיר אין נעוויסע ליטעראריישע באציהונגען, פון
דער אנדערער זייט אבער האט דאס פאר מיר אויך א מעלה. אזוי
למשל, צוויישען מיינע עדעלע לאנדסלייט, וואס קומען קיין פאריז
זענען פאראן עטליכע, וואס וואלטען מיך דא נערן וועלען בארע־
דען, נאר אזוי ווי זיי רעדען אלע מאל ארויס מיין נאמען
דייטש, קומט די פראנצויזען נאר ניט אויפ'ן זין, אז אט דער
רשע און אט דער ברונען פארגיפטער, אויך וועמען מען דערצעהלט
אזעלכענע שלעכטע מעשיות, איז ניט קיין אנדערער ווי זייער
פריינד **Monsieur Enrienne** און יענע שרעלע נשמות האבען
נעביך אומזיסט אויסגעשאסען זייערע טוגענדהאפטע פיילען; די
פראנצויזען ווייסען ניט, אז דאס מיינט מען מיך. און די גוטע
און פרומע לייט האבען נעביך אומזיסט אויסגעשאסען זייערע
פיילען פון רכילות.

עס איז אבער דערין פאראן עפעס ניט אנגענעהמעס וועז מען
רעדט אונזער נאמען שלעכט ארויס. עס זענען פאראן מענשען
וואס ווייזען ביי אזעלכענע נעלעגענהייטען ארויס א זעהר גרויסע

עמפפינדליכקייט. איך האב מיר אמאל געמאכט א שפאס און גע־
פרענט דעם אלטען קערוביני צי ס'איז אמת, אז דער קייזער נא־
פאלעאן פלעגט אלע מאל ארויסרעדען זיין נאמען ניט קערוביני
נאר שערוביני. הגם דער קייזער האט געקענט גענוג איטאליע־
ניש כדי צו וויסען, אז אין איטאליענישען ווערט .Ch ארויסגע־
רעדט ווי „קיו" אדער ווי א „ק". ביי דער דאזיגער פראגע האט זיך
דער אלטער מאעסטרא נענומען בייזערן אויף א העכסט קאמישען
אופן.

איך האב קיינמאל געפיהלט עפים עהנליכעם.

הויניריף, הארי, הענרי — אט די אלע נעמען קלינגען גוט,
ווען זיי גליטשען זיך אראפ פון שענע ליפען. אמת, צום בעסטען
קלינגט „סעניאר ענריקא". אזוי האב איך געהויסען אין יענע
העל בלויע, מיט גרויסע זילבערנע שטערען געשטיקטע זומערנעכט
פון יענעם עדעלען און אומגליקליכען לאנד, וואס איז די היים
פון דער שענהייט, און וואס האט ארויסגעבראכט ראפאעל סאנ־
ציא פון ארבינא, דזשאאקינא ראסיני און די פרינצעסין בעל־
דזשוואוע.

אזוי ווי דער קערפערליכער צושטאנד רויבט ביי מיר יעדע
האפנונג ווען עס איז נאך אמאל צו לעבען אין דער נעזעלשאפט,
און אזוי ווי די לעצטע עקזיסטירט שוין ווירקליך ניט פאר מיר,
האב איך אויך פון זיך אראפגעווארפען די בענדער פון יענער פער־
זענליכער כבוד זוכעריי, וואס ליגט אויף יעדערען, וועלכער דארף זיך
ארומטרייבען צווישען די מענשען, אין דער אזוי גערופענער
וועלט.

איך קען דארום איצטער מיט א ריינעם זין רעדען פון דעם
שלים־מזל, וואס איז געווען פארבונדען מיט דעם נאמען „הארי"
און וואס האט מיר פארביטערט און פאר'סמ'ט מיינע בעסטע פריה־
לינגס יאהרען פון לעבען.

געווען איז דאס אזוי. אין מיין פאטער־שטאדט האט געוואוינט
א מאן, וואס האט געהייסען „דער דרעק מיכעל," ווייל ער פלעגט
יעדען אין דער פריה ארומפאהרען איבער די גאסען מיט א וואגען
אין וועלכען עס איז געווען איינגעשפאנט אן עזעל, און פאר יע־
דען הויז פלעגט ער זיך אפשטעלען כדי צו נעמען דאס מיסט,

וואס די מיידלעך האבען צונויפגעקאהרט אין היבשע הויפענס, עס אויפלאדענען אויפ'ן וואגען אוו עס אוועקפיהרען צום מיסט־פעלד. אט דער מאן האט אויסגעזוהן ווי זיין באשעפטיגונג. אוו דער עזעל, וואס האט ווידער פון זיין זייט אויסגעזוהן ווי זיין באלעבאס, פלענט זיך אפשטעלען ביי יעדען הויז אדער זיך לאזען לויפען, לויט נאכדעם, ווי אזוי מיכעל האט אויסגערופען דאס ווארט „האאריה!"

צי דאס איז געווען זיין אמת'ר נאמען, צי נאר אזא אויסרוף? איך וויים דאס ניט. דאך, אויך אזוי פיעל איז געווים, אז צולעצט דער עהנליכקייט פון יענעם ווארט מיט מיין נאמען האדי, האב איך געהאט אויסצושטעהן אהן א שיעור צרות פון מיינע שול־חברים אוו פון די שכנישע קינדער. כדי זיך צו רייצען מיט מיר, פלעגען זיי איהם אזוי ארויסרעדען, אקוראט ווי דער דרעקמיכעל פלענט אויסרופען צו זיין עזעל, אוו וועו איך פלעג בייז ווערען. פלעגען אט די וויסע חברה טיילמאל אנשטעלען א גאנץ אונשול־דיגע מיענע אוו האבען פארלאנגט, אז כדי זיי זאלען קענען אויס־מיידען פארביטונגען, זאל איך אדרבא זיי אויסלערנען, ווי אזוי מיין נאמען אוו דעם עזעלס נאמען דארפען ארויסגערעדט ווערען. דערביי האבען זיי אבער געמאכט אן אנשטעל ווי זיי וואלטען בשום איבן ניט געקענט אויסלערנען דעם חילוק. זיי האבען נע־זאגט, אז דער מיכעל פלענט די ערשטע זילבע תמיד אויסציהען לאנג, בעת די צווייטע זילבע האט ער פארקעהרט א זאג געטאן זעהר שנעל; אן אנדערש מאל איז געשעהן דאס פארקעהרטע. דורך וועלכען דער אויסרוף האט ווידער געקלונגען איז נאנצען ווי מיין אייגענער נאמען. אוו נאכדעם ווי די יונגען האבען אויך דעם אונזינגסטען אופן פארביטען אלע באגריפען; אוו מיך אויך דעם עזעל אוו דעם עזעל אויך מיך, פלענט ווערען א ווילדער געלעכ־טער, ביי וועלכען אלע האבען געלאכט אוו איך אליין האב נע־מוזט ווייגען.

וועו איך האב זיך אמאל אויך דעם באקלאגט פאר מיין מא־מען, האט זי געזאגט אז איך זאל נאר זעהן א סך לערנען אוו ווערען א קלוגער, וועט מען מיך דעמאלט קיינמאל ניט קענען פאר־

בייטען מיט קיין עזעל.

אבער מיין האמאניטעט מיט דעם אויסגעקראכענעם לאנד אויערינגען, איז געבליבען מיין קאשמאר. די גרויסע יונגען פלעגען פארבייגעהן און מיך גריסען „האאריה!" די קלענערע פלענען מיך אויך אזוי באגריסען, אבער אביסעל פון דער וויטענס. איז דער שול איז דאס זעלביגע אויסגענוצט געווארען מיט א ראפינירטער גרוויזאמקייט; וועו עס האט זיך נאר ערגיץ געהאנדעלט וועגען אן עזעל, האט מען אנגעוויזען אויף מיר און איך פלעג ווערען רויט. און עס איז אונגלויבליך ווי שול־אינגלעך קענען אומטום ארויסזוכען אדער ענטדעקען וועגען ווי אזוי צו באליידינען.

אזוי למשל האט איינער געפרעגט דעם אנדערן: וואס איז דער חילוק צווישען א זעברא און בלעם בן בעור'ס עזעל? דער ענטפער איז נעווען: דער רעדט זעברעאיש און יענער האט גערעט העברעאיש — דערנאך איז געקומען די פראגע: וואס איז אבער דער חילוק צווישען דעם דרעקמיכעלס עזעל און דעם וואס האט אזא נאמען ווי ער? און דער גראבער ענטפער איז געווען: דעם חילוק ווייסען מיר ניט. איך האב זיך דעמאלט געוואלט ווארפען שלאגען, נאר מען האט מיך איינגעשטילט און מיין פריינד דיעטריך, וואס האט געקענט מאהלען אויסערגעווענליך שענע הייליגע בילדער, און וועלכער איז טאקי שפעטער געוואָרען א באריהמטער מאלער, האט מיך געזוכט צו טרויסטען, מיט דעם, וואס ער האט מיר צוגעזאגט א בילד. ער האט פאר מיר געמאהלט א הייליגען מכאל — אבער דער רשע האט מיך שענדליך אויסגעלאכט. דער הייליגער מלאך האט געהאט דיזעלביגע געזיכטסצוגען וואס דער דרעק מיכעל, און זיין פערד האט אין גאנצען אויסגעזעהן ווי יענעם'ס עזעל, און אנשטאט א דראקאן האט זיין שפיז דורכגעשטאכען די נבלה פון א טויטער קאץ.

אפילו דער בלאנדלאקיגער, זאנפטער, מעדעלשער פראנץ, וועמען איך האב זעהר ליעב געהאט, האט מיך אויך אמאל פארטען. ער האט מיך ארומגענומען מיט זיינע ארעמס, האט צערטליך אנגעשפארט זיין באק צו דער מיניגער, איז א לאנגע ווייל געבליבען שטעהן סענטימענטאל ביי מיין ברוסט — און מיט אמאל

האט ער מיר לאכענדיג א געשריי נעטאן אין אויער אריין: „האַרריה!" און וועז ער איז אנטלאפען. האט ער דאס פאר־אכטענדיגע וואָרט כסדר איבערגע'חזר'ט. אזוי, אז עס האט אפ־געקלונגען איבער די קאריידאָרען פון קלויסטער.

נאך רויהער האבען מיך באהאנדעלט די שכנישע קינדער. גא־סען יונגען פון יענעם נידעריגען סאָרט, וואס מיר אין דיסעל־דאָרף, פלעגען זיי רופען „האלוטען", א וואָרט, וואס די עטי־מאלאגעניענער וועלען געווים צושרייבען צו די העלאָטען פון די שפּאָרטאנער.

איינער אזא האלוט איז געווען דער קליינער יופ. וועלכער האט געהייסען יאזעף. און וועמען איך וויל אויך אנרופען מיט זיין טאטענס נאמען פלאדער. כדי ער זאל חלילה ניט פארביטען וועלען מיט יופ דערש, וואס איז געווען א גאנץ פיין שכנ'יש קינד, און וועגען וועלכען איך האב צופעליג זיך דערוואוסט, אז ער לעבט איצטער אלס פּאסט בעאמטער אין באן. יופ פלאדער פלעגט תמיד מיט זיך טראגען א פישער־שטעקען, מיט וועלכען ער פלעגט מיך שלאגען וועז ער האט מיך באגעגענט. ער פלעגט אויך האלד האבען מיר צו וואַרפען אין קאפ אריין פערד־עפעל, וועלכע ער פלעגט אויפהייבען פון וועג, וואַרימע, ווי זיי זענען ארוים פון דעם באקאויוועז פון דער נאטור. אבער קיינמאל האט ער דערביי אויך ניט פארגעסען אויסצורופען דאס פאטאלע האאריה! און דאס אויך אלערליי אופנים.

אט דער שלעכטער יונג איז געווען דאס אייניקעל פון דער אלטער פרוי פלאדער, וועלכע איז געווען איינע פון מיין טאטענס קליינ־טען. שלעכט ווי עס איז געווען דער יונג אזוי גוטמוטיג איז געווען זיין באבע. א בילד פון אַרימקייט און פון עלענד, אבער ניט אפּשטויסענד, נאר רייסענדיג דאס הארץ. זי איז שוין אודאי אלט געווען אריבער אכציג יאהר. א גרויסע, וואקלענדיגע פיגור, א וויים לעדערן געזיכט מיט בלאסע אויגען פון נויט. א ווייבע, כארבעלדיגע, ווייענדיגע שטים, און פלענט בעטלען אין גאנ־צען אהן א פראוע, וואס קלינגט תמיד מוראַ'דיג.

מיין טאטע פלעגט איהר אלע מאל געבען א שטוהל, וועו זי פלעגט קומען אפנעהמען איהר חודש־געלד אין די טעג, וועו ער פלעגט האלטען זיינע זיצונגען אלס צדקה גבאי.

פון אט די זיצונגען אלס צדקה גבאי זענען מיר פארבליבען אין זכרון נאר יענע, וואס זענען פארגעקומען אין ווינטער, אין דער פריה וועו ס'איז נאך געווען טונקעל. מיין טאטע פלעגט דעמאלט זיצען ביי א גרויסען טיש, וואס איז געווען באדעקט מיט פעקעלאך געלד פון יערער גרויס: אנשטאט די זילבערנע לייכטער מיט די וואקסענע ליכט, וואס מיין טאטע פלעגט געווהנליך באנוצען, וון וועלכע האבען מיט זייער גלאנץ געקענט זיין א לוענ לרש. א זאך פאר וועלכער זיין הארץ האט געהאט צו פיעל טאקט, זענען איצטער געשטאנען אויפ'ן טיש צוויי קופערנע לייכטער מיט חלב'נע ליכט, וועלכע האבען מיט דעם רויטען פלאם פון דעם דיקען, שווארץ אפגעברענטען קנויט, טרויעריג באלויכטען די אנ־וועזענדע געזעלשאפט.

דאס זענען געווען ארימע לייט פון יערען עלטער. וואס זע־נען געשטאנען אויסגעשטעלט ביז צו דעם פאדערזאל. איינער נאכ'ן אנדערען פלעגען זיי קומען און צונעמען זייער פעקעלע, און א טייל פלעגען קריגען צוויי. דאס גרויסע פעקעלע פלעגט ענט־האלטען די פרוואטע נדבה פון מיין טאטען. די קליינע דאס גלייך פון דער צדקה קאסע.

איך פלעג זיצען אויף א הויך בענקעלע לעבען מיין טאטען און איהם דערלאנגען די פעקלעך. מיין טאטע האט דאס געוואלט אז איך זאל זיך אויסלערנען, ווי אזוי מען גיט צדקה, און אין דעם פאך האט מען ביי מיין טאטען שוין איינמאל געקענט עפים אויסלערנען.

א סך מענשען האבען דאס הארץ אויף דעם ריכטינגען ארט. אבער זיי פארשטעהן ניט ווי אזוי צו געבען און עס געדויערט לאנג, אייהר דער ווילען פון הארץ מאכט דורך דעם וועג ביז צו דער קעשענע; פון דעם באשלוסען ביז צום טאן פארגעהט פאמע־ליך די צייט ווי ביי א שנעק. צוויישען דעם הארץ פון מיין טא־טען און זיין קעשענע איז שוין געווען אויסגעלעגט אן אייזענבאהן.

אז ער איז פון די אקציעס פון אזא אייזענבאהן ניט רייך געווארעז. דאס פארשטעהט זיך אליין. ביי דער נארד- און ליאן־באהן האט מען פארדיענט א סך מעהר.

די מייסטע קליענטעז פון מיין טאטעז זענען געווען פרויען און דאס, אלטע, און אויך אין די שפעטערדינע צייטען, אפילו דע־מאלט וועז זיינע אומשטענדעז זענען געווען זעהר ניט קיין גלענ־צענדע, האט ער אויך געהאט א פאר קליענטעז פון באיאהרטע ווייבס־פארשוינען, וועמען ער פלעגט געבען קליינע פענסיאנעז. זיי פלעגען שטעהען אוז לויערען אויף איהם, וואו נאר זיין וועג פלעגט איהם מוזען פארבייפיהרען, אוז אויך אזא אופן פלעגט ער האבען א געהיימע לייבוואך פון אלטע ווייבער, ווי פארציייטענס דער פארשטארבענער ראבעספיער.

אין דער דאזיגער אלט גרויער גווארדיע, האבען זיך אויך געפונען עטליבע בעטלערקעס, וואס זענען איהם נאכגעלאפען, ניט דורכאויס ווייל זיי זענען נעווען נויטבאדארפטיג, נאר פשוט ווייל זיין פערזאן איז זיי געפעלען, צוליעב זיין פריינדליכקייט אוז ליעבליכקייט.

ער איז געווען דער העפליכסטער מענש, ניט נאר געגען יונגע נאר אויך געגען עלטערע פרויען. אוז די אלטע ווייבער, וואס ווייז־זען זיך גרויזאם, וועז מען טרעפט זיי אף, זענען די דאנקבארס־טע נאציאן, וועז מען ווייזט זיי ארויס אביסעל אויפמערקזאמ־קייט אוז אביסעל פריינדליכקייט. אוז וועד עס ווייל באצאהלט ווערען מיט חניפות וועט דאס געפינען ביי זיי, ווייל זיי וועלען ניט קארגען. ניט אזוי ווי די יונגע פאריסענע נעזעד, וואס פאר אונזער גאנצער העפליכקייט אוז פריינדליכקייט באצאהלען זיי אונז קוים מיט א שאקעל פון קאף.

אוז אזוי ווי פאר שענע מענער, וועמעס ספעציאליטעט בא־שטעהט דערין, וואס זיי זענען שענע מענער, איז חניפה א גרויסע באדערפעניש, אוז דערביי זענען זיי גלייכגילטיג צו דער ווייהרויך קומט פון א ראזאווען מויל צי פון א פארוועלקטען, זועז ער לאזט זיך נאר הערען שטארק אוז רייך, וועט מען שוין באנרייפען, ווי אזוי מיין טייערער טאטע, האט דאך דורך זיין פארקעהר מיט

די אלטע דאמען געמאכט א גוט געשעפט, כאטש ער האט אויך דעם ניט געשפעקולירט.

עס איז אונבאגרייפליך ווי גרויס עס איז נעווען די דאזע ווייהרויך מיט וועלכע זיי פלעגען איהם ארומרויכערן, און ווי גוט ער האט נעקענט פארטראגען די שטארקסטע פארציאנען. דאס איז נעווען זיין גליקליכער טעמפעראמענט, און בשום אופן ניט פלא־טשיקייט. ער האט זעהר גוט נעווואוסט אז דאס חנפה'ט מען איהם, אבער ער האט אויך נעווואוסט, אז חניפה, פונקט ווי צוקער, איז תמיד זים, און ער איז נעווען ווי דאס קינד, וואס זאגט צו זיין מוטער: לאשטשע מיך אביסעל, אפילו אביסעל צו פיעל.

דאס פארהעלטניש פון מיין טאטען צו אט די דערמאנטע פרוי־ען האט אבער א חוץ דעם אויך געהאט אן ערנסטערן גרונד. ער איז נעמליך נעווען זייער בעל יועץ, און עס איז מערקווירדיג, אז אט דער מאן, וואס האט זיך אליין ניט געקענט קיין עצה געבען, איז פון דעסטוועגען גשווען די לעבעדע קלוגקייט אליין, ווען עס האט זיך געהאנדעלט עמיצען אנדערש צו געבען א גוטע עצה, ווען יענער איז נעווען אין א פארלעגענהייט. ער פלענט יעמאלט גליך דערזעהן די גאנצע פאזיציע, און ווען די באטריעבטע קליענטין פלעגט איהם דערצעהלען ווי עס נעהט איהר אין איהר באשעפטיגונג וואס אמאל ערגער, פלענט ער שוין צום סוף האבען א ווערטיל, וואס איך פלעג אפט הערען פון זיין מויל, ווען אלץ איז שוין גענאננען שלעבט, און דאס איז נעווען: „אין דעם פאל מוז מען אנהויבען א נייע פעסעלע." דערמיט האט ער געוואלט זאגען, אז אויך א פארלוירענע זאך דארף מען זיך ניט ווייטער אפשטעלען, נאר מען דארף אנהויבען עפעס נייעס, זיך פארנעמען אויך א נייעם ווענ. דעם אלטען פאס פון וועלכען עס נעהט נאר זויערער ווין, און דאס נאר קוים וואס עס טריפט, זאל מען בעסער גלייך ארויס־האקען דעם דעק און „אנהויבען א ניי פעסעלע!". אבער אנ־שטאט דעם לענט מען זיך פויל מיט אן אפען מויל אונטער דעם טריקענעם צאפען און מען ווארט עס זאל עפעס ארויסרינען.

וואן די אלטע האנע האט זיך נעקלאגט פאר מיין טאטען, אז מען האט ביי איהר צוגענומען אלע איהרע קונדען און זי האט מעהר ניט וואס צו עסען, און וואס נאך ערגער איז, זי האט ניט מעהר וואס צו טרינקען, האט ער איהר צוערשט געגעבען א טאלער און דערנאך האט ער זיך פארטראכט. די אלטע האנע איז פריהער געווען איינע פון די חשוב'סטע העבאמען, אבער אין די שפעטערדינג יאהרען האט זי זיך אביסל געגומען צום טרינקען און צום טאבאק שמעקען; און אזוי ווי אין איהר רויטער נאז איז אלע מאל געווען רעגען וועטער, און די טראפענס פלענען פארברוי־נען די וויסע בעטגעוואנד פון די קימפעטארינס, האט מען זי דער־פאר פון אומעטום אפגעשאפט. —

נאכדעם ווי מיין טאטע האט וועגען דעם לאנג נאכגעטראכט האט ער ענדליך געזאגט: דא מוז מען אויפשטעלען א ניי פעסעלע. און דאס מאל מוז עס זיין א בראנפען פעסעלע. איך ראט אייך צו עפענען א שנאפס געוועלבל ערגיץ אין א פארנעהמער גאס ביים האפען, וואו עס פארקעהרען מאטראזען.

די עקס־העבאם האט געפאלגט די עצה. זי האט געעפענט א שענק־שטיבעל ביים האפען און געמאכט גוטע געשעפטען, און זי וואלט געווים געווען געמאכט א פארמעגען וועו אומגליקליכער־ווייז וואלט זי נאר ניט געווען איהר בעסטער קונה. זי האט אויך פארקויפט טאבאק, און איך פלעג זי אפט זעהן שטעהן ביי איהר קראם מיט איהר רויטער פארשארצטער שמעק טאבאק נאז, א לע־בעדיגע רעקלאמע, וואס פלענט צוציהען מאנכע געפיהלפולע מאט־ראזען.

צו די שענע אייגענשאפטען פון מיין טאטען האט אויך נע־הערט זיין גרויסע העפליכקייט, וועלכע אלס אמת'דיגער פאר־נעהמער מענש, פלענט ער ארויסווייזען צו ארימע ווי צו רייכע. איך פלעג דאס באזונדערס באמערקען ביי די אויבענדערמאנטע זיצונ־גען, וואו ער פלענט תמיד ביים איבערגעבען דאס פעקעלע גלעך זיי אויך זאגען א פאר העפליכע ווערטער.

איך האב דא געקענט עפּעס לערנען. און ווירקליך, ניט איין באריהמטער בעל צדקה, וואס ווארפט תמיד דאס פּעקעלע אין קאפּ אריין, אזוי אז צוזאמען מיט'ן טאלער קריגט מען אויך א לאך אין קאפּ, וואלט דא געקענט עפּעס לערנען ביי מיין העפּליכען טאטען. ער פלעגט די מייסטע אַרימע ווייבער אויס־פרעגען ווי עס נעהט זיי, און ער איז אזוי נעוועהנט געווען מיט דעם ווערטל: „איך האבע די עהרע", אז ער פלעגט עס אפילו אנווענדען ווען ער פלעגט אנווייזען אן אונצופרידענעם און חוצפה־דיגען בעטלער אויף דער טיר.

אקענען דער אלטער פלאדער פלעגט ער זיין צום העפּליכס־טען, און ער פלעגט איהר אלע מאל הייסען זיצען. זי האט זיך ווירקליך קוים נעהאלטען אויף די פּיס און קוים וואס זי האט זיך נעשלעפּט אויף איהר קוליע.

וועז זי איז צום לעצטען מאל נעקומען צו מיין טאטען אפּ־נעהמען איהר חודש־נעלד, איז זי נעווען אזוי צוזאמענגעברא־כען, אז איהר אייניקעל, יופּ, האט זי נעמוזט פיהרען. און אז דער האט מיך דערזעהן זיצען ביים טיש לעבען מיין טאטען, האט ער מיר צוגעווארפען א מאדנעם בליק. די אלטע האט א חוץ דעם קלייניעם פּעקעלע נעלד אויך נעקראגען א גרויס פּריוואט פּעקעלע פון מיין טאטען און זי האט זיך צוגאסען אין א טייך פון ברכות און טרעהרען.

עס איז מוראדיג, וועז אן אלטע באבע ווייניט אזוי שטארק. איך וואלט אליין נעקענט ווייניען, און די אלטע פרוי האט עס מסתמא אין מיר דערקענט. זי האט זיך גאר ניט נעקענט אפּלויבען וואס פאר א שען קינד איך בין און זי האט נעזאגט, אז זי וועט בעטען גאט'ס מאמע, זי זאל זיך זארגען דערפאר, איך זאל קיין־מאל אין לעבען ניט ליידען קיין הונגער און ניט מוזען בעטלען.

מיין טאטע איז איבער די דאזיגע ווערטער געוואָרען אבי־סעל אין כעס. אבער די אלטע האט דאס נעמיינט עהרליך; אין איהר בליק איז נעלעגען עפּעס אזא גייסטערהאפטעס, אין דעחזעל־ביגער צייט פרומעס און לייבעס. און צום סוף האט זי נעזאגט צו איהר אייניקעל: נעה, יופּ און קוש דעם לייבען קינד די האנד.

יוף האט געמאכט א זויערע האוואיע, אבער ער האט געפאלגט וואס די באבע האט איהם געהייסען: איך האב געפיהלט אויף מיין האנד דעם קוש פון זיינע ברענענדיגע ליפען ווי דעם ביס פון א ניפטיגער שלאנג. איך וויים אליין ניט פארוואס, נאר איך האב פון מיין קעשענע ארויסגענומען אלע מיינע „פעטמענכען" און זיי אוועקגעגעבען צו יוף'ען, וועלכע האט זיי מיט א רויה טעמפ געזיכט געצעהלט שטיק נאך שטיק און ענדליך זיי באהאלטען אין די טאשען פון זיין מאנטעל.

כדי דער לעזער זאל וויסען וואס דאס איז, באמערק איך דא, אז „פעטמענכען" איז געווען דער נאמען פון א דיקער קופערנער מטבע, וואס האט געהאט דעם ווערט פון אונגעפעהר א סו.

די אלטע פלאדער איז באלד נאכדעם געשטארבען. אבער יוף מוז נאך מתמא לעבען, אויב מען האט איהם נאך ניט זינט דעמאלט אויפגעהאנגען. שוין אויפ'ן צווייטען טאג נאך אונזער צוזאמענטרעפען ביי מיין טאטען, האב איך איהם באנעגנט אויף דער גאס. ער איז געגאנגען מיט זיין וואוילבאקאנטער לאנגער פישער רוט. ער האט זיך ווידער געשלאגען מיט דעם שטעקען. האט אויף מיר ווידער געוואלפען עטליכע פערד עפעל, און האט ווידער אויסגעשריען דעם פאטאלען האאריה! און דאס אזוי הויך און אזוי אקוראט נאכגעמאכט דעם דרעקמיכעלס קול, אז יענעמס עזעל, וואס איז זיך צופעליג גראד געשטאנען אין א זייטיגער גאס לעבען דעם מיסטוואגען, האט זיך אויסגעדאכט, ער הערט דאס דעם קול פון זיין באלעבאס און ער האט זיך געלאזט הערען מיט א פרעהליכען אי—א!

ווי געזאגט, יופס באבע איז באלד נאכדעם געשטארבען, און דאס, מיט א שם פון א מכשפה, וואס איז געווים ניט אמת, הגם אונזער ציפעל האט באהויפטעט פעסט און זיכער דאס פארקעהרטע.

ציפעל איז געווען דער נאמען פון א ניט זעהר אלטער פארשוין, וואס האט אייגענטליך געהייסען סיביליע. אט די סיביליע איז געווען מיין ערשטע ניאנקע און איז אויך שפעטער געבליבען ביי אונז אין הויז. זי האט זיך צופעליג געפונען אין צימער אין

יענעם פריהמארגען ביי דער דערמאהנטער סצענע, וואו די אלטע פלאדער האט מיר נאכגעזאגט אזוי פיעל שבחים און האט באוואנדערט די שענקייט פונ'ם קינד. וועז ציפעל האט דערהערט די דאזיגע ווערטער, האט זיך אין איהר אויפגעכאפט דער אלטער פאלקס שנעוז, אז פאר קינדער קען זיין שערליך וועז מען לויבט זיי אויך אזא אופן, אז זיי וועלען דורך דעם קראנק, אדער וועלען באפאלען פון אן איבעל, און כדי אפצואוועגדען דעם איבעל, וואס זי האט געלויבט עס וואלט אויך מיר, האט זי זיך געוועגדט צום פאלקס־גלויבען וואס וועלט באטראכט אלס אן אויסגעפראוועט זיכער מיטעל, וועלכער באשטעהט אין דעם, וואס מען מוז דאס גלייבטע קינד דריי מאל באשפייען. זי איז דארום גלייך צו מיר צוגעלאפען און האט מיר האסטיג אנגעשפיגען דריי מאל אויפ'ן קאפ.

אבער דאס איז נאר געווען א פראוויזאריש באשפייען. וואס־רים ווי עס באהויפטען די וואילקענעווידיגע, איז וועז מען וועלט געלויבט פון א מכשפה, קען דער בייזער כשוף געבראכען וועלען נאר פון אזא פערזאן, וואס איז אליין א מכשפה. און דערפאר האט ציפעל באשלאסען נאך אין דעמזעלביגען טאג צו געהן צו א פרוי, וועמען זי האט געקענט אלס א מכשפה, און וועלכע האט אויך איהר, ווי איך האב שפעטער דערוואוסט, ארויסגעווייזען עטליכע דיענסטען דורך איהר געהיימניספולער און פארבארגענער חכמה. אט די מכשפה האט מיר מיט איהר גראבען פינגער, וועלכען זי האט נאס נעמאכט מיט שפייעכץ, באטאפט דעם שארבען פון קאפ. וואו זי האט מיר אפגעשניטען עטליכע האר; אויך אנדערע שטעלען האט זי ארומגעטאפט אויך דעמזעלביגען אופן און דערביי גע־מורמעלט עפעס אן אונזיניגען שפרוך, און אזוי בין איך אפשר שוין אין מיין פריהער יוגענד איינגעווייהט געווארען אלס פריעס־טער פונ'ם טייוועל.

אלעגפאלס האט מיך די דאזיגע פרוי, מיט וועמען איך בין בעקאנט נעווארען זינט דעמאלט, שפעטער צו, וועז איך בין שוין געווען א דערוואקסענער אריינגעפיהרט אין דער גהיימער חכמה.

איך אליין בין אפילו ניט געווארען קיין מכשף, אבער איך ווייס ווי אזוי מען טוט כשוף, און באזונדערס וויים איך, וואס עס

איז ניט קיין כשוף.

יענע פרוי האָט מען אַנגערופען די מייסטערין אדער די גאַכנערין, ווייל זי איז געבוירען געוואָרען אין גאַך, און דאָרט האָט אויך געוואוינט איהר פאַרשטאַרבענער מאַן, וואָס האָט זיך באַשעפטיגט מיט דער פארשאַלטענער מלאכה פון א תליון, און פלעגט נערופען וועלכע פון נאַהענט און וויים, וען מען האָט באדארפט עמיצען הינריכטען. מען האָט געוואוסט אז ער האָט זיין אלמנה איבערגעלאָזט עטליכע געהיימע סגולות, און זי האָט פארשטאַנען אַט דעם קלאַנג אויסנוצען.

איהרע בעסטע קונדען זענען געווען ביער שענקערס, צו וועמען זי פלעגט פארקויפען פינגער פון טויטע, וועלכע זי האָט געזאַלט האָבען גע'ירשה'ט פון איהר מאַן. דאָס זענען פינגער פון א געהאנגענעם גנב, און זיי זענען א סגולה דערצו, אז דאָס ביער אין פאָס זאַל זיין געשמאַק און זאַל זיך אויך פארמעהרען. וועמען נעמט א פינגער פון א געהאנגענעם, אפילו פון אן אומשולדיג גהאנגענעם און מען בינדט איהם אַן אן א פאָדים און מען לאָזט איהם אריין אין ביער פאָס, וועלט ניט נאָר דאָס ביער דורך דעם געשמאקער, נאָר מען קען נאָך פון דעם דאָזיגען פאָס צוויי מאַל, יא אפילו פיער מאל אזוי פיעל צאפען, ווי פון א געוועהנליכען פאָס פון דערזעלביגער גרויס. אויפגעקלעהרטע ביער־שענקערס פלעגען אנוועגדען א ראציאָנאלער מיטל, כדי דאָס ביער צו פארמעהרען, אבער דורך דעם פארליערט דאָס ביער אין שטארקייט.

די מייסטערין פלעגט אויך האָבען א סך וויזיטען פון יונגע לייט מיט צארטע הערצער, וועמען זי פלעגט פארזארגען מיט ליעבע געטראַנקען, וועלכע זי פלעגט אַנרופען אויף איהר שארלאטאַנישען כלמר'שטען לאטייניש, וואָס פלעגט קלינגען ביי איהר נאָך לאטיינישער ווי לאטיניש מיט דעם נאמען פון א **Philtrarium** דעם מאן, וואָס האָט דעם געטראַנק איינגענעבען צו זיין געליעבטער פלעגט זי באצייכענען **Philtrarius**און די דאמע פלעגט הייסען **Philtrariata.**

עס פלעגט אמאל טרעפען, אז דער **Philtrarium** האָט ניט געהאט קיין פּעולה, אדער פלעגט נאָר ארויסברענגען א פארקעהרטע ווירקונג. אזוי האָט למשל א כיט געליעבט בחור'ל איבער־

געראדט זיין קאלטבלוטיגער גלייעבטער, זי זאל טרינקען מיט איהם א פלאש ווײן, און בײם טרינקען האט ער, זי זאל ניט זעהן, אריינ־ געגאסען א **Philtrarium** אין איהר גלאז, און ער האט טאקי באמערקט אין דעם באנעהמען פון זיין **Philtrariata** גלייך ווי זי האט אויסגעטרונקען, א מאדנע פארענדערונג. א מין באנויטיקייט, ווען ער האט אנגענומען פאר דעם דורכברוך פון א ליעבעם פייער און ער האט גענלויבט, אז ער איז נאהענט צו דעם גרויסען מאמענט. אבער ווה! ווען ער האט איצטער דער רויט־ געוואָרענער פעסט איינגעשלאסען אין זיינע ארעמס, האט איהם א זעץ געטאן אין נאז אריין א ריח, ווען נעהערט ניט צו אמורם פארפיומען. ער האט באמערקט אז דאס **Philtrarium** האט נעהאט א בעסערע פעולה אלס **Laxarium** און זיין ליי־ דענשאפט איז דורכדעם געוואָרען דערווידערדיג אפגעקיהלט.

די מייסטערין האט נעראטעוועט דעם שם פון איהר קונסט, דערמיט ווען זי האט באהויפטעט אז זי האט דעם אונמגליקליכען **Philtrarius** שלעכט פארשטאנען, און זי האט גענלויט, אז ער וויל פון זיין ליעבע גהיילט ווערען.

בעסער ווי איהרע נעטראנקען זענען געווען די עצות ווען די מייסטערין פלענט נעבען צו איהרע פילטרארין: זי פלענט נעמליך ראטען אז מען זאל תמיד טראגען אביסעל נעלד אין קעשענע. ווארים גאלד איז זעהר נעזונד און באזונדערס פאר פארליעבטע ברענגט עס גאר גליק. ווער דערמאהנט זיך דא ניט אן די ווער־ טער פון דעם עהרליכען יאנא אין „אטהעלא", ווען ער זאגט צו דעם פארליעבטען ראדריגא: **Put money in your purse**

מיט אט דער גרויסער מייסטערין איז דאס אונזער ציפעל געשטאנען אין זעהר אינטימער באקאנטשאפט, און ווען אפילו זי פלענט איצטער שוין מעהר ניט קויפען קיין ליעבעם נעטראנקען, פלענט זי דאך אויסנוצען די חכמה פון דער נעכנערין, ווען עס פלענט זיך האנדלען אין נעמען נקמה פון א באגליקטער קאנקורענטקע, ווען האט חתונה נעהאט מיט איהרען אן אמאליגען גליעבטען. די נקמה פלענט באשטעהן אין דעם, ווען זי האט יענער גלאזט אנטאן א כשוף, זי זאל בלייבען אן עקרה, אדער

אז דער אומגעטרייער זאל פארליערען זיין מענער קראפט. דאס מאכען פאר אן עקרה איז זעהר לייכט. מען געהט אריין אין דער קירך, וואו עס קומט פאר די חתונה, און אין דעם אויגענבליק ווען דער גלח איז מסדר קידושין, לאזט מען שנעל צוקלאפען א שלאס. וואס מען האלט באהאלטען אונטער דעם פארטוך; פונקט אזוי ווי דאס שלאס, פארשליסט זיך איצטער אויך דער קאנקורענטקעם טראכט.

די צערעמאניען, וואס געשעהן ביים צונעמען פון מאן זיין מענער קראפט זענען אזוי שמוציג, און אזוי די האר קאפויר שטע־לענדיג, אז עס איז זיי אונמענליך איבערצונעבען. געגנג. רער פאציענט ווערט ניט אין געווהנליכען זין געמאכט אונפעהיג, נאר ער ווערט פשוט אין דעם אמת'ן זין פון וואדט באדויבט פון זיין געשלעכטליכקייט, און די מכשפה, וועלכע קרינט אט דעם רויב, באהאלט דאס דאזיגע malens moleficarum אט די זאך אהן א נאמען, וועלכע זי רופט אויך פשוט: „די זאך"; די געכנערין, וואס איז תמיד נעווען קראנק, אויך לאטיניש פלענט די זאך אנרופען Numan Pompilius וואהרשיינליך אן אנדייטונג אויך דעם קעניג נומא, אט יענעם קלוגען געזעצגעבער, דעם תלמיד פון רער נימפע ענעריא, וועמען עס האט זיך זיכער קיינמאל ניט גע'חלומ'ט אז זיין עהרליכער נאמען וועט אמאל אויסגענוצט ווערען אזוי שענדליך.

די מכשפה טוט אזוי: די „זאך", וואס זי קריגט, לעגט זי אריין אין א נעסט פון פייגעל, און באפעסטיגט די נעסט נאר הויך צווישען די באבלעטערטע צווייגען פון א בוים. אויך די „זאכען", וואס זי קען שפעטער אפנעהמען פון אנדערע, לעגט זי אריין אין דעמזעלביגען נעסט, דאך אזוי, אז אין נעסט זאלען קיינמאל ניט לינען מעהר ווי א האלב טוץ. לכתחילה זענען די „זאכען" זעהר קרענקליך און מיזעראבעל, אפשר דורך עמאציאן און בענקשאפט, אבער די פרישע לופט שטארקט זיי, און זיי לאזען פון זיך ארויס קולות, ווי דאס גרילצען פון היישעריקען. די פייגעל וואס פליהען ארום דעם בוים, ווערען דורך דעם אפגענארט און זיי מיינען, אז דאס זענען נאך נאר יונגע פייגעלעך אהן פע־דערלעך, און אויס רחמנות קומען זיי מיט שפייז אין זייערע

שנאבלען, כדי צו געבען עסען די מוטערלאָז יתומים. זיי טוט דאָס הנאה, אזוי אז דורך דעם ווערען זיי שטארק, זעהר פעט און געזונד, און צירפען שוין ניט שטילערהייד, נאָר פישטשען הויך אויפ'ן קול. מיט דעם דערפרעטט זיך די מכשפה, און אין קיהלע זומער נעכט, ווען די לבנה שיינט ארונטער אמת'דיג דייטש־סענטימענטאל, זעצט זיך די מכשפה אונטער דעם בוים און האָרכט זיך איין אין דעם געזאנג פון „די זאכען", וואָס זי רופט דעמאָלט איהרע זיסע נאכטיגאלען.

שפּרענגער אין זיין „העקסענהאמער"

דערמאָנט אויך אָט די שענדליכע מעשים פון די פאסקודנע ברואים, צוזאמען מיט דעם דערמאָנטען כשוף. און אין אלטער מחבר, ווען שייבלע ציטירט אין זיין „קלויסטער", און ווען נאָמען עס איז מיר ארויס פון זכרון, דערצעהלט ווי די מכשפות ווערען אָפט געצוואונגען זייער רויב צוריקצוגעבען צו די, ביי ווען זיי נעמט צו די מענער־קראפט.

די מכשפה באגעהט אבער צומייסטענס די מאנהייטס־גנבה מיט דער כונה פון דעם בארויבטען אויסצופרעסען געלד, כדי זי איהם צוריק צו געבען. ביי דעם דאָזיגען צוריקגעבען פון דעם אָפּגעשניטענעם אבר, קומען טיילמאָל פאָר אומבייטונגען אין ''qui a pro quo'' וואָס זענען זעהר קאָמיש. איך וויים א מעשה פון א גלח, ווען מען האָט צוריק געגעבען א פאלשען **Numon Pompiluis** און ווי די הויז האלטערין, פון אָט דעם גייסטליכען הער, זיין נימפע עגעריא פלעגט באהויפטען, האָט ער גיכער נעמוזט געהערען צו א טערק ווי צו א קריסטליכען מענשען.

ווען עס האָט אמאָל אזא בארויבטער געוואלט ניט אנדערש נאָר מען זאָל איהם די מענר־קראפט צוריקגעבען, האָט איהם די מכשפה געהייסען נעמען די לייטער און איהר נאָכגעהן אין גאָרטען אריין, דאָרט זאָל ער ארויפקלעטערען אויף דעם פערטען בוים און אין דעם פויגעל־נעסט, וואָס איז דאָרט באפעסטיגט, זאָל ער זיך אויסזוכען דאָס פארלוירענע פארמעגען. דער אָרימער מענש האָט געפאלגט, וואָס מען האָט איהם געהייסען, האָט ער אבער געהערט ווי

די מכשפה האָט איהם לאכענדיג צוגערופען: איהר האָט א צו גרויסע מיינונג פון זיך. איהר האָט א טעות, וואָס איהר דאָ ארויסגעצויגען, געהערט צו א זעהר גרויסען גייסטליכען הער, און מעהר וואָלט מיר ניט געפעהלט. נאָר דאָס זאָל מיר פארלוירען געהן. —

עס איז אבער ניט געווען דער כשוף, וואָס פלענט מיך טיילמאָל פיהרען אהין צו דער געכנערין. איך האָב אָנגעהאלטען די באַקאנטשאפט מיט דער געכנערין און בין שוין אדואי געווען א יאָהר זעכצעהן, וועז איך פלעג אָפטער ווי פריהער געהן צו איהר אין הויז אריין. דאָס האָט מיך צוגעצויגען א כשוף, וואָס איז געווען שטאַרקער ווי אלע איהרע לאטיינישע באַמבאסטישע **Philtraria** וואָרים זי האָט נעמליך געהאט א פלימעניצע, וואָס איז אויך אזוי ווי איך קוים אלט געווען 16 יאָהר. וועלכע האָט זיך אבער אזוי שנעל צעוואקסען און איז געווען אזוי שלאנק, אז זי האָט אויסגעזעהן פיעל עלטער. דאָס שנעלע וואקסען איז אויך געווען דערין שולידג, וואָס זי איז געווען אזוי מאָגער. זי האָט געהאט יענע דינע טאָליע, וואָס מיר באמערקען ביי די קווארטאָנען פון וועסט־אינדיען, און אזוי ווי זי האָט ניט געטראָגען קיין קאָרסעט און ניט קיין טוץ אונטער קלייידער, האָבען די אויך איהר ענג ליגענדיג קלייידער אויסגעזעהן ווי דאָס נאסע געוואנד פון א סטאטוע. קיין מארמאָרענע סטאטוע האָט זיך געווויס ניט געקענט פארגלייכען מיט איהר אין שענקייט. וואָרים זי איז געווען דאָס לעבען אליין און יעדער ריהר האָט אנטפלעקט די ריטמען פון איהר לייב, יא איך וואָלט אפילו געקענט זאָגען, האָט אנטפלעקט די מוזיק פון איהר נשמה. — קיינע פון נאָבע׳ס טעכטער האָט ניט געהאט קיין ערעלער גענשניצט געזיכט; די פארב פון געזיכט, ווי איהר הויט בכלל האָט אין זיך געהאט עפּים אזא בייטענדינג וויסקייט. איהרע גרויסע, טיעפּשוואַרצע אויגען האָבען אויסגעזעהן ווי זיי וואָלטען געווען גענפרעגט א רעטעניש און וואָרט מען זאָל עס טרעפען, אין דער צייט וואָס דאָס מויל, מיט די שמאָלע הויך־ארויפגעשארצטע ליפּען און די קרייד־ווייסע, אביסעל לענגליכע צייז, האָבען אויסגעזעהן ווי

זיי וואָלטען זאָגען: דו ביזט צו נאריש און אומזיסט וואָס דו מו־טשעסט זיך צו טרעפען.

איהרע האָר זענען געווען רויט, אין גאנצען בלוט־רויט און האָבען אראָפגעהאנגען אין לאָקען ביז איבער די פלייצעס. אזוי, אז זי האָט זיי געקענט צוזאמענבינדען אונטער דעם קין. דאָס האָט אבער איהר געגעבען אן אויסזעהן, ווי מען וואָלט איהר גע־האָט אָפגעשניטען דעם האַלז, און דאָס בלוט גיסט זיך פון איהם אין רויטע שטראָמען.

דאָס קול פון דער יאָזעפא, אָדער פון דעם רויטען „זעפּעלן", ווי מען האָט גערופען די שענע פלימעניצע פון דער געכנערין, איז ניט געווען זעהר קיין שענס און איהר שפראָך־אָרגאן איז טיילמאָל געווען פארשלייערט ביז צו קלאנגלאָזיגקייט; דאָך פלוצלונג וועט עס פלעגט ארויסטרעטען די לייַדענשאפט, האָט זיך דערהערט דער מעטאַלרייכסטער טאָן, וואָס פלעגט מיך באָונדערם דערפאר אזוי בארוהרען, ווייל עס האָט געהאט א גאָר גרויסע עהנ־ליכקייט צו מיין אייגענעם קול.

וועז זי פלעגט רעדען, פלעג איך טיילמאָל זיך דערשרעקען. און מיר פלעגט זיך דאכטען, איך הער דאָס זיך אליין רעדען. און אויך איהר זינגען פלעגט מיך דערמאָנען אָן חלומות, אין וועל־כע איך האָב זיך אליין געהערט זינגען אויך דעם זעלביגען אופן.

זי האָט געקענט א סך אלטע פאלקסליעדער און זי האָט אפשר ביי מיר דערוועקט דעם חוש פאר אָט דעם מין, פונקט אזוי ווי זי האָט זיכער געהאט דעם גרעסטען איינפלוס אויף דעם ער־וואכענדען פאעטן. אזוי אז מיינע ערשטע „טרוימבילדער", וואָס איך האָב געשריעבען באלד נאכדעם, האָבען א פינסטערען און גרויי־זאמען קאָליר, פונקט אזוי ווי דאָס פארהעלטעניש, וואָס האָט דע־מאָלט אריינגעווארפען דעם בלוטיגסטען שאָטען אין מיין יונגען לעבען און דענקען.

צווישען די ליעדער וואָס יאָזעפא פלעגט זינגען, איז געווען איין פאלקסליעד וואָס זי האָט זיך אויסגעלערנט ביי דער ציפּעל, און וואָס זי פלעגט עס אויף מיר אין מיין קינדהייט זינגען אזוי אפט, אז צוויי סטראָפען זענען מיר פארבליבען אין זכרון. און איך

וועל זיי דאָ ליעבער איבערגעבען, וויל איך האָב דאָס נעדיכט ניט געפינען אין קיינעם פון די וואָס זענען דאָ פאלקסליעדער־זאמלונגען. זיי געהען אזוי — צוערשט רערט רער טראגיק:

„אטילְיע ליעב, אטילְיע מיין,
וועסט זיכער ניט די לעצטע זיין.
זאָג, ווילסטו הענגען אויפ'ן הויכען בוים,
צי ווילסטו שווימען אין בלויען ים?
צי ווילסטו קושען די בלאנקע שווערד,
וואָס רער ליעבער גאָט באשערט?"

אויף רעם ענטפערט אטילְיע:

„איך ווילְ ניט הענגען אויפ'ן הויכען בוים,
איך ווילְ ניט שווימען אין בלויען ים,
איך ווילְ קושען די בלאנקע שווערד,
וואָס רער ליעבער גאָט באשערט."

וועז ראָס רויטע זעפכען איז איינמאָל זינגענריג אָט ראָס ליער צוגעקומען צום סוף פון רעם ראָזיגען סטראָף האָב איך אין איהר באמערקט א אינערלִיכע באוועגונג, האָט ראָס מיך אויך אזוי גערירט, אז איך האָב פלוצלונג אויסגעבראכען אין א געוויין אוז מיר זענען אונז ביידע געפאָלען אייגם ראָס אנרערע אין רי ארעמס, האָבען ניט גערעדט קיין וואָרט, אודאי א שעה צייט, אוז די טרעהרען זענען אונז גערונען פון די אויגען אוז מיר האָבען אונז אָנגעקוקט דורך א שלייער פון טרעהרען.

איך האָב געבעטען זעפכען, זי זאָל פאר מיר אויפשרייבען יענע סטראָפען, אוז זי האָט עס געטאָן. זי האָט זיי אבער ניט גע־שריבען מיט קיין טינט, נאָר מיט איהר בלוט; ראָס רויטע אוי־טאָגראף איז ביי מיר שפעטער פארלוירען גענאָרען דאָך די סטרא־פען זענען ביי מיר געבליבען אין זכרון אויף אייביג.

רער געכנערינם מאן איז געווען זעפכענס טאטענס א ברו־רער, וועלכער איז אויך געווען א תלְיון. אוז אזוי ווי ער איז יונג נעשטאָרבען, האָט די נעכענרין גענומען ראָס קינר צו זיך. אבער

אזוי ווי באלד נאכדעם איז אויך איהר מאן געשטאָרבען און זי האָט זיך אריבערגעקליבען קיין דיסעלדאָרף, האָט זי דאָס קינד איבערגענעבען צום זיידען, וואָס איז אויך נעווען א תליון און האָט נעוואוינט אין וועסטפאליען.

דאָרט אין דעם „פרייהויז", ווי מען פלעגט אנרופען דאָס הויז פון א תליון, האָט זיך זעפכען אויפגעהאלטען ביז צו איהר פערצעהנטען יאָהר, וועו דער זיידע איז געשטאָרבען און די געכנערין האָט איצט דאָס פאר'יתומ'טע קינד ווידער גענומען צו זיך.

זייענדיג ניט קיין כשר קינד, האָט זעכפען פון איהר קינדהייט אן ביז צו איהר מיידעלשען עלטער, געפיהרט אן אינזאם לעבען. און אפילו אויף דעם פרייען הויף פון איהר זיידען איז זי אויך נעווען אפגעשיידט פון יעדען געזעלשאפטליכען פאר־קעהר. דערפון האָט זיך נענומען, וואָס זי האָט אזוי מורא געהאט פאר מענשען; איהר עמפינדליך צוזאמענציהען זיך, ביי יעדען באריהר פון א פרעמדען; איהר געהיימניספול פאר'חלומ'ט ווערען. וואָס איז נעווען פארבונדען מיט א הארטנעקיגען טרעץ, מיט דעם שטארקסטען עקשנות און ווילדקייט.

מאָרנע! אפילו אין איהרע חלומות, איז, ווי זי האָט זיך דאָס פאר מיר אמאל מודה נעווען, האָט זי ניט געלעבט מיט קיין מענשען, נאר פלעגט חלום'ען פון חיות.

אין דער אינזאמקייט פון דעם הענקערישען הויף, האָט זי זיך נאר געקענט באשעפטיגען מיט דעם זיידענס ביכער. אט דער זיידע איהרער, האָט זי אויסגעלערנט שרייבען און לעזען, אבער ער פלעגט זיין שרעקליך קארג אויף רייד.

טיילמאל פלעגט ער זיין אוועק פון דער היים מיט זיינע קנעכט אויף עטליכע טעג און דאָס קינד פלעגט יעמאלט בלייבען אליין אין פרייהויז, וואָס איז געלעגען ניט ווייט פון הויכען ער־ריכט אין זעהר אן אינזאמער וואלדיגער נעגענד. אין דער היים פלעגען נאר בלייבען דריי אלטע ווייבער, מיט גרויע קעפ, וואָס פלעגען באשטענדיג לאזען זשומען זייערע שפינרעדער, אונטער־הוסטען, זיך קרינען און טרינקען א סך בראנפען.

באזונדערס אין די ווינטער נעכט, וועו דער ווינד פלעגט

דרויסען שאקלען די אלטע דעמבעס, און דער גרויסער פלאקער־דיגער קאמין פלעגט אזוי מאדנע האילען, פלעגט זיך דאס אריבער זעפכען פיהלען זעהר אונהיימליך אין דעם אייגזאמען הויז: ווארים דעמאלט פלעגט זי אויך מורא האבען פאר גנבים, ניט פאר לע־בערינע, נאר פאר טויטע, פאר געהאנגענע, וואס האבען זיך אפ־גערישען פון דער תליה, און קלאפען איצטער אין די נידעריגע פענסטער שויבען פון הויז און בעטען מען זאל זיי אריינלאזען. זיי מאכען אזעלכענע יאמערליכע פארפרוירענע גרימאסען, מען קען זי נאר מיט דעם פאריאגען, וועו מען נעמט ארויס פון דער אייזע־קאמער א שווערד פון א תליון און מען סטראשעט זיי מיט איהר: אזוי שנעל ווי זיי דערזעהן די שווערד, אנטלויפען זיי פון האנען ווי דער ווירבעל־ווינד.

טיילמאל ציהט זיי צו ניט נאר דאס פייער פון קאמין, נאר אויך די כונה צוריק צו גנב'ענען די פינגער וואס דער תליון האט ביי זיי ג'נג'נב'עט. האט מען די טיר ניט ווי געהעריג פארינגלט, זענען זיי נאכ'ן טויט נאך אלץ דיזעלבינג גנבים, און זיי גנב'ע־נען צו די ליילעכער פון די שרענק און די בעטען. איינע פון די אלטע פרויען, וואס האט אמאל נאך אין צייט באמערקט אזא גנבה, איז נאכגעלאפען דעם גנב, וואס האט דאס ליילעך געלאזט פלא־טערן אין ווינד, און אנכאפענדיג ביי א ברעג האט זי איהם ארויסגעריסען די גנבה פון האנד, גראד ווען ער האט דערגרייכט די תליה און זיך דארט געוואלט באהאלטען.

נאר אין טעג, ווען דער זיידע האט זיך געקליבען צו א גרוי־סער הינריכטונג, פלעגען קומען זיינע קאלעגען פון שכנות איהם באזוכען, און דאן פלעגט ווערען נעזאטען און געקאכט, נעגעסען און געטרינקען, וועניג גערעדט און נאר ניט געזונגען. מען האט נעטרונ־קען פון זילבערנע בעכערס, אנשטאט וואס אין די שענקען, וואו די תליונים מיט זייערע קנעכט פלעגען אריינקומען פלעגט מען זיי נאר דערלאנגען קאנען מיט הילצערנע דעקלעך, אין דער צייט, וואס די אנדערע גענסט פלעגט מען גענבען צו טרינקען פון קאנען מיט צינערנע דעקלעך: אין אנדערע ערטער ווערט צובראכען דאס גלאז, פון וועלכען דער תליון האט געטרונקען: קיינער ערדט ניט מיט

איהם, יעדער מיידט אויס די מינדסטע באריהרונג. אט דער שמאך רוהט אויף דעם נאנצען הויז־נעזונד, און דערפאר זענען די תליונים זיך משדך נאר צווישען זיך.

וועז זעפצען איז שוין אלט נעווען אכט יאהר, זענען אמאל אין א שענעם הערבסט־טאג נעקומען, ווי זי האט מיר דערצעהלט, אין איהר זיידענם הויף אריין אן אויסערגעווענליכע צאל נעסט, הגם מען האט ניט נעראפט אויספיהרען קיין הינריכטונג אדער עפים אן אנדערע פיינליכע פליכט. זיי זענען אנדאי נעווען ארום א טוץ, כמעט אלע זעהר אלטע מענער מיט גרייז־גרויע, אדער פליכעוואטע קעפלעף, און אונטער זייערע לאנגע רויטע מאנטלעז האבען זיי נע־טראגען זייערע תליונישע שווערדען און זייערע שענסטע, אבער זעהר אלט פרענקישע זונטאג'דינע קלייידער. זיי זענען נעקומען ווי זיי האבען נעזאגט „טאגען", און וואס די קיף און דער קעלער האבען פארמאגט פון דאם טייערסטע האט מען צום מיטאג נעשטעלט אויפ'ן טיש.

דאם זענען נעווען די עלטסטע תליונים פון די וויטעסטע נע־נענדען. זיי האבען זיך שוין ניט נעהאט נעזעהן קיין לאנגע צייט. האבען ניט אויפנעהערט צו דריקען די הענד איינם דאם אנדערע, האבען ווייניג נערעדט און אפט אויף א נעהיימניספולער ריזים־שפראך און האבען זיך אמוזירט אויף זייער אופן. דאם הייסט **Moult tristement** ווי פרואסאר דערצעהלט פון די ענג־לענדער, אז זיי האבען זיך אונטערהאלטען נאך דער שלאכט ביי פאיטיערס.

וועז ס'איז אננעקומען די נאכט, האט דער באלעבאם ארויס־נעשיקט די קנעכט פון הויז, באפוילען דער אלטער באלעבאסטע, אז זי זאל ארויפטראגען פון קעלער דריי טוץ פלעשער פון דעם בעסטען וויין, און זיי אוועקשטעלען אויף דעם שטיינערנעם טיש. וואס איז נעשטאנען אין דרויסען פאר דעם גרויסען דעמב, וואס האט מיט זיך פארנעשטעלט א האלבען קרייז; ער האט באפוילען אז מען זאל דארט אוועקשטעלען די אייזערנע לייכטער פאר די קיהן לייכט, דערנאך האט ער עפים מיט אן אויסרייד ארויסנעשיקט פון הויז די אלטע און די צווייי אנדערע בעטלערקעם. אפילו די

בודקע פונ'ם הונד. וואו עס איז געווען אן אפען ברעט, האט ער פארשטאפט מיט א צודעק פון א פערד: דער הונד איז געווארען זארגפעלטיג אנגעבונדען אן דער קייט.

דאס רויטע זעפכען האט דער זיידע געלאזט אין הויז. איהר האט ער געהייסען, אז זי זאל אויסשוועפקען דעם גרויסען זיל־ בערנעם באקאל, אויף וועלכען עס זענען געווען אפגעמאלען די ים־געטער מיט זייערע דעלפינען און מושל טראמפייטען, און איהם אוועקשטעלען אויף דעם דערמאנטען שטייענרנעם טיש — דערנאך. האט ער שטרענג צוגעגעבען, זאל זי זיך תכף פארנעמען אין איהר שלאף־צימער און זיך לייגען שלאפען.

דעם נעפטונס־באקאל האט דאס רויטע זעפכען אויסנע־ שוועפקט אזוי ווי מען האט זי געהייסען און איהם אוועקנע־ שטעלט אויף דעם שטיינערנעם טיש לעבען די וויין פלעשער, אבער אין בעט אריין איז זי ניט גענאנגען און געטריבען פון נייגעריקייט. האט זי זיך באהאלטען הינטער א קוסט, ניט וויט פון דעם דעמב. וואו זי האט אפילו וויניג וואס געקענט הערען, דערפאר האט זי אבער געקענט זעהן אלץ, וואס איז פארגעקומען.

די פרעמדע מענער מיט'ן זיידען פראוים זענען פייערליך ארויסגעקומען פארווייז, און האבען זיך אויסגעזעצט אויף הויכע הילצערנע קלעצלעך אין א האלבען קרייז ארום דעם שטיינערנעם טיש, וואו עס זענען געווארען אנגעצונדען די קיענלעך. וועל־ כע האבען אזוי שוידערליך באלויכטען זייערע ערנסטע, שטיינהאר־ טע פנים'ער.

א לאנגע צייט זענען זיי געזעסען שווייגענדיג, אדער בעסער געזאגט אין זיך אריינמורמלענדיג, אפשר בעטענדיג. דערנאך האט דער זיידע אנגענאסען דעם כוס פול מיט וויין, וואס יעדער האט אויסגעטרונקען און דערנאך איהם דערלאנגט מיט ניי אנגענאסע־ נעם וויין צו זיין שכן: נאך יעדען טרונק האט מען זיך אויף האר־ ציג געשאקעלט די הענד.

ענדליך האט דער זיידע געהאלטען א רערע, פון וועלכער דאס זעפכען האט וויניג וואס געקענט הערען און גארניט פארשטא־ נען, און וועלכע האט אבער הפנים באהאנדעלט טרויעריגע געגנע־

שטאנדען. ווייל פון דעם אלטען מאנס אויגען האבען ארונטערגע־
רונגען גרויסע טרעהרען, און אויך די אנדערע אלטע לייט האבען
אנגעהויבען ביטער צו ווייגען. דאס איז נעווען א שרעקליך
בילד צו קוקען. ווארים אט די לייט זעהען דאך געווענליך אויס
אזוי הארט און פון וויגד אויסגעטשוויקט, ווי די גרויע שטיינערנע
פיגורען פאר דעם טויער פון א קירך — און איצטער האבען זיך
די טרעהרען א לאז געטאן פון אט די שטארע, שטיינערנע אויגען
און זיי האבען געווויגט ווי קינדער.

די לבנה האט דערביי צוגעקוקט אזוי מעלאנכאליש פון זיינע
נעבעל־שלייערען אויף דעם הימעל אהן שטערען. אז דער קלייגער
צוקוקערין איז דאס הארץ שיער אויסגעגאנגען פאר רחמנות. בא־
זונדערס האט זי נעריהרט דער צער פון א קלייגיגקען זקן, וואס
האט נעווויגט שטארקער ווי אלע אנדערע, און ער האט געיאמערט
אווי הויך, אז זי האט גאנץ גוט פארנומען עטליכע פון זיינע
וועהרער — ער האט אלץ אין איינעם אויסגערופען: „אוי גאט!
אוי גאט! דאס אומגליק דויערט שוין צו לאנג, דאס קען א מענש־
ליכע נשמה שוין מעהר ניט אריבערטראגען, אוי גאט! דו ביזט
אומגערעכט, יא, אומגערעכט.“ — ווי עס האט אויסגעזעהן איז
זיינע חברים קוים מיט צרות געלונגען איהם אייגצושטיליען.

ענדליך האבען די פארזאמעלטע זיך אויפגעהויבען פון זייע־
רע ערטער, האבען אויסגעטאן זייערע רויטע מאנטלען, און האל־
טענדיג יערער זיין תליונישען שווערד אונטער דעם ארעם, האבען
זיי זיך פארווייזט געלאזט נעהן צו א בוים, וואו עס איז שוין גע־
שטאנען אנגעגרייט אן אייזערנער רידעל, און מיט דעם דאזיגען
רידעל האט אייגער פון זיי אין א פאר מינוטען אויסגעגראבען
א טיעפען קבר. איצטער איז צוגעגאנגען זעפכענס זיידע, וועלכער
האט דעם רויטען מאנטעל ניט אויסגעטאן ווי די אנדערע, און פון
הינטער דעם מאנטעל האט ער אפיר גענומען א וויים פעקיל, וואס
איז נעווען זעהר שמאל, אבער זיכער אריבער א בראבאנטער אייל
לאנג און איז גענוגען ארומגעווויקעלט מיט א לייל: דאס פעקיל
האט ער ציטערדיג אריינגעלענט אין אפענעם קבר, וועלכען ער
האט מיט גרוים שנעליקייט צוריק פארשאטען.

דאָס אָרימע זעפכען האָט אין איהר באהעלטעניש שוין לענגער ניט געקענט אויסהאלטען; ביי דעם אָנבליק פון יענעם נעהיימניספולען באגרעבעניש האָבען זיך איהר די האָר געשטעלט קאָפויר. א פחד האָט דעם אָרימען קינד פארטריבען פון דאָרטען. איז זי אנטלאָפען אין איהר שלאָף־צימער! אריין; זיך דאָרטען באהאלטען אונטער דער דעק און איז איינגעשלאָפען.

אויף צו מאָרגענס אין דער פריה איז זעפכען אלץ פאָרגעקומען ווי א חלום. נאָר אזוי ווי זי האָט געזעהן אז אונטער דעם באקאנטען בוים איז די ערד געווען פריש אויסגעשאטען, האָט זי געוואוסט אז אלץ איז פארגעקומען אויפ'ן וואָהר. א לאנגע צייט האָט זי געוואָלט דערגעהן, וואָס דאָרטען האָט געקענט באגראָבען ווערן: א קינד? א חיה? צי אן אוצר? — זי האָט אבער קיינעם ניט געזאָגט א וואָרט פון דעם, וואָס איז פאָרגעקומען יענע נאכט און אזוי ווי די יאָהרען זיינען פארגאנגען איז איהר דאָס ארויס פון זכרון.

ערשט פינף יאָהר שפעטער, וועו דער זיידע איז געשטאָרבען און ס'איז אָנגעקומען די געבנערין, כדי צוצונעמען דאָס מיידעל קיין דיסעלדאָרף, האָט דאָס מיידעל זיך געוואגט צו עפענען איהר הארץ פאר דער מוהמע. די מוהמע אבער איז פון אָט דער מאָרגער געשיכטע ניט געווען דערשראָקען און ניט פארוואונדערט, נאָר זעהר דערפרעהט, און זי האָט געזאָגט, אז אין דעם קבר ליגט ניט פארבאָרגען ניט קיין קינד, ניט קיין קאץ און אויך ניט קיין אוצר. נאָר זיכער דעם אלטענס אלטע תליונ'ישע שווערד, מיט וועלכער ער האָט הונדערטער זינדיגע אפגעהאקט די קעפ. נו איז אבער פאראן א מנהג ביי די תליונים, אז א שווערד מיט וועלכער מען האָט הונדערט מאל אויסגעפיהרט די פיינליכע פליכט, טאָר מען לענגער ניט האלטען און ניט באנוצען; וואָרים אזא תליונ'ישע שווערד איז ניט ווי אנדערע שווערדען. מיט דער צייט האָט זי באקומען א נעהיים באוואוסטזיין און צום סוף מוז עס קריגען רוה אין קבר פונקט ווי א מענש.

א סך מיינען אויך, אז אזעלכענע שווערדען ווערען סוף כל סוף דורך דעם וואָס זיי פארגיסען א סך בלוט אלייי גרויזאם און זיי

לעבצען נאך בלוט און אפטמאל איז מיטען דער נאכט קען מען דייט־
ליך הערען ווי זיין ווערען ליידענשאפטליך אין שראנק וואו זיי
הענגען און רודערן ארום. יא, אנדערע ווערען אזוי כיטרע און
אזוי שלעכט אין גאנצען ווי אן אונזערי־גער, און פיהרען איבער דעם
אומגליקליכען, וואס האלט זיי אין האנד, אזוי אז ער פארוואונ־
דערט דערמיט זיינע בעסטע פרייגד. אויך אזא אופן האט אמאל
אין דער געכנערינס משפחה איין ברודער דערשטאכען דעם
צווייטען מיט אזא שווערד.

די נעכנערין האט אויך מודה געווען, אז מיט אזא הונדערט־
מארד שווערד קען מען ארויסברענגען די טייערסטע כשפים, און
נאך אין דער זעלביגער נאכט האט זי זיך געאיילט אויף צו גרא־
בען די באגראבענע שווערד, און זינט דעמאלט האלט זי זי לעבען
אנדערע צויבער כלים אין דער קאמער פון אלטווארג.

וועז זי איז אמאל ניט געווען אין דער היים, האב איך נעבע־
טען זעפכען, זי זאל מיר ווייזען יענע קוריאזיטעט. זי האט
זיך ניט געלאזט לאנג בעטען, איז אריין אין יענער קאמער, און
איז באלד צוריק געקומען מיט אן אומנעהייערער שווערד,
מיט וועלכער זי האט טראץ איהרע איידעלע ארעמס, זעהר
קרעפטיג געפאכטען, און דערבי האט זי שאלקהאפט סטראשענדיג
געזונגען די וועדטער:

„וויל סטו קושען די בלאנקע שווערד,
וואס דער ליעבער נאט באשערט?"

איך האב אויך דארויף געענטפערט מיט דעמזעלביגען טאן:
„איך וויל ניט קושען די בלאנקע שווערד — איך וויל קושען דאס
רויטע זעפכען!" און אזוי ווי אוים מורא, זי קען מיך נאך פאר־
וואונדען מיט דעם פאטאלען שטאהל, האט זי זיך ניט געקענט
וועדען אקענען מיר, האט זי עם געכוזט לאזען געשעהן. און מיט
גרוים הארציגקייט האב איך ארומגענומען די פיינע היפטען און
האב געקושט די טראציגע ליפען. יא, אויף צו להכעים דער
תליונישער שווערד, מיט וועלכען הונדערט ארימע חברהלייט זע־
נען שוין געקאפט געוואדען און אויף צו להכעים דעם בויון (אינ־
פאמיא) וואס רוהט אויף יערען, וועלכער ריהרט זיך נאר צו צו

דער ניט ערלויבער משפחה. האב איך געקושט אט די שענע טאכטער פון א תליון.

איך האב זי געקושט ניט בלויז אוים צערטלויבער נייגונג, נאר אויך אוים שפאט אקעגען דער אלטער געזעלשאפט און אלע איהרע פינסטערע פאראורטיילען. און אין דעם אויגענבליק האבען זיך אין מיר אנגעצונדען די ערשטע פלאמען פון יענע צוויי ליידענשאפטען, צו וועלכען מיין שפעטערדיג לעבען איז געבליבען געווידמעט: די ליעבע צו שענע פרויען און די ליעבע צו דער פראנצויזישער רעוואלוציאן דעם מאדערנעם furor francese פון וועלכער איך בין אויך געווען אנגענריפען אין קאמף מיט די לאנדקנעכט פון מיטעלאלטער.

איך וויל מיין ליעבע צו יאזעפא ניט מעהר באשרייבען. אזוי פיעל וויל איך זיך אבער מעדה זיין, אז זי איז נאר געווען א פרעלודיום, וואס איז געגאנגען פאראוים די גרויסע טראגעדיען פון מיין רייפערען פעריאד. אזוי האט אויך ראמעא פריהער געשווערמט פון ראזאלינדע'ן, איידער ער האט דערזעהן זיין יולא.

אין דער ליעבע איז פאראן, פונקט ווי אין די רויטיש-קאטוליש רעליגיאן, א פראוויזאריש רייניגונגס פייער, אין וועלכען מען דארף זיך פריהער צוגעוועהנען צום בראטען זיך, איידער מען קומט אן אין אייביגען גיהנום.

גיהנום? דארף מען די ליעבע דערמאנען אין איינעם מיט דעם גהינום? נו, אויב איהר ווילט וועל איך זי אויך פארגלייכען מיט'ן הימעל. ליידער קען מען אין דער ליעבע קיינמאל ניט געניט אויסגעפינען, מיט וואס זי האט מעהר עהנליכקייט מיט'ן גיהנום ציי מיט'ן הימעל. פונקט אזוי ווי מען וויים אויך ניט, ציי די מלאכים, וואס מיר באגעגנען אין דער ליעבע, זענען ניט אין דער אמת'ן פארשטעלטע טייוואלים, אערר צו די טייוואלים קענען דאך ניט זיין אמאל פארשטעלטע מלאכים.

אויפריכטיג געזאגט: וואס פאר א שרעקליכע קראנקהייט איז די ליעבע צו פרויען! דא העלפט ניט קיין געגען גיפט, ווי מיר האָ-

בען לייִדער געזעהן.*) זעהר קלוגע און ערפאהרענע דאקטוירים ראטען מען זאל בייטען דאס ארט, און זיי מיינען אז וועז מען דערווייטערט זיך פון דער צוויבערין וועלט אויך צוגענומען דער כשוף.

דאס פרינציפ פון האמאפאטיע וואו די פרוי היילט אונז פון דער פרוי איז אפשר דאס זיכערסטע.

אזוי פיעל וועסטו האבען באמערקט, טייערער לעזער, אז די אינאקולאציאן געגען דער ליעבע, וואס מיין מאמע האט געפרואווט אין מיין קינדהייט, האט ניט געהאט קיין גינסטיגען ערפאלג. עס איז געווארען אנגעשריעבען, אז פון דעם גרויסען אי־בעל, דאס קלאפען פון הארץ, זאל איך פארזוכען מעהר ווי אלע אנדערע שטערבליכע. און מיין הארץ איז רייך מיט איהרע שפו־רען, אזוי אז עס זעהט אפילו אויס ווי די גיפס מאסקע פון מיראבא, אדער ווי די פאסאדע פון דעם פאלעי מאזארין נאך די גלאר־רייכע יולי־טעג אדער נאר ווי די רעפוטאציאן פון דער גרעסטער טראגישער קינסטלערין.

איז גאר ניטא קיין רפואה אקעגען דער פאטאלער קראנק־הייט? דא ניט לאנג האט זיך אויסגעדריקט א פסיכאלאג, אז מען קען זי באוועלטיגען, וועז מען וועגדט אן עטליכע פאסיגע מיטלען גלייך ביים אנהויב. די דאזיגע פארשריפט דערמאנט אין יענעם ge־בעט בוך, וואו עס געפינען זיך תפלות פאר אלע אומגליקס־פאלען, וואס לויערען אויף דעם מענשען, און צוויישען אנדערע ענטהאלט דאס בוך אויך א תפלה פון מהערע זייטען, וואס איז נעמאכט געווארען פאר א דאך־באשלאגער, ער זאל זי זאגען אזוי שנעל ווי ער דערפיהלט, אז איהם הויבט אן צו שווינדלען און ער איז אין געפאהר ארונטער צו פאלען פון דאך.

פונקט אזוי נאריש איז אויך וועז מען דאס איינעם, וואס איז קראנק פון ליעבע, אז ער זאל אנטלויפען פון זיין געליעבטערס אנבליק און זוכען זיין רפואה אין דער איינזאמקייט אויף דער

*) דאס באציהט זיך אויף א שטעלע, וואס איז פארניכטעט ge־ווארען אין די ערשטע בלעטער פון היינע'ס ברודער מאקסימיליאן.

ברוסט פון דער נאטור. אך, אין דער דאזיגער גרינער ברוסט וועט ער נאר געפינען לאנגווייליקייט. און עס וואלט געווען ראט־זאמער, אז ער, ווען זיין ענערגיע איז נאך ניט אויסגעלאשען, זאל בעסער זוכען אויף גאנץ אנדערע, זעהר ווייסע בריסט, ניט רוה, נאר הייזאמע אונרוה; וואהרים דאס וויזקאמסטע געגענגיפט אקעגען די ווייבער זענען די ווייבער: אודאי הייסט עס פארטריי־בען דעם שטן דורך זיין שוויגער, און ביי אזא פאל איז אפט די מעדיצין נאך שעדליכער ווי די קראנקהייט. אבער עס איז תמיד א שאנס, און אין די טרייסטלאזע צושטאנדען פון דער ליעבע איז דער אומבייט פון דער געליעבטער זיכער דאס ראטזאמסטע. און מיין פאטער וואלט געווים אויך דא געזאגט: איצטער מוז מען אויפשטעלען א ניי פעסעלע.

יא, לאמיר זיך צוריקקעהרען צו מיין ליעבען פאטער, פאר וועמען עפים אן אלטע גוטע ווייבערשע נשמה האט דערצעהלט וועי־גען מיינע באזוכען ביי דער געכנערין און וועגען מיין ניגונג צו דעם רויטען זעפכען. די דאזיגע מסירות האבען פון דעסטוועי־גען נאר געפיהרט דערצו, אז זיי האבען געגעבען מיין טאטען א גאלגענהייט ארויס צו ווייזען זיין ליעבענסווירדיגע העפליכ־קייט. וואהרים זעפכען האט מיר באלד דערצעהלט, אז א זעהר פארנעהמער געפוצטער מאן, וואס איז געגאנגען מיט אן אנדערן, האט זי באגעגענט אויפ'ן שפאציער, און ווען זיין באגליטער האט איהם שטיל אייגנערוימט עטליכע ווערטער, האט ער זי פריינדליך אנגעקוקט און ווען ער איז פארבייגעגאנגען, האט ער זי געגריסט און ארונטער גענומען דעם הוט.

וועדליג איהר געגויער באשרייבונג, האב איך אין דעם גריסענדיגען מאן דערקענט מיין ליעבען, גוטען טאטען.

ער האט אבער ניט ארויסגעוויזען דיזעלביגע רוהיקייט וועי מען האט איהם דערצעהלט פון עטליכע אפיקורסישע באמערקונגען, וואס האבען זיך ארויסגעליטשט פון מיין מויל. מען האט מיך פאר־קלאגט, אז איך לייקען אין גאט און מיין טאטע האט פאר מיר גע־האלטען א מוסר דרשה, די לענגסטע, וואס ער האט וועי געהאל־טען, און זי איז געגאנגען אונגעפעהר אזוי: „ליעבער זוהן! דיין

מאמע לאזט דיך ביים רעקטאר שאלמאיער שטודירען פילאזאפיע. דאס איז זיך איהר זאך. איך פון מיין זייט האב ניט ליעב די פילאזאפיע. וואהרים זי איז פול מיט אבערגלויבען, און איך בין א סוחר און דארף מיין קאפ האבען פאר מיין געשעפט. דו קענסט דיר זיין א פילאזאף, אזוי פיעל וויפיעל דו ווילסט, אבער איך בעט דיך, זאג ניט עפענטליך, וואס דו דענקסט. וואהרים דו וועסט מיר שעדיגען די געשעפטען, וועז מיינע קונים וועלען זיך דערוויסען אז איך האב א זוהן, וואס גלויבט ניט אין גאט; באזונדערס וועלען די אידען ניט וועלען מעהר קויפען ביי מיר קיין וועלוועטין, און זיי זענען עהרליכע לייט, צאהלען אין דער צייט, און האבען אויך א רעכט צו האלטען פון רעליגיאן. איך בין דיין טאטע און דערפאר על־טער פאר דיר און דערפאר אויך ערפאהרענדער; דו דארפסט מיר דא־ריבער גלויבען אויפ'ן וואהרט, וועז איך ערלויב מיר דיר צו זאגען, אז דער אטהעאיזם איז א גרויסע זינד."

באמערקונגען.

מעמוארען.

זייט 5 מיין טייערע דאמע: מען רעכענט, אז די דאמע איז די בע־קאַנטע „לא מוש" — אַ דייטש־פראנצויזישע פרוי אין וועלכער היינע האָט זיך לויפענשאפטליך פערליעבט, אַ יאָהר פאר זיין טויד, וועו ער איז געלעגען אַ קראנקער אויף זיין „מאַראצען־קבר". די בעסטע פון זיינע לעצטע שירים זענען איהר געווידמעט. אַנדערע גלויבען, אז היינע האָט האָט דאָ געמיינט די פרינצעסין בעלדזאָיאָזאָ, וועלבע פלעגט בעזוכען דעם טויט־קראנקען דיכטער.

" 7 — — — — : אויף דעם פלאץ פעהלט אַ טייל פון די מעמוארען, וועלכער איז פערניכטעט געוואָרען פון היינע'ס ברודער מאקסימיליאן.

" 9 "Art oratoire" — די רעדנער־קונסט.

" " "Art poetique" — די קונסט פון פאָעזיע.

" " L'art de peindre par les images --- די קונסט צו מאָלען אין בילדער.

" " באשע: דער בעריהמטער אין זיין צייט קונסט־טעאָרעטי־קער (עסטעט).

" " קלאפשטאָק: דער בעדייטענסטער דייטשער שריפטשטעלער פון דער גרעסט'אישער פעריאָדע, זיין גרעסטע ווערק איז „משיח" וועגען וועלכען היינע רעדט דאָ.

" 12 "Apprenti millionaire" — אַ לעהרען־אונגעל בייַ אַ מיליאָ־נער.

" 14 מאקעלדעי און וועלקער: בעקאנטע יוריסטען.

" " קארפוס יורים: רוימישער גרונדצוג.

" 19 De l'allemage — דייטשלאנד.

" 22 טראכטען: גריכישע פערז־פארם.

זייט 26 "Philosophia occulta" --- די פילאזאפיע פון דער נע־
היימוויסענשאפט. (די לעהרע פון איבער־נאטירליכען).

" " קארטעזיום: דער נאמען פונ'ם פילאזאף דעקארט.

" " וואן העלמאנט: בעקאנטער דאקטאר.

" " פאן רעטעסהיים: א פילאזאף און געהיים־פארשער.

" " טריטהערקען: א הומאניסט (וועלט־געלעהרטער פון 16טען יאהרהונדערט.

" 29 — Ou' l'innocence perit, c'est um crime de vivre — וועו די אומשולד איז פערניכטעט איז דאס לעבען בלייבען — א פערברעכען

" 40 Au petit pied — אין א קלייניר מאס.

" 44 Ils ont le vin bon — מ'זאגט אז זייער ווין איז גוט.

" " טהאלעס: בעריהמטער גריכישער פילאזאף, איינער פון „זיבען חכמים".

" " לאמפזאקום: א שטאדט אין אלט־גריכענלאנד. הייגע האט על פי טעות אנגערופען מיט דעם נאמען א פילאזאף.

" 44 טאסקאנא: אין טאסקאנא רעדט מען א רייגעם איטאל־יענוש.

" 45 קאבעם און מאריצעביל: העלדען פון מאריאנעטען־טהעא־טער אין קעלן.

" 63 "Put money in your pourse" — נעהם גאלט אין קעשענע.

" 65 "Qui pro quo"---א פלפול אהן א זין.

" 71 moult tristement — זעהר אומעטיג.

" " פרואסאר — פראנצויזישער היסטאריקער פון פופצעהנטען יאהרהונדערט.

" 75 "Furor francais"---פראנצויזישע שרעק.

אינהאלט:

היינריך היינע, דער טראגישער אידישער דיכטער — דר. נ. סירקין
היינריך היינע, זיין לעבען און זיין שאפען — — — ע. קאלישער
אידיש: ב. ריווקין.
מעמוארען — — — — — — — — — — — — — ה. היינע
אידיש: ר. אייזלאנד.

באמערקונגען.

530

JUL 4

MAY 7 '78
JUN 13 '78
MAR 31 '80
JUL 14 '81
NOV 1 2 1985

יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO